

**BÜTÜNCÜL YÖNTEM VE TOPLUMSAL ZİHNİYET DEĞİŞİMİ
EKSENİNDE ÇİN SANAYİLEŞMESİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

Abdullah KAŞGARLI

DOKTORA TEZİ

**ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2023

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Abdullah KAŞGARLI

10/08/2023

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri** Anabilim Dalı **Doktora** öğrencisi **Abdullah KAŞGARLI** tarafından hazırlanan **“Bütüncül Yöntem ve Toplumsal Zihniyet Değişimi Ekseninde Çin Sanayileşmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma”** başlıklı tez çalışması **20.07.2023** tarih ve **14.00’da** yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından **OY BİRLİĞİ** ile **DOKTORA TEZİ** olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN	☒	☐
Üye (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) Prof. Dr. Yücel UYANIK	☒	☐
Üye (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) Prof. Dr. Erdal AKSOY	☒	☐
Üye (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) Prof. Dr. Osman ŞİMŞEK	☒	☐
Üye (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi) Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Yusuf YILMAZ	☒	☐

BÜTÜNCÜL YÖNTEM VE TOPLUMSAL ZİHNİYET DEĞİŞİMİ EKSENİNDE ÇİN SANAYİLEŞMESİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Doktora Tezi

Abdullah KAŞGARLI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2023

ÖZET

Bu çalışmada Çin sanayileşmesi nitel ve nicel bütüncüllük çerçevesinde, toplumsal zihniyetin görünmeyen(din) ve görünen(iktisat uygulamaları) eşgüdümünde, kültür-iktisat ilişkileri birliğinde, İktisat sosyolojisi temelli olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda hermonotik düşünce yöntem anlayışı çerçevesinde M. Weber'in Batı sosyal bilim literatüründe önemli bir yeri bulunmaktadır. Max Weber, Batı medeniyetinin liberal kapitalist eksenli "iktisat-din" ilişkisini hermonotik düşünce yöntem bağlamında ele alan bir düşünürdür. Bu noktada Weber hermonotik zihniyet okuma birikimi ile Çin sanayileşmesinin sistemsel özelliklerine yönelik değerlendirmeler yaparak bir başka medeniyetin (Çin Medeniyeti) sanayileşme kültürünü din-iktisat etkileşiminin okumasını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Max Weber "Protestan ahlakı ve Kapitalizmin ruhu" başlıklı çalışmasında ileri sürdüğü iddiasını test etmek amacıyla din-iktisat ekseninde yürüttüğü "Dünya Dinlerinin İktisat Ahlakı" başlığı taşıyan çalışmalarının ilk kısmı olan "Çin Dini: Konfüçüzizm ve Taoizm" de eski Çin'de, sanayi kapitalizminin ortaya çıkmamasının Konfüçüzmden kaynaklandığı tespitinde bulunmuştur. Buna göre de Weber esas olarak şu iki sebebe vurgu yapmıştır. Bunlardan birincisi, Konfüçüzizm kaynaklı yapısal (sistemsel) sorunun var olmasıdır. Diğeri, insanı dünyevileşmeye yönlendiren "(iktisat zihniyetini de içeren) kapitalist ruh"un yokluğudur. Oysa 20.yüzyılın 80'li yıllarına kadar Japonya, Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Hong Kong gibi Konfüçüzizm kültürüne sahip ülke ve bölgelerde sanayileşme tamamlanmış ve kapitalizm gerçekleşebilmiştir. Son olarak ise Çince kaynaklarda yapılan tespitlere göre, 2015 yıllarından bu yana post sanayileşme sürecine girilmiştir. Bu çalışmada Weber'in din-iktisat ekseninde yaptığı tespitlerden yola çıkılarak, Çinin sanayileşme sürecindeki toplumsal zihniyet, yapısal(sistemsel) ve kültürel unsurlardaki değişmelerde ele alınarak, sorunların nasıl giderildiği, kapitalist ruhun nasıl aşılandığı ve nihayet sanayileşmenin(Çin kapitalizminin) nasıl gerçekleştiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 113505
Anahtar Kelimeler : Sanayileşme, Çin Sanayileşmesi, Toplumsal Zihniyet, Kültür, Toplumsal Yapı
Sayfa Adedi : 267
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Osman ŞİMŞEK

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE INDUSTRIALIZATION OF CHINA WITH A HOLISTIC METHOD AND SOCIAL MENTALITY CHANGE

Ph. D. Thesis

Abdullah KAŞGARLI

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

June 2023

ABSTRACT

In this study, Chinese industrialization has been discussed within the framework of qualitative and quantitative holism, in the coordination of the invisible (religion) and visible (economic practices) of the social mentality, in the unity of culture-economic relations, based on economic sociology. In this context, M. Weber has an important place in the Western social science literature within the framework of hermonotic thought management approach. Max Weber is a thinker who deals with the liberal capitalist-oriented "economics-religion" relationship of Western civilization in the context of hermonotic thought method. At this point, Weber revealed the reading of the industrialization culture of another civilization (Chinese Civilization) by religion-economic interaction by making evaluations about the hermonotic mentality reading accumulation and the systemic features of Chinese industrialization. Max Weber ascertained that the absence of industrial capitalism in ancient China was due to Confucianism on "Chinese Religion: Confucianism and Taoism" what the first part of "Economic Ethics of World Religions" which working to test the claim in his work titled "The Protestant ethic and the spirit of Capitalism". He emphasized two reasons about it lastly. One is existence of structural (systemic) problem originating from Confucianism. The other is absence of the "Capitalist Spirit" that leads people to secularization. However, until the 80s of the 20th century, industrialization was completed and capitalism could be realized in countries and regions with Confucian culture such as Japan, South Korea, Singapore, Tayvan and Hong Kong. Finally, according to the determinations made in Chinese sources, a post-industrialization process has been began since 2015. In this study, based on the determinations made by Weber, and Considering the changes in the social mentality, structural (systemic) and cultural elements in the industrialization process of China, It has been tried to explain how the problems are solved, how the capitalist spirit is instilled and finally how industrialization (Chinese Capitalism) takes place.

Science Code : 113505

Key Words : Industrialization, Chinese Industrialization, Social Mentality, Culture, Social structure

Page Number : 267

Supervisor : Prof. Dr. Osman Şimşek

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
1.GİRİŞ	1
2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	5
2.1. Araştırmanın Konusu	5
2.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	7
2.3. Araştırmanın Yöntemi.....	9
2.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	12
3.ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	14
3.1.Sanayileşmeyi İçeren Alt Kavramlar	14
3.1.1.Sanayileşme Kavramı	14
3.1.2.Sanayileşmenin Önemi	17
3.1.3.Sanayileşmenin Temel Dinamikleri (Temel Koşulları).....	19
3.1.4.Sanayileşme Modelleri	27
3.2.Zihniyet	30
3.2.1.Zihniyet Kavramı.....	31
3.2.2.Zihniyetin Özellikleri	34
3.2.3.Zihniyeti Etkileyen Unsurlar	36
3.2.4.Zihniyetin Ana Tezahürleri	42
3.2.5.Zihniyetin İşlevi.....	47
4.ÇİN SANAYİLEŞME SÜRECİNDEKİ ZİHNİYET DEĞİŞİMİ	49
4.1.Çin Geleneksel Toplumsal Zihniyeti	50

4.2.Çin Yakın Zaman Toplumsal Zihniyet Değişimi (1860-1949).....	61
4.3.Mao Dönemi Toplumsal Zihniyet Değişimi (1949-1978)	64
4.4.Reform ve Açılım Sonrası Toplumsal Zihniyet Değişimi (1978 sonrası)	69
5.ÇİN SANAYİLEŞME SÜRECİNDEKİ DÜŞÜNCE DEĞİŞİMİ, SANAYİLEŞME ADIMLARI VE SONUÇLARI.....	76
5.1.Eski Çin’de Sanayileşme Düşüncesi ve Sanayileşme Adımları.....	76
5.1.1.Eski Çin’de Sanayileşme Düşüncesinin Doğması ve Gelişimi	76
5.1.2.Eski Çin’de Sanayileşme Adımları ve Sonuçları	79
5.2.Mao Dönemi Sanayileşme Düşüncesi, Sanayileşme Adımları ve Sonuçlar	86
5.2.1.Mao Dönemi Sanayileşme Düşüncesinin Şekillenmesi ve Gelişimi.....	86
5.2.2.Mao Dönemi Sanayileşme Adımları ve Sonuçları	99
5.3.Reform ve Açılım Sonrası Sanayileşme Düşüncesi, Sanayileşme Adımları ve Sonuçları	111
5.3.1.Reform ve Açılım Sonrası Sanayileşme Düşüncesinin Şekillenmesi ve Gelişimi	111
5.3.2.Reform ve Açılım Sonrası Sanayileşme Adımları ve Sonuçları	119
6.ÇİN SANAYİLEŞME SÜRECİNDE TOPLUMSAL, KÜLTÜREL, İKTİSADİ VE SİYASİ YAPIDAKİ DEĞİŞİM	138
6.1.Toplumsal Yapıyı Oluşturan Unsurlardaki Değişim.....	138
6.1.1.Nüfus Yapısındaki Değişim.....	140
6.1.2.Çin Aile Yapısındaki Değişim.....	147
6.1.3.İstihdam Yapısındaki Değişim	151
6.1.4.Gelir Dağılımındaki Değişim	172
6.1.5.Toplumsal Teşkili Yapıdaki Değişim.....	177
6.1.6.Sosyal Tabakadaki Değişim	185
6.1.7.Bölgesel, Kentsel ve Kırsal Yapıdaki Değişim	191
6.2.Çin Sanayileşme Sürecinde Kültürel Yapıdaki Değişim	201
6.2.1.Toplumsal Değer Anlayışındaki Değişim	201
6.2.2.Bilgi Anlayışındaki Değişim	206

6.2.3.Eğitim Anlayışındaki Değişim	209
6.2.4.Girişimcilik Anlayışındaki Değişim	218
6.3.İktisadi Yapıdaki(Sistemdeki) Değişim	220
6.4.Siyasi Yapıdaki (Sistemdeki) Değişim	226
7.SONUÇ	237
KAYNAKÇA.....	246

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 5.1. 1912-1922 yılları Min Guo dönemi işletme ve yatırımcı sayısı istatistik verileri	81
Çizelge 5.2. Bei Yang hükümet dönemi işletme yatırım yapan brukratların sektörlere göre dağılımı	81
Çizelge 5.3. Ağır sanayi, elektrik üretimi ile hafif sanayinin gelişme hızı karşılaştırması	84
Çizelge 5.4. Guo Min hükümeti dönemi üretim yatırımları değişimi	84
Çizelge 5.5. Kişi başı ortalama gelir değişimi (1850-1949) (para birimi 1936 paritesine göre).....	85
Çizelge 5.6. Çin yakın dönem toplam tüketim talebi ve kişi başı tüketim talebindeki değişim (1887-1952) (1933 paritesine göre).....	85
Çizelge 5.7. Çin sanayi yatırımının toplam yatırım içindeki payı (1894-1948).....	85
Çizelge 5.8. Çin kapitalinin gelişme düzeyi.....	85
Çizelge 5.9. 1911-1944 yılları yeniden inşa edilen işletme sayısı	86
Çizelge 5.10. Çin ithalat ve ihracat ürünleri yapısındaki değişim.....	128
Çizelge 5.11. Dokuzuncu beş yıllık plan dönemi yapılan yabancı yatırım durumu	128
Çizelge 5.12. Önemli (Çin) sanayi üretim hammaddelerinin dünyadaki sıralaması	130
Çizelge 6.1. Lise ve üstü eğitim sürecinde olan ve yurt dışından mezun olup dönenler sayısındaki değişim	143
Çizelge 6.2. Ülke bölgesel nüfus yapısındaki değişim.....	144
Çizelge 6.3. Reform sonrası nüfus mobilitesi ve yönündeki değişim	146
Çizelge 6.4. Yıllara göre hanedeki ortalama kişi sayısı	148
Çizelge 6.5. Farklı statüdeki kentlerdeki istihdam yapısı.....	161
Çizelge 6.6. Farklı kesimler kişi başı gelirinin toplam içindeki payları.....	161
Çizelge 6.7. Farklı araştırma kurumları tarafından ölçülen (farklı bölge ve toplumsal kesim) hanehalkı gelir ve servet farkı	176
Çizelge 6.8. Yedinci beş yıllık plan döneminden bu yana ülke bölge ayrımı değişimi	191

Çizelge 6.9. Yıllara göre dört bölge GDP'nın ülke GDP içindeki payları	195
--	-----

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. 1-2005 yılları arası esas ekonomiler GDP'sinin global GDP içindeki paylarının değişimi.....	6
Şekil 3.1. Zihniyetin dışa yansıma şekli	43
Şekil 6.1. Toplumsal yapı analiz şeması	139
Şekil 6.2. 1953-2008 yılları arası nüfus yaş yapısındaki değişim.....	141
Şekil 6.3. 1953-2008 yılları arası nüfus cinsiyet oranındaki değişim.....	141
Şekil 6.4. Nüfus okur-yazarlık ve eğitim düzeyi oranındaki değişim.....	142
Şekil 6.5. Kentsel ve kırsal nüfus yapısındaki değişim	144
Şekil 6.6. Doğum oranı, ölüm oranı ve nüfus artış oranlarındaki değişim	145
Şekil 6.7. Yaş yapısı, sosyal bağımlılık oranı ve işgücü artış miktarındaki değişim.....	146
Şekil 6.8. 1982-2006 yılları arası hanehalkı yapısındaki değişim	149
Şekil 6.9. Çeşitli özel işletmelerdeki istihdam sayısındaki değişim	155
Şekil 6.10. Kasabalardaki kamu işletmeleri ve özel işletmelerdeki istihdam sayısı değişimi.....	156
Şekil 6.11. İhracatın toplam GDP içindeki payının yıllara göre değişimi	157
Şekil 6.12. Köy ve kasabalardaki istihdam sayısındaki değişim	157
Şekil 6.13. Yıllara göre farklı sektörlerdeki istihdam sayısı değişimi	158
Şekil 6.14. Yıllara göre farklı sektörlerdeki istihdam oranı değişimi	159
Şekil 6.15. 1982-2005 Yılları arası çeşitli mesleklerdeki istihdam sayısı değişimi.....	160
Şekil 6.16. Köy nüfusuna kayıtlı olan ve olmayan çalışanların farklı meslek grupları içindeki oranı.....	163
Şekil 6.17. Nüfus kaydı olduğu bölge içi ve dışındaki istihdamda olanların oranı.....	164
Şekil 6.18. Eyalet ve bölgelerin üç esas sektör istihdam oranları (2007yılı).....	165
Şekil 6.19. Eyalet, kent ve bölgeler işletme dört esas kadro istihdam oranları	165
Şekil 6.20. Reform ve açılımdan bu yana Gini katsayısı ve kent-kır gelir oranı	174

Şekil	Sayfa
Şekil 6.21. Kent ve kırsal bölgelerdeki hana halk ortalama gelir farkı ve oransal değişimi.....	175
Şekil 6.22. En üst ve en alt toplumsal kesim aylık ortalama gelir farkı değişimi.....	175
Şekil 6.23. Pekin belediyesi batı bölgesi Chang Qiao mahallesi yönetim teşkilat yapısı	185
Şekil 6.24. Çin toplumsal tabaka yapısı.....	190
Şekil 6.25. Yıllara göre Çin doğu, batı, orta bölgeleri GDP'sinin ülke GDP içindeki payları.....	194
Şekil 6.26. Doğu, orta, batı bölgeleri kişi başı ortalama gelir farkları.....	195
Şekil 6.27. Yıllara göre doğu, orta, batı bölgeleri yıllık ortalama iktisadi büyüme hızı.	196
Şekil 6.28. 1978-2006 Yılları arası Çin kent, kasaba nüfusunun toplam nüfus içindeki pay değişimi	200

1.GİRİŞ

İnsanlar var olduğundan bu yana ilk dönemlerde tıpkı bazı canlı türleri gibi iklim koşullarının uygun olduğu ve gıda maddelerinin bulunduğu bölgelere göç ederek yaşamlarını sürdürmüştür. Sonraları tarımsal ekip biçmeyi öğrendikten sonra yerleşik yaşamaya başlamıştır. Böylece farklı topluluklar kendilerinin bulunduğu çevre koşulları ve inançlarına göre gündelik yaşamlarını kolaylaştırmada işe yarayan alet ve yaşam usullerini (günümüz tabiriyle kültür) icat etmiş ve geliştirmişlerdir. Ancak başka topluluklara ulaşımın zor olmasından dolayı, çoğu zaman bir arada ve işbirliği içerisinde yaşamak yerine savaşmayı, bir başkasına boyun eğdirmeyi tercih etmişlerdir. Bu sebeple icat ve buluşların kullanım alanları kendi topluluğu (veya bölgeleri) ile sınırlı kalmıştır.

Toplum tarihi ve iktisat tarihi araştırmalarında kaydedilen bilgiler ve istatistiksel bilgilerden de anlaşılacağı gibi “orta çağ” olarak adlandırılan dönemin sonlarına kadar dünyanın farklı bölgelerinde genel refah düzeyi ve üretim teknikleri aşağı-yukarı aynı hızla ilerlemiştir. 15. Yüzyılda doğu Avrupa’da; Hollanda, İngiltere gibi deniz kıyısı ülkelerde gemi üretim tekniğinin gelişmesi ve yeni coğrafi keşifler, kıta sınırlarını aşan deniz seferleri ve ticaret yollarının şekillenmesini mümkün kılmıştır. 15.yüzyılın ortalarından 16.yüzyılın ortalarına kadar süren Rönesans, daha sonra (Almanyada önce başlamak üzere) Avrupa’da gerçekleşmiş Dini Reform (Hıristiyan, Katolik ve Yehudi dinlerinin sekülerleşmesi ve rasyonelleşmenin başlaması), bilimsel devrim, toprak devrimi ve (üretim) teknik devrimlerinin nihayi sonucu olarak (temel koşulların yeterli biçimde şekillenmesi dolayısıyla) İngilterede sanayi devrimi ortaya çıkmıştır.

Dünya sanayileşmesinin başlangıcı ve ilk şekli olan sanayi devriminin sonlarına doğru yeni üretim tekniği ve aletlerinin başta ABD, Fransa, Almanya olmak üzere Amerika ve Avrupa kıtasında yayılması ve bu ülkelerde sanayileşme hamlelerinin hız kazanmasıyla toplumsal dönüşüm başlamıştır. Fakat bu gelişmeye rağmen bir yandan da Avrupa’da, toplumsal ve ruhsal krizler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler felsefe, tarih, iktisat, ilahiyat gibi disiplinlerde yeni çalışma alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Marks’ın çalışmalarıyla başlayan kapitalizmin ortaya çıkış sebepleri ve gelişme süreçleri ile ilgili çalışmaların iktisat tarihi alanına dâhil edilmesiyle Max Weber 1904-1905 yıllarında “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhı” başlıklı bir makale yayınlarak, kapitalizmi ortaya çıkaran manevi gücün Protestan ahlakı olduğunu savunmuştur. Weber’in bu

yaklaşımına yöneltlen eleştiriler üzerine kendi görüşünün doğru olduğunu ispat etmek amacıyla konuya daha geniş bakış açısıyla yaklaşarak dünya dinlerinin iktisadi faaliyetler üzerindeki etkisini araştırmak için bir dizi çalışma yapmıştır. Werner Sombart ise 1902 yılında yayınladığı “Modern Kapitalizm” adlı çalışmasında kapitalizmin ortaya çıkmasını sağlayan manevi gücün “insanın tüketim ve kazanç içgüdü” olduğunu ileri sürmüştür.

Anthony Giddens’in (“The Protestan Ethic and the Spirit of Capitalism”ın 1976 İngilizce baskısına ön sözdeki) açıklamasına göre, Weber, Batı ve Doğu dinlerinin insanların iktisadi faaliyetleri (davranışı) üzerindeki etkilerini karşılaştırırken Hindistan ve Çin toplumlarında kapitalizmin şekillenememesinde dini unsurlardan başka önemli birkaç toplumsal ve iktisadi sebebi ileri sürmüştür(Weber, 2005:15-16). Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Ticaret amaçlı üretimin yapılması ve işyerinin aileden ayrı müstakil birim olarak işletilmesi. Bu gelişmeler Batı’da kapitalizm öncesinde şekillenmiştir. Doğu toplumlarında ise bu çeşit gelişme yaşanmamıştır. Üretim birimleri aile üyeleri veya akrabaların işbirliğiyle sınırlı kaldığı ve olduğu için loncaların şekillenmesi ve ticari yeteneğin gelişmesi sağlanamamıştır.
2. Şehirlerin şekillenmesi ve gelişmesi ikinci husus olarak belirtilir. Orta çağın sonlarına doğru Avrupa’da şehir veya ticaret merkezleri siyasi yönetim bakımından özgürleşmiş ve böylece şehirler köylerden ayrı yönetilmiştir. Doğuda ise toplumsal ilişkiler kan bağı veya akrabalık esasında olduğu için şehir ve köy ayrılmamış, şehir şekillenememiştir.
3. Avrupa’da Roma hukuk geleneği devam ettirildiği için kanuna dayalı yönetim sistemi gelişebilmiştir.
4. Böylece iktisadi ilişkiler hukuka dayalı olarak yürütülmüş, özel hak-hukuk gözetlenmiştir.
5. Hesap kitap kaydının tutulması.
6. Yukarıda bahsedilen (Doğu’da gerçekleşmeyen) gelişmeler esasında Batı’da kölelik ortadan kalkmış ve emeğin alınıp-satılabilirdiği serbest piyasa sistemi şekillenebilmiştir.

Çinli araştırmacı Ma Min’in “Tüccar Ruhunun Evrimi—Çin Yakın Dönem Tüccarlarının Anlayışı Hakkında Araştırma” adlı çalışmasındaki açıklamasına göre, Weber, Çin’de neden kapitalizmin şekillenemediğinin nedenlerini aydınlatmayı amaçladığı “Çin dini:

Konfüçyüsçülük ve Taoizm” adlı çalışmasında önce para sistemi, toplumsal teşkilatlanmanın yapısı, hukuk sistemi, siyasi yönetim şekli gibi maddi ve sistemsel özelliklerini detaylı bir şekilde ele aldığı, bu konularda kapitalizmin şekillenmesine katkı yapan ve engel teşkil eden unsurların mevcut olduğunu, bunlara dayanarak net bir tespite varamadığını belirtir. Bundan dolayı Weber, dikkatini ruhsal ve kültürel unsurlara yönelttiği, sonuç olarak Konfüçyüs’çülüğün gerçek anlamda bir din(veya inanç sistemi) olmadığından (başka bir ifadeyle insan-Tanrı ilişkisinden doğan emri yerine getirme gibi içten tavır almaya zorlayıcı bir psikolojik baskı söz konusu olmadığı için) Protestan ahlakının insanların ruh dünyasında oluşturduğu gibi iktisadi zihniyetin şekillenemediği ve böylece kapitalizmin gerçekleşmediğini ileri sürmüştür(Ma Min, 2001, p4-5). Oysa 20.yüzyılın 70’li yıllarının sonlarına doğru “Asya Kaplanları” olarak adlandırılan; Tayvan, Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Japonya gibi Konfüçyüsçülük kültürüne sahip ülke ve bölgelerde sanayileşme tamamlanmış ve kapitalizm gerçekleşebilmiştir. Bu gelişmeler uluslar arası camiada Weber’in tespiti konusunda kuşkuya yol açmıştır.

Son olarak ise Çin’in nüfuzlu araştırma kurumlarının tespitine göre, 2015 yıllarından bu yana post sanayileşme sürecine girilmiştir. Bir başka ifadeyle Çin kapitalizmi gerçekleşmiştir. Uluslararası literatürlerde de Çin’in yakın gelecekte dünya sistemine yön vereceği, Çin Yuan’nin ABD dolarının yerini alacağı gibi tezler yazıp-çizilmeye başlanmıştır.

Bu sebepten dolayı bu çalışmada “Çin Mucizesi”nin ortaya çıkmasını mümkün kılan Çin sanayileşmesinin aydınlatılması için Çin sanayileşme sürecinin toplumsal zihniyet değişmesi ekseninde bütüncül bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekli olduğu düşüncesinden hareket edilmiştir. Bundan dolayı söz konusu bu çalışmada “Çin sanayileşmesini” bütüncül yönden, din-iktisat ve zihniyet ilişkisi ekseninden Çin sanayi zihniyet yapısının “görünür ve görünmeyen” boyutunun bütüncüllüğünde ortaya konulması, bu çalışmasının ana amacını oluşturduğu söylenebilir. Çünkü Çin bu noktada yakın dönemde bir yandan liberal kapitalizm ile ilişkiye girerken diğer yandan da konfüçyüsçülük-marksizm etkileşiminin Çin sanayileşmesinin görünmeyen boyutunun hangi boyutlarda Çin’i etkilediğinin anlaşılması önemlidir.

Bu bağlamda tezin ikinci bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları açıklanmıştır. Üçüncü bölümde araştırmada kullanılan kavramlar

ve konuyla ilgili esas bilgiler ele alınmıştır. Dördüncü bölümde farklı tarihsel süreçlerdeki toplumsal zihniyet dönüşümü ele alınmıştır. Beşinci bölümde sanayileşme sürecindeki düşünce değişimi, sanayileşme adımları ve sonuçları ele alınmıştır. Altıncı bölümde sanayileşme sürecindeki toplumsal, kültürel, iktisadi ve siyasi unsurlardaki değişimler detaylı olarak ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise toplumsal, kültürel, iktisadi, siyasi unsurlardaki değişim ve toplumsal zihniyetteki değişimlerin Çin sanayileşme sürecini nasıl etkilediği ve nasıl işlediği muhakeme edilerek, Çin sanayileşmenin nasıl gerçekleştiği açıklanmaya çalışılmıştır.

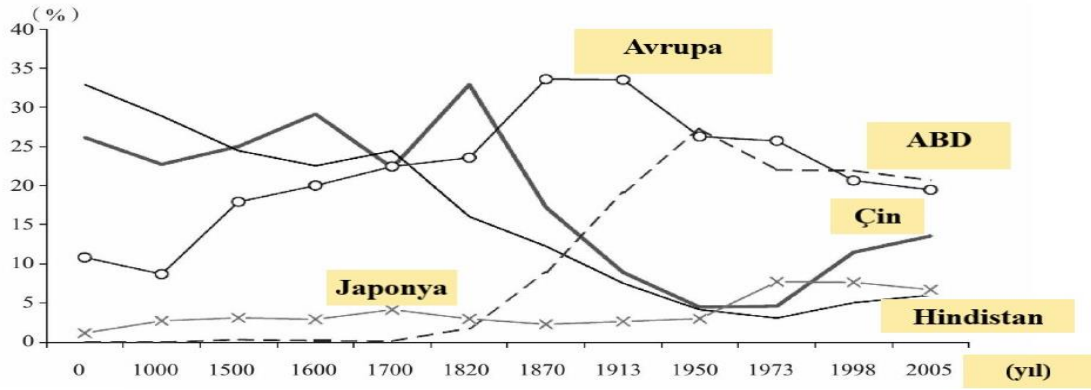

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Dünya sanayileşmesinin başlangıcı ve ilk örneği olan sanayi devriminin sonlarına doğru üretim tekniklerinin başta ABD, Fransa, Almanya olmak üzere İngiltere'nin o dönemki önemli ticaret partnerlerinden olan ülkelere yayılması, ülkeler arası savaşlarda kazanmak için silah üretim tekniklerinin öneminin hissedilmesi, ticarete rekabetin artması gibi sebeplerden dolayı bu ülkelerde sanayileşme liberal girişimcilik ve devlet unsurunun eşgüdümlü çalışması ile başlatılmıştır. Böylece Modern Batı'da, 19.yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarına doğru sanayileşme tamamlanmıştır. Bu ülkelerde sanayileşmenin tamamlanmasından sonra dünya çapında doğal kaynaklara erişim ve piyasa genişleşmesindeki rekabetin artması, dünyanın kapitalist ve sosyalist olarak iki karşı cepheye ayrılması gibi sebeplerden dolayı başta Rusya, Japonya, "Asya kaplanları" olarak bilinen Tayvan, Güney Kore, Hong Kong, Singapur olmak üzere birçok ülkede ikinci sanayileşme dalgası başlamıştır. Bu ülkeler de, 20.yüzyılın 70'li yılların sonuna doğru sanayileşmelerini tamamlayarak gelişmiş ülkeler safına katılarak güçlü ekonomilere dönüşürken, bazı gelişmekte olan ülkeler sanayileşmelerini tamamlayamadıklarından, iktisadi kriz ve tehlikelere karşı zayıf kalmışlardır.

Bu konuda IKM Research (The Indigenous Knowledge Management) tarafından yapılmış ve 2020 yılında Çince yayınlanmış "Zhōng guó shì chuàng xīn fū huà" (Çin tarzı inovasyonun doğuşu) başlıklı araştırmada yer alan aşağıdaki Çizelgeden anlaşılabileceği gibi ülke veya bölge ekonomilerinin GDP'sinin dünya ekonomisindeki payının hızla arttığı (çizginin yukarı yönlü kırıldığı) dönem o ülke (veya bölgenin) sanayileşmesinin hızla ilerlediği zaman dilimiyle örtüşürken, ülke (veya bölgenin) GDP'sinin (dünya ekonomisi içindeki payının) hızla düştüğü (çizginin aşağı yönlü kırıldığı) dönemi ise rakip olan bir başka ülkenin sanayileşmesinin hız kazandığı süreç ile örtüşmektedir. Yani sanayileşmenin iktisadi büyümeyi ve istikrarı etkileyen önemli etken olduğu görülmektedir.

Şekil 2.1. 1-2005 yılları arası esas ekonomiler GDP'sinin global GDP içindeki paylarının değişimi

Kaynakça: Tables of the late British Economist Angus Maddison (2010) , IKM Research

Sanayi devriminden önce ülke veya bölgenin GDP büyüklüğü nüfus ve coğrafi genişliğine bağlıken sanayi devriminin hız kazanmasından sonra ise sermaye, teknik gelişmişlik, piyasa genişliği, nitelikli işgücü gibi unsurlar önem kazanmıştır. Bu sebepten ötürü, sanayileşme (veya sanayi devrimi) iktisat tarihçilerinin araştırma konusu olmuştur. Buna göre sanayileşme; toplumsal hareketlilik, tabakalaşma, kentleşme gibi toplumsal yapıyı oluşturan unsurlarda da bir değişime yol açtığından dolayı sosyologların da araştırma konusu olagelmıştır.

Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne resmi üye olarak katılmasından bu yana diğer ülkelerle olduğu gibi Türkiye ile olan iktisadi ilişkileri giderek yoğunlaşmıştır. SETA (siyaset, ekonomi ve toplum araştırmaları vakfı) tarafından 2019 yılında yayınlanan "Asya yüz yılında Türkiye-Çin ekonomik ilişkileri " başlıklı rapordan edinilen bilgilere göre, Türkiye'nin Çin'e ihracatı 2000 yılındaki 96 milyon ABD dolardan 2017 yılında 2.93 milyar ABD dolarına, ithalatı ise 1.34 milyar ABD dolardan 23.37 milyar ABD dolarına yükselmiş, bu gidişat sonucu 2013 yılından bu yana Türkiye'nin en büyük ithalat partneri haline gelmiş ve her yıl ortalama 20 milyar ABD dolarının üzerinde dış ticaret açığı vermeye devam edilmiş, bu miktarda Türkiye toplam cari açığının 1/3'ne denk gelmiştir. Yani iktisadi menfaat bakımından Türkiye'nin aleyhine işleyen bir durum oluşmuştur. Aslında bakılırsa Türkiye'nin sanayileşmeyi tamamlayamadığından dolayı sanayi üretim gücü bakımından Çin karşısında zayıf kalmasının esas sebebinde Çin'e göre sanayileşmedeki yetersizlik düzeyi olduğu kolayca anlaşılabılır. Bundan dolayı Çin sanayi yapısının; iktisat, kültür, zihniyet temelinde anlaşılması, Türkiye'nin ileriki yıllarda sanayi

üretim rekabet gücünün artırılması, yeni stratejilerin belirlenmesi, kendine özgün kalkınma modeldi geliştirmesi açısından katkı sağlaması umuduyla “Çin sanayileşmesi” araştırma konusu olarak seçilmiştir.

2.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

İkinci dünya savaşından sonra başlayan sanayileşme dalgasına katılan literatürlerde “yeni sanayileşmekte olan ülkeler” ve “Asya Kaplanları” olarak adlandırılan konfoçüzim kültürü (veya doğu kültürü) bünyesinde olan Güney Kore, Singapur, Hong Kong ve Tayvan gibi ülke veya bölgeler, 1970’li yılların sonuna doğru sanayileşmelerini tamamlayarak başarı elde etmişlerdir. Batı kültürü bünyesinde olan Arjantin, Brezilya ve Meksika gibi ülkeler ise sanayileşmelerini tamamlayamamış ve başarılı olamamışlardır. Bu durum disiplin olarak iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve tarih gibi alanlarda araştırma konusu olmuştur. Böylece ele alınan ülke veya bölgenin toplumsal, kültürel, siyasal (veya yönetsel), iktisadi, coğrafi koşulları ve özelliklerine, araştırma alanına bağlı olarak kimisi bölgesel avantajın, kimisi siyasal (yönetsel) unsurların, kimisi iktisadi unsurların, kimisi kültürel unsurların önemine vurgu yaparak açıklamaya çalışmıştır.

Kültürel açıdan söz konusu durum bazı araştırmacıların kavrayışına göre, Weber’in doğu kültürleri (dinleri) üzerinde yürüttüğü araştırmaları sonucu vardığı tespitlerle ters olduğu için Weber’in çalışması eleştiri konusu olmuştur. Weber’in “ Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu ” başlıklı çalışmasında sanayi kapitalizmin önce ortaya çıkabilmesinin sebepleri konusunda ileri sürdüğü iddiasını test etmek amacıyla (Protestan mezhebini bünyesinde barındıran Hristiyan dinine coğrafi ve kültürel genişlik, farklılık açısından karşılaştırmaya munasip gördüğü için) ilk olarak ele aldığı “*Çin Dini: Konfüçyüsçülük ve Taoizm*” başlıklı çalışmasında Protestan ahlakı ve Konfüçyüsçülük ahlakını karşılaştırması sonucu, eski Çinde sanayi kapitalizminin ortaya çıkmamasının ana nedeni olarak iki noktaya vurgu yapmıştır. Bunlar: 1) Sanayileşmenin ön koşullarından olan rasyonel öngörülebilir yönetim ve hukuk sisteminin şekillenmesini, toplumsal hareketliliği, kültürel ilerlemeyi engelleyen, büyü ile ilişkilendirilerek ilahlaştırılmış yönetici zihniyeti dolayısıyla oluşan despotizm (Zhuānzhì zhūyì) nin var olmasıdır. 2) Protestanlıktaki püritenlere karşılık gelen (toplumda önder konumdaki) Konfüçyüsçülük müritlerinin ruh dünyasında (Konfüçyüs’çülüğün insanın tanrıya karşı sorumluluğu yerine getirme zorunluluğu içeren gerçek bir din (theistic religion) olmadığından dolayı) insanı

dünyevileşmeye yönelten “ ruh ” un (iktisadi ahlakı ve iktisadi zihniyetini de içeren) eksik olmasıdır.

Japon sosyolog Tominaga Kenichi'nin 1987 yılında Çin Sosyal Bilimler Enstitüsünde düzenlenen konferansta “Max Weber'in Çin ve Japonya'nın modernleşmesi konusundaki mülahazası” başlığıyla sunduğu tebliğinde yürüttüğü analizine göre, Weber'in sanayi kapitalizminin ortaya çıkmasında en önemli unsur olarak gördüğü ve sadece Batı'da ortaya çıktığını ileri sürdüğü “kapitalist ruh” geniş bir kavram olup, şöyle dört çeşit ruh (veya zihniyet) içermektedir:

- 1) Weber'in çalışmalarında “ kalıplaşmış ve sistemleşmiş mesleki teknik bilgi edinmeye yönelme” şeklinde ifade edilen bilgi anlayışı (veya zihniyet),
- 2) “ Kar-zarar anlayışı ve hesap-kitaba dayalı iktisadi davranış”, “ emeğin özgürce alınıp satılabilmesi ve organize edilebilmesi, aile ile iş yerinin ayrılması”, “ hesap-kitap kaydının tutulması” şeklinde ifade edilen iktisadi canlanmayı sağlayan iktisadi zihniyet,
- 3) “ Bürokrasi ile yönetilen devlet”, “ süresi belirlenmiş memur atama sistemi”, “ halka hizmet etme sorumluluğunu üstlenen hükümet sistemi” şeklinde ifade edilen yönetsel iyileşmeye yönelen hak ve hukuk anlayışı (zihniyeti),
- 4) “ Rum kanunları esasında yenilenmiş kanunlar”, “ ses tonuna göre uyarlanmış notalar”, “ Fransız tarzı (opus Francigenum) imaretler”, “ gazete ve dergi”, “ mesleki bürokrasi”, “ mantıklı hayat anlayışı” şeklinde ifade edilen kültürel ilerlemeye yönelen rasyonelleşme anlayışıdır (zihniyetidir).

Araştırma süresince elde edilen bilgiler esastaki kavrayışa göre, sanayi devrimi, sanayileşme olarak kavramlaştırılan olgunun “tohum” halinden “çatlak olarak ” filizlenme sürecini ifade etmektedir. Weber tam bu süreci ortaya çıkaran (toplumsal, kültürel, ruhsal) koşulları ve etkileşimin nasıl bir değişimi ortaya çıkardığını ele almış ve tespitte bulunmuştur. Sanayi devriminden sonraki dünyanın farklı bölgelerinde gerçekleşen sanayileşme olgusu ise Weber'in vurguladığı “kapitalist ruhu”un “aşılması(veya benzeşmesi)” sonucu ortaya çıktığı için “ruh”un şekillenmesinde etkili olan din unsuru, ortadan kalkmıştır. Bir başka ifadeyle “çatlama” ve “aşılma” sürecindeki zaruri koşullar, toplumdan topluma veya kültürden kültüre farklılık taşımaktadır.

Araştırmanın konusu olan Çin sanayileşmesi düşünsel olarak Afyon savaşıdan sonra başlamıştır. Ancak Konfüçyüs'çülüğün kültürel özelliğini taşıyan bölgeler dikkate alındığında; Japonya, Güney Kore, Singapur, Hong Kong ve Tayvan'dan sonra 2010'lı yıllarda tamamlanabilmiştir.

Bu açıklamalar çerçevesinde bu araştırmanın amacı; Bu süreç içindeki toplumsal zihniyet değişimi, sanayileşme düşüncesi ve adımlarındaki değişime paralel olarak farklılaşan toplumsal yapı ve kültürel unsurlardaki değişimi ele alarak, eski Çin'de (Weber'in tespit ettiği) sanayileşmenin şekillenmesine engel teşkil eden yapısal ve kültürel unsurların zamanla nasıl değiştiği, eksik olan kapitalist ruhun nasıl aşılandığı, sanayileşme modelinin nasıl şekillendiği ve değiştiğini bütüncül çerçevede ortaya koymaktır. Buna göre sonuç olarak Yeni Çin sanayileşmesinin nasıl gerçekleştiğini açıklamaktır. Bu bağlamda söz konusu Çin sanayileşmesinin kültür ve zihniyet temelli değişim yapılanmasının niteliğinin, özgün Türkiye sanayileşme modelinin geliştirilmesinde düşünce ve pratik açıdan faydalı olması umut edilmekte ve düşünülmektedir.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

XVII.Yüzyıldaki bilimsel devrimden önce şimdilerde sosyal bilimlerin araştırma kapsamına alınan tüm sosyal olgu ve olaylar ahlak felsefesi kapsamında “iyi” veya “kötü” gibi soyut kavramlar kullanılarak ele alınmıştır. Yöntem bakımından bu dönem ağırlıklı olarak, direkt gözlem, tahmin ve mülahaza ile sınırlı kalmıştır. Bilimsel devrimden sonra fizik, biyoloji, matematik gibi doğa bilimlerinin gelişim sürecinde kullanılan deney gözlem, analiz (soyutlama), sonuç çıkarma (teori geliştirme) gibi yöntemlerden ilham alınmıştır. Buna göre de aydınlanma felsefecileri toplumu, “ikinci doğa” olarak kabul ederek, toplumsal incelemeyi (doğa bilimlerinin bir alt dalı) “social science” olarak adlandırmışlardır. Bu noktada bir çalışma alanı olarak insan toplumunun davranış biçimi, toplumsal düzen, toplumun işleyişi ve idaresi (yönetimini) konu edinmiştir. Bu felsefecilerden biri olan Auguste Comte, 19. yüzyılın başlarında daha önce İngiltere’de Francis Bacon’dan, David Hume’ ye kadar bilim insanlarının oluşturduğu ve ana akım olarak devam eden deneyci geleneği (toplumsal olay veya olguyu incelerken gözlem, deney, indüksiyon ve sebep-sonuç ilişkisi bağlamında açıklamayı) esas yöntem olarak kabul ederek bilimsel alanın kullanımına sokmuştur. Yani A.Comte 19.yüzyılda beliren salt akılcı-aydınlanmacı anlayış ile Fransa’da Descart önderliğinde gelişmiş olan akılcı

geleneği (analiz, sentez ve açıklamayı önemseyen) birleştirerek; sadece elle tutulan, gözle görülen, akılla değerlendirilen ve deneye dayanan pozitivist yöntemi geliştirmiştir (Guo Taihui, 2019:45-51).

19.yüzyılın sonlarına doğru kapitalist üretimin yeni toplumsal ilişkileri ortaya çıkarması İngiltere’de sanayileşmenin hızlanması ve Avrupa’da yayılması, işçi hareketlerinin artmasına yol açmıştır. Bununla birlikte söz konusu durum, Avrupa’nın farklı ülkelerinde çeşitli toplumsal krizlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yeni gelişen sosyolojik süreç; felsefeci, tarihçi, iktisatçı, siyasetçiler için yeni bir çalışma alanı, yani sağlam işleyen bir sanayi toplumunun inşası ve modernleşme üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır.

Karl Marx kendi hayatı boyunca içinde bulunduğu farklı toplumlardaki ana akım düşünceleri sentezleyerek, farklı bir dünya görüşü ve bilgi yöntemi geliştirmiştir. Yani Avrupa yakın dönem üç ana bilim geleneği (klasik Alman felsefesi, İngiliz klasik politik iktisat düşüncesi ve Fransız sosyalist düşüncesi)ni tenkidi biçimde kabul ederek ve sentezleyerek tarihi materyalizm ve bu esasta materyalist diyalektik yöntemi geliştirmiştir. Onun geliştirdiği materyalist anlayışa göre, insan ve kültür emeğin ürünüdür. Yani bütün tarihi süreçler boyunca devam eden insan faaliyeti ve uğraşı sonucu insan evrimleşerek, başka canlı türlerinden ayrılmış ve kültür ortaya çıkmıştır. Toplum ise uzlaşmış sosyal sınıflardan oluşan işbölümünün yer aldığı özel mülkiyet biçimlerinin hakim olduğu bir yapıdır. Toplumsal değişme ise nüfus ve ihtiyaçlardaki artışların sistemin işbölümü ve rol yapısını çeşitlendirmesi sonucu şekillenen burjuvazi ve proleterya sınıfının çatışma ve mücadelesidir. Bir başka ifadeyle toplumsal değişme; toplumdaki üretici güçler ile toplumsal ilişkiler arasındaki çelişki sonucu ortaya çıkmaktadır. Kapitalizm ise yapısı çelişiklere dayalı üretim sistemine sahip insani değerleri dışsal şeylere dönüştüren, insanlığı kendi faaliyetlerinden-emekten yabancılaştıran bir toplumsal sistemdir (Esra Burcu Sağlam Vd, 2018:54-57).

Karl Marx geliştirdiği tarihi materyalist bakış açısı ve materyalist-pozitif düşünce içerikli diyalektik yöntemi kullanarak ele aldığı vekil karakterindeki eseri, “Kapital” da “emek”, “yabancılaşma”, “ideoloji” gibi kavramları, “sınıf teorisi”, “artı değer teorisi” kuramlarını geliştirmiştir. Kapitalizmin oluşunu ve işleyişini açıklarken insan iktisadi faaliyetlerini önemli ölçüde etkileyen (kültür, din gibi) manevi unsurları tamamen reddederek materyalistik değişimlerin yani materyal ve ekonomik şartlardaki değişimlerin sosyal

değişmelere (yani normlar ve sosyal bilinçlerdeki değişimler) neden olduğunu savunmuştur. Mesela, dini yaşam koşullarının çilesini hafifletmek, yoksulluk ve yoksulluğu unutmak için insanların ölüm sonrası daha iyi bir yaşam umuduyla sarıldığı, egemenlerin baskı altında tutulan yoksul ve yoksullara karşı ideolojik olarak kullandığı inanç sistemi şeklinde tanımlamıştır. Buna göre Marx açısından din, “halkın afyonu” olarak tarif edilmiştir (Edinsel, 2014:238).

Klasik sosyolojinin bir diğer kurucusu olarak kabul edilen Max Weber, Sombart, R. H Tawney, Henry Hauser, Amintore Fanfani gibi Avrupa iktisat tarihçileri ile aynı dönemde yaşamıştır. Max Weber’in bu iktisat tarihçilerinden belirgin farkı onların kendi ülke iktisat tarihlerini, toplumu ve disiplin alanlarını sınırlı tutan ve kısmen de dar olan bakış açılarından farklı bir şekilde konuyu ele almasından kaynaklandığı söylenebilir. Buna göre M.Weber kapitalist gelişim sürecini iç-içe geçen mantıklı açıklamalarla ve bu açıklamalara yönelik kritik öneme sahip özgün kavramlar üreterek, iktisadi kalkınmayı bir toplumsal değişim süreci şeklinde ele alarak, ekonomiye toplumsal bir boyut kazandırmıştır. (Bunu “*General Economic History*” adlı kitabından anlamak mümkündür). Daha sonra kapitalizmin ortaya çıkma sebepleri ve gelişme sürecini açıklamayı esas konu alan “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” adlı eserini kaleme alırken Karl Marx’ın tarihsel materyalist bakış açısının aksine iktisadi faaliyetlerinin canlanmasında maddi koşullar (unsurlar) kader manevi unsurlar (din, kültür, yönetim biçimi gibi)in önemini vurgulayarak kapitalizm sürecini hümanist bir yaklaşım ile ele almış, bütüncül bir bakış açısı (İngilizce holistic paradigma: birbiri ile ilintili ve eklemlenmiş birimlerin bir arada değerlendirilmesi ile öznenin niteliğinin kavranabileceğini kabul eden yaklaşım biçimi) ve açıklayıcı (yorumlamacı) anlama ve nedensel analiz yöntemi geliştirmiş daha sonraki “*İktisat ve Toplum*” ve dünya dinleri üzerine yaptığı dizi şeklindeki çalışmalarında bu yöntemi kullanmıştır. “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” adlı eserinde kapitalizmin ortaya çıkmasında en önemli unsurun Protestan ahlakı ve iktisat zihniyeti olduğu tespitini yaparken güçlü delil (kanıt) olarak Hinduizm ve Konfüçyüsçülük gibi doğu dinlerinde böyle bir özelliğin bulunmadığını ortaya koymuştur ve bu konuda Konfüçyüsçülük üzerine yaptığı “*Çin Dini: Konfüçyüsçülük ve Taoizm*” başlıklı çalışmasında az tüketme, tasarruf yapma, saçıp-savurmama, tutumlu davranma anlayışının Protestanlık ve Konfüçyüs’çülüğün her ikisinde de olduğu, ancak Protestanlıkta bu davranışın dünyaya yaklaşma (daha fazla kazanç elde etme, tasarruf yaparak yatırım yapma, mal-servet toplama, çok çalışarak zengin olma şeklinde) yönünde gerçekleştiği, bu anlayış neticesinde

Protestan müritlerinin gündelik hayatının daha düzenli hale geldiği, hesap-kitap yapma ve tutumlu davranma, vaktini boşuna harcamama gibi davranışın bir kural hale geldiği, çalışmanın ise tanrının emri olarak kabul edilmesiyle bu anlayış ve davranışın Protestan müritleri vasıtasıyla bütün topluma yayılarak, iktisadi tutum ve davranışın yönünü beliren zihniyete dönüştüğünü, Konfüçyüsçülükte ise az tüketme, tasarruf yapma, saçıp-savurmama, tutumlu davranma anlayışının dünyadan uzaklaşma (daha fazla kazanma yerine daha az tüketerek şükretme şeklinde) yönünde gerçekleştiği, böylece Protestanlıkta kapitalizmin şekillenmesinde önemli rol oynayan iktisadi zihniyetin Konfüçyüsçülükte şekillenemediği, sonuç olarak Çin’de kapitalizmin şekillenmediği tespitini yapmıştır. Oysa 21. yüzyılın ortasından bu yana Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur olmak üzere Asya’nın dört küçük kaplanı olarak tarif edilen Konfüçyüsçülük kültürüne sahip bölge ve ülkeler ardı-sıra sanayileşmeyi tamamlayarak kapitalizme ayak basmıştır.

Son olarak Çin’de yapılan araştırma ve tespitlere göre, 2015 yılından bu yana Çin ön sanayileşmeyi tamamlayarak post sanayileşme sürecine geçmiştir: bir başka deyişle Çin kapitalizmi gerçekleşmiştir. Bu durum bilim dünyasında Weber’in Konfüçyüsçülük hakkında yaptığı tespitinin doğru olup-olmadığı konusunda şüpheyi yol açmıştır. Bu sebepten tezin konusu olan Çin sanayileşmesinin aydınlatılması için zihniyet değişimi ekseninde bütüncül bakış açısı ve onun yöntem anlayışı ile ele alınması gerekmektedir.

Bu çalışmada Weber’in kullandığı açıklayıcı (yorumlamacı) yöntemi ve nedensel analiz yönteminin yanı sıra, nicel ve nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılarak bütüncül bakış açısıyla Çin sanayileşme süreci ve onun zihniyet yapısı aydınlatılmaya çalışılmıştır.

2.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu tezin ana konusu “din/kültür-iktisat-zihniyet” etkileşime dayalı bir bakış açısı üzerinde “Çin düşüncesi ve kültürel değerlerinin ana kaynağı olan Konfüçyüs’çülüğün”, Çin sanayileşmesi ve onun ekonomi zihniyetine olan etkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bundan dolayı inceleme; din, mukayeseli dinler tahlili ve “din-iktisat- zihniyet” etkileşimi üzerinden konuya bir bütüncül bakış kazandırılmak istenmektedir. Bu nokta Konfüçyüs’çülüğün Çin toplumsal düzenin sağlanmasında önemli bir işlevi vardır. Buna göre “Konfüçyüs’çülüğün- Çin sanayileşmesi ve Çin ekonomisi” etkileşiminin, Çin toplum ahlakı ve bireyinin ruh dünyasının inşasında başka dinlerle bazı yönleriyle benzer işleve

sahip olsa da, bu inanış özellikle tevhit dinine göre gerçek anlamda batıl bir din boyutundadır. Yani Konfüçyüs'çülüğün dini anlamda Çin toplumuna ve insanına yönelik olarak; bir ilahi “kurtuluş”, “ahiret”, “günahtan arınma”, “tanrıya karşı sorumluluğu yerine getirme” gibi “Tanrı-İnsan” ilişkisi yönünün olmadığı söylenebilir. Bundan dolayı konuyla ilgili olarak Hristiyanlık ve İslam’da olduğu gibi insanın iç dünyasında, maddi dünyaya karşı tavrını yönlendiren bir motif (veya gücün) olmamasından dolayı Weber ve Ülgener’in “din-iktisat” ilişkisi bağlamında ürettiği zihniyet (veya iktisadi zihniyet) kavramının yöntemi üzerinden, Çin için; bir “din-sanayi” ve “din-iktisat” ilişkisinin üretilemeyeceği anlaşılmıştır. Diğer taraftan Çin’de yapılan bir araştırmalara göre, Çin sanayileşme sürecinde; Japonya ve başka Konfüçyüsçülük kültürüne sahip Asya ülkelerinde olduğu gibi bir zihniyet dönüşümü yaşanmamıştır. Bu sebepten dolayıdır ki; Türk toplumu açısından Çin sanayileşmesinin tam olarak anlaşılması için bu özelliklerin dikkate alınması ile ancak anlamlı hale gelebilir.

Bu araştırmada kullanılan Çince kaynakların çoğu Çin ana karasında, tarihi materyalizm anlayışı ve materyalist diyalektik yöntem kullanılarak, devlet menfaati ve hükümetin itibarı merkeze alınarak üretilmiş olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle Çin sosyal bilimleri alanında kullanılan kavramların esin kaynağı olan Marksist içerik Çinileştirilmiştir. Buna göre de bu Marksist kaynaklar, direkt çevirme şeklinde aktarıldığında ise konunun tam anlaşılması veya yanlış anlaşılmaya yol açtığı ifade edilebilir.

Konunun araştırılmasında kullanılan istatistik verilerde güncel kaynaklara ulaşma imkânı pek mümkün olmadığı için Çalışmamız, kullanılan kaynakçalardan elde edilen verilerle sınırlı tutulmuştur.

3.ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Günümüzde gelişmiş ülkelerin çoğu sanayileşmesini tamamlamış ülkelerdir. Aksine gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerin pek çoğu sanayileşmemiş ülkelerdir. Bu tarihi gerçeklerden yola çıkarak denilebilir ki, ekonomik kalkınma sanayileşmeye bağlıdır. Başka bir deyişle, sanayileşmeden kalkınma olmaz, ekonomik kalkınmanın özü sanayileşmedir. Bu sebepten ekonomik gelişmeyi incelerken önce sanayileşmenin ne olduğu, nasıl gerçekleşeceğini bilmek gerekir. Araştırmanın bu bölümünde bu sorulara yanıt bulmaya çalışılacaktır.

3.1.Sanayileşmeyi İçeren Alt Kavramlar

Hem iktisat bilimin hem de sosyoloji bilimin önemli ortak konularından olan Sanayileşme anlayışı ve onun kültürüne yönelik bir incelemede, sanayileşmeyi içeren alt kavramları da belirtmek ve açıklamak gerekir. Buna göre sanayileşmeye yönelik olarak çalışmada kullanılan alt kavramların neler olduğunun açıklanması gerekmektedir.

3.1.1.Sanayileşme Kavramı

Öncelikle “sanayileşme” kavramı içerdiği anlam bakımından ele alınacak olursa, sanayileşme kavramı; iktisadi kalkınma süreci veya kalkınma aracını ifade etmektedir. Bu sebepten dolayı sanayileşme kavramı bazı araştırmalarda, “iktisadi kalkınma” ile eşit anlamda kullanılmakta olduğu görülür.

Ekonomik araştırma literatürlerine baktığımızda sanayileşmenin çeşitli tanımlarına rastlıyoruz. Mesela, “The Palgrave A Dictionary of economics” de sanayileşmenin bir süreç olduğu ve bu sürecin aşağıdaki gibi birkaç özelliğe sahip olduğu ifade edilmiştir: 1) Sanayileşme süreci, imalat sanayi faaliyetleri ve sanayi kesiminin gayri safi yurt içi hasıla içindeki payının yükselme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. 2) Sanayileşme, imalat sanayi ve sanayi kesimindeki işgücü sayısının artma eğiliminde olduğunu ifade etmektedir(Eatwell.J, 1996:861) .

Bu konudaki bir başka yaklaşım ise Hintli iktisat Profesör S.Y.Tanker’in tanımıdır. Ona göre, sanayileşme tarım kesimindeki yapısal değişikliğe rağmen (yani tarımın gayri safi

yurt içi hâsıla daki payı ve tüm istihdamdaki payının azalması) sanayi ve hizmet kesiminde elde edilen gelirin gayri safi yurt içi hâsıladaki payının artmasını ifade etmektedir.

Diğer bir farklı yaklaşım ise Çinli iktisat profesörü Zhang Pei Gang'ın tanımıdır. Ona göre sanayileşme kavramının ortaya çıkması ise 18.yüzyılda gerçekleşmiş olan sanayi devriminden bu yana, iktisat tarihinde oluşmuş birtakım olgu ve değişimlerle bağlantılıdır. Buna göre sanayileşmeyi bir kavram olarak kullanmış olan literatürleri incelediğimizde, bu kavramın; geçmiş tarihi süreçteki üretim şekli, üretim araçları, ekonomik yapı, teknik ilerleme gibi unsurlardaki değişim ve bu değişimlerle ilgili özellikleri ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.

Sanayileşme kavramı ekonomi, sosyoloji, siyaset bilimi gibi pek çok alanda kullanılmakta ve farklı bakış açılarına göre tanımlanmaktadır. Bu tanımlar bakış açısına göre sınıflandırılacak olursa, aşağıdaki gibi dörde ayırmak mümkün:

1) Üretim araçları bakımından sanayileşme el ile gerçekleştirmekte olan üretimin yerini makine ile üretimin, üretimde yer alması halidir. Başka bir ifadeyle insan ve hayvan enerjisi yerine makine enerjisinin geçmesi olarak özetlenebilir. Literatür olarak örnek gösterildiğinde Alman iktisat tarihçesi R. Lubeh'in "*Sanayileşme Tarihi*" adlı eserinde sanayileşme; "makine icadı ortaya çıktıktan sonra, tekstilin makineleşmesi, buhar makinesinin yeni bir enerji kaynağı olarak görülmesi, tekli üretimden seri üretim tarzına geçilmekle beraber insanîyet cemiyetlerinde büyük değişimler başlamıştır. Biz bu değişimleri sanayileşme olarak adlandırabiliriz."

2) Sanayiye bir çeşit üretim tarzı olarak bakıldığında Çinli iktisatçı Zhang Pei Gang'ın örnek çalışması "*Tarım ve Sanayileşme*"de "sanayileşme ise ulusal ekonomideki tüm üretim unsurlarının yükselme eğilimindeki yeniden kombinasyon sürecidir." Yani buradaki sanayileşme kavramı anlam bakımından, sanayinin gelişmesi ve tarım üretim tarzındaki değişimleri içermektedir. Ancak buradaki değişim doğal değişim değil, pozitif anlamdaki değişimdir.

3) Ulusal ekonomik yapıdaki değişimi temel alan bakış açısına göre sanayileşme, makine ile üretimin ortaya çıkmasından bu yana ekonomik yapıdaki değişim sürecini ifade etmektedir. Buradaki ekonomik yapıdaki değişim ise çok yönlülüğü içermektedir:

Bunlardan birincisi, milli gelirdeki sanayi kesiminin payının kademeli olarak artmasıdır. İkincisi ise sanayi kesiminde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam edilenlerin sayısına oranının kademeli olarak artmasıdır.

4) Kaynakların tahsis yapısının değişimi açısından sanayileşme, kaynakların ağırlıklı olarak tarımdan sanayiye kayma süreci olarak ta belirtilir. Yani iktisatçı Kuznets'in deyiimiyle “ürünün kaynağı ve kaynakların tahsisinin tarımdan, tarım dışı sektörlere kaydırılma sürecidir.”

İktisat sosyolojisi açısından sanayileşme; toplum iktisadının gelişmesi ve kalkınması için önemli adım olmakla beraber iktisadi kalkınma, toplumsal değişim ve kültürel değişimleri içeren bir süreç olarak da belirtilebilir. Bu yüzden sanayileşme aşağıdaki gibi üç farklı boyuta sahiptir:

(1) Sanayileşmenin iktisadi boyutu: Sanayileşme iktisadi kalkınma sürecini ifade etmektedir. Bu durumu somut olarak ifade edecek olursak, ilk olarak sanayileşme ekonominin aşamalı olarak büyüme sürecidir. Yani sanayileşme sürecinde ülkenin toplam gayri safi milli hâsılası, kişi başı ortalama gayri safi milli hâsılası, işgücü verimliliği gibi birçok ekonomik göstergelerde yükselmenin oluşmasıdır. İkinci olarak, sanayileşme bir ülke veya bölgenin iktisadi yapısındaki değişim süreci arz-talep yapısı, paylaşım yapısı ve kırsal-kentsel yapısındaki değişimleri içermektedir. Üçüncü olarak sanayileşme; iktisadi sistem ve iktisadi müesseselerdeki değişimleri içermektedir. Yani ürünlerin ticarileşmesi, piyasalaşmasının gelişmesi ve uzmanlaşmanın gelişmesi, doğal ekonomiden aşamalı olarak piyasa ekonomi sistemine geçişle eşzamanlı olarak iktisadi sistemdeki değişimleri (mülkiyet hakkı düzenlemesi, şirket(işletme) düzenlemesi, ilgili kamu sistemi, eğitim sistemi, devlet makro kontrol sistemi gibi) içerir.

(2) Sanayileşmenin toplumsal boyutu ise; Sanayileşme toplumsal değişimi hızlandırır. Kapitalist ekonomi sisteminde olan ABD ve Avrupa'daki ülkelerin sanayileşmesinin ilk aşaması olsun veya bugünkü gelişmekte olan ülkelerdeki sanayileşmenin başlama süreci olsun, her ikisinde de ciddi bir takım toplumsal hareketler olmuştur. Böyle olmasının sebebi ise sanayileşmenin oluşturduğu ekonomideki hızlı kalkınmanın doğal ekonomik sistemdeki geleneksel üretim tarzını tahrir etmesi ve çok sayıdaki işgücünün kırsal yaşam alanlarından sanayi bölgelerine ve şehirlere taşınması, sanayileşme ve kentleşmenin hızla

gelişmesi doğal olarak toplumsal tabakada değişiklik oluşturmaktadır. Farklı tabaka ve toplum kesimlerinde menfaat çatışması sonucu belki bir takım siyasi meselelerin ortaya çıkmasıyla toplumsal hareketler ve değişimler ortaya çıkabilir. Bunlarla eşzamanlı olarak üretimin küreselleşmesi ve iktisat'ın küreselleşmesi, bir ülke veya toplumun geleneksel değerler sistemi ve toplum ahlakında şok oluşturabilir. Bunların sonucu olarak yerel kültür ile yabancı kültürde çatışma yaşanabilir ve uluslararası ekonomik düzendeki değişimler mevcut yerel ekonomik sistemde değişimleri oluşturabilir.

(3) Sanayileşmenin kültürel boyutu; Sanayileşme insanîyet kültür ve medeniyetinin gelişmesinde önemli rôle sahiptir. Yani günümüzde sanayi kültürü(medeniyeti)nün gelişmesinde unsurları iktisadi ve içtimai faaliyetlerimizin her alanı ve öğelerine kadar sinmektedir. Bundan dolayı, kültür ve iktisat ilişkisi geçtikçe sanayileşmenin kültür boyutu daha da güçlenmektedir. Böylece kültür-iktisat etkileşimi/birleşmesi, sanayileşmeyi gerçekleştirmeye yön vermektedir. Sanayileşme insan toplumları için geleneksel tarım kültüründen tamamen farklı olan yepyeni bir kültür-sanayi kültürünü atfetmiş ve tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşmesine sebep olmuştur. Sanayi toplumu ise üretimin toplumsallaştığı, piyasalaştığı, kentleştiği, küreselleştiği ve global olarak bir bütün iktisadi sistemin kurulduğu, siyasî olarak demokrasinin hâkim olduğu ve çok kültürlülüğün yaygınlaştığı bir toplum yapısıdır.

3.1.2.Sanayileşmenin Önemi

Sanayileşme, iktisadi kalkınmanın ve toplumsal ilerlemenin olmazsa olmazıdır. Ayrıca bir toplumdaki işgücünün üretim kabiliyetinin ne derece geliştiğinin önemli göstergesidir. İngiltereli ünlü ekonomistlerden biri olan T.Kemp'in "*Modern sanayileşme modelleri: Sovyetler, Japonya ve gelişmekte olan ülkelerde*" adlı eserinde sanayileşmenin önemine dikkat çekmiş ve şöyle demiştir: "Bugünkü modern dünyada kendi toplumunun refah seviyesini artırmayı hedef haline getirmeyen bürokrat veya ülke yoktur. Sanayileşme ise bu hedefe ulaşmanın en önemli aracıdır." (Tao Wenda, 1992:370)

Sanayileşme, makine ile üretimin ülke ekonomisinde yaygınlaştığı ve esas üretim şekli olarak gelişme süreci olup, tarım üretimini esas alan iktisadi yapıdan imalat sanayi üretimini esas alan iktisadi yapıya dönüşme sürecini ifade etmektedir. Bundan dolayı geniş

anlamdaki sanayileşme kavramı “kalkınma” veya “modernleşme” ile eş anlamda kullanılmaktadır.

Sanayileşme, zaman ve mekân bakımından iki boyutlu bir kavram olup, zaman açısından baktığımızda sanayileşmenin içeriği ve göstergesi, kriterleri dönemsel olarak değişmektedir. Mesela, 18. Yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan sanayi devriminin önemli göstergesi ise buhar makinesinin tekstilde kullanılmasıdır. 19. ve 20. yüzyılın başlarında monopol kapitalizm döneminde ise elektriğin üretimi ve kullanımı, bu dönemki sanayileşmenin önemli göstergesi sayılmıştır. (Topalhan, 2015:13-15) 1940’li yıllardaki üçüncü sanayi devriminde ise atom enerjisi ve elektron teknolojisinin kullanılması. Dördüncü Sanayi devriminin önemli göstergesi ise bilgi teknolojisinin gelişmesidir.

Gelişmiş ülkelerin ekonomileriyle az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerin ekonomik yapıları karşılaştırıldığında, gelişmiş ülkelerin hiç tartışmasız aynı zamanda sanayileşmiş ülkeler olduğu, buna karşı az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin tarıma dayalı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, dünyada gelişmiş ülkeler arasında sanayileşmeden kalkınıp gelişmiş hiçbir ülkenin mevcut olduğu söylenemez. Bu sebepten dolayı sanayileşme bir ülke ekonomisinin kalkınmasının olmazsa olmazıdır. Sanayileşmenin hangi noktalarda iktisadi kalkınmaya katkı yapacağını detaylı bir şekilde sıralayacak olursak(Chou Hengxi, 2004:184):

- 1) Sanayileşme süreci, modern üretim tekniklerinin geliştirildiği, buna bağlı olarak verimliliğin hızla arttığı, geçmişe göre daha fazla servetin kazanıldığı, kişi başı ortalama gelirin kat-kat arttığı bir süreçtir.
- 2) Sanayide üretilmiş ürünlerin türü ve sayısı çok fazla olduğu için bireyler artık temel ihtiyaçlarını karşılamaktan daha çok maddi ve manevi ihtiyaçlarını tatmin edebilecek kaliteli ve çeşitli ürünleri tüketmeye yönelir, böylece ülkenin refah seviyesi gittikçe artmaktadır.
- 3) Sanayileşme neticesinde elde edilen büyük miktardaki yurt içi milli hâsıla daha geniş piyasanın oluşturulmasına imkân tanır ve üretimin canlanmasına yol açar.
- 4) Sanayileşme sürecinde kişilerin tüketim yapısı ve yaşam şekli değişir, bu değişimlere uygun olarak çeşitli üretim ve hizmet sektörünün doğmasına, gelişmesine ihtiyaç duyulur.

5) Sanayileşme, iktisadi kalkınma için zaruri olan ulaşım ve taşıma araç-gereçleri, enerji kaynakları, hammadde, makine-aletler, firma inşaatları ve iletişim araçlarının teminini sağlar.

6) Gelişmekte olan ülkelere göre ithal ikameci sanayileşme(import-substituting industrialization), yavaş yavaş bu ülkelerin kendi imkânlarıyla kalkınma kabiliyetini güçlendirerek, gelişmiş ülkelere bağımlılığını azaltır, rezervlerini artırır. Böylece istikrarlı bir şekilde kalkınma ortamı sağlanmış olur.

7) Sanayileşmenin gelişmesi kentleşmeyi hızlandırmaktadır. Kentleşme ise sanayinin daha da gelişmesi için ortam oluşturur. Sanayi sektörünün çoğalması ve gelişmesi kentlerde hizmet sektörünün gelişmesine, köy ve kırsal alanlardaki artı işgücünün kentlerde istihdamını sağlayabilmektedir.

8) Sanayileşme kişilerin hizmet şekli, kültür anlayışı ve ruh dünyasında değişimleri beraberinde getirerek, iktisadi kalkınmaya faydalı değişimlerin vücuda gelmesine imkân tanıyarak, iktisadi kalkınma için sağlıklı siyasi, hukuki, manevi ortamın oluşmasına katkı sağladığı söylenebilir.

3.1.3.Sanayileşmenin Temel Dinamikleri (Temel Koşulları)

Dünyada 200'den fazla ülke bulunmakta ama şimdiye kadar çok az sayıda ülke sanayileşmeyi tamamlayabilmiş, yine az sayıda bazı ülkeler henüz sanayileşmenin başlangıcında veya ortasında sayılmaktadır. Aşağıdaki Çizelgede önce sanayileşmiş olan ülkelerin sanayileşme süreci ve şekli gösterilmiştir.

Çizelge 3.1. Önce sanayileşmiş olan ülkelerin sanayileşme süreci ve şekli

Ülke	Sanayileşmenin başladığı dönem	Sanayileşmenin tamamlandığı dönem	Sanayileşme şekli	Aktörler
İngiltere	1760'lı yılları	19.yüzyılın 50'li yılları	Evrimsel (evolutionary)	Özel mülkiyet sahipleri
Fransa	18.yüzyılın sonları	20.yüzyılın başı	Evrimsel (evolutionary)	Özel mülkiyet sahipleri
ABD	1820'li yıllar	20.yüzyılın başı	Evrimsel (evolutionary)	Özel mülkiyet sahipleri
Almanya	1830'li yıllar	20.yüzyılın başı	Karma	Devlet ve Özel mülkiyet sahipleri
Japonya	1870'li yıllar	20. yüzyılın 70'li yılları	Karma	Devlet ve Özel mülkiyet sahipleri
Sovyetler Birliği	1860'li yıllar	20. yüzyılın 60'li yılları	Devrimci(Revolutionary)	Devlet ve Özel mülkiyet sahipleri

Kaynak: Bu Çizelge çeşitli kaynaklardan istifade edilerek, Yazar tarafından özgün olarak oluşturulmuştur.

Yukarıdaki Çizelgeden anlaşıldığı gibi sanayileşmeyi geç başlayabilen ülkelerin sanayileşmeyi tamamlama süreci kısalmaktadır. Öyleyse neden bazı ülkeler çok kısa sürede sanayileşmeyi tamamlayabiliyorken, bazı ülkelerin sanayileşmesi uzun sürmüştür? Yine bazı ülkelerde sanayileşme hala başlatılamamıştır? Bu sorulara cevap bulmak için sanayileşmenin temel dinamiklerini bilmek gerekir. Sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkelerin iktisat tarihini incelediğimizde bu ülkelerin sanayileşmesini hızlandıran veya yavaşlatan aşağıdaki gibi birkaç faktör öne çıkmaktadır. Sanayileşmeyi etkileyen faktörleri yön itibariyle olumlu ya da olumsuz, nitelik bakımından iktisadi veya iktisadi olmayan unsurlar olarak ayırabiliriz.

Çinli iktisatçı Zhang Pei Gang'ın analizine göre, girişimcilik kabiliyeti ve üretim teknik seviyesi sanayileşmeyi hızlandıran, doğal kaynaklar ve nüfusun az-çokluğu ise yavaşlatan unsurlar olarak öne çıkmıştır. Toplumsal yönetim sistemi (veya müesseseler) ise sanayileşmeyi hem olumlu hem olumsuz yönde etkileyen unsurlar olarak tespit edilmiştir. (Zhang Peigang, 1991:154-166)

1. Sanayileşmeyi Etkileyen İktisadi Unsurlar:

1) **Fiziksel sermaye:** Fiziksel sermaye--makine ekipmanları, şantiye, ulaşım sistemi ve araçları, fabrika ve donanım, depo gibi üretimin artırılmasında önemli olan nesnel sermaye unsurlarını ifade etmektedir. Fiziksel sermaye sanayileşme adımlarının atılması ve iktisadi kalkınmada çok önemlidir. İktisadi büyüme yaklaşımları da böyle olduğunu göstermektedir. 18.yüz yıldaki Adam Smith öncülüğündeki klasik iktisadi büyüme teorilerinde iktisadi büyümenin fiziksel sermaye birikiminin az-çokluğu tarafından belirdiği, fiziksel sermayenin istikrarlı olarak artırılmasının, servet kazanmanın yolu olduğuna vurgu yapılmıştır. Neoklasik iktisadi kalkınma modeli –Harol Domar büyüme modeli ($G=s/k$) de, sermaye-hâsıla oranı (k) in değişmediği var sayıldığında, iktisadi büyüme oranı veya kalkınma hızı(g), toplam sermaye stoku (yani fiziksel sermaye tasarruf oranının az-çokluğu) tarafından belirdiği ifade edilmektedir. Bir başka kalkınma iktisadi profesörlerinden biri olan W.W.Rostow'un ünlü eseri “*İktisadi Kalkınmanın Merhaleleri*” adlı kitabında %10 oranındaki net sermaye artırımının, bir ülkenin geçiş döneminden olgunluğa geçmesindeki üç ön koşuldan biri olduğunu belirtilmiştir(He Liancheng, 2009:62)

Bir diğerk ekonomist Nurkse'nin ünlü eseri “*Yoksulluğun Kısır Döngüsü*” de fiziksel sermayenin gelişmekte olan ölkelerin “dar boğaz”ı bitirip yoksulluktan kurtulmalarının yollarından biri olduğuna vurgu yapılmıştır. Nurkse'nin yaklaşımına göre, gerçeri ölkede içindeki kaynakların kıt olması, toprakların verimliliğı gibi unsurlar birçok gelişmekte olan ölkelerin ekonomik olarak fakir veya geri kalmışlığının sebepleri olarak ifade edilirse de, asıl önemli sebep –bu ölkelerdeki sermaye birikiminin yetersizliğidir. Sermaye arzı bakımından gelişmekte olan ölkelerde kişi başı ortalama gelir düşük olduğu için tasarruf düşük kalmakta ve sonuç olarak sermaye birikiminin yetersizliği, verimliliğın artırılmasını zorlaştırmakta, verimliliğın düşük kalması da gelirin düşük olması, satın alma gücünün düşük olması anlamına gelmektedir. Böyle olması da sermaye ihtiyacının yetersiz kalmasına, sermaye ihtiyacının yetersiz kalması ise verimliliğın artırılmasını zorlaştırmakta, verimliliğın düşük olması da gelir düzeyinin düşük kalmasına yol açmaktadır. (He Liancheng, 2009:62)

Yukarıdaki birbirini etkileyen iki çeşit tekrarlanma iktisadi kalkınmayı engellemekte ve bu ölkelerin fakir kalmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden fiziksel sermayenin artırılması sanayileşmenin temel unsurlarından biri kabul edilir.

2) **İşgücü sermayesi:** nüfusun büyüklüğü, yapısı ve niteliğı gibi özellikleriyle ifade edebildiğimiz sermaye türüdür. Klasik iktisadi büyüme kuramlarında iktisadi büyüme için fiziksel(nesnel) sermaye ve işgücü sermayesinin artırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ama günümüzdeki iktisadi büyüme ve kalkınma tecrübelerinden anlaşılıyor ki, insan bilgi düzeyi, kabiliyeti, sağlığı gibi cihetlerden geliştirilmesinin iktisadi büyümedeki katkısının nesnel sermaye ve işgücü sayısının artırılmasından daha büyüktür.

Princeton üniversitesi iktisat Profesörü Firderk Habisin “Human Resources As the Wealth of Nations” adlı eserinde diyor ki, “ *insan sermayesi bir ölkenin zenginleşmesinin temelidir. Maddi sermaye ve doğal kaynaklar ise üretimde pasif (edilgen) unsurdur, ama yetenekli işgücü ise sermaye birikimi oluşturarak, doğal kaynakları keşif ederek, toplumsal iktisadi ve siyasi faktörleri optimize ederek ölkeyi kalkındırabilen aktif unsurdur.*”(Frederick H. Harbison, 1973:3)

Artı değerk kuramına göre, iktisadi büyümeyi açıklayacak olursak büyümeyi ortaya çıkaran unsur iki tanedir. Biri, üretim faktörlerinin optimizasyonu, diğeri ise işgücü niteliğinin

artırılmasıdır. İnsan sermayesi daha iyi eğitilmiş ve beceri kazandırılmış insan kaynağıdır. İyi eğitilmiş insan gücü ile yeterli nesnel sermaye birikimi, ekonomik kalkınmanın iki önemli faktörüdür. Bu iki faktör aynı zamanda birbirinin tamamlayıcısıdır. Daha iyi eğitilmiş ve beceri kazandırılmış, dengeli ve sağlıklı beslenebilen, kültürlü insan kaynağı, başka bir deyişle daha verimli çalışabilen insan sermayesi artan işgücü verimliliği demektir. (Ergül Han, 2004:124)

1950'lerin sonunda Denison, Theodore Sechultz ve Gary Becker gibi iktisatçılar Smithin görüşlerinden yararlanarak insan sermayesi (beşeri sermaye) kuramını geliştirmişlerdir. Denison (1962) eğitimin işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirerek ulusal gelirin büyümesine doğrudan katkıda bulunduğunu, ABD de 1910 ve 1960 yılları arasındaki ekonomik büyümenin yaklaşık yüzde %23'ü işgücünün eğitim düzeyinin artmasından kaynaklandığını hesaplamıştır. Schultz (1961) fiziki sermayenin getiri oranı ile beşeri sermayenin getiri oranını esas alarak eğitimin ekonomik büyümeye katkısını ölçmüş ve Denison ile hemen hemen benzeri sonuçlara ulaşmıştır(He Liancheng, 2009:63-64) .

İşgücü sermayesi sanayileşmenin başlatılması ve sürdürülebilmesi açısından belirleyici role sahiptir. Mesela, azgelişmiş ülkelerde insan kaynağının fiziki olarak zayıflığı, yeterli beslenememesi, sağlık durumunun kötüleşmesi, eğitim düzeyinin düşük kalması, değer anlayışının geriliği gibi unsurlar bu ülkelerde sanayileşmeyi olumsuz etkileyen unsurlar olarak gösterilebilir. Bu sebepten sanayileşmenin başlatılması ve sürdürülmesi için insan sermayesi stokunun artırılması büyük önem arz etmektedir.

3) **Teknik ilerlemedir.** Teknik ise üretim giderlerin organizasyonu ve etkileşimi sonucu ortaya çıkan yeni ürünün tasarımı ve düşüncesini ifade etmektedir. Teknik ilerleme iki farklı anlam taşımaktadır: Biri asıl var olan üretim tekniğinin yenilenmesi veya keşfi. Diğeri ise üretim girdilerinin sayısı ve niteliği değiştirilmeden yeniden optimize edilerek daha fazla ürün elde edilmesidir. Teknik ilerleme sanayileşmenin başlatılması ve sürdürülmesi için çok önemli role sahiptir. Bunu aşağıdaki gibi iki bakımından açıklamak mümkün: (1) sanayileşme esas itibariyle teknik ilerleme sürecidir. Geçmiş zamanlardaki geleneksel ekonomi (üretim şekli) ve günümüzdeki sanayi ekonomisi (üretim şekli) nin farkı ise öncekisinde teknik ilerlemenin olmaması (üretim şeklinin uzun süre boyunca değişmemesi), ikincisinde ise teknik ilerlemenin hız kazanması (teknik gelişme)dir. (2)

teknik ilerleme, sanayileşmenin temel koşullarından biridir. Çünkü teknik araştırmalarındaki yeni icatlar ve kullanılması, yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve yeni makinelerin, yeni hammaddenin kullanılmasına yol açar. Böylece üretim aşamasında yeni iş bölümü gerçekleşir ve yeni üretim sektörü şekillenir ve ortaya çıkar. Bütün bu değişmelerin sonucu doğal olarak toplam üretim miktarı artar ve iktisadi yapıda değişiklik ortaya çıkar, bir başka deyişle sanayileşmeyi bir üst düzeye taşır(He Liancheng, 2009:65).

4) Doğal kaynaklardır. Doğal kaynakların bolluğu bir ülkenin sanayileşmeyi kolaylaştırır ve hızlandırır. Aksine doğal kaynakların kıtlığı, sanayileşmeye engel teşkil eder ve yavaşlamasına sebep olur. Çünkü doğal kaynakları çeşit ve miktar bakımından zengin olan ülkelerin sanayi üretimi için gerekli hammaddeye erişimi veya başka ülkeler ile kaynak değiş-tokuşu, doğal kaynakları kıt olan ülkelere göre kolay olur ve piyasadaki avantajı artar. Ama küreselleşmenin yoğunlaşması dünya piyasalarının karşılıklı entegre olması dolayısıyla doğal kaynakların zengin veya kıtlığının sanayileşmeye etkisi ve önemi geçtikçe azalmaktadır(He Liancheng, 2009:66).

5) Piyasa genişliğidir. Dünya iktisat tarihini inceleyecek olursak, sanayileşmenin başlangıcı sayılan sanayi devrimi, daha öncelerindeki ticari ilişkilerdeki değişim sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebepten dolayı ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve piyasanın genişletilmesi sanayi devriminden bu yana büyük önem arz etmektedir. Pazar genişliğinin sanayileşmenin başlatılması ve sürdürülmesi açısından belirici önemini aşağıdaki gibi birkaç cihetten açıklamak mümkün(He Liancheng, 2009:67-68) :

(1) Pazar ihtiyaçları sanayileşmenin yapısı, süreci ve yönünü belirir. Herhangi bir iktisadi gelişme belirli ihtiyaçları karşılamak için vardır. Yani piyasa talebine uyum sağlamak zorundadır. Sanayileşmede bu düzenin dışında değil tabi. Piyasa talebinin en aşağı katmanından en yüksek katmanına doğru, yani gündelik ihtiyaçlarımızdan sermaye mallarına olan ihtiyacın doğması, sanayi üretiminin tüketim mallarını üretmekten üretim mallarını üretmeye doğru eğilmesini sağlamıştır. İngiltere sanayileşmesinin ilk dönemlerindeki piyasa talebi ise tekstil ürünleri olup, sanayileşme tekstil sanayinin gelişmesinden başlamıştır.

(2) Piyasa genişlemesi sanayileşmenin sürdürülebilirliği için ortam oluşturur. Yani sanayileşmenin gerektirdiği maddi sermaye, işgücü sermayesi ve teknik koşulların yerine

getirilmesi ancak ve ancak bunları karşılamak için bir araç niteliğinde olan piyasanın sanayileşme sistemine dâhil edilmesiyle gerçekleştirilebilir. Mesela, tasarruf maddi sermaye oluşumunun kaynağıdır. Ama tasarruflar direkt olarak maddi sermayeye dönüştürülemez. Ancak tasarruflar finans piyasası tarafından emildikten sonra kredi şeklinde şirketlere verildikten sonra maddi sermayeye dönüşmüş olur.

(3) Piyasa genişliği sanayileşmenin düzeyini belirtir. Öncelikle sanayileşme üretimin toplumsallaşması esasına dayalı olup, bu çeşit toplumsallaşma toplumsal iş bölümü ve işbirliği şeklinde tezahür eder. Toplumsal iş bölümünün yoğunluğu ise piyasa genişliğine bağlıdır. Yani Adam Smith'in dediği gibi işbölümü piyasa tarafından belirmektedir. Bu sebepten dolayı piyasanın genişletilmesi toplumsal iş bölümü artması ve uzmanlaşmanın gelişmesini sağlar. İşbölümü ve uzmanlaşma seviyesinin artırılması, farklı meslekler arasında yoğun işbirliğinin yaratılmamasını gerektirir. Bu da piyasanın canlandırılmasına bağlıdır. İkinci olarak sanayileşme sadece imalat sanayinin ağırlığının artırılmasını ifade etmekte, belki en önemli göstergelerinden biri de cemiyet iktisadi sisteminin her alanında makine, araç-gereç ve ileri tekniklerin kullanılmasıdır. Sanayideki başarıların toplumsal iktisadi hayatın her alanına sinmesinde piyasa bir araç veya köprü rolü üstlenmekte, piyasa rekabeti ise bu süreçte önemli bir itici güç oluşturmaktadır.

(4) Piyasa genişliği sanayileşme verimliliğini ve insan sermayesi stokunu artırır. Yani öncelikle piyasa gelişmesi sonucu oluşan iktisadi verimliliğin yükselmesi şirketlerin üretim maliyetlerini düşürmesine yardımcı olur. İkinci olarak piyasa genişliği işgücü sermayesi stokunun oluşumu, girişimci yeteneklerinin gelişmesine, son olarak da piyasa rekabeti, maddi sermaye, insan sermayesi, teknik gibi üretim faktörlerinin en iyi biçimde optimize edilmesine yardımcı olur.

2. Sanayileşmeyi Etkileyen Maddi Olmayan Unsurlar

Sanayileşmeyi etkileyen maddi olmayan unsurlar girişimcilik ruhu, toplum koşulları, kültür yapısı ve siyasi yönetsel özelliklerden oluşmaktadır. Bunları dört ana başlıkta ifadelendirmek mümkündür. Buna göre;

1) **Girişimcilik ruhu:** Girişimcilik ruhu bir işletmedeki organizasyonu sağlama, yönetme ve risk alma biçimindeki sorumlulukları üstlenme arzusu diyebiliriz. (Şimşek, 2008a:104)

Tarihi tecrübeler veya yaklaşımlar bakımından ele aldığımızda, sanayileşmenin başlatılması ve gerçekleşme süreci aslında geniş ölçekte (sayısal olarak) işletme vücuda getirmek ve geliştirme sürecidir. Sayı ve ölçek bakımından geniş çapta iktisadi faaliyetleri yürüten işletmeler oluşturmada sanayileşmenin gerçekleştirilmesi ve bunun için en kritik önem taşıyan girişimcinin yetişmesi mümkün değildir. Girişimci ise iktisadi faaliyetlerdeki değişiklikleri doğru analiz edebilen ve bu duruma göre planlama yapabilen, yürürlüğe koyup uygulayan, sonuçları denetleyen, cesaretli, akıllı kar için riski göze alabilen, kuvvetli başarı arzusu taşıyan kişidir. (Şimşek, 2008a:105)

Avrupa ve Amerika kıtasındaki önceden sanayileşmiş veya sanayileşmekte olan ülkelerdeki duruma baktığımızda, hepsinde kendini geliştirmiş, kabiliyetli, yenilikçi, girişimcilerin çoğalması büyük rol oynamıştır. Bu girişimciler sayesinde ülkeleri de dünya ekonomisine yön veren güçlü ülkeler sırasında yer alabilmiştir.

2) Toplum koşulları: Sanayileşmede ilk olarak gözlenebilen ve göze çarpan ise imalat sanayi kesiminde yaratılmış katma değerın yurt içi milli hâsıladaki payının artması ve iktisadi yapıdaki değişimdir. Bu tür değişimlerin oluşması bütün toplum bireylerinin aktif katılımı ve görev üstlenmesinden ayrı düşünülemez. İktisadi olarak arz veya talep açısından baktığımızda bireylerin davranışı ekonomik faaliyetleri direkt etkilemektedir. Bu sebepten dolayı bir ülkede sanayileşmenin başlatılması ve sürdürülmesi toplumdaki aile yapısı, toplumsal tabakalaşma, kent ve kırsal bölgelerin yapısı gibi toplumsal koşullardan etkilenir.

Aile bireylerin yetiştiği ve toplumsallaştığı ilk kurumdur. Sosyolojik olarak aile iki ya da daha fazla kuşakların bir arada yaşayıp-yaşamadığına göre geniş aile ve çekirdek aile diye ikiye ayrılır. İktisadi açıdan baktığımızda geniş aile güçlü dayanışmadan dolayı bireylere güvence verdiğinden dolayı birikimin sağlanması, risk alarak yeni bir işte çalışma isteğinin oluşması bakımından ekonomik canlanmayı olumsuz etkiler. Bir başka deyişle iktisadi büyüme ve sanayileşmeyi zorlaştırır. Aksine çekirdek ailede bireylerin bağımsızlığı güçlü, toplumsal ilişkileri daha gelişmiş olduğu için iktisadi faaliyetlerin canlanması, büyüme ve sanayileşme için daha iyi ortam yaratır.

Toplumsal tabakalaşma, bireylerin toplumda eşit olmayan konumlarına, yani eşitsizlik olgusuna, bireylerin meslek ve yaptıkları işlere (yani iş bölümüne) göre toplumsal

hiyerşideki konumlarına ve bu mesleklere toplumun gösterdiği tepkiye, yani toplumsal değerlendirmeye işaret etmektedir. Toplumsal tabaka ise bir toplumdaki bireylerin eğitim ve meslek düzeyi, otorite, mal-mülk, nüfuz, mertebe, hak-hukuk, statü gibi farklı kriter ve özelliklere göre katmanlara ayrılmasını ifade eder. Toplumsal tabakayı genelde hareketlilik bakımından durgun olan dışa kapalı kesim ve dışa açık hareketliliği güçlü olan dışa açık kesim olarak ikiye ayırmak mümkün. Hareketliliği güçlü olan dışa açık kesim içindeki rekabetin güçlü olması iktisadi kalkınma ve sanayileşme için daha iyi ortam yaratır.

Kentsel ve kırsal yapı içindeki kentler ve köyler bir bütün iktisadi gövdenin iki ayrılmaz parçasıdır. Ancak kent ve köy toplumsal değerler, toplumsal davranış bakımından büyük farklılık taşır. Köylerdeki üretim şekli ve değerler bakımından geri kalmışlık verimliliğin artırılmasına engel oluşturur. Kentlerdeki ileri düzeydeki üretim şekli ve güçlü rekabet verimliliğin artırılmasını sağlar. Bu sebeplerden dolayı kent ekonomisinin payının artırılması sanayileşmenin başlatılması ve sürdürülmesini kolaylaştırır. Yukarıdaki unsurlardan başka milli mesele (bir ülkedeki etnik grupların sayısal ve coğrafi olarak dağılımı) da sanayileşmeyi etkileyen bir başka önemli unsurdur(He Liancheng, 2009:69).

3) Kültürel yapı: Kültür terimi içerik bakımından zengin bir kavram olup, genel olarak kişilerin değer hükümleri, örf ve adetleri, karakter özellikleri gibi anlamları ifade etmektedir. Bu anlamda kültürel ortamın sanayileşmeye etkisi kolay gözlenebilir ve açıktır. Dünya sanayileşme tarihine bakacak olursak, bir ülkenin sanayileşmeyi gerçekleştirme süreci aynı zamanda kültürel gelişim sürecidir. Bütün bu süreçte kültürel ilerleme toplumsal iktisadi hayatı pozitif etkiler ve sanayileşmenin gerçekleşmesine katkı sağlar. Buna örnek olarak İngiltere ve Fransa gösterilebilir. Yani İngiltere sanayi devrimi Rönesans'tan sonra ortaya çıkmıştır. Fransa'da yaygın olarak sanayileşme hareketi Aydınlanma hareketinden sonra başlamıştır. Bu yüzden bir milletin veya toplumun eski ve kapalı kültür anlayışından birden vazgeçmesi, o toplumun iktisadi hayatının yenilenmesine ve canlanmasına, sanayileşmesinin başlatılmasına zemin hazırlar(He Liancheng, 2009:70).

4) Siyasal yönetsel özellikler: Dünya sanayileşme tarihine bakılırsa, sosyalist yönetimdeki ülkeler olsun veya kapitalist yönetimdeki ülkeler olsun, ikisinde de sanayileşme sürecindeki gelişmelere uygun olarak yönetim sisteminde değişiklikler yaşanmıştır. Bu sebepten dolayı sanayileşmenin başlatılması için hükümetlerin de direkt veya dolaylı

olarak katılması zarureti doğmuştur. Bu zarureti de aşağıdaki gibi dört noktada açıklamak mümkün(He Liancheng, 2009:70-71) :

- Sanayileşme sürecinde siyasi istikrara ihtiyaç vardır.
- Sanayileşme sürecinde uluslararası politik istikrara ihtiyaç vardır. Bu da hükümetin aktif katılımıyla oluşur.
- Sanayileşme sürecinde ciddi bir şekilde çıkar çatışması, toplumsal yapı ve değerler sisteminde değişimleri beraberinde getirir. Bu çeşit problemler ancak hükümetin katılımıyla çözülebilir.
- Sanayileşmenin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesinde hükümetin gelişmelere uygun olarak mülkiyet hakları, borç hukuku, vergi sistemleri gibi alanlarda yasal ve kanun değişiklik yapması zaruridir. Bu sebeplerden dolayı sanayileşmenin başlatılması ve başarılı bir şekilde sürdürülmesi için siyasi yönetim sisteminde değişiklik yapılması, yeniden dizeyin edilmesi zaruridir. Mesela, Sovyetler birliğinde sanayileşme sürecinde üretim ilişkilerinde geniş çaplı reform gerçekleştirmek için siyasi ve kanun alanlarında birtakım değişiklik yapmıştır.

Çin’de de sanayileşme seferberliğinin başlatılmasından önce milli sanayi sisteminin oluşturulması için birtakım yasa ve kanunlar oluşturulmuş, yönetim biçiminde de değişiklik yapılmıştır. Batıdaki gelişmiş ülkelerde de sanayileşme sürecinde ortaya çıkan gelişmelere uygun olarak iktisadi sistem ve ilgili kanunlar sürekli yenilenmiş ve olgunlaştırılmıştır. Biraz kesin dille ifade edecek olursak, eğer Batı’daki gelişmiş ülkeler önceki dönemlerdeki kapitalist üretim ilişkileri, siyasi yönetim ve kanun sistemlerini devamlı olarak kullansalardı ikinci dünya savaşından sonraki hızlı kalkınmaları ve modernleşmesi asla mümkün olmayacaktı.

3.1.4.Sanayileşme Modelleri

Dünyada bugüne dek sanayileşmiş ülkelerin iktisat tarihini inceleyecek olursak, bu ülkelerin doğal zenginliği, tarihi, iktisadi ve siyasal olmak üzere birçok bakımdan farklı koşullara sahip olduğundan dolayı kendine özgün sanayileşme modelleri geliştirdiğini görebiliyoruz. Bu modeller bir-birinden farklı olsa da birçok noktadan ortak özellik taşımaktadır. Bu ortak özellikler esasında sanayileşme modelleri aşağıdaki gibi dörde ayrılabilir(Zhang Peigang , 2001:267):

1) Kapitalist serbest piyasa sanayileşme modeli. Bu modelde örnek olarak İngiltere ve ABD sanayileşmesi gösterilebilir. Bilindiği üzere sanayileşmenin ilk şekli olan sanayi devrimi İngilterede 18.yüzyılın sonlarında başlayıp 19.yüzyılın 80.yıllarına doğru tamamlanmıştır. ABD sanayileşmesi ise 1820'li yılları başlayıp 19 yüzyılın sonlarında tamamlanmıştır. Bu iki ülkenin sanayileşmesindeki ortak özellikleri şöyle özetlenebilir(He Liancheng, 2001:34-35): (1) İkisinde de özel mülkiyet esas olup, sanayileşme zaruri olan doğal ve toplumsal koşulların değişimine bağlı olarak başlamıştır. (2) Bütün iktisadi faaliyetlerin amacı daha fazla kar elde etmek olup, firma sahiplerinin daha fazla kar peşinde koşması ve yeni üretim araçları ve tekniklerini kullanması sonucu verimlilik artmış, aşamalı olarak toplumsal üretim düzeyi yükselmiştir. (3) Serbest piyasadaki rekabet sonucu iktisadi faaliyetler canlanmış ve iktisadi kaynakların dağılımı optimize olmuştur. (4) Sanayileşme için zaruri olan sermayenin oluşturulma şekli şiddet içermekte olup, toprakları müsadere etme, başkaları mustemlike altına alma, köle ticareti yapmak, göçmenleri istismar etmek gibi şekillerde gerçekleştirilmiştir. (5) Yatırım şekli ve büyüklüğü elde edilecek karın oranı ve sermayenin dönüşme hızı tarafından belirmiş olup, sanayileşme tekstil sektöründe başlamış aşamalı olarak hafif sanayiden ağır sanayiye, ulaştırma ve taşımacılık gibi başka sektörlere geçilmiştir.

2) Kapitalist eksik rekabet piyasa modeli. İkinci dünya savaşından sonra sanayileşmeye başlamış olan Japonya, Tayland, Malezya, Filipin, Endonezya olmak üzere birçok Latin Amerikası ülkeleri örnek gösterilebilir. Bu ülkeler önceden sanayileşmiş olan ülkeleri örnek almış ve tecrübelerinden yararlanmaya önem vermekle beraber özgün yapısal özelliklerine uygun sanayileşme modelleri geliştirmişlerdir. Bu ülkelerin ortak sanayileşme özelliklerini sıralayacak olursak(He Liancheng, 2001:35-36): (1) Bu ülkelerde sanayinin başlatılmasında devlet mülkiyetindeki işletmeler esas rol oynamış olup, orta ve küçük işletmeler hükümetin kontrolü altında gelişmiştir. (2) Piyasa eksik rekabet özelliği taşıdığı için sanayileşme sürecince yatırım büyüklüğü, şekli ve hızı piyasa ortamında optimize olamadığı için hükümet tarafından yürütülmüştür. (3) Sanayileşme için gerekli olan sermaye birikimi tamamen hükümetin yüksek oranda vergi toplama yöntemiyle gerçekleşmiş olup, sermaye büyüklüğü sanayileşmedeki ilerlemeye uyumlu olarak ayarlanmıştır. (4) Hükümet yatırımlarında ağır sanayiye öncülük verilmiş olup, piyasa mekanizmasıyla yürürlükteki şahsa ait şirketler ise tekstilden başlayarak, hafif sanayiden ağır sanayiye doğru aşamalı olarak kaydırılmıştır.

3) Sosyalist merkezi planlama iktisadi modeli. Yüksek düzeyde merkezileşmiş, iktisadi faaliyetler tamamen hükümet kontrolü altında yürütülmüş, yüksek düzeyde sermaye birikimi, yüksek hızda ağır sanayiye geliştirmeyi hedefleyen bu çeşit sanyileşme modeli ilk olarak Sovyetler birliğinde kullanılmış olup, bazı Doğu Avrupa ülkeleri ve Çinde örnek alınmıştır. Bu modelin özelliklerini sıralayacak olursak(He Liancheng, 2001:36): (1) Bu ekonomilerde kamu mülkiyeti esas olup, tüm iktisadi varlıklar kamulaştırılarak, kolektifleştirilerek özel mülkiyet ortadan kaldırılmıştır. (2) Ülke ekonomisi tamamen planlama şeklinde hükümet tarafından yürütülmüş olup, piyasa önemini kaybetmiş, fiyat ve kar oranları kamu tarafından belirlenmiş, işletmeler sadece vekaleten üretim yapmıştır. (3) Merkezi hükümetin planlaması ve kontrolü altında yüksek oranda sermaye birikimi oluşturularak çok kısa zamanda ağır sanayi sistemi oluşturulmuştur. (4) Tarım ve hafif sanayi geliştirilememiş olup, tüketim malları çok yetersiz kalmış, fiyat ve maaşlar sabitlenmiş, tüketim malları dağıtılmış bilet sayılarına göre paylaştırılarak denge sağlanmıştır. (5) Günümüzde tam istihdam sağlanmış gibi görünse de gerçekte yüksek oranda gizli işsizlik mevcut olup, işgücü verimliliği ve iktisadi verimlilik çok düşük kalmıştır.

4) Sosyalist piyasa ekonomi modeli (Çin modeli). Sovyet tipi eski sosyalist merkezi planlama modelinde gerçi kısa bir zaman içerisinde başarılı bir şekilde ekonomi sistemi kurulsa da bu çeşit sanayileşmenin daha da gelişmesi, derinleşmesi için faydasız bir takım sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bu model Çin'in kuruluşundan hemen sonra lider Mao tarafından örnek alınmış ve kullanılmış ama ülkenin durumu farklı olduğundan 1980'lere kadar göze çarpan bir başarı elde edememiştir. Ancak Mao'un ölümünden sonra Ding Xiao Ping tarafından sosyalist piyasa ekonomi modeli (Çin modeli) geliştirilmiştir. Bu modelin özelliklerini sıralayacak olursak(He Liancheng, 2001:36-37): (1) Bu modelde sosyalist kolektif mülkiyet şekli esas başka mülkiyet şekilleri tamamlayıcı olarak görülmüştür. Bunun sonucu olarak halkın motivasyonu artmış, çok sayıda bireysel ticari işletmeler, yerli yabancı işbirliğindeki işletmeler ve yabancı işletmeler kurulmuş ve ulusal ekonominin kalkınmasında önemli katkı sağlanmıştır. Sanayileşme de başarılı bir şekilde sürdürülmüştür. (2) Sosyalist piyasa sistemi oluşturulmuş ve hükümetin makro kontrolü ve müdahalesi tamamlayıcı olarak kabul edilmiştir. Eski planlama şeklindeki iktisadi sistemden farklı olan bu çeşit yarı serbest piyasa modeline geçilmiş ve büyümede ve sanayileşmede istikrar sağlanmıştır. Bu modelde sadece ağır sanayiye ağırlık verilmiş eski modelden farklı olarak tarımın sanayileşmedeki önemine ağırlık verilmiş ve tarımın da

aynı hızla gelişmesi sağlanmıştır. (4) Sanayileşmenin hedefi büyümeyi hızlandırmaktan daha çok halkın temel ihtiyacını karşılamaya kaydırılmıştır.

Yukarıdaki dört çeşit model bugüne dek sanayileşmiş veya sanayi kesimindeki gelişmeler hız kazanmış ülkelerin sanayileşmesinde kullandıkları yöntemlere göre sınıflandırılmıştır. Bu modellerin tipik örnekleri olarak İngiltere, Japonya, Sovyetler Birliği ve Çin gibi ülkeler gösterilebilir. Yukarıda dile getirildiği gibi bu modeller farklı ülkelerin kendine özgün siyasi, iktisadi, kültürel ortamlarına uygun olarak geliştirilmiştir. Bu sebepten dolayı gelişmekte olan ülkelerin bu modellerden yararlanırken aynen taklit etmeden kendi özelliklerini göz önünde bulundurarak yeni ve özgün modellerini geliştirmeye özen göstermeleri gerekmektedir.

3.2.Zihniyet

Zihniyet terimi Çince literatürlerde 1980’li yıllarından sonra felsefe ve tarih araştırmalarında kullanılmaya başlamış olup, “Xīn tài” sözcüğü (Türkçede “ruhsal durum veya hal anlamında gelen) ile ifade edilmiş, genel olarak “Mínyì”(halkın tercihi veya eğilimi(yönelimi) “Shí fēng”(moda veya esas akım)” anlamında kullanmış, resmi akademik çalışmalarda sosyalist düşünceye uydurarak “Shè huì xīn tài”(toplumsal zihniyet) şeklinde “Shè huì xīn lǐ (toplumun psikolojisi)” termi ile eş anlamda kullanılmış ve felsefeciler tarafından çoğunlukla kabul görülen haliyle “belirli bir tarihi dönemdeki toplum üyelerinin fikri anlayışı, toplumsal psikolojik hadise” şeklinde tanımlanmıştır(Ju Chunyan, 2009:4-6).

2010’lı yıllardan sonra Çin sanayileşmesinin post sanayileşme sürecine girmesiyle Batı tipi sanayi toplumundan farklı olarak oluşumu ortaya çıkmıştır. *Çin tipi sanayi toplumu inşa etme* hedefinin gerçekleştirilmesi için Çin, kendi vatandaşlarının tümünde ortak olan (inancı, kültürü, dili, örf adetleri ne olursa olsun) “Shèhuì zhǔ yì Hexin jià zhí guān (sosyalist merkezi değer anlayışı)”ın oluşturulması zarureti öne çıkarmıştır. Çin’in aldığı bu karardan dolayı da toplumsal zihniyet konusundaki teorik çalışmalar sosyal psikoloji disiplini alanına dâhil edilmiştir. Wang Jun xiu tarafından zihniyet ; “belirli bir dönemki toplumsal koşullar ve kültürün etkisiyle şekillenmiş olan, toplumsal çoğunluğa ortak olan psikolojik özellikler ve davranış biçiminin bütünü, bireylerin davranış referansıdır.” şeklinde izah edilmiştir(Wang Junxiu, 2013:168) .

Yukarıdaki beyanlardan anlaşılacağı gibi zihniyet kavramı araştırmacının kendini ait hissettiği inanç ve kültüre, seçtiği veya üzerinde durduğu toplumsal kesime (Weber'in tabiriyle idal tıp) bağlı olarak farklı biçimde tanımlanabilen veya izah edilebilen bir kavramdır. Weber'in ifade etmeye çalıştığı, Ülgener'de de açıklaması bulunan “dünyaya ve dünya ilişkilerine içten doğru bir tavır alış” (Ülgener, 2006:14) ibaresinden de anlaşılacağı gibi zihniyet, inanca bağlı olarak insan-tanrı ilişkisinden doğan bir kavram olduğu görülür. Buna göre zihniyet; belirli bir toplumsal bütünün (kabile, millet gibi) üyeleri tarafından içselleştirmiş, irrasyonel ve rasyonel tutum, hal ve davranışın bütünü olup, kolay değişmemektedir. Zihniyet, anlayış ve düşünceden farklıdır. Çünkü anlayış ve düşünce, insan-insan veya insan-doğa ilişkisi bağlamında tamamen akli sentez ve benimseme (kabullenme) sonucu şekillenir, kolay değişebilir. Mesela, Konfüçyüsçülük bir inanç sistemi olmadı için (yukarıda atf yapılan tanımlama dahil) zihniyet kavramı konusundaki tanımlama ve izahlarda “belirli bir sosyal(iktisadi siyasi, kültürel...gibi) çevre ve doğal koşulların etkisiyle şekillenmiş ibaresi kullanmıştır. Bir başka ifadeyle tamamen dışsal unsurlar dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada Çin toplumunun zihniyeti ve buna dayalı Çin sanayileşmesinin zihniyet kökenlerinin anlaşılması incelenecektir. Bunun anlaşılması için de Çin kaynakları kullanıldığı için Çin akademik literatürlerinde tanımlanan ve kullanılan “toplumsal zihniyet” kavramı bu incelemede Çin ile ilgili açıklamalar için benimsenmiş bir kavramdır. Çünkü Çin sanayileşmesinin zihniyet kökenlerine ulaşma ve toplumların kültürel izafilik taşımakta olmaları, sosyolojik gerekliliği böyle bir teknik kullanmayı gerekli kılmaktadır. Bu yönüyle çalışmada “zihniyet” konusu önemli bir fonksiyon taşımaktadır.

3.2.1.Zihniyet Kavramı

Günümüzde Türkçe “zihniyet” olarak telaffuz edilen, İngilizce “mentality”, Fransızcada “mentalite” kelimesi ile ifade edilen kavramın kelime kaynağı açısından Latince “psikolojik veya ruhsal” anlamındaki “mens” sözcüğünden türetilmiş olup, kelimenin sıfat şekli “mentalis” Orta çağ (14.yüzyıl) kilise felsefesi eserlerinde kullanılmıştır. Ancak bilimsel literatürde ünlü Fransız tarihçi Jacques Le Goff'un “*Las mentalidades. Una historia ambigua*” başlıklı makalesindeki açıklamalara göre, 17.yüzyılda İngiliz felsefesinde “belirli bir insan topluluğu (sınıf, cemaat, örgüt gibi) veya toplumdaki belirli

kesimlere özgün düşünme ve algılama (kavrama) biçimi” şeklinde izah edilen “mentality” termi şeklinde kullanılmıştır. Zihniyet, Modern Batı’daki bilimsel çalışmalarda kavram şeklinde kullanılmaya ancak 18. yüzyıl sürecinde başlamış olduğu söylenebilir. Mesela, yeni tarih okulunun öncülerinden biri olan Volter’in 1754 yılında yayınladığı “*l’Essai sur les moeurs et l’esprit des nations*” (örf adetler ve milli ruh hakkında) adlı çalışmasında o dönem sadece felsefe disiplini alanına ait bir terim olarak kullanılan “mentality” kelimesinin yerine anlam bakımından daha kapsayıcı olan “mind” kelimesi tercih etmiş ve kavramı bu şekilde kullanmıştır.

Üç önemli zihniyet tarihi (*historia de las mentalidades*) teorisyenlerinden biri olan Robert Mandro’un editörlüğünde yayınlanan “sözcük”teki açıklamaya göre, Fransızca’da “mentalite” terimi literatürde ilk olarak 1842 yılında “spesific ruh hali” anlamında İngilizce’deki “mentality” terimi ile yaklaşık olarak aynı anlamı ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bu boyutuyla kavram 1900’lı yıllara kadar çeşitli literatürde yaygın olarak kullanılmıştır. Psikolog Proust Fransızcadaki bu terimi Almanca “Welfanschauung”- (belirli bir toplumdaki tüm bireylere ortak olan dünya görüşü) şeklinde izah edilen, kelimesiyle eş anlamda kullanılmıştır(Jacques Le Goff, 1988:272-275). İlk olarak 1929 yılında Jacques Le Goff’un önderliğinde Fransız Annales Okulu’nun oluşturduğu, İngilizce “psychohistory” olarak ifade edilen, tarih ile psikoloji disiplinlerini kesişme alanından oluşan ara disiplinde resmi bir kavram olarak kullanılmıştır (Ju Chunyan, 2009:4).

“Zihniyet” kavramın iktisat disiplini daha doğrusu iktisat tarihi çalışmalarında kullanımı Max Weber ile Werner Sombartın kapitalizmin ortaya çıkmasını sağlayan manevi güç kaynağının ne olduğu konusundaki farklı görüşlerinin eser halinde ortaya çıkmasıyla bu alana yansıdığı görülür. Yani Sombart’ın 1902 yılında yayınladığı “Der moderne Kapitalismus” (Modern Kapitalizm) adlı kitabında, kapitalizmin ortaya çıkmasını sağlayan manevi güç kaynağının “insanın para kazanma hırsı veya menfaat peşinde koşma içgüdü” veya tüketim ve kazanç içgüdü” olduğunu savunmaktadır. Weber bu görüşe eleştiri mahiyeti taşıyan “Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu” adlı eserini, iki makale şeklinde 1904-1905 yıllarında yayınlamıştır. Weber bu makalesinde asıl manevi güç kaynağının Protestan ahlakı olduğunu savunmuştur.

Weber araştırmasında kapitalizmin ortaya çıkmasını sağlayan protestan ahlakının şekillenmesinde önemli rol oynayan pürtenlerin (dini motif—insan-Tanrı ilişkisinde

insanın tanrının emrini yerine getirme zorunluluğundan dolayı bireyin iç dünyasında oluşan baskı neticesinde şekillenen) iç dünyasında oluşan ve davranışlarına yansıyan, duygu, hal ve davranışlarının bütünü ifade etmek amacıyla Almanca “Gesinnung” kelimesini kullanmıştır.¹ Keith Tribe’in açıklamasına göre, Weber’in araştırmalarında kullandığı “Gesinnung” kelimesi İngilizce ifadeyle “an inner disposition, a sentiment, a conscience, an ethos, an inner conviction” gibi anlamlar taşımaktadır. (Richard Swedberg Vd, 2016:210)

Werner Sombart 1913’te yayınlanan “Der Bourgeois (Burjuva)” adlı kitabında kapitalizm ve kapitalist anlayışın ortaya çıkmasında öncü ve önemli role sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bu noktada W. Sombart bu çalışmasında, Burjuva kesiminin ahlak anlayışı ruhsal ve düşünsel yapısını ortaya koymuştur. Werner Sombart bu durumu açıklamak için zihniyet kavramını kullanmıştır. Bu noktada zihniye; İngilizce “world view”, Türkçede “dünya görüşü” anlamını taşıyan, Almanca “Weltanschauung” sözcüğünü kullanmış, kitap Fransızca’ya çevirilirken “Weltanschauung” kelimesi “mentalite” olarak çevrilmiştir. Türkçeye çevirilirken de Fransızca metin kullanıldığı için “mentalite” kelimesi direkt “zihniyet” olarak çevrilmiştir.

Türk iktisat tarihçisi Sabri Ülgener’in “Osmanlı imparatorluğunun coğrafyasının Batı dünyasının kapitalist süreci karşısında niçin geri kaldığı” meselesine “din-ekonomi” etkileşmesi bağlamında cevap bulmayı amaçlayan araştırmalarında tanımlamak ve kullanmak suretiyle zihniyet kavramının Türkçeye girmesi sağlanmıştır. Fakat Ülgener, Weber’in ideal tip olarak seçtiği püritenlerin zihin dünyalarında oluşan düşünce, duygu, tutum, davranış bütünü (genel olarak özgün ahlak veya ruh (ethos) şeklinde ifade ettiği, bazı hallerde tam olarak ifade edilebilmesi için “Gesinnung” kelimesi kullandığı), tasavvufun Protestanlıktan farklı özelliğe sahip olması ve ideal tip olarak ele aldığı toplumsal kesimlerin farklı olmasından dolayı “ahlak” ve “zihniyet” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Yani Ülgener; ahlakı *“toplumun ideal olarak kabul ettiği değerleri göstermekte ancak gerçekte neyin yaşandığını, bu değerlerin pratik sahaya ne kadar yansıtıldığı göstermemektedir”*(Ülgener, 2006:15-16) şeklinde açıklamıştır. İktisat zihniyetini ise; *“ belli bir bakış açısında bütünleşmiş haliyle sürdürülen değer hükümleri, tercih ve eğilimler, toplamı daha kısası: dünyaya ve dünya ilişkilerine içten*

¹ Jean-pierre Grosseinin “presentation” (1996,61) deki açıklamasına göre, İngilizce ethos, spirit, mentality, intention gibi sözcüklerle ifade edilebilen “Gesinnung” kelimesi, Fransızca “disposition” sözcüğüyle ifade edilmektedir.

doğru bir tavır alış ” (Ülgener, 2006:14) şeklinde açıklamıştır. Ülgener’in zihniyeti ifade eden bu tanımlaması, anlam genişliği bakımından Weber’in ifade etmeye çalıştığı, ancak tanımlamadığı “Gesinnung ”a çok yakın bir şekilde oluştuğu görülmektedir.

Türkiye’de Ülgener’den sonra zihniyet konusunda birçok makale ve kitap yayınlayan ve bu konuda çalışmalarını sürdürmekte olan Sosyolog O Şimşek ise “*Zihniyet Açısından Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi*” adlı çalışmasında Türk girişimciliğini sosyolojik açıdan incelerken “Girişimcilik Zihniyeti” kavramını kullanmıştır. Bu çerçevede Şimşek zihniyeti şu şekilde tanımlamıştır: “*zihniyet toplumsal yapıdaki bütün kesimlerin sahip oldukları değer yargıları tarihleri eğilimlerinin hepsini belli bir bakış açısından hareketle açıklayan bütünlükçü bir yaklaşımdır*” şeklinde ele alarak zihniyetin bütüncül yönüne yani “görünen” ve “görünmeyen” unsurların bütüncüllüğünde/birliğinde/tevhidinde zihniyet konusuna bir yaklaşım getirdiği görülür. Bir başka ifade ile zihniyet; bir toplumsal grubun örtük referans sistemidir. Gündelik dilde ise bir düşüncenin toplumsal davranışlarda örf ve adetler ile birlikte beraberce görülmesi biçimini ifade etmektedir.” (Şimşek, 2008a:87) .

3.2.2.Zihniyetin Özellikleri

Bir toplumun ruh dünyasının önemli bir kısmını oluşturan, gizli bir şekilde varlığını sürdüren, fakat birey, cemaat veya toplumun tamamının anlayış (algılama) biçimi, değerlendirme biçimi, davranış biçimi ve ahlaki bakışlarıyla dışa yansıyan, bir başkası tarafından hissedilen zihniyet birçok özelliğe sahiptir. Aşağıda zihniyet kavramının önemli olan birkaç özelliği üzerinde duracağız. Bunlardan ilki; Zihniyetin aktarılabilirlik özelliğine sahip olmasıdır. Mucchielli’nin “Zihniyetler” adlı kitabında aktardığına göre, psikanalizciler Freud’in yaklaşımı(odipus durum tespiti)ne dayanarak protostocunun (karşı çıkanların) zihniyetlerini betimlemiş ve açıklamıştır. Yani, protostocunun odipus kompleksini çözümleyemediği ve dolayısıyla otorite veya yöneticilere karşı tutum sergilediği kanısına varmıştır. (Mucchelli.A, 1991: 41).

İnsanın zihniyet inşasına yönelik veya zihniyet aktarımına yönelik olarak İslam toplumunda çocukluğun önemine dikkat çekilen bir söylem bulunmaktadır. Buna göre “çocuk dört yaş dört ay dört günlükken hocaya teslim edilirse molla olur. Yani çocuk hocasını rol model alır, zihniyet aktarımını hocasından alır.” Bundan dolayı insan genelde bu yaş döneminde önceki olan-biteni pek hatırlayamaz, yani psikolojik “iz” yoktur. Fakat

bu “iz”ler bu yaş döneminden sonra başlamaktadır. Yani bir başka deyişle zihniyet oluşumu başlamaktadır. Aile bireyin ruh dünyasındaki “iz”lerin başlangıcıdır. Aile bireyleri de bu izlerin aktörleridir. Bu sebepten zihniyet büyüklerden küçüklere, kuşaktan-kuşağa aktarılabilir. Bireyler de hayatının sonuna kadar bu aktarılmış zihniyetten etkilenir.

Zihniyet kavramının ikinci önemli özelliği onun tarihsellik yönünün güçlü olmasıdır. Yani zihniyet; tarihseldir, tarihsellik içerir. Toplumsal zihniyet, tarihi bir olgudur. Yani bir cemaat, bir millet, bir toplum veya bir ülkede bir çevrede yaşamış olan bireylerin başından geçirmiş olduğu tarihi gerçeklerin etkisiyle ruh dünyasında oluşturduğu ortak anlayış biçimi, değerlendirme biçimi, davranış biçimi, ahlaki ve güzellik bakışlarının sentezi ve birikimidir. Böyle olduğu için bir toplum veya ülkedeki yönetim biçimi veya araç-gereç(kanun, düzenleme, yasa gibi)lerin değişimi, iktisadi gelişme ve ilişkilerin değişimine uyumlu olarak değişmekte ve farklılık gösterir.

Zihniyet kavramının üçüncü önemli özelliği ise zihniyet, bireyin belirli bir guruba ya da kendini ait hissettiği topluma yöneliktir. Burada zihniyetin izafiliği öne çıkmaktadır. Toplumsal zihniyet birkaç kişinin akli olarak onaylaması ve teşviki ile şekillenmemektedir. Belki zamanın geçmesiyle toplum içinde yayılarak, çoğunluğun kabulü, taklidi ve kendi davranışlarında uygulaması, dışa yansıtması sonucu oluşur. Mesela, Ülgenerin “iktisat ahlakı” Mucchellinin “mesleki zihniyet” diye adlandırdığı gibi, aynı iş veya meslek ile uğraşanların gerçek hayatlarında karşılaştığı “problemler” menfaat ilişkilerinde benzerlik gösterdiği için, zamanın uzamasıyla anlama biçimi, tutum ve davranışları aynileşir. Sonuç olarak ortak bir zihniyet oluşur veya ortaya çıkar.

Zihniyet kavramının dördüncü önemli özelliği ise zihniyetin bulaşıcı olma özelliğine sahip olamsından kaynaklanmaktadır. Toplumsal zihniyet bireylerin ilişki kurması ve kendi aralarında birbirlerini etkilemesi sonucu şekillenir. Bireyler arasındaki bu etkileşim sürecinde duygular paylaşılır ve bir başkasına aktarılır. Bu çeşit paylaşım ve aktarımlar sonucu bireylerin zihninde aynı psikolojik “iz”ler oluşur. Bu “izler”in birikmesi ve sentezlenmesi, ortak bir algı, değerlendirme ve davranışa dönüşür. Zamanın geçmesi ve tekrarlanma sonucu bir çeşit zihniyete dönüşür.

Zihniyet kavramının beşinci önemli özelliği de, zihniyetin dışa yansmasıyla, bireylerde kısmi farklılık gösterir olmasıdır. Yani bir çeşit zihniyetin oluşması bireylerin zihninde

anlama (algılama), değerlendirme, tutum sergileme ve davranış biçimine dönüşme gibi aşamalardan geçmesi gerekir. Böyle olduğu için bireysel zihniyet veya tutum yayılarak toplumsal zihniyete dönüşmesi bireylerin bilgi yapısı, cinsiyeti, yaşı, hayat tecrübesi, ihtiyacı ve arzularının farklı olmasına bağlı olarak “gecikmeli” bir şekilde devam eder ve dışa yansımada farklılık gösterir.

Zihniyet kavramının altıncı önemli özelliği ise; Zihniyetin kültürel olmasıdır. Muccelli’nin bakışına göre, zihniyet bir toplum veya grup için çevrede bulunan kültürün içerdiği norm ve değerlerin içselleştirilmesi sonucu oluşan ortak bir referans çerçevesi (Mucchelli.A, 1991:21) olduğu kabul edilirse, bir toplumsal gurubun kültürel kimliğinin temel bir bileşeni olabilir. Mesela, Osmanlı toplumsal yapısındaki ahilik kurumundaki üretim anlayışı, Türk kültürüne özgün bir zihniyettir. Başka bir örnekte Çin’in hâkimiyeti altındaki bireyin dili, dini ve kültürü ne olursa olsun Çin kültürel değerlerini benimsemesi ve kendi kimliğini unutmasının gerekliliğinden ibaret “mutlak bütünlük” anlayışı sadece Çin kültürüne özgün bir zihniyettir. Yukarıda beyan edilenlerden başka yine toplumsal zihniyetin millilik, bölgesellik, irrasyonellik(mantık dışı) gibi birçok özelliği vardır(Wang Daoming, 1996:27-28).

3.2.3.Zihniyeti Etkileyen Unsurlar

Toplumsal zihniyet yukarıda da beyan edildiği gibi kavranması çok zor, çok karışık bir düşünsel olgu olduğu için, onu etkileyen unsurlar da bir o kadar çok ve karışıktır. Aşağıda konumuzla ilgili olarak önemli saydığımız birkaç unsur üzerinde duracağız. Buna göre bu alt başlık altında üzerinde durulacak ilk etken “inanç”dır. İnanç, kişilerin bir çeşit nesne veya fikri bakışa kesin olarak inanması (tam desteklemesi, “doğruluğu” hakkında hiç şüphe bırakmaması veya kesin doğru olarak bakması), o fikri yaklaşımı benimsemesi ve uyum sağlaması olarak açıklanabilir. Herhangi bir çeşit inanç kendine özgü bir takım kuralları ortaya çıkarır ve şekillendirir. Bu birtakım kurallar da bireylerin tefekkür şekli (çözüm üretme biçimi) ve davranışlarına sınır koyar ve çerçeve oluşturur, baskı oluşturur. Bireyler de gerçek sorunlarla karşılaştıklarında oluşturulmuş olan “çerçeve” içinde fikri ve fiziki olarak davranmaya kendini zorlar ve kendini ikna etmeye çalışır. Bu süreçte bireylerin karşılaştığı problemlerin niteliği ve psikolojik özellikleri farklı olduğu için kurallar veya çerçeveye uyum sağlama düzeyi de farklı olmaktadır. Ancak bireyler mevcudiyetini sürdürebilmek için sürekli olarak başkalar ile iletişim veya temas halinde olma

zorunluluğundan dolayı, ortak bir kurallar toplumu veya çerçeve konusunda “gizli anlaşma” sağlamaya mecburdur. Bu gizli anlaşmalar bireylerin hafızası ve bilinçaltına kaydedilerek ve sürekli yenilenerek toplumsal zihniyeti şekillendirmektedir.

Toplumsal zihniyet ile ilgili önemli bir unsorda “Doğal çevre, yaşam ortamı ve geçim şekli” konusudur. Mucchelli’nin de “Zihniyetler” kitabında belirttiği gibi Montegun’ın tespitine göre fiziksel ortam ve özellikler, iklim koşulları dolayısıyla halkların psikolojisi üzerinde belirici bir etki yaratır(Mucchielli.A, 1991:48). Yine bu kitapta aktarılan G.Rougerie(1975) yaptığı araştırmada yağışlı, tropikal iklime mensup coğrafyadaki köylülerin zihniyeti şöyle özetlenmiştir:

“Yaşamın görünürdeki kolaylığına bakan sakinler çaba harcamanın gerekli olmadığı sonucuna varırlar. Çevrelerine karşı mücadelelerindeki altık konumlarından hareket ederek çabalarının boşuna olduğu ve güvenilir ilişkilere sığınmanın daha iyi olacağı sonucuna varırlar. Yaşam ufğunun kapalılığı yüzünden başka bir şeyin yapılamayacağı sonucuna ulaşırlar. Bu yaşam ortamı onlara bir şey yapmak için zahmet etmenin gereksiz olduğu görüntüsü aşılar. Üç mantıksal öncül ortaya çıkar: ①çaba göstermek gereksiz. ②harcanan çabalar hiçbir işe yaramıyor. ③başka şey yapmak mümkün değil. Bu üç öncül kaderci zihniyetlerin temelini oluşturur ve davranışlarını yönlendirir: Ne yaparlarsa yapsınlar anlayışı, törensi sığınma ve savunma davranışları, entelektüel edilgenlik. (Mucchelli.A, 1991:50)

Bir başka örnekte, Çinli araştırmacı Min Fan Xiang “Fransa’nın sanayileşme sürecindeki “gericiliğinin” toplumsal zihniyet analizi” başlıklı çalışmasında belirttiği gibi Fransa’nın yer şeklinin tarıma elverişli bir coğrafi özelliği onu çiftçiliği esas alan tarım ülkesi konumuna getirmiştir. Ülke tarımcılığın uzun süre esas geçim kaynağı olarak devam ettirilmesi sonucu insanlarda çiftçi ideolojisinin bir yansıması olarak Katolik inancı şekillenmiş ve insanlarda toprağa ve yurda bağlılık, inatçı, ilerleyicilik ruhu olmayan, toplumsal eşitliği savunan, kendi halinden memnun yaşamak gibi çiftçilik zihniyeti diye adlandırabileceğimiz zihniyet tipi şekillenmiştir. Bu çeşit zihniyetin toplumda ana zihniyet olarak uzun süre devam etmesi Fransa’nın sanayileşmesinin diğer ülkelere kıyasla geç kalmasına neden olmuştur (Min Fanxiang, 2000:142-146) .

Geçim şekli, toplumsal mevcudiyet ve faaliyetin en önemli ve ana temelini oluşturur. O üretim araçları, üretim şekli, üretim süreci, istihdam yapısı gibi maddi üretim yapısını şekillendirir. Bütün bunları genellediğimiz zaman bir toplumun kültürünü, kişilerin tefekkür şeklini(anlayış biçimi), duygusal özelliğini, davranış biçimini, değerler sistemini

ve psikolojik özelliklerini belirler. Farklı geçim şekilleri kendine özgün toplum sistemi, toplum yapısı, toplumsal ilişki, iktisadi yapıyı ortaya çıkarır. Bütün bu unsurlar özgün kültürel yapı ve zihniyetleri şekillendirir. Buna örnek olarak yukarıdaki Fransa'nın durumu gösterilebilir.

Toplumsal zihniyetin “kültürel gelenekler” ile de derin ve oldukça içiçe geçmiş bir ilişkisi söz konusudur. Buna göre kültür; insanın insan olmasındaki en temel özelliklerinden biri olup, kültürsüz insan tasavvur edilemez. İnsan kim olursa olsun veya nerede olursa olsun kendini mutlaka bir kültürün içinde bulur. Gündelik hayattaki giyim-kuşam, yiyecek-içecekten merasimler veya tarihi olaylara kadar hepsi kültürün unsurlarıdır. Bir başka deyişle kültür insanîyet tarihinin sentezlenmiş kısmıdır. Gelenek ise, geçmişte var oluşt günümüze kadar devam eden, kuşaklardan kuşaklara aktarılan şeyler olup, inançlar, örf-adetler, çeşitli sanat türleri ve düşüncelerin hepsi gelenek sayılır. Kültürel gelenek ise belirli bir coğrafi bölge millet veya ülke içinde uzun süreli medeniyet gelişmeleri sonucu biriken, sentezlenmiş, sonraki nesiller üzerinde etki yaratabilen düşünce, değer anlayışı, yaşama olan, tutum, inançlar sistemi, kültürel miraslar, dil, sanat, davranış biçimi, örf-adetler, kanun-nizam, tertip ve kurallar gibi manevi şeyler ve maddi biçimde devam eden gelen maddi nesneler: tarihi eserler, heykeller, resimler, nakış, kitaplar, aletler, makineler gibi maddi şeylerden oluşur(Hu Hongsheng, 2004:67).

Buna göre “kültürel miras”ların iki önemli özelliği bulunmaktadır. Bunların ilki “devamlılık” olup, ikincisi ise “biçimlendirme”dir. “Devamlılık” özelliği kültürel mirasların kalıcılığı, dayanaklılığı, derinliği, geniş kitleler tarafından kabulü, aktarılabirlik gibi değişik devirlerde değişik yorumlansa bile içeriği ve konusu değişmeme özelliğini ifade etmektedir. Kültürel mirasların ikinci bir önemli özelliği dediğimiz “biçimlendirme” özelliği ise, onun birikmiş ve sistemleşmiş değerler anlayışı içermesi hasebiyle belirli bir cemaat veya toplumun davranışına yön verme, kısıtlama ve baskı oluşturmakla onların davranış biçimi ve hareket kaidelerini oluşturma özelliğini ifade etmektedir. Bireyler kendine özgün bir takım özellikler taşısa da, belirli bir kültürün içinde bulunduğu ve hissettiği zaman o kültürde “rendelenerek” kişilik, karakter ve değer anlayışı kazanır. “kültürel” kod diye adlandırabileceğimiz değerler anlayışının çekirdek kısmı toplum sisteminin bir bütün olarak işlemesine ve varlığını sürdürmesine olanak tanır, düzensizlik, kargaşanın ortaya çıkmasını önler. İnsan yaşamının tarihsel birikimi ve sentezi sayılan kültür, gelenek haline dönüştükten sonra kişilerin mevcudiyet şekli ve yaşam

biçiminin tarihi ön koşulu haline gelir ve bireylerin gelişimini sağlayan dış çevreyi oluşturarak bireyleri etkiler ve dizginler, kişilerin ruh dünyası ve psikolojisini besleyerek bir kuşağın kültürel-psikolojik yapısını oluşturur. Oluşmuş olan bu kültürel psikolojik yapı kalıcı ve dayanıklı olup, kolay değişmez, tutulamaz ama her yerde hissedilir. Yani bireylerin damarlarına yerleşerek bir milletin ruhu, tefekkür şekli, his duygu biçimi ve psikolojik özelliklerini dizginler, biçimlendirir. Zaman-zaman kişilerin zihniyetini bilinçli veya bilinçsiz şekilde derinden etkiler, yön verir, şekillendirir. Kültürel mirasların kişilerin zihniyetlerini derinden ve uzun süre etkilemesinin asıl nedeni, onun sadece belirli tarihi ve toplum koşullarındaki toplumsal anlayışı olmasından ziyade kişilerin değer anlayışı olmasındandır. Belirli bir kültürel gelenek, bir toplumun toplumsal anlayışı ve değerler sistemini oluşturur. Toplumsal anlayışı ve değerler sistemi (anlayışı) toplumsal zihniyetin ana yapısını oluşturur. Bir çeşit toplumsal zihniyet ise belirli toplumsal anlayış ve değerler sistemine yansır. Belirli bir kültür kültürel gelenekten doğan toplumsal anlayış ve değerler sistemi, belirli bir dönemki kişilerin günlük yaşamındaki davranışlarının referansı veya ana eksenini oluşturur. Kişiler bu referans (ölçüler) tarafından kısıtlandığını hissetmekle beraber kabullenir, onaylar ve içselleştirerek kendilerinden düşünsel ve davranış olarak uymaya çalışır. Böylece kültürel gelenekler toplumsal zihniyeti etkileyen, şekillendiren, uzun süre devam etmesini sağlayan bir güç haline gelir(Hu Hongsheng, 2004:68-71).

Toplumsal zihniyetin; sistem, müesseseler ve reformlar ile ilgili önemli bir etkileşim alanı da bulunmaktadır. Yukarıda toplumsal zihniyetin geçim şekli ve yaşam biçiminin etkisi altında olduğu belirtilmişti. Fakat toplum karmaşık bir bütün olduğu için yine mevcut sistem ve düzenlemelerinden etkilenir. Herhangi bir toplum kendi mevcudiyetini, kalıcılığını ve gelişmesini sağlamak için güçlü dizginleme gücüne sahip siyasi, hukuki ve sistemsel araçlar kullanarak toplumsal üretim, yaşam ve davranışları biçimlendirerek bir düzene sokmak ve bu düzenlemeleri halka kabullendirmek zorundadır. Burada dile getirdiğimiz sistem, hali hazırda toplumda yürürlükte olan ve toplum tarafından benimsenen örf-adetler, ahlak, kanun, düzenleme gibi davranışları sınırlandırma ve bireyler arasındaki çeşitli ilişkileri düzenleme özelliğine sahip birtakım araçların bütünüdür. Sistemin en önemli özelliğinden biri de menfaat ilişkisi içinde olan bireyleri motive etmek (veya ödüllendirmek) veya sınırlandırma mekanizmasıdır. Bir başka deyişle menfaatleri paylaşırma mekanizmasıdır. Nasıl bir paylaşım mekanizması varsa ona uygun kültürel karakter ve toplumsal zihniyet gelişir. Bir taraftan sistemin (sistem ortamı, iktisadi yapı ve düzenlemelerin yürürlüğe konulmasından oluşan) seçilmesi, menfaat ilişkilerinde tarafların

bir-birini sınırlaması, çatışması ve bir çözüme ulaşma süreci olup, farklı toplumsal gruplar, cemaatlar ve toplumsal kurumların kendi bünyesindeki bireylerin menfaatine vekillik eder ve aralarında iş bölümü yaparak farklı toplumsal işlevleri gerçekleştirir. He birinin kendi organizasyon prensibi, hareket kaidesi, talepleri vardır(Fangang, 1996:16). Bu çatışmalar ve farklılıklar grupların toplumsal zihniyetine yansır. Diğer taraftan bir çeşit kamu malı sayılan sistem güçlü düzenleme (biçimlendirme) gücüne sahip olup, tarafsızdır. Bir başka deyişle zorunlu tüketim malıdır. Yani azınlığın çoğunluğa uyma prensibi de diyebiliriz.

Sosyolog Parsons'un belirttiği gibi insan davranışı bir kurumsal çerçeve içinde gerçekleşir. Sistem sadece bir organize edilmiş yapı olmadan, belki bir biçimlendirme modelidir. Belirli bir toplum için neyin en uygun, meşru olduğu veya arzu edilen davranış veya toplumsal ilişki şeklidir. Bir başka deyişle sistem bünyesindeki belirli bilişsel arka plan, biçimlendirme modeli, değerler sistemi ve kurumsal çerçeve (yaşamakta olan) içindeki kişilerin rol model arzusu şüphesiz kişilerin değersel seçimi, davranış biçimi, tefekkür şekli, duygusal taleplerine sinerek onların toplumsal zihniyetinin oluşumunu etkiler. Sistemin en önemli özelliği onun bireyin talebi, hobisi veya tercihini değiştirerek veya ayar vererek bireyin davranışına yön vererek tam veya kısmi olarak toplumsal zihniyeti değiştirmesidir. Bu sebepten belirli sistem ortamında uygun olan kurumun tesis edilmesi, yani uygun olan toplumsal düzenleme veya çoğunluk tarafından kabul edilen ve benimsenen "uyun Kuralı"nın üretilmesi ve yürürlüğe konulması, toplumsal menfaat çatışmasının çözümü, toplumsal düzenin sağlanması, toplumsal zihniyetin yönlendirilmesi ve biçimlendirilmesi gibi birçok bakımdan önem arz eder. (Hu Hongsheng, 2004:72)

Toplumsal sistemin toplumsal zihniyeti yönlendirme ve biçimlendirme üzerindeki etkisi iki çeşittir: Biri, eğer sistem gelişmiş bir sistem ise bireyin üretim kabiliyetini yükseltir, ihtiyaç yapısını iyileştirir, yeteneklerini geliştirir, sağlam bir toplumsal zihniyetin oluşumunu olumlu yönde etkiler. İkincisi ise, eğer sistem eskimiş veya devire uygun olmayan bir sistem ise üretim kabiliyetinin yükselmesine, talep yapısının iyileşmesine faydasız olup, yeteneğin gelişmesi ve kullanılmasını engeller veya sınırlar, gerici toplumsal zihniyetlerin oluşmasına sebep olur(Hu Hongsheng, 2004:73-74).

Çin'in geleneksel totaliter merkeziyetçi siyasi sistemi, sadece prensipte önemsenen, insana önem vermeyen, aşağılayan, hanları(imparatorları) tanrı yerine koyan ve toplumsal hiyerşinin benimsendiği bir sistem olup, bürokrasinin ideolojisi kontrol altında tutularak,

halk arasında feodal kaide-nizam ve ahlak anlayışı teşvik ederek toplum tabanının kişiliğinin yok olmasına, dilencilik ruhunun yaygınlaşmasına, kan bağının kutsanarak kölelik zihniyetinin gelişmesine yol açmıştır(Hu Hongsheng, 2004:72).

Buna diğer bir örnek ise, Çin’de 1978 yılından sonraki Reform ve Açılım politikasının yürürlüğe girmesiyle tarım arazilerinin mülkiyeti ortalama her dönüm başına belirli miktarda devlete mahsul ödeme karşılığında çiftçilere vermiştir. Bu düzenleme çiftçilerin motivasyonunu yükseltmiş, ilk yılında ülke tahıl üretim miktarı 1949 yılından bu yana rekor düzeye ulaşmıştır. Yıllık ortalama tahıl üretim miktarı 500 milyon tona ulaşmış, önceki arzın talebi karşılayamama durumu dengelenerek ülkenin gıda sıkıntısı giderilmiştir(Hou Jinxiong, 2006:24-27).

Toplumsal zihniyetin; “İdeoloji ve düşünce sistemi” ile ilgili bir ilişki boyutu bulunmaktadır. İdeoloji, bir çeşit kültür unsuru olup, o kültürel zihniyetin oluşumu, gelişmesi ve yönelimini direkt etkileyen ve biçimlendirme özelliğine sahip önemli unsurlardan biridir. Herhangi bir çeşit ideoloji genelde belirli bir iktisadi ilişkiyi yansıtır, belirli bir toplumsal sistemi inşa etmeyi hedefler ve savunur, temsil ettiği grubun iradesine vekillik eder. Herhangi bir toplumda düzenin sağlanması için toplumdaki çoğunluğu oluşturan çeşitli grup veya cemaat tarafından kabullenmiş ve benimsenmiş değerler sisteminin oluşturulması şarttır. Tam da bu noktada ideoloji devreye girer, bunun için hizmet eder. Yani belirli bir toplumsal sistem, recim, yönetim şekli ve sistem yapısının “meşruluğunu” “uygunluğunu” “daha güçlü olduğunu” “zaruriyetini” ispatlamaya ve savunmaya çalışır. Bütün bu süreçte ideoloji toplumu “bilinçsiz yönlendirme” rolünü oynar. Buradaki “meşruluk” ve “uygunluk” halkın kalbini kazanmakla, onların kendiliğinden benimsenmesi, savunmasıyla gerçekleşir(Hu Hongsheng, 2004:72).

İdeoloji, toplumsal zihniyeti çeşitli şekillerde etkileyerek onu biçimlendirme, değerlendirme özelliğine sahiptir. İdeoloji nüfuzlu bir açıklama sistemi olup, vekillik ettiği çoğunluğun manevi yaşamını biçimlendirir. Bir ideoloji toplumda meşruluk kazandıktan sonra, toplumsal değerlere öncülük eder, yeniden oluşturur, yön verir, yeni değerlendirme mekanizması üretir. Yavaş yavaş toplumsal sistemin en önemli unsuru haline gelir ve kişilerin düşüncesi, anlayışı, zihniyeti ve davranış referansına dönüşür.

Fransız felsefe bilim adamı Louis Althusser'in yaklaşımına göre "ideoloji" toplum üyelerinin serbest seçimi için sunulmaz. Eğer bir kişi bir toplum veya cemaatin içinde bulunuyorsa onların benimsediği ve savunduğu ideolojiyi kabullenmek zorunda kalacaktır ve böyle yapmaya mecburdur. Toplum, içinde olduğu müddetçe bilinçsiz bir şekilde o ideoloji ile beslenir(Yu Wujin,1993:377).

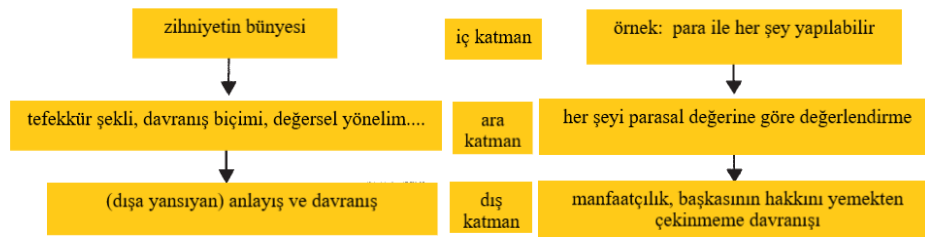
İdeolojinin bu mecburluma gücü kişilerin gündelik hayatı ve zihniyetini güçlü bir şekilde etkiler. Ahlak, bir çeşit mecburluma gücü olmayan ama toplumsal ilişkilerin yürümesi için önemli rol oynayan hareket kaidesi, çoğu zaman kamuyu, inanç, örf-adetler, töre ve geleneklerin ödüllendirmesi veya cezalandırması şeklinde toplumsal zihniyetleri biçimlendiren önemli manevi güç haline gelir.

İdeoloji, toplumsal zihniyeti biçimlendirme, dizginleme, geliştirme, yön verme ve yönlendirme fonksiyonuna sahiptir. Düzensiz bir toplum olamaz. Toplumsal düzende sadece devletin siyasi baskı ve güç kullanmasıyla oluşturulamaz. Gramsci Antonio'nin deyimiyle en güçlü sistem iktidarın güçlü baskısıyla değil, iktidarın ideolojisinin toplumun "dünya görüşüne" dönüştürülmesiyle oluşur. İdeoloji, belirli bir grup, cemaat veya toplumdaki düşünürler, teorisyenler tarafından işlenerek şekillenir, kişilerin kendini ve çevresini tanımasına öncülük eder, güçlü bir tefekkürün mahsulü olduğu için güçlü ikna etme gücüne sahiptir. Kişilerin psikolojisindeki çözümlenemeyen noktaları yumuşatır, hedeflerini aydınlatır, menfaat ilişkilerinin yürümesini kolaylaştırır, kişilere moral vererek onların sorumluluk bilincini güçlendirir. Böylece toplumsal gaye, toplumsal inanç, toplumsal itikat, ihtiyaç, hobi, iradenin oluşmasını sağlayarak toplumsal zihniyetin duygusal gücünü artırır. Diğer taraftan toplumsal zihniyet karmaşıklık, değişken, çeşitlilik, duygusallık, öznellik ve irrasyonellik özelliklerinden dolayı güçlü biçimlendirme ve ikna etme gücüne sahip ideolojiye ihtiyaç vardır(Hu Hongsheng, 2004:74-76).

3.2.4.Zihniyetin Ana Tezahürleri

Toplumsal zihniyet, insan zihin dünyasının en alt katında sentezlenmiş bir çeşit psikolojik "birikim" olup, gizlidir. Kolay hissedilemez, ama belirli şekilde dışa yansır. Genel olarak toplumsal zihniyet, değersel yönelme, tefekkür şekli, davranış biçimi, duygu ve tutum yoluyla algı-duygu-irade üçlü yapı şeklinde tezahür eder. Ama toplumsal zihniyet basit bir şekilde değersel yönelme (eğilim), davranış biçimi veya tutum olarak algılanmamalı.

Çünkü o değersel eğilim, tefekkür şekli, davranış biçimi ve tutumlarının arkasına gizlenmiş, daha derin bir unsurdur. Mesela, gözlemlerime göre, Türkiye’de yaygın olan kişinin nereli olduğu, hangi semtte veya mahallede oturduğu, ne iş yaptığı, kıyafetlerinin markası veya toplam fiyatına göre “ölçüp-tartması” “sen” veya “siz” kelimesini seçerek nasıl davranması gerektiğine karar vermesinden ibaret davranış biçiminin altında “parasal değer in fazla önemsenmesi” yatmaktadır. Toplumdaki bu çeşit zihniyetin yaygınlaşması toplumda taksit ve borcun yaygınlaşmasına sebep olmuştur, böyle bir sosyal çevrede bir sonuç olarak bazı öğretim üyelerinin ikinci bir işe (daha fazla kazanç elde etmek için) yönelmesi araştırma için zamanının azalmasına, kolektif aklın fakirleşmesi, memurların rüşvete yönelmesi gibi anlayış ve davranışları ortaya çıkarabilir. Zihniyetin dışa yansıma şekli şablon ile ifade edilecek olursa,

Şekil 3.1. Zihniyetin dışa yansıma şekli

Şablonda da ifade edildiği gibi zihniyet özelliği, tefekkür şekli, tutum ve davranış biçimi, düşünce anlayışı olmak üzere dışa dönük üç katmanlı ilişkiyi şekillendirir. Bireylerin sadece davranış ve anlayışı farklı olmadan tefekkür biçimi (anlama biçimi), davranış biçimi de birbirinden farklıdır. Aynı şekilde orta düzey ve dış düzeydeki zihniyet özelliklerinin yansıması da farklıdır. Bütün bir toplumdaki zihniyet özelliklerinin çeşitli olması, toplumsal yaşam biçiminin çeşitlenmesini sağlayan asıl sebeptir.

Genel olarak zihniyet araştırmalarında veri veya kaynak olarak görebileceğimiz zihniyet tezahürleri aşağıdaki gibi birkaç çeşittir(Li Jing Vd, 2003:39-45):

Bunlardan ilki; “Değer eğilimli zihniyet tezahürleri”dir. “Değer eğilimli zihniyet tezahürleri”, kişilerin bir somut veya soyut şeyler üzerinde değerlendirme yaparken zihniyet özelliklerinin dışa yansıması olup, kişilerin gündelik hayatta çeşitli şeylere olan arzu-istek, inanç, niyet, ilgi, amaç, hedef gibi psikolojik birikimleridir. Kişiler gündelik

hayat faaliyetlerinde belirli bir değer eğilimine sahiptir. Yani bir şeyin “iyi veya kötü” “faydalı veya zararlı”, “hoş veya hoş karşılanmayan”, “değerli veya değersiz olduğu”, “önemli veya önemsiz olduğu”....hakkında belirli bir değer eğilimi vardır. Mesela, cesur bir davranışın ahlaki olarak bir değer sayılmaması bir çeşit değer eğilimidir. Kişiler bu çeşit değer eğiliminde olurken aslında bu davranışı tetikleyen veya destekleyen gizli bir psikolojik yönelme vardır. Yani kişiler bir şeyin “iyi veya kötü” “faydalı veya faydasız” “önemli veya önemsiz” “gerekli veya gereksiz” olduğuna karar verirken psikolojisinde bir “abra” vardır. Bu “abra” kişilerin hafızası, bilinci, duygusu, ilgi alanı gibi kalbi özelliklerine gizlenmiştir. Bir nesne veya problemle karşılaştığı zaman farklı şekilde dışa yansımaktadır. Mesela, bazı ebeveynler çocukları için özel okul tercih eder veya özel öğretmen teklif eder. Aslında bu çeşit tercihlerin arkasında “iyi eğitim olmaksızın iyi adam veya yararlı insan olunmaz” gibi psikolojik eğilim söz konusudur. Bunun tam tersine bazı ebeveynlerin eğitime fazla önem vermemesi, çocukların para kazanma kabiliyeti veya ticaretten anlayan biri olmasına önem vermesinin arkasında “para kazanmada işe yaramayan bilginin ne faydası” gibi değer eğilimi (anlayışı) yer almaktadır. Eğer bir çeşit değer eğilimi veya değer anlayışı toplumda yaygınlaştığı zaman toplumsal zihniyete dönüşür. Değer eğilimli zihniyet, kişi veya toplumun değersel yöneliminin (değerlendirme mekanizmasının) arkasına gizlenmiş bir unsur olup, değer anlayışından farklıdır. Kişinin veya toplumun değer anlayışı, hayata bakışı, yaşama bakışı, tarihe bakışını içermekte olup, değer eğiliminin sistemleşmiş halidir ve düşünsel kültüre aittir. Değer eğilimi veya değerlendirmede işe yarayan zihniyet unsuru kişilerin kalplerinin derinliklerine gizlenmiş olup, şeylerin iyi veya kötü olduğuna karar vermesi, hak-nahak meselesiyle karşılaştığı zaman gizlenmiş olan “abazi”yi kullanarak karar alırlar. Değer eğilimi, psikolojik bir yönelimdir. Ama değer anlayışı dediğimiz (değerlerin sistemleşmiş hali) bir çeşit kültürel “kod”dur. Bu yüzden araştırma yaparken bu ikisinin farkına dikkat etmemiz gerekir.

Yukarıda açıkladığımız değer eğilimi ve değer anlayışı bir-biriyle ilişkili olup, sürekli etkileşim halindedir ve bir-birini sınırlandırır. Bu yüzden zihniyet araştırmalarında her ikisinin farklı etkileşimini göz önünde bulundurmamız gerekir. Değer eğilimli zihniyet unsuru siyaset, iktisat, ahlak gibi hayatımızı etkileyen birçok unsur tarafından etkilenir. Bu sebepten o geniş ve karmaşık bir sistemdir. “Değer eğilimli zihniyeti”, bilgi anlayışı zihniyeti, siyasi zihniyet, iktisat zihniyeti, ahlak zihniyeti, hayat zihniyeti, sanayileşme zihniyeti gibi ayırabiliriz.

Çin toplumunun geçmişteki yaşam biçimi “kendi kendine yetme” şeklindeki küçük çiftçilik olup, bir aile fertleri küçük bir iktisadi üniteyi şekillendirmiş, erkek tarlada çalışan, kadın evde örgüyle meşgul olan, başka bir deyişle erkek boğazla kadın kuşamla meşgul biçimdeki yaşam tarzı benimsenmiştir. Ev ile tarla arasında gel-git hayat biçimi (biri doğsa veya ölürse kendi ailesinden başka kimsenin haberi olmayan) kuşaktan-kuşağa aktarıla gelmiştir. Ekip-biçme teknikleri, yaşam tecrübeleri yaşlısından gencine öğüt şeklinde aktarılmış olup aynen uygulanmıştır. Kişinin yaşı onun aklının ölçüsü sayılıp, tecrübesi hakikat veya mutlak doğru sayılmıştır. Akıl ve tecrübenin tamamı büyüklerden küçüğe aktarılma şeklinde kabul edildiği için küçüğün her zaman büyüğe uyması, saygı göstermesi töre veya gelenek haline gelmiş, bilgi anlayışı bu ölçü üzerine inşa edilmiştir.

Çin toplumunda imparator (veya han) ülkenin sembolü sayılmış olup, hak-hukuk ona tanrı tarafından verilmiştir. Bu yüzden yönetim tamamen onun tarafından belirlenmeli, herkes ona uymalı, böylece bir üstün bir alttakine göre mutlak üstün prensibine göre piramit şeklinde yönetim, hukuk sistemi gelişmiştir. Bu sebepten bir aşağıdakinin her zaman bir üstün gönlünü alması, hediyeler vermesi ve sadakatini göstermesi zorunlu olmuştur. İmparator tanrı yerine konulmuş, hukuk ile para eşit sayılmıştır. Bütün bu anlayışlar Çin'in siyasi zihniyetini oluşturmuştur. Sonuç olarak “hukuk demek menfaat demek, makam demek para demek” anlayışı şekillenmiştir. Makam sahibi olmak için can atma zihniyetinin arkasında bu anlayış yer almaktadır. Bunlardan ilki Tefekkür (anlama, algılama, bilme) eğilimli zihniyet tezahürleridir. Yukarıda açıkladığımız değer eğilimli zihniyetlerin şekillenmesi, kişinin tefekkür (algı) zihniyetine sıkı-sıkıya bağlıdır. Kişinin (anlama eğilimli) tefekkür zihniyeti, onun bütün somut veya soyut olanları algılama (anlama) metodunun psikolojik birikimidir. Kişinin tefekkür şekli (anlama biçimi), toplumsal zihniyetin bir çeşit tezahürü olup, bir problem ile karşı-karşıya iken düşünmesi gerektiğinde, önceki tecrübesi, bilgisi, seçimi esasında bir mantıklı bağlantı oluşturur, bu da zamanla kişinin problem çözme ve algılama yöntemi, biçimine dönüşür. Zamanla gelişmiş olan çözüm yöntemi, algılama biçimi, kişinin psikolojisinde “iz” bırakır. Bir toplumdaki bireyler yaşadığı müddetçe sürekli düşünmekte ve bu süreçte psikolojisinde bırakılan “izler” birikerek, sentezlenerek algılama(anlama) eğilimli zihniyete dönüşür. Mesela, Çinlilerin herhangi bir coğrafyada, herhangi bir toplum içinde yaşasa bile kolay “erimemesi”, “Çinli” kimliğini koruyabilmesinin arkasında;

“toplama(sentezleme)→ yaygınlaştırma(ezberletme) → önem verme(takip etme) →uygulama” şeklindeki anlama biçimi (tefekkür şekli) yatmaktadır.

Bu durumu bir başka ifade ile tarihte önder kişilerin hayat tecrübeleri(bilgileri) sentezlenerek, toplanarak “Kong Zi” “Meng Zi” “Lao Zi” gibi bilginlerin adına yüklenerek, kitapçıklar oluşturulmuştur. Devlet memuru yetiştirilirken, seçilirken bu kitapçıklar derslik olarak kullanılmış, birkaç bin karakterden oluşmuş bu “derislik”lerin kelime-kelimesine kusursuz ezberlenmesi, nasıl bir durumda işe yarayacağına açıklama getirmesi talep edilmiştir. Bu “akli bilgiler”den oluşan kitapçıklar kutsanmış, toplumdaki bütün bireylerin bilgi kaynağı, desturu haline gelmiş, sonuç olarak “yenilikçi tefekkür” zihniyeti körelmiştir veya gelişmemiştir. Bu çeşit düşünce yöntemi, Çin’de gelenek olarak sürdürülmektedir. Bütün memurların düşüncesi “Merkezi Parti Okulu (enstitüsü)” tarafından beslenir ve yönlendirilir. Yeni düşünceler bu merkezlerdeki sadık profesörler tarafından üretilir, geliştirilir. Merkezin köylere kadar tesis etmiş olduğu şube okullarında ezberletilir, okutulur, uygulanır. Bu düşünme yöntemi de Çinlilerin özgün siyasi zihniyetini geliştirmiştir. Yine Çinlilerin derece anlayışı buna örnek olarak gösterilebilir. Çin’de bir alt kademedeki kişinin bir üst kademedekine mutlak uyması, bir düzen anlayışı olarak kabul edilir. Yukarıdan aşağıya doğru mutlak birliğin sağlanması prensibi de geleneksel “toplumsal düzen ancak ailede çocukların ebeveynlere itaat etmesi, hanımın kocaya itaat etmesi, aile reisinin devlet reisine itaat etmesiyle sağlanır ” şeklindeki (anlayış biçimi) zihniyetinden gelmiştir.

“Davranışsal zihniyet tezahürleri” ise; Kişinin değer eğilimi ve anlayış biçimi, davranış biçimini etkiler ve belirler, onda yansır. Herhangi bir çeşit davranış biçimi, belirli bir psikolojik eğilimi eksen alarak devam eder veya gerçekleşir. Buradaki davranış “ölçüsü” veya “eksen”lerinin psikolojik sentezi ve birikimi, toplumun davranışsal zihniyetini oluşturur. Yani kişilerin gündelik hayatta kullandığı metot ve yöntemlerinin psikolojik birikimi olup, hiç tereddüt etmeden, tekrar düşünmeden uygulayacağı davranış eğilimidir. Bu çeşit davranış eğilimi toplumda yaygınlaştıkça davranış zihniyetine dönüşür. Mesela, “her işte orta yol tutma” davranışının arkasında “ağaç büyük olunca rüzgâr daha fazla vurur” “kurşun kuşun kafasına isabet eder” gibi anlayış ve psikolojik “iz” vardır. Bu çeşit psikolojik “iz”lerin değer eğilimi, anlayış biçimi ve davranış biçimlerinin gelişmesinde temel işlevi görür. Bütün zihniyetler değer eğilimi, anlayış biçimi ve davranış biçimi olmak üzere üç şekilde tezahür eder(dışa yansır). Bu üç çeşit zihniyet tezahürünün birikimi ve

sentezi sonucu şekillenmiş güzellik anlayışı, tüketim anlayışı, sağlık anlayışı, moda anlayışı gibi psikolojik eğilimlerde toplumsal zihniyetin çeşitli tezahürleridir.

3.2.5.Zihniyetin İşlevi

Dünya görüşünün taşıyıcısı olan zihniyet, algıda doğrudan yer alır. Zihniyetin oluşturduğu örtük referanslar sistemi sürekli olarak, alınan haberlerin şifresinin çözülmesinde ızgara rolü oynar ve kendine göre anlama ve bilme ihtiyacını karşılar. (Mucchielli, A, 1991:21).

Zihniyetin bu özelliğinden dolayı toplumsal yapıda herhangi bir olgu belirttiğinde, toplumsal aktörler o olguda kendi zihniyet özelliklerinden dolayı değişik şeyleri görmeleri mümkün, bu da toplumsal gruplar arasındaki zihniyetlerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve sağlıklı toplumsal çözümlemeyi mümkün kılar (Şimşek, 2008a:76).

Herhangi bir toplumun gelişimi ve ilerlemesi belirli bir toplumsal manevi gücün desteklemesiyle gerçekleşir. Çünkü toplum bireylerden oluşur, bu bireylerin sağlıklı düşünmesi, psikolojik olarak kendini iyi hissetmesi ve aktif davranışı olmadan toplumsal ilerleme sağlanamaz. Kültürden dolayı bir toplumun üyesine dönüşen birey anlayış(bilinç), duygu ve iradenin birleşmesidir. Bireyin davranışı onun kalbinin derinliklerine gizlenmiş olan psikolojik “iz” ve hâlihazırdaki psikolojik halin karşılaştırılması ve desteklenmesi sonucu gerçekleşir. Bunu bir toplum üzerinde düşünecek olursak, toplumun psikolojisi toplumun anlayışı ve davranış biçimini belirir. Toplumun anlayış ve davranış biçimi toplumun gerçek davranışını belirir. Son olarak toplumdaki bireylerin davranışı ve faaliyeti toplumsal değişmeyi sağlar, yani ya toplumun gelişmesini ve ilerlemesini sağlar veya toplumun gerilemesini ve çökmesine sebep olur. Buna örnek gösterecek olursak, ünlü düşünür ve sosyolog olan Max Weber “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” adlı kitabında ortaya koyduğu gibi kapitalizmin neden dünyanın başka yerinde değil de Batı Avrupa’da ortaya çıktığı sorusunun cevabını kapitalizmin ruhu olarak ifade ettiği Protestan ahlaki(meslek ahlaki)da bulmuştur. Yani kapitalizm ve sanayileşmenin beşiği olarak görülen İngiltere’de Hristiyanlığın Protestan mezhebine ait papaz (veya kalvinist)in İncilde yer alan “mesleğinde azimli olan birini görürsen, o kralların önünde durmalıdır.” Ayetine dayanarak geliştirdiği meslek ahlakı—kim olursa olsun tanrının şefaatine nail olabilmek, iyi bir kul olabilmek için mesleğini iyi yapmalı, kendini geliştirmeli, çok kazanmalı, az tüketmeli, israftan kaçınmalı, para veya mal-mülk biriktirmeli, yatırım

yapmalı...den ibaret olan ticaret anlayışının toplumda yaygınlaşması sonucu güçlü bir ticaret zihniyetinin oluşmasına, bu zihniyetin de sonradan bölgede kapitalistlerin çoğalarak kapitalizmin doğmasına sebep olduğu tespitine varmıştır. (Weber, 1999:45-50)

Bir çeşit zihniyetin toplumda yaygınlaşması bir çeşit “bağışıklık” üretir. Yani aktif olarak toplumda değişim veya reform yapılmasını zorlaştırır. Kişiler her zaman önceden geliştirdiği anlayış biçimi ve davranış biçimine göre hareket etmeye meyillidir. Çünkü mevcut anlayış biçimi ve davranış biçiminin değiştirilmesi zaman alır. Toplum sistemindeki düzen sağlama araçları (düzenleme, kanun, ilke...gibi)ni değiştirmek ve yürürlüğe sokmak kolay ama toplumsal zihniyetin değiştirilmesi veya değişmesi zaman alır, yani çok yavaş değişir. Bu sebepten dolayı toplumsal değişim veya reform yapılırken toplum bireylerinin zihniyetleri belirli düzeyde “engel” oluşturur ve yavaşlamaya, gecikmesine sebep olur. Zihniyetlerin genelde toplumdaki belirli sayıdaki kitlelerde yayılması, çeşitli odak noktalarının oluşmasına, çeşitli teşkilat ve cemaatlerin oluşmasına sebep olur. Zihniyet sayesinde ortaya çıkan bu grup veya cemaatlerin kendine özgün düşünce anlayışı, ihtiyacı, arzusu, amaçları, menfaat ilişkileri vardır. Böyle bir özelliğin sağlanması da her grubun veya cemaatin kendine özgün bireyleri yetiştirmesine imkân sağlar. Böylelikle bütün toplumun kendiliğinden “sıkı örülmesi” gerçekleşmiş olur. Ama zihniyet odaklı grupların çoğalması farklı kültüre ait bireylerden oluşan toplumlarda yönetimi zorlaştırabilir.

Zihniyetin güçlü yönlendirme rolü vardır. Yani belirli bir grubun zihniyeti bütün toplumu çeşitli taraflardan (iktisadi, siyasi...) etkiler ve bireyler arasındaki ilişkiyi düzenler. Bireyler bilimli bir toplumsal davranış sergilerken kendini ait hissettikleri grup veya cemaatin psikolojik eğilimi ve zihniyetinden etkilenir, izin verildiği ölçüde hareket eder veya tutum sergiler. Bireyler grup içinde yoğun ilişki içinde oldukları için ortak paylaştıkları bakış açısı, algı, duygulardan “enfekte” olur. Bu da bireyin “ana akım”ın dışına çıkmasını engeller ve tekrar ana yöne doğru yönlendirir. (Li Jing Vd, 2003:39-45)

4.ÇİN SANAYİLEŞME SÜRECİNDEKİ ZİHNİYET DEĞİŞİMİ

Afyon savaşındaki mağlubiyet Çin halkına kendilerinin geri kalmış halini tanınmasına ve geleneksel üretim şekli, yaşam tarzını değiştirerek bağımsız ve zengin bir ülke inşa etmenin yolunu tutmasına vesile olmuştur. Afyon savaşından sonra eski Çin medeniyeti ile Batı medeniyetinin karşılaşması, Çin'in ben merkezli içe kapanık halinden kurtulup, dış dünyaya açılmasını sağlamıştır. Bu vesileyle başlamış olan Çin sanayileşmesi bir sonraki bölümde bahsedildiği gibi birkaç önemli dönüşüm ve değişimi baştan geçirmiştir.

Çin yakın dönem sanayileşme sürecinin ilk dönemi olan 1860-1895 yılları arasında Qing imparatorluğu yöneticilerinin önderliğinde sanayi tesislerinin inşasına başlanmıştır. İkinci dönem olan 1895-1911 yılları arasında sanayileşmenin hızlandırılması amacıyla kanun ve yasa değişikliği yapılmıştır. Bu dönemin sonu olan 1911 yılında patlamış olan Xin Hai devrimi, 2000 yıldan daha uzun bir süreden beri devam edegelen feodal imparatorluğu yıkmış, ama yeni sistem inşa etmeye yetmemiştir. Üçüncü dönem olan 1911-1921 yılları arasında yeni düşünce ve medeniyet fikir akımları oluşmuş ve güçlenmiştir. 1919 yılı dört mayısta başlayan “Wüsi yündòng(Dört Mayıs Hareketi)” vesilesiyle Marksizm düşüncesi Çin'e girmiştir. O dönemdeki toplumsal ve iktisadi koşulların bu düşüncelerin yaygınlaşmasına müsait olması dolayısıyla Marksizm düşüncesi Çin'de giderek yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda da genç Mao başkanlığında 1921 yılında, Çin Komünist Partisinin kurulması sağlanmıştır. Marksizm düşüncesinin halk arasında giderek yaygınlaşmasıyla beraber sayısı giderek artan işçi-çiftçi ittifakının (istatistik verilere göre toplam nüfusun yaklaşık %80'i kadar), Çin Komünist Partisini desteklemesi ve katılımıyla yaklaşık 30 seneye yakın süren milli mücadele sonucu 1949 yılı Ekim ayında yeni Çin (Çin Halk Cumhuriyeti) kurulmuştur. İktidara geçen Çin Komünist Partisi Marksizmin ana yurdu olan Sovyetler Birliğinin düşünce ve iktisadi bakımdan yardımlarını alarak, sosyalist sistem inşa etmiştir. Böylece Çin, Çin Halk Cumhuriyeti vasfıyla yeniden sanayileşme seferberliğini başlatmıştır. Ancak ilk başlarda halkın sosyalizme olan güveni ve komünizme olan inancının güçlü olması ve iktisadi (ve teknik) desteklerden dolayı hızlı ilerleme kaydedilmiştir. Fakat ilerleyen süreçte “taklit etme/taklitçi karakter” ve dış desteklerin kesilmesi sonucu ilerleme ivmesini kaybetmiştir. Buna göre de Çin'in özgün bir sosyalist sistem ve sanayileşme inşası yolunda ortaya koyduğu düşünce anlayışındaki yanlışlıklardan dolayı halkın çok çileli dönem geçirmesine sebep olmuştur. Mao'un ölümünden sonra Deng Xiao Ping'in geçmişte yaşananlardan ders çıkararak, Marksizm

düşüncesi esastaki sosyalizmin bazı temel ilkelerini örneğin; kollektif mülkiyetin esas alınması, özel mülkiyetin yasaklanması, emeğine göre taksimat gibi anlayışları değiştirmiştir. Deng Xiao Ping bu anlayışları da Çin'in durumuna göre uyarlamıştır. Böylece Deng Xiao Ping, Çin'e özgün bir sosyalizm düşüncesi inşa ederek, "reform ve açılım" sürecini başlatmıştır. Bu kapsamda 1978 yılından bu yana ülke ekonomisi hızla büyümüş ve kalkınmıştır. İktisadi sistemde derin reformlar gerçekleştirilmiş, menfaat grupları çoğalmış ve çeşitlenmiş, toplumsal yapıda derin değişimler yaşanmış, düşünce anlayışında da büyük değişimler gerçekleşmiştir.

Yukarıda kısaca değindiğimiz ve sonraki bölümlerde detaylı olarak ele alacağımız bütün sanayileşme süreci içerisinde toplumsal, kültürel, siyasi ve iktisadi unsurlardaki değişimler Çin halkının 2000 seneden daha uzun bir süre devam ede gelen toplumsal zihniyetlerinin değişimine yol açmıştır. Burada bütün sanayileşme süreci içerisindeki zihniyet değişimlerinin daha iyi anlaşılması için geleneksel Çin toplumsal zihniyetine değinmek gerekmektedir.

4.1.Çin Geleneksel Toplumsal Zihniyeti

Dünyadaki sekiz ana kültürün(veya medeniyetin) biri olarak görülen Çin kültürü, Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Budizm düşüncelerinin ortak etkisi esastında şekillenmiştir. Çince kaynaklara göre bu düşüncelerin hepsinde insan ve doğanın bütünleşmiş hali "Tiān rén hé yī" olarak düşünölen tanrı anlayışı vardır. Bu çeşit bütüncöl tanrı anlayışı (veya dünyaya bakış) bir kısmı başka Asya toplumu veya çiftçi toplumlarında görölmesine rağmen Çinlilerin başka toplumlardan ayırıştırıran temel zihniyetlerin oluşmasında önemli rol oynamıştır.²

Konfüçyüsçülük düşüncesinin öncüsü olan Kong Zi, her şeyin tanrının iradesine göre düzenlendiği veya hareket ettiğini belirtir. Buna göre de Konfüçyüsçülük düşüncesi bu yüzden; insanın tanrının iradesine uyması gerektiği, tanrının iradesinden dolayı insanların doğuştan farklı özelliklere (iyi veya kötü) sahip olduğu, yani insanların fakir veya

² Eski Çin tarihi kaynaklarında tanrı "tian" karakteri ile ifade edilen tanrı kavramı Çinli araştırmacıların açıklamasına göre, şöyle üç çeşit anlam taşımaktadır.1) insanlaştıırılmış, her şeyi idare eden tanrı. Yani doğa olayları, doğal afetler, siyasi çalkantılar, hayat sıkıntıları gibi bütün değişimi ortaya çıkaran ve idare eden tanrı. 2) doğalaştıırılmış tanrı. Yani bütün nesne (somut olan) lerin içine sinmiş, gizlenmiş tanrı. İnsanın duygu organları tanrının sarayı veya yuvası, insanın duyguları ise tanrının duyguları, yeni şeylerin ortaya çıkması ise tanrının vazifesini yerine getirmesi olarak görölmüştür. 3) doğal düzen veya uyulması gereken (kurallar) anlamında. (Ban Daoming,1996:50-51)

zenginliğinin tanrının iradesine bağlı olduğu, kişi ahlakının tamamen kendine bağlı olduğu, iyi olanların tanrının elçisi veya benzeri üst mertebeli kişiler olduğu, bu yüzden sıradan insanların tanrıya yakın olan elçi(şeyh)leri dinlemesi ve onları takip etmesi gerektiğini, kendi hallerini düzelterek veya sürekli çaba göstererek mertebesini yükseltebileceğini savunmuştur. Bu bakış ise Çinli araştırmacılara göre, kişiye veya yöneticiye tapma zihniyetinin oluşmasına yol açmıştır.

Taoizm düşüncesi kurucusu olan Lao Zi ise, her şeyin bir “dao” ya yani bir düzene, yörüngeye göre hareket ettiği, ancak bu düzenin karşı koyulamaz derecede çok güçlü ve soyut olduğu, bu yüzden insanın bu mevcut düzene göre hareket etmesi gerektiği, insanın doğuştan doğanın bir parçası (yani bir hiç) olduğundan düzenle tamamen uyumlu olduğunu savunmuştur. Fakat Kong Zi’nin, ahlak (hal) eğitimi olmadan toplumda uyumun sağlanamayacağı düşüncesini eleştirmiştir. Bunun için insanın kendini “hiç” olarak görmesinin yeterli olduğunu ileri sürmüştür. Bu bakış Çinli araştırmacılara göre, yoksulluktan övünen bir kölelik zihniyetinin oluşmasına yol açmıştır.

Budizm düşüncesine göre de; iyi davrananlar veya iyilik yapanların mutlaka karşılığını bulacağı, kötü davrananlar veya kötülük yapanların da o yönde mutlaka karşılığını bulacağını belirtir. Buna göre Budizm düşüncesi, bugün birlerinin takdiri kötüyse veya işleri iyi gitmiyorsa bunun sebebinin mutlaka (ana-babası) veya ölmüşlerinin kötülüğü yüzünden olduğu, birlerinin takdiri iyiye veya işleri iyi gidiyorsa bunun sebebinin de ölmüşlerinin iyi olduğundan kaynaklandığını savunur. Bundan dolayı Budizm düşüncesi, insanın bütün kusurları kendisinde araması gerektiği, öyle olmazsa evlatlarının kötü gün geçireceği, öldükten sonra cezasını çekeceğini ileri sürmüştür(Wang Daoming, 1996:52).

Bu çeşit tanrı anlayışı; toprağı tek geçim kaynağı olarak gören, kendi ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlayan tek veya akraba aileleri kapsayan tarım ve hayvancılık esas alan üretim koşullarında sık-sık görülen doğal afetler, bulaşıcı hastalıklardan dolayı görülen toplu ölümler, kıtlık, hanlıkların devrilerek devletin yok olması, savaş mağlubiyeti gibi bütün olumsuzlukların toplum ahlakının bozulmasından yani fertlerin kendi davranışlarının bozukluğundan ortaya çıktığına inanmaktadır. Öte yandan da, hanlıkların güçlenmesi, bolluk ve zenginliklerin yaşanmasının sebebinin ise toplum ahlakının iyi olduğundan (başka bir deyişle yöneticilerin emirlerine tam olarak uyulduğu, hiç karşılık göstermediği) kaynaklandığına inanılır. Böylece de Han’ın da, tanrının şefaatine nail olmasından dolayı

ortaya çıktığına inanılmasına ve anlaşılmasına yol açmıştır. Hatta bu çeşit tanrı anlayışı bazı dönemlerde; yöneticileri ilahlaştırmış ve öyle görmüş olmasının yanında aynı zamanda toplumsal çatışmanın minimum düzeyde tutulmasını sağlamış ve toplumsal yönetim için kolaylık sağlamıştır. Yöneticilerde böyle olduğunun farkına varmış ve geleneksel Çin düşünce anlayışları esasında şekillenen ve gelişen Konfüçyüsçülük eğitimi desteklemiş, Konfüçyüsçülük düşünce anlayışının yayılmasını da teşvik etmişlerdir. Öncekilerin bilgi ve tecrübeleri, düşüncelerinin toplanmasından derlenmiş, kitapçıkları ezberlemeyi ve açıklamayı esas kılan medrese eğitim şekli ile özgün düşünme biçimine yönlendirme özelliğine sahiptir. Mana ve şekil birleşmesinden oluşan yazısı sayesinde “Chāo wēn dīng (aşırı sakın)” olarak tasvir edilen Çin toplumu oluşmuştur. Bazıları başka Asya toplumu ve tarım toplumlarında da rastlanması mümkün olan, ama çoğunun Çin toplumuna özgün olan toplumsal zihniyetlerinin şekillenmesi ve devam etmesini bu yolla sağlamıştır.

Çinli tarihçi ve sosyolog Lu Zhen, MÖ 2070 yılından bu yana geçmiş tarih bilgilere dayanarak yazdığı “*Çin Geleneksel Zihniyeti*” adlı kitabında 22 çeşit zihniyet anlayışından bahsetmiştir. Burada konuyla ilgili ve hala etkisi sürdüren birkaç önemli Çin geleneksel zihniyetinden bahsedilecektir. Bunlardan ilki ; “*Ölümden çok korkma, hayata aşırı derecede önem verme zihniyetidir.*”

Eski Çin’de insan yaşamını zorlaştıran coğrafi koşullar, sık-sık görülen doğal afetler ve ölümcül bulaşıcı hastalıklar, toprağın tek geçim kaynağı olduğu basit üretim biçimi, daha da önemlisi yöneticilerin açgözlüğü, insanları sadece biyolojik ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen, hayat kalmak için ne gerekiyorsa yapan, neleri yapmaması gerekiyorsa mümkün olduğunca ondan uzak duran, arzu, istek ve yaşam kalitesi bakımından başka canlılardan pek farkı olmayan insan şeklindeki bir çeşit canlıya dönüştürmüştür. Yani insanlar diri olduğu her saniyesini ölmeden diri kalmanın ön koşulu sayılan temel ihtiyaçlarını karşılamak için kafa yormaya ve hareket etmeye, tükettiğinden fazla kazanmanın peşinde koşmalarının da kendileri için uğur getirmeyeceğine inandıkları için, arzu-heveslerini yok etmiş veya bastırmış, çevresini değiştirerek daha fazla kazanarak yaşam kalitesini yükseltmeyi aklının ucundan bile geçirmemiştir. Sık-sık görülen doğal afetler ve bulaşıcı hastalıklardan dolayı görülen toplu ölümler hayatta kalanları çok korkutmuştur. Buna ilaveten çevresinde yöneticilere sesini yükselten, itiraz, şikâyet eden, başkaldırma cesareti bulanların bir gecede ailesi ile birlikte kimsenin haberi olmadan bu

dünyadan göçüp gitmeleri, öyle olmasa da eninde-sonunda birer suçlu sayılarak acımasızca cezalandırmaları, insanların çok korkak ve aşırı sabırlı olmalarına, hatta hayat kalmak için namus ve şerefini feda edebilme karakterinin oluşmasına sebep olmuştur. Arada sırada görülen çiftçi ayaklanmaları ise az sayıdaki sabrı tükenen, ölümü göze alabilenlerin peşine hayatta kalmada zorlanan, çaresiz insanların yöneticilerin acıma duygularının bir an fazla gelipte bir şans tanınması umuduyla katılmasıyla şekillenmiş, ancak pek çoğu katliamla sonuçlandırılmış, pek azı şanslı olabilmiştir. Bu sebepten biraz adaletli yönetildiği dönemlerde nüfus hızla artmış, yönetim bozulduğu dönemlerde ise hızla azalmıştır. Bazı tarihçiler bugünlerde Çin nüfusunun bu kadar kalabalık olmasını bu zihniyete bağlamaktadır (Lu Zhen, 1996:1-6) .

Eski Çin’de bu çeşit zihniyetin uzun süreden beri süregeldiğinin başka bir belirtisi de farklı dönemlerde yaşamış olan şairler, yazarların ölüm öncesi söylediklerinden hatta bazı imparatorlukların (Qin Shi Huang, Han Wu Di gibi) bile ölümden korunmanın mümkün olduğuna inanması, bunun için birer ilaç yapma veya birer bitkinin bulunması için büyük çaba göstermelerinden de anlamak mümkün. Bu zihniyet Çin’de bitkisel tedavinin de daha öncelerden gelişmesini sağlamakla beraber yabancı araştırmaların “aşırı sakın” olarak nitelendirdiği toplum ruh halının ve karakterinin oluşması ve devam etmesini sağlamıştır.

Çin geleneksel zihniyetinde ikinci olarak; “*Beylik-kölelik ve koyu tabakacılık zihniyeti mevcuttur.*” Tabakacılık neredeyse bütün dünya toplumlarının farklı dönemlerde baştan geçirdiği bir toplumsal hadise olup, çoğu toplumlarda feodal sistemden kapitalist sisteme geçişle işbölümünün yoğunlaşmasıyla ortadan kalkmıştır. Eski Çin’de pek uzun zaman önce şekillenen kölelik ve feodal sistem 1911 yılına kadar devam ettiği, kapitalizme dönüşemediği için bu çeşit beylik-kölelik tipi koyu tabakacılık anlayışı yok olmadan gittikçe güçlenerek toplumsal zihniyete dönüşmüştür. Bu çeşit toplumsal zihniyetin yansımaları şöyle birkaç anlayıştan görebilmek mümkün:

- i. Toplum kesin çizgilerle tabakalara ayrılmış olup, mertebe ve saygı buna göre belirlenmiştir. Bireyin kendine ait olmayan tabaka benzeri davranışı anormallik olarak görülmüş, tabakalar arası dikey geçiş neredeyse mümkün olmamıştır.
- ii. Birey vatandaş olma hasebiyle önce Hanların kulu, devletin birer kölesi olarak görülmüş olduğundan, biri eğer bir şekilde belirli düzeyde makam sahibi olduğu

zaman bir gecede bir ailenin, bir bölgenin, hatta bir milletin kaderinde değişme hadiseleri görülmüştür.

- iii. Yönetime dâhil olanlar bir üstün kölesi kendinden aşağıda olanların beyi (sahibi) olarak görülmüş olup, buna uymayanlar asi, hain olarak görülmüş, herkes bir üstündekinin memnuniyetini sağlayarak ayakta kalmak için çaba göstermiştir.
- iv. Yetki ve sorumluluk arasında dengenin olmaması, yani her zaman yetkiye göre sorumluluk küçük kalmıştır veya hiç dikkate alınmamıştır.
- v. Toplumsal yaşam da yetki, gelir ve menfaatler kişinin ait olduğu tabakaya göre paylaştırılmış olup, kabiliyeti ve katkısına itibar edilmemiştir.
- vi. Bir sorun veya suç ortaya çıktığı zaman, sorumluluk aşağıdan yukarıya doğru paylaştırılmış olup, daha büyük olan haklı, daha küçük olan suçlu bulunmuştur.
- vii. Bir kişinin değeri onun toplumsal katkısı veya başarısına göre değil, onun ait olduğu soyuna ve konumuna göre ölçülmüştür.

Yukarıda sıralandığı şekillerde yansıyan bu çeşit kölelik ve tabakacılık zihniyeti nazariyeleştirilerek ve meşrulaştırılarak “Lǐ” (genel anlamda uyulması gereken kural) olarak adlandırılmış, bu bakımdan Konfüçyüsçülük düşüncesinin sosyal yapılanmaya katkısı büyük olmuştur. “Sān gāng wǔ cháng” anlayışının toplumda yaygınlaşarak zihniyete dönüşmesini sağlamış, sistemleştirerek “Zhōu lǐ, Lǐ jì, jǐ Lǐ” gibi klasik eserleri yazıp kaldırmıştır. Böyle olunca bu çeşit anlayış ve davranışların doğru ve meşru olduğuna gönülden ikna olunmuştur. Toplumda bu zihniyet oluşturulduktan sonra toplumsal ilişki daha basit, yürütülmesi kolay hale gelmiş, yönetilmesi de de kolay olmuştur. Yöneticilerin de desteğiyle bu çeşit zihniyet derinleşerek ve genişleyerek örf-adet, gelenek, hatta kanunlara bile yansımıştır. Bu çeşit zihniyet toplum yönetimine kolaylık sağlamakla beraber güçlüden korkan güçsüzlere karşılaştığında zorbalık yapan “yalaka” karakterinin oluşmasına sebep olmuştur (Lu Zhen, 1996:21-26) .

Çin geleneksel zihniyetinde üçüncü olarak; *“Benzeşmeyi teşvik etme, farklılıktan kaçınma zihniyeti”* hakimdir.

Çin tarih araştırmalarına göre, bazı araştırmacılar bu çeşit zihniyetin feodal yönetim sisteminin (Çin feodal yönetim sistemi milattan önce 221 yıllarındaki Qin shi Huang döneminde şekillenmiştir) oluşmasıyla şekillendiğini söylemektedirler. Bazı tarihi kaynaklarda yer alan bilgilere göre de feodal sistemin şekillenmesinden çok daha

öncesindeki (Kong Zi'nin yaşadığı dönemden de önce) dönemlerdeki yöneticilerin kendileri ile aynı düşünceye sahip, her şeye kendileri gibi bakan kişileri seçerek yönetici olarak atadığı belirtilmektedir. Bu baş yöneticiler/krallar, farklı düşünceye sahip insanları karalayarak, aşağılayarak, zindana atarak, hatta öldürerek yok etmek gibi anlayış ve davranışları uygulamışlardır. Bu uygulamalarda kötümser, pesimist zihniyetin çok daha eskilerden beri Çin toplumunda var olduğunu kanıtlamaktadır.

Milattan önce 221'li yıllarında Qin Shi Huang tarafından oluşturulan feodal sistem “benzeşmeyi esas, farklılığı dışlayan” bu çeşit anlayışın yaygınlaşmasını güçlü bir şekilde teşvik etmişlerdir. Toplumsal yaşamda da farklı düşünen çoğunluğa katılmayanların hayatta kalması, geçimini sağlaması zorlaşmıştır. Böylece insanlar yanlış olduğuna inansa bile doğru söylemenin kendilerine zararlı olduğunu düşünerek daha fazla risk almamak için çoğunluk ile aynı yolda devam etmiştir. Yine bu çeşit değer anlayışıyla insanlar toplumda zenginler, makam sahipleri, kabadayılara göre kendi fikir-düşünceleri ve davranışlarını düzenlemeye başlamıştır. Böylece uzun süre makam, mevki, para ve güç merkezli değer anlayışının devam etmesiyle insanların hak ve adalet anlayışı, kanun nizam anlayışı ve ahlak anlayışı zayıflamış, körelmiş, nereden menfaat varsa oraya koşan karaktersizlik yaygınlaşmıştır. Bu ortamda yetişmiş ve bir şekilde makam sahibi olanlar toplumsal kanun-nizamları inşa ettikleri için kimse yanlış olduğunu söylemeye cesaret edememiş, aynı düşünmeye alışmıştır. Tarihte şekillenmiş ve uzun süreden beri devam eden gelen bu çeşit zihniyet şöyle birkaç konuda olumsuz etki bırakmıştır. Bu etkiler (Lu Zhen, 1996:83-90) :

- Toplumda hak adalet, kanun nizam ve toplum ahlakının oluşmasını zorlaştırmıştır.
- Güç kullanmaya dayalı toplumsal yönetim şeklinin oluşması ve devam etmesine yol açmıştır.
- Toplumda elit kesimin oluşması engellenmiştir.
- Benzeştirme(asimilasyon) politikasının meşru görülmesine yol açmıştır.
- Toplumda bilgisizliğin artmasına sonuç olarak ikiyüzlü insanların çoğalmasına yol açmıştır.
- Başka toplumlar gibi farklılık içinde bütünlüğünü koruyabilen toplum yerine farkı ortadan kaldırmaya dayanarak bütünlüğü koruyabilen toplum tipinin oluşmasına yol açmıştır.

- Toplum olarak keşfetme, yenilik üretme kabiliyetinin düşük olmasına sebep olmuştur.

Çin geleneksel zihniyeti dördüncü olarak; “*Çok çalışma ve tasarruflu olma zihniyeti*”ni benimsemiştir.

Eski Çin dönemlerine ait yazılı kaynaklarda çalışkan olmanın, çok çalışmanın, tasarruflu tüketmenin övüldüğü, hatta bir çeşit güzel ahlak ve kişilik karakteri sayıldığına dair örneklerle sık rastlamak mümkün. (Şimdilerde bile devletin politika ve kanun-nizamlarında, toplumsal ahlak kurallarında, okullarda uyulması gereken kurallar listesinde görmek mümkün.) Çünkü o dönemlerde çalışkan olmak, çok çalışmak ve tasarruflu davranmak bir ailenin, bir milletin, bir toplumun ve bir devletin zenginliği ve güçlü olmasında önemli bir unsur olarak görülürken, tembellik, saçıp-savurma gibi alışkanlıklar ise dağılmanın, zayıflamanın, yıkılmanın, yok olmanın önemli bir sebebi olarak görülmüştür. Bu anlayışın ve zihniyetin ortaya çıkmasının esas sebebine gelince, insanın hayatta kalmasını ve yaşamını sürdürmesini zorlaştıran olumsuz coğrafi koşullara ilaveten, sık-sık görülen ve yaşanan doğal afetler önemli rol oynamıştır. Çinli teknoloji tarihçisi Li Yue Se’nin hesaplamalarına göre, tarihten beri Çin’de her altı yılda bir tarım kesiminde kriz yaşanmış, her 12 yılda bir büyük kıtlık yaşanmıştır. Geçmiş 2200 yıllık tarihi süreçte toplam 1600 kere büyük su afeti, 1300 kereden fazla büyük kuraklık yaşanmıştır. Bu çeşit doğal unsurlara ilaveten yöneticilerin zorla çalması, toplumsal kargaşalar gibi sosyal sebeplerden dolayı sık yaşanan açlıktan ölme hadiseleri “açlığı giderme, sıcak ve soğuktan korunma”yı toplumdaki esas mesele haline getirmiştir. Böyle bir ortamın uzun sürmesi ve devam etmesiyle çok çalışma ve tasarruf etme anlayışı, önce alışkanlığa sonra ise toplumsal zihniyete dönüşmüştür. Bu çeşit zihniyet tarımın esas geçim kaynağı olduğu eski Çin’de feodal sistemin uzun süre devam etmesiyle geçtikçe daha da güçlenmiştir(Lu Zhen, 1996:58-67).

Bu çeşit toplumsal zihniyetin sürmesi çalışkanlık ve sade olma gibi karakterin şekillenmesini sağlamış olsa da, kişilerde gündelik yaşamda ve üretimde verimlilik ve kaliteden daha çok sayıya önem verme, kısa süreli menfaati gözleme gibi alışkanlık ve zihniyetin oluşmasına, çalışmak ve tasarruf etmeyi insan yaşamının devam ettirmenin bir gereği ve amacı saymaktan daha çok hayatın amacı olarak görmesine ve düşünmesine sebep olmuştur.

Çin geleneksel zihniyetinde beşinci olarak ; “*Kendi halinden memnun kalma, rekabetten kaçınma zihniyeti*” hakim (karakter) konumundadır.

Bu çeşit herkesin her zaman kendi halinden memnun kalmaya, bir şekilde kendini mutlu hissetmeye çabalama, başkalarla yarışmadan kaçınma anlayışı Kong Zi’nın kadercilik anlayışının etkisinde şekillenmiştir. Sonraki dönemlerde yaşamış olan Taoizm tarikatının baş şeyhi Lao Zi’nın “hiç”lik anlayışı ve kişilerin arzu-heveslerini çok sınırlı tutması gerektiği konusundaki anlayışı güçlü teşvik etmesi ve sürdürmesi neticesinde toplumsal zihniyete dönüşmüş olup(Yao Zong, 2015:26-27), bu zihniyetin oluşma sebepleri ve yansımalarını şöyle birkaç cihetten açıklamak mümkün(Lu Zhen, 1996:68-82): ① Bu çeşit zihniyetin etkisiyle insanlar ne giyip-içtiyse, ne giydiyse hatta hangi konuda olursa olsun, başkalar ile kendini karşılaştırmadan kaçınmış, yokluk ve meşaket içinden mutluluk aramaya çaba göstermiştir. Hatta hak ve adalet meselesinde bile karşı tarafla tartışmadan kaçınmış, adaleti kadere ve tanrıya bırakmıştır. ② O dönemki doğal ve sosyal koşullarda doğru ve meşru yolla bir işte başarı elde etmenin neredeyse imkânsız olmasından dolayı insanlar başarıyı şansa bırakmış, arzusu veya amacının gerçekleşip-gerçekleşmemesini pek umursamamıştır. ③ Eski Çin dönemlerinde toplumda tabaka ayrımı çok belirgin ve güçlü olduğundan dolayı, daha da aşağı konumda olanların işini halletmesi veya yürütmesi neredeyse imkânsızlaşmıştır. Zamanın geçmesiyle çoğu insan iş yürütmek için makam mevki sahibi olma veya zengin olmanın önkoşul olduğunu anlamış, daha da iyisi için çaba göstermenin boşuna olduğunu düşünerek, fazla hayal peşinde koşmaktan sakınmış, karnı aç kalmadığı sürece kendini mutlu hissetmek için çaba göstermiştir. ④ Eski Çin dönemlerinde doğru yoldan makam mevki sahibi olma veya zengin olmak çok zor olduğu, meşru olmayan yoldan yürümek ise geçtikçe daha fazla risk içerdiği, elde ettiği konumu korumak için sürekli çaba gösterilmesi gerektiği, hatta daha üsttekilerin hata yapmasından dolayı kendisi ile birlikte ailesi, akrabaları ve sonraki kuşakları da zarar gördüğü durumlara şahit olunmuş, bu sebeple daha fazla risk almamak için insanlar her zaman kendi halinden memnun kalmayı hayat felsefesi edinmiştir. ⑤ Eski Çin dönemlerinde kadercilik anlayışından dolayı insanlar makam-mevki ve zenginliği tanrının belirli kişilere olan lutfu olarak görmüş, eğer kendilerinin de bu lütuftan bir nasibi varsa bir gün kendiliğinden geleceğine inanmıştır. ⑥ Bazı kişilerin çok fazla çaba göstererek elde ettiklerinden doyum hissetmesi, onca gösterdiği çabaları için pişmanlık duyarak, bu duygularını yazılı eserlere dönüştürerek, toplumda yayılmasını sağlaması sonucu halk arasında bu çeşit zihniyet daha da güçlenerek devam etmiştir. ⑦ Toplumdaki elit kesimin, çoğunlukla şair ve yazarların

kendi eserlerinde asıl zenginlik ve mutluluğun sağlık, boş zaman, hürlük, sevgi ve doğruluğa sahip olmaktan geçtiği gibi değer anlayışını içeren eserleri yazılı olarak miras bırakmasıyla kişilerde bu çeşit zihniyet gelişmiştir.⑧ Eski Çin’de makam-mevki ve servet için girilen yarışların bıraktığı çok acı sonuçlar halk arasında bu çeşit zihniyetin gelişmesine sebep olmuştur.

Çin geleneksel zihniyetinde altıncı olarak; “*Torpille iş yürütme ve çözme zihniyeti*” mevcuttur. Bu çeşit zihniyet eski Çin’de çok uzun zamanlar önce şekillenen, gelişen ve şimdiki modern çağda bile şeklini ve etkisini koruyan önemli zihniyet türü olmakla birlikte, Çinlileri başka toplumlardan ayıran özellik ve karakterden biridir. Bu çeşit halk dilinde yüz verme, yüz satma, yüz talep etme şekillerinde ifade edilen, kişiler arası menfaat ilişkilerinde davranış biçimini beliren bu çeşit zihniyetin Çin’de nasıl şekillendiği, neden o kadar rağbet gördüğü ve hala neden bu zihniyetin etkisini güçlü bir şekilde koruyabildiği ile ilgili konularda, Çinli tarihçi Lu zhen “Çin Geleneksel toplumsal Zihniyeti” adlı kitabında yürüttüğü mülahazasında, şekillenmesinin başlangıcını aşağı-yukarı dünyadaki bütün toplumların baştan geçirmiş olduğu anne erkli ve baba erkli şeklindeki toplum dönemine kadar taşımıştır. Ona göre, anne aile reislik döneminde şekillenen aile içi yaşam malzemeleri ve paylaşımının bizzat aile reisi olan annenin iradesine göre yürütülme mekanizması(şekli)in baba aile reislik kabile sistemi boyunca da güçlenerek devam ettiği, bir sonraki dönemde sınırları belirlenmiş ulus devletinin şekillenmesiyle Batı toplumlarında bu paylaşım anlayışının tamamen ortadan kalktığı ve bu tek kişinin iradesine dayalı akrabalık ilişkilerini esas alan paylaşım ve yönetim anlayışının yerini bölgesel ilişkiyi esas alan, toplumsal düzen(kanun ve yasa)e dayalı yönetim anlayışı almıştır. Eski Çin’de ise akrabalık ilişkilerini esas alan, aile reisinin iradesine dayalı yönetim anlayışı güçlenerek töreye dayalı yönetim anlayışına dönüşmüştür. Bu anlayış neticesinde prestije dayalı(rén zhì) devlet yönetim zihniyeti gelişmiş olup, bu zihniyet hala güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Bu zihniyetin varlığını ve gücünün şimdiye kadar koruyabilmesinin sebebinin ise şöyle birkaç konuda yönetim için kolaylık sağlamış olduğu görüşü ortaya konmuştur(Lu Zhen, 1996:140-145): ① Bu zihniyet yöneticilerin kişiye göre iş yürütebilmesi için alan yaratmış olup, belirli mevzuata bağlı kalmaktan kurtarmıştır. ② Bu çeşit prestije dayalı yaşam malzemeleri ve kaynak paylaşırma şekli bütün toplumda örümcek ağı şeklinde aşağıdan yukarıya doğru menfaat akımını şekillendirerek bütün gücün tek merkeze(Han veya reis) toplanmasını sağlamakla birlikte, halkın gönlünü kazanma ve umut ışığı olmayı kolaylaştırmıştır. ③ Prestije dayalı devleti

idare etme yöntemi yönetimi kolaylaştırmakla beraber esnek olduğu için düzenlemeyi ve ayarlamayı da kolaylaştırmıştır. Ayrıca büyük bir belirsizlik ortamı yaratarak yönetilenlerde endişe ve korku, baskı yaratarak her zaman bir üste bağlı kalmaları sağlanmıştır. ④ Prestije dayalı idare etme yöntemi yetki sahiplerinin işi kolay halletmesi, hatta kanun dışı yollardan çözebilmesini mümkün kıldığı için yönetilenlerin yöneticilere daha yakın durmaları, iyi bir ön ayak olmalarını sağlamıştır. Bu yönden bir bakıma yönetilenlerin de işlerini kısa yoldan çabuk halletmesi için kolaylık sağladığı için bu yöntem daha da rağbet görmüş, zihniyet gelişerek devam etmiştir.

Birkaç bin seneden beri devam ede gelen bu zihniyet Çin toplumunda şöyle birkaç çeşit toplumsal davranışın ortaya çıkmasına sebep olmuştur(Lu Zhen, 1996:145-152): ① İnsanlar prestiji daha fazla önemsedikçe hak ve adalet ortadan kaybolmuş, kanun-nizama ve prensibe aykırı, devlet menfaatini zarara uğratan, toplum ahlakını bozan davranışlar yaygınlaşmıştır. Mesela, direkt torpil arama, torpil bulamadığı takdirde “Hóng bǎo (hediye, rüşvet)”vererek işi kısa yoldan çözüme davranışları yaygınlaşmıştır. Kanun-nizama göre hükmedilecek konularda bile avukat arama yerine direkt torpil arayışına girişme davranışları çok yaygınlaşmıştır. ② Bu zihniyet merkeze doğru çekim gücüne sahip makam-mevki sistemi oluşturarak insanları daha çok makam-mevki sahibi olmaya, onlara yakın olmaya yönelmesini sağlamıştır. Yani, insanların mutluluğu, fakir veya zenginliği, namusu ve şerefi, hatta hayatta kalması bile makam sahiplerinin yüz verip vermemesine bağlı kalmış olup, arada büyük bir sorumsuzluk veya hata olduğu zaman bir büyüğü için bir küçüğün “kurban edilmesi”nin şart olması gibi davranışlar ortaya çıkmıştır. ③ Bu çeşit zihniyet insanlarda herhangi bir işi yürütmek için “hediye(rüşvet)”verilmesini meşru saymasına, alışkanlık haline getirmesine sebep olmuş olup, rüşveti azaltmayı veya yok etmeyi neredeyse imkânsız hale getirmiştir. ④ Bu zihniyet toplumda torpil bulamayan veya “hediye(rüşvet)”vermeye gücü yetmeyen insanlarda nefret duygusu uyandırmakla birlikte, rüşvet piyasasına dâhil olmak istemeyenlerin de ayakta kalmasını imkânsız kılmıştır. ⑤ Bu zihniyet toplumda prestij veya torpili olmayanların küçük düşürülmesine sebebiyet vererek, “ikiyüzlü” insanların çoğalmasına yol açmıştır. Yine onun bakışına göre, bu zihniyetin gelişmesi ve devam etmesinde Konfüçyüsçülük büyük rol oynamıştır. Bu zihniyet yine Çin’de yönetimde rüşvetin ağır olmasına, toplumda büyük bir belirsizliğin hâkim olmasına, en üst makam(devlet reisi) dışında tüm makamlarda güvensizlik oluşmasına yol açmıştır.

Çin geleneksel zihniyetinde yedinci olarak ; *“Ticareti (veya tüccarı) küçümseme, zengin olmaktan korkma zihniyeti”* hakimdir.

Çinli tarihçi Lu Zhen’in *“Çin Geleneksel Toplumsal Zihniyeti ”* adlı eserinde ortaya koyduğu tarihi kanıtlara göre, daha öncelerinde şekillenen ve süregelen ticareti önemseyen, tüccarı öven anlayış ve zihniyetin sonraları ortaya çıkan Konfüçyüs’çülüğün “elitler maneviyat(ahlaki değerler) peşinde koşar, daha aşağıda olanlar dünyalık peşinde koşar” anlayışını güçlü teşvik etmesi ve sürdürmesi, ardından Qun Qiu dönemine gelindiğinde Han Fei Zi’nın “beş parazit”adlı eserinde taciri beş parazitin biri olarak değerlendirmesiyle ticaretle uğraşmanın pek meşru bir yol olmadığı, ahlaka aykırı bir davranış olduğu anlayışı sonraki 2000 yıl boyunca güçlenerek devam etmiştir. Civarındaki bütün kabile ve milletleri baş eğdirerek Qin hanedanlığını inşa eden Qin Shi Huang’ın o dönemde 120 bin taciri sürgüne göndermesi ve ardından tarımı önemseyen ticareti kısıtlayan tedbirleri uygulamaya koyması, bu çeşit “ticareti ve tüccarı küçümseme anlayışı”nın bir sonraki feodal dönem boyunca zihniyete dönüşerek devam etmesine yol açmıştır.

O dönemlerde önceden kapitalizme ayak basan Batılı milletlerin aksine neden Çinlilerin tarımı önemseyip ticareti kısıtlayıcı tedbir ve kanunları uygulamaya koyduğu konusunda ise, iki sebep ortaya konulmuştur: Birincisi, bilgisizlikten, ikincisi ise eski Çin imparatorlarının eğer halk zenginleşirse yönetmenin zorlaşacağını düşünerek, mümkün olduğunca halkı yoksullukta bırakarak, zenginliği önleyerek yönetimi kolaylaştırmak amacıyla yapmış olması. Çinli imparatorların bu anlayışı birkaç on asır boyunca devam ede gelmiştir. Zenginliği önlemek için arada-sırada zenginleri karalayarak ölüme mahkûm etme davranışları halk arasında “emin yaşamak istersen hiç servet toplama, fakir olmaya, fakirlikten zevk almaya çalış” şeklindeki anlayışı doğurmuş, zengin olmaktan korkma ruh hali ve anlayışının gelişmesine sebep olmuş, bu anlayışın uzun süre devam etmesiyle ise toplumsal zihniyete dönüşmüştür.

Bu çeşit zihniyet 1970’li yıllarda da “ne kadar fakırsan o kadar çok devrim yap, ne kadar fakırsan o kadar şerefliisin” sloganıyla yansımasını belli ederek devam etmiş, çiftçileri motive etme amaçlı çok sınırlı ölçüde çiftçilerin kendi ürünlerini satmasına izin verilmesi bazı Komünist Parti yetkilileri tarafından “kapitalist” davranış olarak görülerek tenkit edilmiş, çoğu insan bu tenkite karşı tepki vermemiştir. Sonuç olarak bu zihniyet halkın

yoksul kalmasına, ülkenin fakir ve güçsüz kalmasına sebep olmuştur(Lu Zhen, 1996:162-171).

4.2.Çin Yakın Zaman Toplumsal Zihniyet Değişimi (1860-1949)

Çin geleneksel toplumsal zihniyeti esas itibariyle Konfüçyüsçülük düşünce anlayışı esasında şekillenmiş zihniyet olup, doğuşu önceki Qin döneminde (milattan önceki 221 yılından daha önceki bütün tarihi dönemi kapsayan) başlamış, Han döneminde gelişerek olgunlaşmıştır. Sonraki tarihi süreçte yaşanan toplumsal değişime paralel olarak etkileşim gerçekleşmiş olsa da (*Mesela, Wei Jin dönemlerinde şeyh Lao Zi, Zhuang Zi'lerin önderliğinde gelişen metafizik (Xuan Xue) zihniyet akımının etkisine uğramış, Song dönemi (miladi 960-1279 yılları arası) ve Ming dönemlerinde (miladi 1368-1644yıllar arası) Budizm zihniyet akımının etkisine uğramıştır.*) insanların manevi dünyasını oluşturtmasındaki rolü ve özelliğini muhafaza etmiş, 2000 yıldan fazla süren feodal toplum süreci boyunca mevcudiyetini güçlenerek devam ettirmiştir(Wang Daoming, 1996:74-75).

İngiltere'nin küresel ticareti genişletmek amacıyla girmiş olduğu eski Çin'de bazı taleplerinin Qing hanedanlığı tarafından yerine getirilmemesi üzerine 1840 yılında başlattığı Afyon savaşında Qing hanedanlığının mağlubiyeti, ardından imzalanan serbest ticaret anıtlasma sayesinde Batının askeri, iktisadi, siyasi ve medeniyet gibi cihetlerde baskısı daha da artmış, toplumsal kriz başlamış, feodal iktisadi ve siyasal yapının çöküşe doğru ilerlemesiyle konfüçyüsçü zihniyet değişmeye başlamıştır. Yani eskiden beri tarım ve elle üretimi esas alan topluma yabancı mülkiyetindeki sanayi üretiminin dahil olmasıyla ortaya çıkan toplumsal kriz ve sorunlara eski medeniyet ve zihniyet esasında çözüm üretmek mümkün olmadığı için yeni medeniyet ve zihniyetin inşa edilmesi gereği hissedilmiş ve ortaya çıkmıştır.

Daha öncelerdeki kendi ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinen feodal iktisadi yapı ve kendinden emin siyasi yapı dolayısıyla yabancı ülke ve toplum hakkında bilgi edinme gereği duyulmamıştır. Qing imparatorluğu üst düzey yöneticilerinden biri olan Lin Zi Xu baş editörlüğünü üstelenerek daha önceden İngiltere'de yayınlanan “coğrafya Ansiklopedisi”ni Çince'ye çevreterek “dört kıta topografyası” adında beş kıtaya yayılmış 30 dan fazla ülkenin coğrafı, tarihi, siyasi durumu, örf adetleri gibi bilgileri içeren kitap şeklinde yayınlattmıştır. Sonraları bu çeşit bilgileri içeren daha kapsamlı kitap ve eserler

ortaya çıkarılmıştır. Bu sayede Çin halkı ilk defa yabancı kültür, medeniyet, düşünce ve zihniyet hakkında bilgi edinmeye başlamış, kendi geleneksel medeniyeti ve zihniyetlerinin zayıf ve yetersiz taraflarını hissetmeye başlamıştır. 100 ciltli “deniz kıyısı ülkeler Atlası”nı yayına hazırlayıp yayınlatan siyaset ve düşünce adamı Wei Yuan ilk olarak geleneksel medeniyet değerlerini korumak koşuluyla yabancılardan teknik öğrenme, basitten başlayarak sanayi üretim tesisleri inşa etme, bunun için başka ülkelerden mühendisleri teklif etme, teknik eğitimi esas alan yüksek öğretimin inşa edilmesi gibi eski medeniyet ve düşüncenin tamir edilmesi şeklindeki yeni düşüncüyü ortaya koyarak bir gündem başlatmıştır. Qing hanedanlığının yeterince önlem alamamasından dolayı iktisadi, siyasi ve medeniyet gibi taraflardan kriz geçtikçe derinleşmiştir. Bu durumda 1860li yıllarında hükümet kendi hâkimiyetini ayakta tutma amacıyla geleneksel medeniyet ve kültürel değerleri, ahlak sisteminin koruma koşuluyla tüm yabancı ülkelerin zenginleşme tekniklerini öğrenmeyi amaçlayan “yang wu yun dong”nı başlatmıştır. Bu seferberlik sayesinde askeri mühimmat ve gündelik yaşam için gerekli ürünleri üretebilme kapasitesine sahip sanayi üretim tesisi inşa edilmiş, Konfüçyüsçü düşünce ve anlayışa ters düşen yeni tefekkür ve düşünce yöntemi anlayışlarının şekillenmesi sağlanmış olsa da 1894 yılında başlamış olan Jia Wu savaşının mağlubiyeti sonrası ortaya çıkan krizlerden korunmak için yeterli olamamıştır. Jia Wu savaşından sonra Batı ülkelerine eğitim ve araştırma için gidenlerin sayısında ciddi artış yaşanmış olup, bu kesimin kendi ülkesi ve medeniyeti ile yabancı ülkelerin durumu ve medeniyetlerini karşılaştırarak yapmış olduğu çalışmaları sonucu eski Çin’in sadece iktisadi bakımdan değil, siyaset, eğitim, sağlık gibi alanlarda da geri kaldığı, gazete, radyo ve edebi eser yoluyla halka açıklanmış ve hissettirilmiştir. Yine bu kesim bütün bu gerilikten kurtulmanın ön koşulu olarak mevcut feodal yönetim sisteminin değişmesini, yeni yönetim sisteminin inşa edilmesinin mutlak yosunda gerektiği kanaatine varmış ve bunun için büyük çaba göstermiştir(Wang Daoming, 1996:76-80) .

Ülke içinde eğitim gören bazı aydınlar ve Japonya’da eğitim gören bilginlerin bir araya gelmesi ve burjuva kesiminin desteğiyle han etnik grubundan olan Sun Zhong Shan’ın (1866-1925) önderliği ve başkanlığında Çin devrimciler ittifakı adıyla kurulan teşkilatın giderek genişlemesi, güçlenmesi ve Qing hanedanlığını devirmek için 15 yıla yakın süre boyunca devam ettirdiği zorlu mücadelesiyle 1911 yılında Çin’de 2800 yıldan daha uzun süre devam eden feodal sistem ve Qing hanedanlığı devrilmiş, yerine Sun Zhong Shan’ın başkan olarak seçildiği (Çin tarihindeki)ilk Burjuva Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur.

Ancak bu cumhuriyeti destekleyen burjuva sınıfının sayıca az olması ve daha geniş kitleye sahip çiftçi kesimin desteğini alamadığı için sadece dört ay ayakta kalabilmiştir. Daha sonra birinci dünya savaşının başlaması Sovyetler Birliği Ekim Devriminin galibiyeti gibi ülke dışında yaşanan değişimlerle paralel olarak yabancı ülke ve toplumlarda gelişen çeşitli düşünce akımları ülke içinde yayılmaya başlamıştır. Özellikle Marksist düşünce o dönemki aydın kesimi derinden etkilemiştir. Batıda eğitim alan bazı aydınlar kendi ülkesi ve milletin farklı düşünmesini, yani fikir ve düşünce üretmesini engelleyerek geri kalmasındaki esas sebebin ahlak merkezli eğitimi esas kılan Konfüçyüsçü düşünce anlayışı ve bu esasta oluşan eski medeniyet ve eski zihniyet olduğunu, bu sebepten ülkenin ve milletin krizden kurtulup kalkınabilmesi için mutlaka ve mutlaka eski medeniyet ve eski zihniyetten vaz geçilmesi, Batıda olduğu gibi bilim ve teknoloji, insan haklarını önemli sayan, yeni medeniyet ve yeni düşünce anlayışının inşa edilmesinin gerektiğini düşünerek yeni medeniyet seferberliği başlatmıştır.

Ancak toplumdaki birkaç bin seneden beri devam ede gelen kendilerini dünyadaki en yüksek medeniyet olan Hua Xia medeniyetinin varisleri sayarak övünen, Batı medeniyetini küçümseyen bazı kesimler bu düşünceye karşı çıkmıştır. Böylece toplumda bir-birine zıt anlayış ve zihniyet ortaya çıkmıştır. 1919 yılındaki “dört mayıs seferberlik yürüyüşü”nün etkisiyle toplumda yeniden bir uyanış dalgası başlamıştır. 1921 yılında genç Mao’nın önderliği ve başkanlığında kurulan Çin Komünist Partisinin Marksizm ve Leninizm düşüncesini toplumdaki yoksul kesim-proleter sınıfı arasında yayması aralıksız devam ettirmesi, kendi safındakilerin dünya proleter sınıfının bir parçası olduğuna, Marksizm ve Leninizmi Çin’in durumuna uygulayarak geliştirdiği Çin’e özgün Markisizimin (Mao düşüncesinin) bir gün Çini bütün yoksulluktan kurtararak herkesin zengin olduğu Komünizm toplumuna dönüştürebileceğine inandırmasıyla, safını genişleterek ve gücünü arttırarak 1949 yılında yeni Çin (Çin Halk Cumhuriyetini) kurmuştur (Wang Daoming, 1996:80-83).

Eski Çin dönemlerindeki eğitim sistemi ahlak eğitimini esas kılan medrese eğitim şeklindeki konfüçyanist eğitim sistemi olup, yönetim sistemi esas gövdeyi oluşturan Hanların aile üyeleri ve akrabalarına ilaveten memurluk sınavı yoluyla Konfüçyüs medreselerinde yetişenler içinden seçerek oluşturula gelmiştir. Bu çeşit birbirini destekleyen sistemsel dönüşüm sayesinde geleneksel toplumsal zihniyet hiç değişmeden istikrarlı bir biçimde korunmuş ve devam etmiştir. 1793 yılında İngiltere kralçesinin ticari

faaliyetlerini canlandırmak, genişletmek amacıyla Macartne'yi elçi olarak göndermesiyle giderek çoğalan batı tacirlerinin davranışları ve yaşam biçimleri yerli tacirler ve yöneticilerin farklı düşünmesini tetiklemiştir. Afyon savaşındaki mağlubiyetten dolayı ortaya çıkan ağır tahribat ve serbest ticaret anıtlaşmaları başta yöneticiler olmak üzere toplumun farklı kesimlerinde uyanışın başlamasına sebep olmuştur. Bu uyanış ve geçmişe dönüp bakma neticesinde vatanın ve milletin bütünlüğü, bağımsızlığını korumada sadece maneviyata (ahlaki değerlere) önem vermenin yeterli olmayacağı, yani, maneviyatı önemseyip maddiyatı ihmal eden, çiftçiye övüp, taciri aşağılayan eski zihniyetin değişmesi gerektiği gibi yeni fikirler, şairler ve yazarlar tarafından edebi eserlerle, “Xin Hai devrimi”, “yeni Medeniyet seferberliği”, “Dört mayıs seferberlik yürüyüşü” gibi toplumsal seferberlik ile topluma yayılmıştır. Ancak bu dönemde nüfusun %85'in hatta daha fazlasının çiftçilikle uğraşanlardan oluşması, buların da çoğunun yoksul okuma-yazma bilmeyen cahillerden oluşması dolayısıyla iktisat ağırlıklı zihniyet değişimi toplumun belirli kesimi (burjuvazi, yönetim kesim, aydınlar) ile sınırlı kalmıştır. Böyle bir ortamda genç Mao'un kurduğu Çin Komünist Partisi kentlerden uzak, yoksul köylerde proleter (yoksullar) devrimi başlatarak ve çatışmalarda elde ettikleri ganimetleri paylaşarak beraber Marksist düşüncesinin yoksulların menfaatini korumak olduğunu hissettirmekle yeni Çin'in düşünce ve zihniyet altyapısını oluşturmuştur.

4.3.Mao Dönemi Toplumsal Zihniyet Değişimi (1949-1978)

1919 yılında sözde proleter (yoksul kesim) sınıfının liderlik ettiği, burjuva sınıfı (zengin servet sahipleri, toprak sahipleri, tüccarlardan oluşan kesim) tarafından desteklenen Xin Min Zhu Zhu Yi devrimi 1921 yılında Mao önderliği ve başkanlığında kurulan Çin Komünist Partisinin liderliği ele almasıyla Konfüçyüsçü eşitlikçi zihniyet tarafından desteklenen marksisist paylaşım anlayışı (emeğine göre taksimat) prensibi esasında gasp edilen mal-mülk ve toprakların yoksullara paylaşılmasıyla nüfus yapısı bakımından çoğunlukta olan yoksulların (Han etnik grubundan başka azınlık grup olarak adlandırılan diğer 55 etnik gruplarda dahil) gönülleri fetih edilmiş, böylelikle Çin komünist partisi halk arasında nüfuz edinerek askeri güç kullanarak toprak bütünlüğüne sahip Çin Halk Cumhuriyetini kurmuştur.

1949 yılında Çin Komünist Partisi liderliğindeki yeni Çin kurulduktan sonra, Konfüçyüsçü eğitim anlayışı ve yönteminin güçlendirilerek devam ettirilmesiyle okullarda Komünist

Partisini, sosyalizmi, Mao’u öven hikâyelerin ezberlendiği, şiirler ve türkülerin tekrarlanarak her zaman her yerde var gücüyle seslendirildiği ve okunduğu, sokak ve caddelerin Mao’un söylemleri ve nutuklarının yazıldığı afişlerle doldurulduğu, devlet kurumlarının ve minarelerinin duvarlarının Mao’un söylem yazılarıyla doldurulduğu, kolektif işe geç kalanlara Mao’un söylemlerinden belirli miktarda ezberlemenin ceza olarak uygulandığı, bireylerin gündelik hayatta karşılaştıkları sorunlara çözüm ararken eskilerde olduğu gibi aile büyüklerine danışma yerine Komünist Partisi üyeleri veya yetkililerine danışması gibi maddi ve manevi çevre (ortam) yaratılmıştır(Wang Daoming, 1996:92).

Yeniden inşa edilen sosyalist iktisadi ve siyasi sistemin himayesinde oluşturulan yukarda beyan edildiği gibi ortamın etkisiyle öncelikli olarak halk arasında Mao düşüncesinin doğru olduğu, Mao’un en doğru ve geniş bakış açısına sahip olduğu, o ne dediyse veya ne yaptıysa hep doğru olduğu kanaati oluşmuştur. Bu güven ve inanç hatta bazı kesimlerce kişisel tapmaya kadar ileri gitmiştir. İkinci olarak ise, bazı farklı inanca sahip halk çoğunlukla inancı ve itikadı zayıflar, yoksul kesimler Çin Komünist Partisinin kendilerini (fazla oranda vergi alan) eski feodal yönetimin esaretinden kurtardığına ve yoksulluktan da kurtarabileceğine olan güvenin yükselmesiyle farklı etnik gruplar arasında ittifak oluşmuş, toplumda güçlülerin zayıflara zorbalık edemediği emin bir ortam şekillenmiştir. Üçüncü olarak ise, Konfüçyüsçü eğitim yöntemi ve sıkı denetim mekanizması sayesinde rüşvete ve torpilli iletişime yanaşmayan, her zaman her yerde kolektif ve devlet menfaatini gözleyip gözetleyen, can diliyle halk için hizmet eden memurlar(gàn bù) kemsinin inşa edilmesiyle halkın Çin Komünist Partisine ve yetkililerine olan inancı ve güveni daha yükseltilmiştir. Dördüncü olarak ise, Konfüçyüsçü eğitim yöntemi ile “ideal tip”ler (halk Kahramanları ve örnek şahsiyetler) inşa edilerek toplumsal dayanışma güçlendirilmiş, anlayış ve duygu bakımından bir-birine sıkı kenetlenmiş toplum inşa edilmiştir(Wang Daoming, 1996:86-87) .

Son olarak da bu tamamen homojenleştirilmiş toplumsal ortamda yüksek öğretim öğrenci kabulünde, işe almada, evlilik için nişan seçmede siyasi duyarlılığın yüksek olup-olmaması, aile büyüklerinin düşünce anlayışı, partiye yakın olup-olmaması, giyim-kuşamda sade olup-olmaması gibi kriterlerin toplumda ortak kabul edilen ve önemsenen “ölçü” haline gelmesiyle ortak değerler sistemi oluşturulmuştur. Böylece Mao’un tabiriyle “milli, bilgiye dayalı, popüler” medeniyet anlayışı inşa edilmiştir (Yao Zong, 2015:29-31).

Bu dönemde yukarıda zikredildiği gibi iktisadi ve siyasi bakımdan güç ve yetkinin yüksek derecede merkezileştirildiği otoriter bir yönetim sayesinde ülke genelinde standart hale getirilmiş maddi ve manevi ortam(çevre), homojenleştirilmiş popüler medeniyet (kültür) anlayışı neticesinde sosyolojik anlamda sosyolog Walder Andrew'in tabiriyle “yeni gelenek”(komünist Neo-treditionalism)(Zhou Xiaohong, 2009:1-6), zihniyet açısından aslında eski Çin toplumunda tarihten beri var olagelen ancak Afyon savaşından sonra ortaya çıkan toplumsal olaylar ve değişimlerden dolayı değişime uğrayan, 1949 yılından sonra inşa edilen sosyalist otoriter recimden dolayı yeniden oluşan ve güçlenen toplumsal zihniyet ortaya çıkmıştır. Bu yeni geleneksel toplumsal zihniyeti şöyle ifade etmek mümkün (Wang Daoming, 1996:88-91):

İ. Maneviyatı(ahlaki değerleri) Önemseyip Maddiyatı Hafife Alma Zihniyeti.

Plan ekonomisi sisteminde iktisadi menfaat ilişkisi bakımından devlet manfatı fazla önemsenip, işletmenin ve çalışanların menfatı göz ardı edilmiştir. Yani paylaşım açısından ürünlerin satılması, hammaddelerin satın alınması yetkililer tarafından merkezi planlamaya göre yürütülmüş, kar veya zarar da devlet veya kolektif tarafından üstlenerek çalışanların ücreti (veya karşılığında satın alabilecek ürün miktarı) çabası ve emek miktarı ile ilişkilendirilmediği için toplumda taksimatta eşitçilik veya “demir tabak” anlayışı şekillenmiştir. Bu da toplumda fazla çalışmaya veya fazla kazanım elde etmeyi düşünmenin gerek olmadığı gibi düşünce ve davranışın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üstelik konfüçyüsçü gelenekte “maneviyata(ahlaki değerlere) özen gösterip maddiyatı göz ardı etme” gibi değer anlayışı, yani Kong Zi'in “seçkinler maneviyat peşinde koşar, alçaklar menfaat peşinde” söylemindeki aldatıcı, yanlış düşünce mantığı halk arasında hala güçlü olduğu için kendi menfaatini artırmayı düşünenler “kapitalist bireycilik” olarak görülmüştür. Böyle olmasının bir diğer sebebi ise geleneksel tek boyutlu, dar bakışlı düşünce biçiminin hala devam etmesi dolayısıyla gündelik hayatta hâlihazırdaki durumun bir önceki döneme göre iyi olduğu düşünülerek “kendi halinden memnun” ruh halinin yaygın olmasıdır.

Her zaman her yerde maneviyat(ahlaki değerler) peşinde koşma şeklindeki mantık dışı zihniyet anlayışı nihayetinde “siyaset her şeydir, siyaset her zaman önemlidir” gibi yanlış anlayışa götürmüştür. Devlet içindeki büyük olaylar, sınıf savaşları, dış dünyadaki devrimler kişilerin beyninde “saf siyaset” olarak nüfuz etmiş, gündelik hayatta siyasetten

başka düşünecek ve peşinden koşacak başka daha çok şeylerin olduğu unutulmuş veya unutturulmuştur. Böylece “sosyalizmde çöp olmaya razıyım ki, kapitalizmin tacı olmaya razı değilim” gibi realiteden uzak, hayali, iktisadi ve medeniyet (kültürel) değerleri zayıflatıcı, kuru slogan tipi anlayış, hatta bazen “zenginleşmektense yoksul olup devrim yaparım daha iyi” “göğe uydu fırlatmaya kalkarsak bayrağımız yere düşer” gibi mantık dışı düşünce anlayışı şekillenmiştir. Bunun gibi tamamen siyasileşmiş düşünce zihniyeti sonucu gündelik hayattaki yeme-içme, giyim,-kuşama, oturup-kalkmadan evlilik için nişan seçmeye, saçın uzun yada kısa olmasından ayakkabı topuklarının ince veya kalın olmasına kadar her çeşit davranışın sosyalist bir davranış mı yoksa revizyonist mi gibi değerlendirme biçimi ve davranışını ortaya çıkarmıştır.

İİ. Mutaassıp Zihniyeti

Bu zihniyetin yansıması ilerlemek istemeyip içe kapanma, yeniliğe karşı çıkarak eskiyi koruma veya tercih etme, geleceğe bakmayıp göz önündekini önemseme, düşünmeyi, kafa yormayı sevmeme, her şeyi ben merkezli düşünme, her zaman sakın kalıp bir değişim yaşanmasından korkma, her zaman dengeyi sağlamayı önemseme, rekabet etmekten korkma veya kaçınma gibi düşünme, tavır alma ve davranma şeklinde yansımıştır. Tarihi açıdan bakıldığında bu çeşit zihniyetin şekillenmesinin asıl sebebi veya kaynağı çok daha eskilerden beri devam ede gelen kendi ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan iktisadi üretim biçimi denebilir.

Mao dönemi boyunca sürdürülen planlı ekonomi yönetim sisteminde bütün iktisadi plan tedbir ve politikaların geliştirilmesi kararların alınmasının tamamen merkezi hükümet tarafından gerçekleştirildiği, işletmelere hiçbir yetki verilmediği, hatta çalışanların işe alınması ve ücretlerinin belirlenmesi, ürünlerin üretimi, taşınması, satışı, ücretlerinin dağıtımı gibi bütün iktisadi faaliyetin yukarıdan aşağıya doğru emir verme, emir alma, şeklinde icra edilmesi gibi robotik iş yürütme şekli hem yönetici hem çalışanların motivasyonunu kaybetmesine, içe kapanık bir şekilde isteksizce çalışmasına, emir almadıkça boş beklemesine sebep olmuştur. Böylece insanlarda günü geçirme şeklindeki yaşam anlayışı ve tarzı şekillenmiştir. Eski Çin dönemleri boyunca devam edegelen Afyon savaşından sonra değişime uğrayan bu zihniyet yeniden şekillenmiş ve güçlenmiştir.

Yukarda belirtildiği gibi ortama ilaveten yönetimde yer alan yöneticilerin tamamı Marksizm eğitim kurslarında en iyi şekilde yetişenlerden oluştuğu için her işte verimliliği değil, prensibi esas alarak ölü şekilde karar vermesi, değerlendirme yapması dolayısıyla üretim tekniği ve yönetim şekli açısından hiçbir ilerleme kaydedilmemekle birlikte düşünce ve zihniyet bakımından geçtikçe mutaassıplaşmıştır.

III. “Sol” cu Zihniyeti

Planlı ekonomi döneminin sonlarına doğru yönetimdeki düşünce sapmasından dolayı şekillenen bu zihniyetin oluşmasındaki sebepler çeşitlidir. Öncelikle planlı ekonomi sistemi teorisine göre çoklu mülkiyet şeklinin tanınmaması ve yasaklanması, üretim gücünün gelişmesinin göz ardı edilerek kolektifleşme derecesi ne kadar yüksek ise o kadar doğru ve iyi, aksı takdirde burjuva sınıfının yeniden doğabileceği düşüncesinin şekillenmesi ve gelişmesi. İkinci olarak ise, parti içi düşünce sapması, yani üretim ilişkilerinin üretim gücüne, üst yapının iktisada olan etkisinin aşırı önemsenmesi gibi yanlış anlayışının şekillenmesi. Üçüncü olarak ise Mao’un 1957 yılında sınıf savaşı meselesi konusunda sağa karşı sınıf savaşını teşvik etmesi, proleter sınıfı ile burjuva sınıfı arasındaki çelişkinin ülkedeki esas paradoks(mesele) olduğu konusundaki bakışını ortaya koymasıyla sınıf savaşının merkeze alınarak yol haritasının belirlenmesi ve icra edilmesiyle yanlış yolda uzun süre devam edilmesidir.

İktisadi konularda da tıpkı savaş dönemlerinde olduğu gibi sınıf savaşı, kolektif seferberlik gibi yöntemlerin kullanılması, iktisat teorilerine ters tedbirlerin uygulamaya konulmasıyla insanlarda bir çeşit realiteden kopmuş, akıl ve mantığın yerine duygusallığın hakim olduğu aşırıya kaçmış sol zihniyet oluşmuştur.

Özellikle 1966-1976 yılları arasında süren kültür devrimi sürecinde geçmişten kalma kültürel unsurlar olsun veya yabancı kültürden kabul edilen unsurlar olsun, ya feodalist ya kapitalist veya “Xiūzhèng zhūyì(revizyonizm)” olarak ayrıştırılarak kültürel gerilmeye sebep olmuştur. Yine bu dönemde paragrafın başında da dile getirildiği gibi ülke genelinde standart hale getirilen ve yaygınlaştırılan maddi ve manevi ortamın etkisiyle reis Mao karizmatik lider, gizemli şahıs, hatta bazen ilahlaştırılarak insanlarda Mao’a tapma çılgınlığı ve kişiye tapma zihniyeti oluşturmuştur (Wang Daoming, 1996:91-93).

Bu dönemde zihniyet değişimin sebeplerini kısaca özetleyecek olursak, ilk olarak ülke genelinde gerçekleştirilen sosyalistleştirme seferberliği neticesinde insanların toplumsal zihniyetleri yüksek düzeyde homojenleşmiştir. Temel ihtiyaç maddelerinin yetkililer tarafından belirli ölçüde dağıtma şeklinin uygulanmasıyla insanların kalbi ve gönül riştesi merkezi hükümete bağlanarak bütünleştirilmiştir. Bunun yanı sıra 1953 yılından sonra yürürlüğe konulan nüfus kayıt sistemi vasıtasıyla insanların başka bölgelere taşınması engellendiği için insanların uzun süre aynı çevrede yaşaması dolayısıyla tamamen homojenleşmiş toplumsal zihniyet oluşmuştur.

İkinci olarak ise toprak reformu, kooperatifleşme, sanayi ve ticareti sosyalistleştirme neticesinde halkın pasif şeklindeki ruh halı aktif hale getirilmiştir. Yani 1950’li yıllarda gerçekleştirilen toprak reformu uygulamasıyla eskiden beri başkaların tarlasında günlük temel ihtiyaçlarını karşılamak bedeline çalışarak yaşamını sürdüren insanlara toprak paylaştırıldığı için çiftçiler ilk defa kendini bir başkasından bağımsız hissetmiş, Çin Komünist Partisine karşı inancı yükselmiş, çalışkanlık ruh halı güçlenmiştir. Yine bu yıllarda gerçekleşen sanayi ve ticareti sosyalistleştirme, tarımı kolektifleştirme ve halk komünlerinin inşa edilerek bu şekilde sıkı organizasyon gerçekleştirilmesiyle komün üyeleri arasında sadece Mao’a uyum sağlama, dediklerini yerine getirme, sadece Komünist Partisini takip etme şeklindeki düşünce anlayışının yaygınlaşmasıyla yüksek derecede homojenleşmiş toplumsal zihniyet oluşmuştur.

20.yüzyılda eski ve yeni Çin dönemlerinde gerçekleştirilen çeşitli devrimler sayesinde eski tarihi dönemlerden beri devam eden imparatorluk ve feodal yönetim ortadan kaldırılmış ise de, yetkinin yüksek düzeyde merkezleştirildiği reise (başkana) tapma şeklindeki feodal anlayışın etkisinden tamamen kurtuluş sağlanamamıştır. Devrim ile kan bağına dayalı ağabeylik yönetim sistemi ortandan kaldırılmış olsa da, halk komün sistemi ve iş yeri sisteminin oluşturulmasıyla insanların göçü engellenmiş ve dolayısıyla insanların yenilikçi ruhu ve rekabet etme düşünce anlayışı zayıflamıştır(Zhou Xiaohong, 2009:2)

4.4.Reform ve Açılım Sonrası Toplumsal Zihniyet Değişimi (1978 sonrası)

1978 yılında gerçekleşen Çin Komünist Partisi 11. Halk kongresinin üçüncü Oturumunda Deng Xiao Ping “prensibe dayalı düşünce yöntemi” yerine “gerçeklere dayalı yeni düşünce yöntemi” ve bu düşünce yöntemi esasında sistematik çerçevesini oluşturduğu “Çin’e özgün

sosyalist düşünce”yi ortaya koymuştur. İlk icraat olarak “reform ve açılım” fikrini ortaya koyması sonrası bu fikrin kamuyonda kabul edilmesiyle toplumsal olarak tüm hizmetlerin odak noktası sınıfı savaştan ülke ekonomisinin inşasına kaydırılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak aslındaki kendi ihtiyaçlarını karşılama şeklindeki üretim ve tüketimin plana göre gerçekleştirildiği iktisat mekanizmasından markalaşmış ürün üretim mekanizmasına, ardından aşamalı olarak yüksek düzeyde merkezileşmiş plan ekonomisi sisteminden (fiyatların kısmen piyasa tarafından belirlendiği) sosyalist piyasa ekonomi sistemine geçilmiştir. Yine bu bağlamda mülkiyet (hakkı) yapısı aslındaki “Yī dà èr gōng” (birincisi halk komünlerinin mümkün olduğunca genişletilmesi. İkincisi, komünleşmenin derinleştirilmesi)den halk mülkiyeti ve kollektif mülkiyetin esas alınması koşuluyla yabancı yatırımcıları da kapsayan özel ve tüzel kişilere mülkiyet hakkı tanıyan çoklu mülkiyet yapısına dönüştürülmüştür. Paylaşım şekli aslındaki eşit dağıtım (veya demir tabak)den emeğe göre dağıtımın esas, sermaye, yatırım ve rant gibi iktisadi katkı unsurlarının da dikkate alındığı, verimlilik ile adil olmaya eşit ağırlık tanımayı amaçlayan paylaşım şekline geçilmiştir. Bütün bu iktisadi alanda yapılan reformlara bağlı olarak siyasi sistem, kanun ve düzenleme, eğitim ve kültür, medeniyet olmak üzere bütün alanlarda reformun başlatılmasının etkisiyle gelir düzeyi farklılaşmış, menfaat grupları çeşitlenmiş ve çoğalmıştır. İktisadi, siyasi ve kültürel alanlarda reformların eş zamanlı olarak başlatılamaması ve yürütülememesi sebebiyle oluşan yasal düzenlemelerdeki eksiklik ve aksaklıktan dolayı yönetici kesimdeki yasadışı gelir elde etme davranışı ve rüşvetin artmasına yol açmıştır. Çince araştırmalarda büyük dönüşüm süreci olarak ifade edilen 1978 yılından sonraki yaklaşık 20 yıllık süreçte 19.yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başlarında yaşananlara benzeri biçimde Çin halkının ruh dünyasında çok dalgalı bir seyir izlenmiştir. İzlenen bu seyir ile eşzamanlı olarak değişen değer anlayışı ve toplumsal zihniyetin şekillenme sürecini Çinli sosyoloji profesörü Zhou Xiao Hong “*The Transition and Progressing of Sosyal Minds from Chinese People in The Past 60 Years*” başlıklı makalesinde bu süreçte yaşanan tarihi öneme sahip olayları esas alarak şöyle altı sürece özetlemiştir(Zhou Xiaohong, 2009:3-4):

İlk süreç: Geleneksel değerler sisteminin kırılması ve değer anlayışında değişimin başlaması. Bu süreç Çin tarihindeki büyük trajedi olarak adlandırılan yaklaşık on yıl süren “Kültür Devrimi”nin etkisiyle başlamış olup, tıpkı 1840 yılındaki Afyon savaşı mağlubiyetinden sonra olduğu gibi Çin halkının geçmişi ve medeniyet değerleri üzerinde tekrar düşünmeye, değerlendirmeye sevk etmiştir. Özellikle kültür devriminden en ağır

darbe alan genç kuşak ve aydın kesim, devrimin sona ermesinden hemen sonra edebi eser vasıtasıyla geçmişe yönelik eleştirilerini sürdürmüş ve toplumda yaygınlaşmasına aracılık etmiştir. Böylece geleneksel değer anlayışı ve zihniyette dönüm noktası şekillenmiştir.

İkinci süreç: Geleneksel değerler sistemindeki kırılmadan sonra toplumsal ruh halindeki boşluğun oluşması. Yani toplumda geçmişe ve geleneksel değerlere, anlayışlara yönelik eleştirilerin kesintisiz devam etmesi sonucu geleneksel değerler sistemi ve medeniyet anlayışı tamamen yıkılmış, ancak kişisel ve toplumsal gayenin ne olacağı ve ne yapılması konusunda henüz yön belli olmadığı için insanlarda toplumsal bunalım diye tarif edilebilecek bir ruh halı oluşmuştur.

Üçüncü süreç: Reform ve açılım düşüncesine uygun olarak yeni değer anlayışı ve zihniyetin şekillenme sürecinin başlaması. Bu sürecin başlamasında iki önemli etken vardır. İlk olarak iktisadi alanda başlatılan reform ve açılım politikalarının etkisiyle başlamıştır. Yani 1978 yılındaki halk kongresinde ortaya konan ve hemen ardından yürürlüğe giren “Jiāting chéngbāo zhì” (tarım arazilerin ailelere kırıya verilmesi) şeklindeki köy ekonomisi reformu ve 1984 yılındaki halk kongresinde ortaya konan ve hemen ardından yürürlüğe giren ürünlerin markalaştırıldığı ve ilk olarak fiyatların arz-talep dengesine göre belirlendiği kentsel bölge ekonomisi reformu toplumda yeni değer anlayışı şekillenme sürecinin başlamasına sebep olmuştur. İkinci bir etken ise iç ve dışarıya doğru açılım politikasının uygulanması olup, açılımın derinleşmesiyle Çin’in yabancı ülkeler özellikle batı ülkeleri ile ticari ve diplomatik ilişkilerin yoğunlaşmasına bağlı olarak artan kültür ve medeniyet etkileşimi sonucunda Çin toplumu ilk defa küresel anlayış (bakış), üçüncü dalga, yeni teknoloji devrimi gibi modern kavramlarla tanışmıştır. Özellikle genç kuşaklarda iktisadi ve yönetim alanlarında aktif rol alma heyecanı uyanmış, kendilerinin kabiliyet ve yeteneklerini mümkün olduğu kadar geliştirerek ve kullanarak kendi hayatına bir anlam katma arzusu ve isteği yükselmiştir. Toplumda vakit demek para demek, verimlilik demek hayat demek gibi anlayışlar şekillenmeye başlamış, eğitim ve araştırma kesiminde farklı kültürel bakış ve çeşitli mülahazalar yükselmiş, yani yeni anlayışlar şekillenmeye başlamıştır.

Dördüncü süreç: Duraklama süreci. Yani bu süreçte kademeli ve aşamalı olarak farklı alanlarda yapılan reformlardan dolayı yıkılmış geleneksel değer anlayışı ve zihniyetlerin yerine yeni değerler sisteminin inşası için yeterli koşulları sağlayacak sosyal çevre henüz

oluşturulmadığı için toplumun geniş bir kısmında nasıl karar vereceğini, ne yapacağını bilememe gibi bir durum oluşmuştur. Böyle olmasının esas sebebi ise bir grup kişi veya bölgenin zenginleşmesine ve kalkınmasına öncülük tanıma şeklindeki düşünce anlayışıyla uygulanan politikaların yetki sahibi yöneticiler ve çevresine ve bu kesimle iyi ilişki kurmayı bilenler için fırsat doğraması, diğer kesimlerin ise bundan zarar görmesi olup, bu durum hatta bazı toplumsal olayların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Mesela 1989 yılındaki siyasi dalgalanma buna bir misaldir.

Beşinci süreç: Toplumsal değer anlayışı ve zihniyetin şekillenme süreci. Bu süreç Deng Xiao Ping'in 1992 yılı Şubat ayında Çin'in güney bölgelerine yaptığı ziyaretinden sonra tespit ve değerlendirme niteliğinde yaptığı konuşmasından sonra başlamıştır. 1989 yılı haziran ayında patlak veren siyasi dalgalanmadan o ana kadar yönetici kesiminin ve toplumun belirli kesimlerinde daha öncesinden de olduğu gibi sol düşünce akımı dalgası tekrar yükselmiş, toplumda sanki tekrar bir kâbus yaşanacakmış gibi algı ve endişe oluşmuştur. Ancak Deng Xiao Ping'in konuşmasında "dört temel prensip" in dışına çıkmama koşuluyla iktisatın güçlendirilmesi, reform ve açılımın kararlıkla devam ettirilmesi, sosyalist piyasa ekonomi sisteminin inşasının sürdürülmesi konusundaki fikrini tekrarlaması ve güçlü vurgu yapmasından sonra toplumdaki endişeler yavaş yavaş giderilmiş, halkın ve yönetici kesimin geleceğe yönelik umudu ve inancı tekrar yeşermiş, hükümet tarafından atılan adımlara uyumlu olarak toplumun farklı kesimlerinde var gücüyle ekonomiyi güçlendirme heyecanı yükselmiş, atılım gerçekleşmiştir. Böylelikle toplumda yeni değer anlayışı ve zihniyet oluşmaya başlamıştır. Mesela, 2000 yılında üniversiteli gençler üzerinde yapılan bir anket çalışma sonuçlarına göre, genç kuşaklarda gelecekte bilim adamı olmanın bir gaye, ama bir patron veya girişimci olmanın güçlü bir arzu olduğu ortaya çıkmıştır.

Altıncı süreç: Yeni değer anlayışı ve zihniyetlerin olgunlaşma süreci. Bu süreç bir önceki süreçteki toplumdaki ve yönetimdeki iktisadi güçlendirmeye yönelik güçlü heyecan, çaba ve atılım sayesinde aslında 2000 yılı ulaşması amaçlanan gayri safi milli hâsılayı iki katına çıkarma hedefine öngöründen üç yıl önce gerçekleşmesi(1997)den sonra başlamıştır. Özellikle Çin'in 2000 yılı Kasım ayında dünya ticaret örgütüne resmi üye olmasından sonra sanayi üretimi ve ihracatındaki hızla artışın da etkisiyle ticaret, eğitim, kültür gibi konulardaki küresel katılım sayesinde toplumda kişisel değerlere önem verme, rekabet anlayışı, verimlilik anlayışı, hak hukuk anlayışı, yaratıcılık (yenilikçi) anlayışı gibi modern

dünyada entegrasyonun sağlanmasında gerekli olan yeni değer anlayışı ve zihniyetler gelişmiştir.

Yukarda beyan edildiği gibi toplumdaki bireylerin ruh dünyasındaki değişim süreci boyunca geleneksellik ile modernlik, gaye ile gerçek, doğu medeniyeti (kültürü) ile Batı kültürü arasındaki etkileşim sonucu daha önceleri uygulanan nüfus kayıt sisteminden dolayı oluşan kentsel bölgelerde ve kırsal bölgelerde yerleşik olarak yaşayan insanların değer anlayışındaki farklar küçülmeye yönelmiş, toplumsal olarak ise sanayi toplumu ve bilgi toplumunun özelliklerine uygun yeni toplumsal zihniyetler oluşmuştur. Bu zihniyetleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkün:

İ. Daha Çok Değişime Meyilli Yenilikçi Zihniyet

Daha önceki tarihi dönemlerdeki düşünce anlayışı, yönetim anlayışı ve yönetim şekli dolayısıyla toplumda oluşan içine kapanık, değişime karşı, mümkün olduğunca kendi halinden memnun kalma, rekabet etmekten, risk almaktan kaçınma zihniyeti ilk önce iktisadi alanda daha sonraları eğitim, medeniyet ...gibi alanlarda yapılan reform ve uygulanan açılım politikalarının etkisiyle değişerek onun yerine toplumda rekabete olumlu bakma ve katılma, hâlihazırdaki kendi ve çevresinin durumunu sürekli takip etme, oluşan fırsatlardan yararlanma veya fırsat yaratmak için çaba gösterme, bilgi edinmeyi önemseyen, yenilik peşinde koşma, cesurca risk alabilme, tek başına karar verebilme, daha iyisi için sürekli çabalama zihniyeti gelişmiştir(Wang Daoming,1996:100).

İİ. Servet Edinmeye, Sürekli Kazanmaya ve Zenginleşmeye Meyletme Zihniyeti

“Alicanaplar maneviyat peşinde, alçaklar ise menfaat peşinde koşar” gibi Konfüçyüsçü düşünce anlayışının etkisiyle şekillenen geleneksel yoksulluktan şeref ve mutluluk duyma zihniyeti ve (Mao döneminde yüksek düzeyde merkezileşmiş otoriter yönetimin eşit adımlarla ve hep beraber zengin olma anlayışının etkisiyle şekillenmiş) eşit kazanma zihniyeti yerini “Ràng yībùfèn rén, yībùfèn dìqū xiān fù qīlái (bir gurup kişi veya bölgenin zenginleşmesine veya kalkınmasına öncülük tanıma)” gibi Çince sosyalist düşünce anlayışı esasında geliştirilen ve uygulanan reform ve açılım politikaları ve adımlarının etkisiyle “çok çalışıp zengin olmak şeref, yoksulluktan, fakirlikten kurtulmamak ayıp” gibi yeni

anlayış ve servet edinmeye, sürekli kazanmaya ve zenginleşmeye meyiletme zihniyeti oluşmuş ve gelişmiştir (Wang Daoming,1996:102).

İİİ. Güçlü İstikrar Oluşturma Zihniyeti

Önceki tarihi dönemler ve yakın zaman içinde savaş veya siyasi dalgalanmalar dolayısıyla yaşanan zorluk ve çilelerin hafızalarda tazelenmesi ve çabuk zenginleşme, hızla kalkınma gibi adımların etkisiyle toplumda endişe uyandıran, belirsizlik yaratan siyasi, iktisadi ve toplumsal unsurların giderilmesine yönelik güçlü arzu, anlayış ve davranış şekillenmiştir. Mesela, 1993 yılından başlayarak belirli aralıklarla yapılan anket çalışmalarında bu anlayış ve davranışın geçtikçe yaygınlaşma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir(Ma Shouliang, 1996:42-43).

İV. Kişisel Değerler ve İktisadi verimliliği Önemseme Zihniyeti

Çin'e özgün sosyalist piyasa ekonomi sisteminin oluşturulması ve yürürlüğe konulmasından sonra menfaat gruplarının çeşitlenmesi ve çoğalmasıyla toplumda kendi gücüne dayanarak iktisadi değer üretme, kendini güçlendirme, kişisel değerlere önem verme, hak-hukuka riyaet etme ve değer verme anlayışı şekillenmiş ve bunlara bağlı olarak iktisadi faaliyetlerde bulunurken kaynakları tasarruflu kullanma, karı artırma, verimliliği önemseme ve dikkate alma, vakit nakittir gibi anlayış ve zihniyetler şekillenmiş, güçlenmiştir (Ma Shouliang, 1996:45-46).

V. İktisadi İlişkilerde Hak-Hukuk Gözetme, Yetki ve Yükümlülükleri Yerine Getirme Anlayışı ve Zihniyeti.

Plan ekonomisi döneminde iktisadi ilişki ve faaliyetlerin tamamı yukardan aşağıya doğru emir şeklinde iletilerek yürüldüğü için toplumda hak-hukuk yetki ve yükümlülük anlayışı şekillenmemiş ve gelişmemiştir. Çin'e özgün sosyalist piyasa ekonomi sistemi yürürlüğe konulduktan sonra toplumda iktisadi işbirliği ve ilişkilerin güçlenmesi ve yoğunlaşmasına bağlı olarak hak-hukuk gözetme, yetki ve yükümlülükleri yerine getirme anlayışı ve zihniyeti şekillenmiş ve güçlenmiştir(Ma Shouliang, 1996:46-47).

VI. Metalaşma, Sırf Manfaat Peşinde Koşma Zihniyeti

Reform ve açılım politikaları ve uygulamalarının yürürlüğüne konulması ve gittikçe derinleştirilmesine bağlı olarak ülke ekonomisinde büyüme hızlanmış, piyasalarda erişilebilir, yaşam kalitesini yükseltici teknolojik ve yüksek kaliteli ürünler çoğalmıştır. Reform ve açılım politikalarının kapsamlı olarak eşzamanlı “yürütülememesinden” dolayı rüşvetin güçlenmesi için zemin ve ortamın şekillenmesi gibi sebepler toplumda “daha fazla tüketme, daha fazla haz alma” anlayışı ve yönelmeyi güçlendirmiştir. Böylelikle toplumda geleneksel ahlakı değerler yıpranmaya, zayıflamaya başlamış ve insanlarda menfaat ve para merkezli düşünme biçimi ve anlayışı şekillenmiş, sonuç olarak maneviyatı maddiyattan üstün görme değer anlayışının tam tersine menfaat ve parayı her şeyden üstün görme değer anlayışı ve zihniyeti şekillenmiş ve gelişmiştir(Wang Daoming, 1996:104-106).

VII. Bencilleşme ve Batılılaşma Zihniyeti

Ülke ekonomisindeki hızla büyüme, sanayi üretimi kapasitesi ve düzeyindeki yükselme kentleşmenin hızlanması toplumun yaşam kalitesini kısmen yükseltmiş, daha geniş kitlenin daha kaliteli sanayi ürünlerine erişimini sağlamıştır. Zenginleşme ve kalkınmada öncülük tanıma politikalarına daha duyarlı şekilde davranan kişi ve kesimlerin gelirlerindeki hızla artış bu kesimlerde tüketim çılgınlığı etkisi oluşturmuştur. Batı ülkelerinde eğitim gören ve ticaret vasıtasıyla gözü açılan kesimlerin öncülüğünde toplumda Batı tarzı modern yaşam biçimi geçtikçe yaygınlaşmaya yüz tulumuş, böylelikle toplumda Mao döneminde şekillendirilmiş ve güçlendirilmiş kolektivist ve toplumsal düşünce ve anlayış yerine sırf kendi menfaati peşinde koşma, demkorası ve insan haklarını merkeze alan Batı tipi değer anlayışı ve zihniyeti oluşmaya başlamıştır (Ma Shouliang, 1996:49-52).

5.ÇİN SANAYİLEŞME SÜRECİNDEKİ DÜŞÜNCE DEĞİŞİMİ, SANAYİLEŞME ADIMLARI VE SONUÇLARI

5.1.Eski Çin’de Sanayileşme Düşüncesi ve Sanayileşme Adımları

Çin iktisat tarihi araştırmalarında, eski Çin sanayileşme dönemi 1861 yılında Qing hanedanlığı devlet adamı Zeng Guo Fan tarafından inşa edilen An Qing askeri mühimmat üretim tesisinin kuruluşundan 1949 yılında yeni Çin’in kurulmasına kadar yaklaşık 90 senelik bir süreci kapsamakta olup, bu süreç Qing hanedanlığı sanayileşme dönemi(1860~1910) ve Min Guo dönemi (1911~1949) olarak ikiye ayrılmıştır. Qing hanedanlığı dönemi Çin sanayileşmesinin başlangıcı olarak kabul edilirken, Min Guo dönemi sanayileşme ise Çin sanayinin temelini şekillenmesi olarak görülmüştür.

5.1.1.Eski Çin’de Sanayileşme Düşüncesinin Doğması ve Gelişimi

Eski Çin’de Ming hanedanlığının (1368~1644) son dönemlerine doğru burjuva anlayışı şekillenmeye başlamış ise de Konfüçyüsçülük düşüncesine dayalı feodal devlet sistemi ve yöneticilerinin kendi hâkimiyetini daha uzun sürdürebilmek için önleyici iktisadi ve ticari politakalı uygulaması ve devam ettirmesinden dolayı 1840 yılındaki afyon savaşına kadar olan birkaç yüz senelik süreç içerisinde el emeğine dayalı üretim şekli devam etmiştir. Kapitalist sistemde olduğu gibi makine veya alet kullanarak üretme (sanayileşme) düşüncesi gelişmemiştir. Ancak İngiltere’nin Qing hanedanlığını savaşta mağlup ederek zayıflatması ve antlaşma imzalayarak ticari bölgelerde serbest ticaret yapma imtiyazını elde etmesinden sonra 1850~1860 yılları arasında İngiltere, ABD başta olmak üzere Batı ülkelerinin ticari bölgelerde fabrika (üretim yerleri) inşa etmesiyle, el emeğine dayalı yerli üretimin sekteye uğraması sonucu bazı devlet adamları ve aydın kişilerin önderliğinde sanayileşme düşüncesi şekillenmeye başlamıştır. Millet ve devlet olarak kendini güçlendirmenin hâlihazırda çok önemli olduğu, bunun için önce askeriye’nin önce sanayileştirmesi gerektiği, ince ve ileri seviyede gelişmiş olan Batı üretim tekniklerinin öğrenilmesi, Batı ülkelerine öğrencilerinin gönderilmesi gerektiği gibi önemli düşünce ve fikirler ortaya konulmuştur. Yine dönemin önemli düşünce adamlarından biri olan Feng Gui Fen, Batıda üretilmiş aletleri tarım üretiminde kullanıldığında bir kişinin birkaç on hatta birkaç yüz kişinin yapabileceği işi yapabileceğini anlamış, bu sebepten makine ve alet üretimin ve tarım üretiminde kullanmanın önemine değinmiştir(Zhao Xiaolei,2010:4).

Bu dönemde önemli bürokratlardan biri olan Li Hong Zhang da Çin'in kaç bin yıllık tarihinden bu yana hâlihazırda olduğu gibi güçlü bir rakip ile karşılaşmadığı, bu yüzden ülke olarak bilgi ve teknikte kendini geliştirmenin çok önemli olduğu, güçlü olmak için önce zengin olmanın önemli olduğu, bunun için yabancı yatırımın teşvik edilmesi, yabancı firma sayılarının artırılması gerektiği, hâlihazırdaki üretim seviyesi ile rekabet etmenin mümkün olmadığı, madencilik ve gemicilik gibi alanlarda yabancı yatırımın teşvik edilmesinin sonradan makine ve alet üretim firmalarının doğmasını kolaylaştıracağı gibi önemli fikir ve düşünceleri ortaya koymuştur. Onun bu fikirleri bir devlet adamı sıfatıyla ortaya koyması sanayileşmenin bir devlet politikası olarak ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Yukarıda beyan edildiği gibi önemli fikir ve düşüncelerin topluma yayılması ve bürokratların dikkatini çekmesiyle Qing hükümeti iktisadi, askeri, diplomatik, eğitim ve siyaset başta olmak üzere tüm alanlarda Batının ileri bilgi ve tekniğini öğrenmeyi amaçlayan “Batıdan öğrenme” seferberlik hareketi başlatılmıştır. Böylelikle sonradan Çin’de 150 yıl gibi bir süreçte gerçekleşecek olan sanayileşme düşünce olarak ortaya çıkmıştır (Zhao Xiaolei, 2010:21-27).

1861 yılında başlatılan “Batıdan öğrenme” seferberlik hareketi 20.yüzyılın başlarında sona ermiş olup, 1911 yılındaki Qing hanedanlığının tamamen yıkılmasına kadar olan yaklaşık 50 yıllık bir süreç içinde ortaya konulmuş ve bazıları hükümet tarafından uygulanmış olan bu düşünceler hem hükümetin iktisadi güçlendirerek hâkimiyetini koruma amacıyla destek vermesi hem yabancıların daha fazla kar elde etme amacıyla deniz kıyısı bölgelerde yatırımı artırması, firma sayılarını artırması neticesinde, yerli hükümet yöneticileri ve toplumdaki kanaat önderlerinin hâlihazırdaki iktisadi ve ticari faaliyetleri gözlemlemesi ve tecrübeleri sonucu şekillenmiştir. 20.yüzyılın başından itibaren Yan Fu, Wu Jing Chao gibi Qing hanedanlığı döneminde Batı tekniklerini öğrenme amacıyla ABD başta olmak üzere Batı ülkelerine gönderilen, sistematik olarak üniversite eğitimi alan bilim adamlarının Çin’e dönmesi ve kapitalist sistemini savunan Jiang Jie Shi liderliğindeki Min Guo devletinin kurulması hem Batı düşüncesinin toplumdaki etkileri neticesinde tarım ile uğraşmayı ticaretten daha iyi ve makul sayan iktisadi düşünce değişmiştir. Batıdan öğrenilen iktisadi düşünce ve teorilerin Çin’in sosyal, siyasi ve iktisadi koşullarına uyarlanmasıyla nisbeten sistemik olan sanayileşme düşüncesi bazı devlet adamları ve bilim adamları tarafından ortaya konulmuştur.

Kaçbin sene süregelen feodal yönetim sistemini ortadan kaldıran Xin Hai Devrimi'nin bayraktarı ve dönemin önemli düşünce adamlarından olan Sun Zhong Shan Batı kültürünün sanayileşmenin ortaya çıkması ve gelişmesindeki önemli rolünü, makine ve aletlerin icadı ve kullanımının önemini, ülke ekonomisini dış tehditlerden korumak için sanayileşmenin önemi ve aciliyetini anlamış, mesleki gelişim (Zhènxīng shíyè) ile vatani kurtarma düşüncesini ortaya koymuştur. Onun 1919 yılında ortaya koyduğu ve Çin sanayileşmesinin yol haritası olarak adlandırdığı mesleki gelişim planı (Shíyè jihuà)da eğer hükümetin acilen sanayileşme stratejisi geliştirememesi ve yürürlüğe koyamaması durumunda, hâlihazırdaki el emeğine dayalı üretimin Batının makineleşmiş üretimi ile rekabet edemeyeceği on seneye yakın bir kısa vakit içinde tamamen çökeceği ileri sürülmüştür. Bu sebepten sanayileşmenin acilen devlet stratejisi olarak belirlenmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Onun makalesinde yine Batı tipi sanayileşmenin zenginler için daha iyi, fakirler için daha kötü sonuçlar doğuracağı, bu sebepten devlet olarak hep birlikte refahın artırılması için Çin tarihi, kültürü, iktisadi, siyasi ve sosyal koşullarını göz önünde bulundurarak Çin'e özgün sanayileşme stratejisi(modeli) geliştirilmesi gerektiği detaylı olarak açıklanmıştır(Tanghao, 2012:26-27).

Çin Halk partisi (Guo Min Dang)in başkanı, 1919 yılında kurulan Mìn Guo devletinin reisi (1949 yılına kadar süren Çin Komünist Partisi ile olan hâkimiyet savaşını kaybettikten sonra Tayvan'ı Çin'den bağımsız olarak kuran) Jiang Jie Shi sanayileşmenin milli ekonominin bir bütün olarak kalkınması demek olduğu, bir ülkenin sanayisinin geliştirilmesinin tarım, madencilik, ulaşım gibi alanlardan ayrı düşünülmemeyeceği fikrini ortaya koymuştur. O "Çin ekonomisi " adlı kitabında, bazı kişilerin sanayileşme fikrini ortaya koyduğu, ancak Çin'in sanayileşmesi için ne yapılacağını tam olarak anlayamadığı, kendi bakışına göre Çin'in sanayileşebilmesi için önce ülkenin tarıma elverişli bölgelerinin, özellikle iç kara bölgelerin ekinleştirilmesi, tarım ekonomisinin geliştirilerek çiftçilerin alım gücünün artırılması, böylece sanayi üretim mallarına olan talebin ve satışın artırılabilceği, bütün bunları gerçekleştirmek için hükümet sermayesinin olması gerektiği, ülke genelinde tren hatlarının, deniz ulaşımının geliştirilmesi gerektiği, madenciliğin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. O yine Sun Zhong Shan tarafından ortaya koyulan mesleki kalkınma projesinin gerçekleştirilebilmesi için biri yetenekli işgücü, diğeri doğal kaynak ve hammadde olmak üzere iki ön koşulun hazırlanması gerektiği, bunun için bölgesel olarak dengeli kalkınmaya ihtiyaç olduğu, işgücü ve maddi kaynakların taşınabilmesi tren hatlarının geliştirilmesi, yetenekli işgücünün yetiştirilmesi

için teknik okullar, üniversitelerin inşa edilmesi, sayıların çoğaltılması gerektiğini savunmuştur. Sun Zhong Shan'nin mesleki kalınma diye adlandırdığı sanayileşmenin gerçekleşmesi için 30~50 yıla kadar bir süreye ihtiyaç olduğu, bunca zaman diliminde sanayileşmeyi tamamlamak için hâlihazırdaki nüfus ve ülke toprağın az bile olduğu, beklide çok zor olduğunu savunmakla birlikte, Çin'in sanayileşmesinin kürsel ekonominin gelişmesi ve dünya siyaseti için büyük önem taşıdığını da vurgulamıştır(Tanghao, 2012:27-29)

Min Guo döneminde ABD'deki altı senelik üniversite eğitimin tamamladıktan sonra Çin'e dönen ve dönemin önemli bilim adamlarından biri sayılan Wu Jing Chao Çin'in millet ve devlet olarak 20.yüzyılda zengin ve güçlü devlet olarak ayakta kalabilmesi için sanayileşmenin zaruri ve tek çıkış yolu olduğunu, sanayileşmede model olarak Almanya ve Sovyetler Birliğinde olduğu gibi önce güçlü sonra zengin olma şeklindeki (yani önce devlet savunması için gerekli ağır sanayi, sonra ülkenin zenginleşmesi için gerekli hafif sanayiye geliştirme) sanayileşme modelini seçmesi gerektiğini savunmuştur. Sanayileşme hızını artırmak için yabancı yatırımı çekmenin çok önemli olduğu, milli sanayinin geliştirilmesi için sermayeden başka yine yüksek nitelikli işgücüne ihtiyaç olduğu, bunun için yurt içinde teknik okulların açılması, araştırma üniversitesi ve kurumlarının inşa edilmesi, dışarıdan bilim adamlarının (hoca) teklif edilmesi gerektiğini savunmuştur.

O yine Çin'in hâlihazırda sanayileşme koşulları üzerinde kapsamlı araştırma yapmış olup, sanayileşme için önce sistemli bir kalkınma stratejisinin geliştirilmesi gerektiği, sektörlerin bölgesel olarak planlanması gerektiği, halk ve hükümetin işbirliğinin önemli olduğu, destekleyici politika ve kanunların geliştirilmesinin gerekli olduğu, kentleşmeyi hızlandırarak tarım kesimindeki artı işgücünün sanayiye aktarılabilceği, böylece kentsel ve kırsal ekonominin dengeli kalkınmasının gerçekleştirilebileceğini detaylı bir şekilde açıklamıştır(Tanghao, 2012:29-30).

5.1.2.Eski Çin'de Sanayileşme Adımları ve Sonuçları

1840 yılında başlayan ve Qing hanedanlığının İngiltere'ye karşı yenilmesiyle sonuçlanan afyon savaşından sonra, Qing hükümeti İngiltere, ABD başta olmak üzere Batı ülkelerin Çin topraklarında serbest ticaretle uğraşabilmesi, bazı ticaret merkezleri ve limanlarının kullanımını içeren birçok anıtlaşmayı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu anıtlaşmalardan

sonra Batıda üretilen sanayi ürünlerinin Çin pazarlarında satılmaya başlaması ve geçtikçe artması, hatta bazı yabancı tüccarların daha fazla kar elde etme amacıyla deniz kıyısı bölgelerde sanayi üretim tesislerini kurması sonucu üretim büyük darbe almıştır. Ülke iktisadının zayıflamasıyla beraber hanedanlığının gücü zayıflamıştır. Böyle bir durumda hükümet yetkilileri önce (daha öncelerinde yaşanmış ve imparatorlukların yıkımına sebep olan) halk ayaklanmalarını önleyerek kendi hâkimiyetlerinin ayakta kalmasını sağlamak için askeri mühimmat üretim tesislerinin kurulmasının zaruri olduğunu hissetmiştir. Hükümet içinde yer almış yenilikçi kesim (Yángwù pài: yabancı teknikleri öğrenmek ve kullanarak ülkeyi kurtarmayı hedefleyen kesim) de yer alan Zeng Guo Fan, Li Hong Zhang gibi kişiler hanın desteğini de alarak çoğu askeri mühimmat üretiminin esas alan üretim tesislerini inşa etmiştir. 19.yüzyılın sonlarına doğru hükümet daha fazla vergi toplamak amacıyla, daha önleyici özel işletmelerin inşası ve gelişimini engellemek için düzenlenen kanun ve yasalarda değişim yaparak özel işletmelerin kurulması konusunda halkı teşvik etmiştir. Teşvik kapsamında şöyle birkaç tedbir uygulanmıştır : ① Özel işletmelerin tesis edilmesini engelleyen ve zorlaştıran düzenlemeler iptal edilmiş, prosedürler basitleştirilmiş ve kayıt ücretlerinin azaltılması. ② Yeraltı kaynakları üretim tesisleri kullanım hak-hukuklarının korunması ve ödüllendirilmesi. ③ Yeni kurulan işletmelerin kar elde edebilmesi için hükümet tarafından destek sağlanması. ④ Yerli işletmeler tarafından üretilen ürünlerde vergi ve hammadde satın alımında vergi muafiyeti uygulanması. ⑤ İşletmelerin kurulması ve yönetilmesi konusunda rehberlik hizmeti sunularak yabancı ortaklığının teşvik edilmesi. Yapılan teşvikler sonucu 19.yüzyılın sonları 20.yüzyılın başlarına doğru pamuk, yün, deri, beton ve kâğıt ürünleri üretebilen halk mülkiyetindeki sanayi üretim tesislerinin sayısı 300'ü aşmıştır. Sanayi tesislerin sayısındaki artışa paralel olarak hükümet demir yolu taşımacılığının önemini hissetmiş ve 1911 yılına kadar ülkenin bölgeleri bir-birine bağlayan ve yaklaşık 4508 kilometre uzunluğuna sahip demir yolu inşa etmiştir. 1908 yılında Qing hükümeti yine hükümet maliyesinden 396000 yuan ayırarak önemli bölgelerde posta-telegraf haberleşme merkezleri ve hattı inşa etmiştir. Bu girişimler ülke sanayi üretimi ve ticaretini bir üst seviyeye çıkarmıştır.

1911 yılında başlayan Xin Hai devriminin galibiyetiyle Qing hanedanlığı tamamen yıkılmış yerine Min Guo hükümeti (Zhōnghuá mínguó) kurulmuştur. Bu hükümetin ilk dönemi(1911~1927)nde olumlu iç faktör olarak Batı ülkelerinde çeşitli alanlarında üniversite eğitimi almış gençlerin ülkeye dönmesi ve hükümetin üst kademlerinde yer

alması, iktisadi ve ticari faaliyetlerin canlanmasında işe yarayan yeni kanunların çıkarılması halk arasında “iş kurarak vatani kurtarma” seferberliğinin başlaması, dolayısıyla yabancı malların boykot edilmesi gibi sanayileşmeye faydalı ortam yaratılmıştır. Dış faktör olarak ise birinci dünya savaşının başlamasıyla antlaşma imzalayan ülkelerin savaş ile meşgul olmasından dolayı Çin pazarlarında yabancı ürünlerin azalmıştır. Dolayısıyla yerli işletmelerin sayısı, yatırım büyüklüğü, sektör çeşitleri bakımından hızlı artış yaşanmıştır. Bu gelişmeleri aşağıdaki Çizelgeden görmek mümkün.

Çizelge 5.1. 1912-1922 yılları Min Guo dönemi işletme ve yatırımcı sayısı istatistik verileri

Yıl	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	Belirsiz	Toplam
Yatırımcı sayısı	26	1	33	37	27	30	49	100	88	65	67	24	547
İşletme sayısı	6	1	10	8	9	9	20	29	28	34	25	18	197

Kaynak: (Songzheng, 2013:53)

Çizelge 5.2. Bei Yang hükümet dönemi işletme yatırım yapan brukratların sektörlere göre dağılımı

Sektör tür	Kişi sayısı	Oran(%)
İpek dokumacılığı	63	10.5
Madencilik	86	14.4
Ofis mslzemeleri	35	5.8
Gıda ürünleri üretimi	29	4.8
Makine teçhizat	10	1.7
Ormancılık ve arazi genişletme	39	6.5
İnşaat malzemeleri	25	4.2
Kimya ürünleri	13	2.2
Kâğıt ve matba ürünleri	5	0.8
Sigara	2	0.3
İlaç	5	0.8
Gündelik yaşam malzemeleri	11	1.8
Kâğıt üretimi	7	1.2
Ofis malzemeleri	23	3.8
Taşımacılık	17	2.8
Ticaret	32	5.3

Kaynak: (Songzheng, 2013:54)

Mesela, 1919 yılında başlatılan “Dört Mayıs Hareketi”nden sonra ülke genelinde Japon mallarına boykot seferberliği başlatılmış, sonuç olarak ise 1918 yılında Çin’e ithal edilen kumaş ürünlerinin %66’ne denk gelen Japon mallarının oranı %38’e inmiş, 1915 yılında iplik, kumaş, gıda ve sigorta olmak üzere dört ana sektörde üretim yapabilen firma sayısı 82’den 1921 yılı 109’a yükselmiştir.

1912~1920 yılları arasında kaydedebilen istatistik verilere göre, bu sürede yeniden tesis edilen yeraltı kaynak üretimi tesislerinin toplam sayısı 418'e, toplam yatırım miktarı 158.580.000 yuan'a, yıllık ortalama artış sayısı 26'ye, yıllık ortalama yatırım artma miktarı 9910000 yuan'a ulaşmıştır. Yine istatistik verilere göre, 1912 yılında ülke genelinde 10 temel sektörde üretim yapabilen tesis sayısı 698, yatırım miktarı 330820000 yuan, çalışan sayısı 270000 iken, 1920 yılında ise toplam üretim tesis sayısı 1759'a, toplam yatırım hacmi 500620000 yuan'a, çalışan sayısı 560000'e yükselmiştir(Songzheng, 2010:30).

Birinci dünya savaşı sona erdikten sonra, Batı ülkelerinin tekrar Çin pazarlarına yönelmesi ve ihracatı artırması sonucu istatistik verilere göre 1924 yılındaki Çin pazarındaki yabancı ürün ithalatı 1913 yılının tam iki katına çıkmıştır. Böylece yeniden güçlenmeye ve çoğalmaya başlayan milli sanayi tekrardan darbe almıştır. Üstelik Batılı tüccarlar ülkelerinin askeri gücünden yararlanarak hükümete baskı uygulama yoluyla bazı ana sektörlerde üretim yapmakta olan milli sermayeli tesisleri satın almış veya yenisini inşa etmiştir. yine demir-çelik, madencilik, kömür gibi sektörlerde üretim yapan büyük işletmeler Batılı ülkelerin eline geçmiş, yerli küçük işletmeler ise makine-teçhizatlarının eskimesi, ürün kalitesinin düşüklüğü sebebinden yüksek kalitede ürün üretebilen yabancı işletmeler karşısında rekabet edemediği için zarar ederek bir bir kapanmıştır(Songzheng, 2010:31).

Min Guo döneminin ikinci yarısı Nan Jing Hükümeti (1927~1949) döneminde ise, 1927 yılı 12 Nisanda Çin Halk partisi (Guo Min Dang)'nın başkanı Jiang Jie Shi askeri darbe başlatmış ve altı gün sonra Nan Jing da yeni hükümet kurduğunu ilan etmiştir. Böylece Nan Jing hükümetinin kurulmasıyla (Zhong Hua Min Guo'nun ikinci dönemi) Nan Jing hükümet dönemi başlamıştır. Bu dönemde hükümet özel işletmelerin tesis edilmesi ve gelişimine destek sağlamakla birlikte orta ve büyük ölçekli işletmelerin tesis ve gelişmesine planlanmasına öncülük etmiştir. İstatistik verilerden de anlaşılacağı gibi sanayileşme bakımından göreceli ilerleme kaydedilmiştir. Mesela, 1928~1930 yılları arasında hükümet Batılı ve komşu ülkelerle yeniden vergi anıtlaşması imzalamış, ihracat mallarından alınacak vergi oranını indirmiş, ithalat mallarından alınacak vergi oranını artırarak milli sanayinin gelişmesi için ortam hazırlamıştır. Yine 1928 yılı Kasım ayında hükümet "esas sanayi sektörlerinin inşası ve geliştirilmesi hakkında plan" başlığı ile demir-çelik, elektrik santralleri, makine ve araç-gereç üretimi, kimya sanayi gibi üretim sektörlerinde plan-program açıklamıştır. 1929 yılı gerçekleştirilen Çin Halk partisinin

üçüncü Kongresinde “yeni hükümetin iktisadi kalkındırma planı” başlığı altında demir yolu ve kara yollarının uzatılması, madencilik, kömür ve demir-çelik başta olmak üzere temel sektörlerin geliştirilmesi, su yolu ve kanalların inşa edilmesi, sulama tesislerinin inşa ederek ve iyileştirerek tarım arazilerinin genişletilmesi, göçün kayıt altına alınması ve yönetilmesi gibi konularda önemli kararlar alınmıştır. 1935 yılında yine hükümet özel yatırımla gerçekleştirilmesi zor olan büyük yatırım gerektiren makine teçhizatlarının ithalatı ve tesisleri inşasının hükümet tarafından yapılacağı, bazı önemli ürünlerin ihracatının devlet tarafından yapılacağı hakkında karar açıklamıştır. 1937 yılı Ağustos ayında hükümet “üretimin artırılması ve ticari ilişkilerin yeniden düzenlenmesi hakkında karar” başlığı ile dış ticaret, tahıl alım-satımı, doğal kaynakların alım-satımı ve maliye-finans işlerinin hükümet denetimi ve kontrolü altında yürütüleceğini açıklamıştır. 1938 yılı Mart ayında hükümet yine “savaş dönemi iktisadi faaliyetlerin yürütülmesi hakkında karar” başlığı ile plan ekonomisi sisteminin uygulanacağı, yerli ve yabancı yatırımın teşvik edilerek ve ödüllendirilerek üretimin artırılması, döviz alım-satımının kontrol altına alınması, daha önce kapanmış veya kapatılmış maden ocaklarının yeniden işleme açılması gibi konularda önemli kararlar açıklamıştır(Songzheng, 2010:31-33).

Bu dönemde hükümetin ekonomiyi planlı yönetmesi, devlet içi ve dışındaki iktisadi ve siyasi durumlardaki değişmeye paralel yeni iktisadi tedbirleri açıklaması ve yürürlüğe koyması (aşağıdaki Çizelgelerden de anlaşılabileceği gibi) iyi sonuç vermiş ve sanayileşmede göreceli ilerlemeler kaydedilmiştir. Mesela, Qing hükümeti dönemi olan 1894 yılında hükümetin sanayiye ayran yatırım oranı %39,1, 1911 yılında ise %26,8 olarak gerçekleşirken, bu oran Nan Jing hükümeti dönemi olan 1936 yılında %35,9, 1948 yılında ise %64,1 olarak gerçekleşmiştir(Songzheng, 2010:33).

Nan Jing hükümeti yine milli sanayinin gelişmesi için yerli yatırımı teşvik etme ve destekleme, önemli sektörlerde devlet yatırımını artırmakla birlikte, dış yatırım çekme ve teknik giderirsini sağlaması konusunda önemli adımlar atmıştır. Mesela, 1946 yılında hükümet yeni işletme kanunu açıklamış, bu açıklamadan sonra üç aya yetmeyen kısa bir süre içerisinde Shang Hai da şube açan ABD şirketlerinin sayısı 100’ü geçmiştir. Bu sürede yine yatırım ve ticaretin iyi yürütülmesi için Shang Hai de Çin-ABD ticaret konseyi oluşturulmuş, böylelikle ülke genelinde maden, kömür, demir-çelik, petrol gibi alanlarda araştırma geliştirme faaliyetleri bir üst düzeye taşınmıştır. Aşağıdaki iki Çizelgede ise bu

döneme ait araştırmalardan erişebilen sanayileşmenin gelişimi ile ilgili önemli veriler aktarılmıştır(Songzheng, 2010:33-39).

Çizelge 5.3. Ağır sanayi, elektrik üretimi ile hafif sanayinin gelişme hızı karşılaştırması

Ürün	1927-1936 yılları		1938-1945 yılları		1946-1947 yılları	
	Ortalama yıllık değer artışı	Ortalama yıllık artış oranı (%)	Ortalama yıllık değer artışı	Ortalama yıllık artış oranı (%)	Ortalama yıllık değer artışı	Ortalama yıllık artış oranı (%)
Pamuk ipliği(10000adet)	2.36	1.7	0.64	15.8	16	10.3
Pamuk kumaş(10000adet)	74.8	11.0	3.71	2.4	1042	27.9
Kibrit(10000kutu)	2.14	3.7	0.14	9.0	--	--
Beton(on bin ton)	2.48	6.2	0.3	10.4	43.40	148.5
Elektrik üretimi (on bin kw/h)	6042	14.4	1758	15.0	164018	78.2
Kömür (on bin ton)	78.33	5.8	7.71	1.5	33	10.7
Asit(ton)	--	--	46.85	11.9	13645	108.9
Çelik (ton)	--	--	2476.28	53.6	47300	301.2

Kaynak: (Songzheng, 2013:65)

Çizelge 5.4. Guo Min hükümeti dönemi üretim yatırımları değişimi

Yıllar	1933-1936	1937-1940	1941-1944	1945-1947
Toplam yatırım(milyon yuan)	226.1	1252.9	28759.4	198850.1
Toplam harcama içindeki oranı	3.9	11.0	10.0	12.1

Kaynak: (Songzheng, 2013:70)

Eski Çin dönemi sanayileşme düzeyi ve gelişimi bir bütün olarak ele alındığında ise (aşağıdaki Çizelgelardan da anla yaşacağı üzere) 1894~1948 yılları arasında sanayi yatırımın toplam yatırım içindeki payı %35 artarak %10,7 den %46'e yükselmiştir. Yine Çizelge5-7 da ifade edildiği gibi 1920~1949 yılları arasında yaklaşık 30 sende sanayi üretim miktarının toplam üretim miktarı (yatırım ve sanayi kesimi toplam üretim) içindeki payı %12 artarak %4,9'den %17'e yükselmiştir. Yine Çizelge 5-9'dan anlaşıldığı gibi 1911~1944 yılları arasında yeniden kurulan artan sanayi tesis sayısı 44'ten, 1944 yılındaki 549'a yükselmiş olup, yıllık ortalama 15 civarında artmıştır. Yine Çizelge 5-5'ten anlaşılabacağı gibi 1850~1949 yıllar arasında toplam gayri safi milli hâsıladaki artışa rağmen nüfustaki artıştan ve iç ve dış savaş gibi sebeplerden dolayı ortalama kişi başı gelir 44 ila 35 yuan arasında dalgalanma yaşanmıştır. Çizelge 5-6'dan anlaşılabacağı gibi 1887~1952 yılları arasında toplam ve kişi başı tüketim miktarında artış yaşanmıştır(Songzheng, 2010:39-41).

Çizelge 5.5. Kişi başı ortalama gelir değişimi (1850-1949) (para birimi 1936 paritesine göre)

Yıl	1850	1887	1914	1936	1949
Milli gelir(yüz milyon yuan)	181.64	143.43	187.64	257.98	189.48
Nüfus sayısı(bin kişi)	414699	377636(400000)	455243	510789	541670
Kişi başı gelir(yuan)	43.8	38.0(35,9)	41.22	50.51	34.98
Dönem	1850-1887	1887-1914	1914-1936	1936-1949	
Yıllık artış oranı(%)	-0.38(-0.54)	0.30(0.51)	0.92	-2.87	

Kaynak: (Songzheng, 2013:68)

Çizelge 5.6. Çin yakın dönem toplam tüketim talebi ve kişi başı tüketim talebindeki değişim (1887-1952) (1933 paritesine göre)

Yıl	Toplam tüketim miktarı (yüz milyon yuan)	Kişi başı tüketim miktarı(yuan)
1887	131.94	34.95
1917	132.45	30.04
1922-1925	166.96	37.52
1926	216.53	48.53
1927-1928	224.96	49.79
1929	238.25	51.60
1930	218.33	47.23
1931	265.90	56.01
1932	273.90	57.69
1933	273.20	53.67
1934	252.90	49.63
1935	267.60	52.46
1936	279.80	54.79
1952	206.60	35.94

Kaynak: (Songzheng, 2013:68)

Çizelge 5.7. Çin sanayi yatırımının toplam yatırım içindeki payı (1894-1948)

(×10000 yuan) (1936 paritesine göre)

Tür		1894	1911/1914	1920	1936		1947/1948 yönetime dahil edilen tüm bölge
					Yönetim altındaki bölge	Güney doğu bölgesi	
Toplam yatırım miktarı		113719	483845	719882	2014543	565884	1424518
Sanayi yatırımı	Yatırım miktarı	12155	178673	257929	554593	444463	654992
	Oranı(%)	10.7	36.9	35.9	27.5	78.5	46.0

Kaynak: (Songzheng, 2013:74)

Çizelge 5.8. Çin kapitalinin gelişme düzeyi

Yıl	1920	1936	1949
Sanayi üretim miktarının toplam üretim miktarı içindeki payı	%4.9	%10.8	%17.0

Kaynak: (Songzheng, 2013:74)

Eski Çin sanayileşme düzeyi ve üretim kapasitesi sanayileşmiş Batı ülkelerinkine nazaran çok düşük, aradaki fark çok büyük görünse de, ağşağıdaki Çizelge 5-9 den anlaşılacağı gibi bir sonraki aşamada (ağır sanayi öncülüğüne de) sanayileşme hamlesinin başlatılabilmesi ve sosyalist iktisadi sisteminin temelini oluştmasına büyük katkı sağlayan üretim tesisleri ve servet miras bırakmıştır.

Çizelge 5.9. 1911-1944 yılları yeniden inşa edilen işletme sayısı

Yıl	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921
İşletme sayısı	44	85	79	102	114	86	105	132	172	173	184
Yıl	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
İşletme sayısı	144	120	142	135	119	92	250	180	119	113	87
Yıl	1933	1934	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
İşletme sayısı	153	82	193	63	209	419	571	866	1138	1049	549

Kaynak: (Songzheng, 2013:75)

5.2.Mao Dönemi Sanayileşme Düşüncesi, Sanayileşme Adımları ve Sonuçlar

5.2.1.Mao Dönemi Sanayileşme Düşüncesinin Şekillenmesi ve Gelişimi

Min Guo dönemi(1911-1949) olarak adlandırılan süreç içinde Japonya ve Batıda üniversite eğitimini tamamladıktan sonra ülkeye dönen bilim adamlarının önerisiyle o dönemki yönetimin lideri olan Jiang Jie Shi'nin liderliğinde sanayileşme bir devlet politikası olarak yürürlüğe konulmaya başlamıştır. Ancak 1921 yılında Mao önderliğinde kurulan Çin Komünist Partisinin mevcut iktidar karşısında rekabetçi güç olarak ortaya çıkmasıyla iç savaşın başlaması, dıştan Japonya'nın saldırmasıyla ortaya çıkan karışıklıktan dolayı ilerleme kaydedilememiştir.

Çin Komünist Partisinin 1921 yılında kuruluşundan 1949 yılında iktidarı tamamen ele geçirmesine kadar olan süreçte yaşanan iç ve dış savaşlardan dolayı ülke ekonomisinin zayıflaması, milli sanayi üretim tekniğinin düşük olmasından dolayı rakipleri karşısında askeri güç bakımından zayıf kalması ve savaşın uzaması, küresel güçlerin kapitalist ve sosyalist olarak iki cebeye ayrılmasından dolayı iktisadi, siyasi ve askeri bakımdan dış baskının artması gibi durumlar Mao'u erken dönemlerden başlayarak ülkeyi sanayileştirme konusunda düşünmeye, tedbir üretmeye itmiştir. Mesela, 1944 yılı mayıs ayında gerçekleşen parti toplantısında ilk defa sanayileşme konusunda fikrini ortaya koymuş, yani ülkenin iktisadi, siyasi ve askeri bakımdan bağımsızlığın kazanılması, dış tehditlerden

korunması için ülkeyi sanayileştirmenin ön şart olduğuna vurgu yapmıştır(Sun Xiujuan, 2009:5-6)

1949 yılında Çin Komünist Partisinin iç ve dış savaşı kazanarak iktidarı ele geçirmesinden sonra ülkenin sanayileştirilmesi devletin öncü ve önemli politikası olarak ortaya konulmuştur. Ancak o dönemde küresel çapta dünyanın ABD öncülüğündeki kapitalist akım ve Sovyetler Birliğinin öncülüğündeki sosyalist akım olmak üzere iki ana akım veya iki ana cephe'ye ayrılmasıyla soğuk savaş başlamış, başka ülkelerde de olduğu gibi Çin'de taraf seçme zorunda kalmıştır. Diğer taraftan Komünist Partisinin düşünce yapısının Marksizm olması dolayısıyla ana cephe olarak Sovyetler Birliğini seçmiş, devlet kurmada (siyasi sistem olarak) tamamen Sovyetler Birliğini örnek aldığı gibi iktisadi sistem oluşturmada da Sovyetler Birliği örnek alınmıştır. Sovyetler Birliği ile aralarının açılması ve tam taklitten dolayı iktisadi yapıda bozulma hissedilene kadar Sovyetler Birliğinin sanayileşme politikaları ve adımları aynen uygulanmıştır. Bu dönemde parti, hükümet ve toplumun bütünleşme şeklinde devlet yapısı ve düşünce ayrımcılığından dolayı daha önceden Batıda eğitim almış bilim adamları yönetime yaklaştırılmamış, üretilen politika ve tedbirlerin bilimsel olarak oluşturulamaması, sadece yönetimin başında bulunan kişilerin (çoğu kez Mao'un) kişisel düşüncesi esasında oluşturulmasından dolayı, sanayileşme düşüncesi ve sanayileşme düzeyi çok yavaş ve inişli çıkışlı şekilde ilerlemiştir.

Bu süreçte farklı dönemlerde Mao'dan başka üst yönetimde görev alan Zhou En Lai, Chen Yun, Liu Shao Qi gibi birçok kişi sanayileşme konusunda kendi düşüncelerini ortaya koymuş ise de çoğu zaman Mao'un dedikleri uygulandığı için, diğer taraftan Sovyetler Birliğinde olduğu gibi düşünce sisteminin lider ismi ile adlandırma alışkanlığından dolayı, 1949 yılından Mao'un ölümüne (1976 yılı) kadar olan Çin sanayileşme düşüncesi Çin araştırmalarında Mao'un sanayileşme düşüncesi olarak adlandırılmıştır. Tarihsel gelişme açısından, ülke ekonomisinin yeniden inşası dönemi (1949~1952), sosyalistleştirme dönemi(1953~1957), büyük sıçrama dönemi (1958~1960), iktisadi düzeltme dönemi (1961~1965), ve kültür devrimi dönemi(1966~1976) olmak üzere beş döneme ayrılarak incelenmiştir (Tanghao, 2012:34)

1949 yılından 1952 yılına kadar olan ve ülke ekonomisinin yeniden inşası olarak adlandırılan bu dönem düşünce bakımından Çin Komünist Partisinin üst düzey yöneticilerinin izdenme, öğrenme, tespit yapma ve yol seçme dönemi denilebilir. Bu

dönemde Mao'un bir önceki dönem (Guo Min Dang dönemi) de parti toplantılarında ortaya koyduğu bağımsız, zengin, güçlü, toprak bütünlüğüne sahip, halk egemenliğindeki sosyalist yeni Çin inşa etme hedefi, bu hedefe ulaşmak için Marksizm düşüncesine dayanılması ve prensiplerine uyulması gerektiği hakkındaki fikri ve düşüncesi esasında oluşturulmuştur. Mao başta olmak üzere Çin Komünist Partisinin üst düzey yöneticileri uzun süren iç ve dış savaşlardan ağır hasar görmüş ve zayıflamış olan toplumsal ekonomiyi, yapı itibariyle tarım ve el emeğine dayalı üretimi esas, sanayi üretiminin çok zayıf, sistem itibariyle kapitalist özellik taşıyan ülke ekonomisini hangi tedbirlerle sosyalist özellik taşıyan, sanayileşmeyi başlatmaya uygun bir hale getirme konusunda araştırmalarda bulunmuş, parti içi eğitim kursları ve toplantıları düzenleyerek Marksizm düşünceleri esasında atılacak adımlar ve tedbirler konusunda fikir birliği oluşturmuştur. Mesela, 1949 yılı Mart ayında gerçekleşen Parti Merkezi Komitesinin yedinci toplantısının ikinci oturumunda Mao iktisadi mülkiyet hakkında önemli tespitlerde bulunarak, devlet işletmelerinin tamamen sosyalist özellik taşıdığı, kooperatif şeklindeki işletmelerin yarı sosyalist özellik taşıdığı, özel işletmelerin kapitalist özellik taşıdığını söylemiştir. Yine iktisadi sistemde plan mı yoksa piyasa mekanizmasının esas alınacağı konusunda Mao, Liu Shao Qi, ve Zhou En Lai hâlihazırdaki mekanizmanın kapitalist piyasa mekanizmasına benzeri özellik taşısa da tamamen devletten bağımsız olmadığı, devletin sosyalist karakterine uygun olarak planın esas alınması hakkında mutabık kalmıştır(Fan Weiqing, 2012:29-31).

Tarım, hafif sanayi ve ağır sanayinin hangisine öncülük verilmesi gerektiği konusunda herkes farklı görüşleri ortaya koymuştur. Bu konuda Zhou En Lai 1949 yılı Aralık ayında sunduğu raporda sanayinin geliştirilmesinin önemli olduğu, ancak tarımı geliştirmeden sanayinin geliştirilmesinin mümkün olmayacağı, bu sebepten tarımın esas, sanayinin lider konumunda olduğu, sanayi gelişmeden üretim tekniklerinin geliştirilemeyeceği, tarım da kalkınmanın gerçekleştirilemeyeceği fikrinin ortaya koymuştur. Mao ise sanayide gelişmenin önemli olduğu, özellikle de ağır sanayide gelişmenin önemli olduğu, özellikle ağır sanayini geliştirmeden tarımsal kalkınmada gerekli olan makine aletlerinin yapılamayacağı, geri kalmışlıktan, fakırlıktan kurtuluşun mümkün olmayacağı fikrini ortaya koymuştur. Chen Yun ise Çin'in tarihten beri bir tarım ülkesi olduğu, sanayileşme için büyük miktarda sermayenin gerekli olduğu, bu kadar sermayenin sadece tarım kemsinin desteğiyle oluşturulamayacağını savunmuştur. Liu Shao Qi ise önce tarım ve hafif sanayi geliştirildiğinde halkın refahının yükseltilebileceği, tasarruf edilerek gerekli

sermayenin oluşturulabileceğini savunmuştur. Ancak ikinci dünya savaşından sonra ABD, İngiltere başta olmak üzere Batılı ülkelerin iktisadi, siyasi ve askeri konularda Çin'e kısıtlama getirmesi ve baskısını artırmasına ilave olarak 1950 yılında Kuzey Kore savaşının patlamasıyla dış tehdidin daha da arıttığı göz önünde bulundurularak esas hedef ağır sanayi ve savunma sanayinin inşasına kaydırılmıştır(Fan Weiqing, 2012:32-37).

1953 yılından 1957 yılına kadar olan ve sosyalistleştirme dönemi olarak adlandırılan bu süreçte Çin hükümetinin sosyalistleştirme adımlarının geciktirilmesi ve bu yüzden ortaya çıkmış olan Sovyet hükümetinin şüphesi üzerine bu şüpheyi gidermek ve bir an önce sunulan sanayi tesislerinin inşası konusundaki yardım taleplerinin gerçekleşmesi için Çin hükümeti aslında bir önceki dönemki yarı kapitalist yarı sosyalist özellik taşıyan iktisadi yapının tamamen sosyalistleştirilmesi için 10~15 senede gerçekleşmesini öngören plandan vaz geçmiş, diğer taraftan 1952 yılı Ekim ayında Liu Shao Qi'nın Sovyetler Birliğine yaptığı devlet işleri ziyaretinden sonra ortaya koyduğu 10~15 sene gibi kısa bir süreçte sanayileşmeyi tamamlamak için özel işletmelerin acilen kamulaştırılması gerektiği, tüm iktisadi plan ve faaliyetlerin merkezi hükümet tarafından yürütülmesi gerektiği hakkındaki fikri kabul görülerek “Yī huà sǎn gǎi” denilen değişimi hemen başlatma kararı almış ve Stalin'e iletmiştir, Stalin de bu fikri memnuniyetle karşılaması üzerine “Xīn mínzhǔ zhǔyì” dönemi sonlandırılarak sosyalistleştirme seferberliği başlatılmıştır(Li Zhancai, 1999:127-132). Bir sonraki yıl gerçekleştirilen hükümet toplantısında Sovyet hükümetinin yardım vaadinde bulunduğu 156 türde (esas olarak demir-çelik, enerji, kimya, makine üretimi, olmak üzere) sanayi tesisi inşa etmeyi hedefleyen birinci beş yıllık plan dönem başbakanı Zhou En Lai tarafından açıklanmıştır(Fan Weiqing, 2012:38).

1953 yılında başlayıp 1957 yılında sona eren üçü sosyalistleştirmenin önemini ifade etmek için Mao, sanayileşmeyi kuşun gövdesine, üçü sosyalistleştirmeyi ise iki kanata benzetmiş, yani tarıma, el emeğine dayalı üretim ve burjuva tipi üretime, ticarete sosyalistleştirme gerçekleştirilmeden hızlı büyüyen ve genişleyen üretimin gerçekleştirilemeyeceği, yüksek oranda tasarruf yapılarak gerekli sermayenin oluşturulamayacağı düşüncesini ifade etmiştir.

Sovyetler Birliği hükümetinin desteğiyle gerçekleştirilecek olan 156 tür sanayi tesisinin bölgesel olarak dağılımı konusunda ise eski Çin döneminde dış ticarete kolaylık sağlamak amacıyla deniz kıyısı bölgelere inşa edilen sanayi tesislerinin sayısının çoğunlukta olması ve dış saldırılara açık olması, bölgesel olarak dengeli kalkınmanın hedeflenmesi gibi

sebeplerden dolayı birinci beş yıllık plan döneminde tamamlanmak üzere 104 projenin 50'si kuzeydoğu bölgesine, 49'u orta ve Batı bölgelere, 5'i kıyı bölgelere inşa edilmesi düşünülmüştür(Xi Fenfen, 2015:34).

1958~1960 yılına kadar olan ve büyük sıçrama dönemi olarak adlandırılan bu süreçte bir önceki dönemde Sovyetler Birliği hükümetinin ilki 1950 yılındaki üç yüz milyon ABD doları tutarındaki ve sonrakisi 500 milyon rubli tutarında olmak üzere toplam 400 milyon ABD doları tutarındaki düşük faizli kredi sağlaması, teknik ve mühendis bakımından destek sağlanması, aralarında imzalanan 156 tür sanayi tesisi inşası sözleşmesinin gerçekleştirilmesi (birinci beş yıllık dönemde 156 türün önemli bir kısmı tamamlanmıştır) ve Sovyetler Birliğinden örnek alınan merkezi planlama ve yönetme komün sistemi (askeri düzen şeklindeki yönetim) sayesinde 1953 yılında başlayıp 1957 yılında tamamlanan birinci beş yıllık plan döneminde önemli derecede başarı elde edilmiştir. Mesela, bu beş yıllık süreçte tarım kemsinde yıllık ortalama büyüme %4,5, sanayi kesimindeki yıllık ortalama büyüme %18, sanayi toplam üretimindeki artış %128,6 (bunun içinde ağır sanayideki artış %200,7, yıllık artış hızı %25,4, hafif sanayideki artış %83,3, yıllık artış hızı %12,9) olarak gerçekleşmiştir. (Fan Weiqing,2012:41) Bu başarılar Çin Komünist Partisi yetkilileri ve parti üyelerinin özgüvenini artırmış ve daha önce başlatılan muhafazakâr sağa karşı hareketin genişlemesine sebep olmuştur. 1953 yılı Moskova'da gerçekleştirilen Komünist Parti toplantısında Rus yetkililerinden Stalin'in sanayileşme düşüncesinin olumlu ve olumsuz taraflarını ortaya koymasından sonra Mao Çin'in kendine özgün sanayileşme modeli üretmesi gerektiği hakkında düşünmeye başlamıştır. 1957 yılı Ekim ayında parti merkezi komitesinin tarım üretimini daha hızlı artırma amacıyla "halk Gazetesi"nde makale yayımlayarak "büyük sıçrama" Seferberliği başlatmaya yönelik halkı teşvik etmesi, yine Kasım ayında Mao'un Moskova'da düzenlenen Komünist Partisi ve işçi vekilleri toplantısında Çin'in sonraki 15 sene içerisinde demir-çelik üretiminde İngiltere'yi yakalayabileceği, hatta geçebileceğini ilan etmesi, toplantıdan döndükten sonraki konuşmasında ise (daha önceki konuşmasında 20~30yıl olarak öngörülen) yakalama hedefini yükselterek 3 senede İngiltere'yi 10 senede ABD'yi yakalama hedefi hakkında düşüncesini ortaya koyması, Liu Shao Qi'nın de aynı fikirde olduğunu açıklamasıyla "büyük sıçrama" seferberliği sanayi kesiminde de ateşlenmiştir. 1958 yılı haziranda Mao'un bir makalesinde tahıl üretiminin tarımdaki esas hedef, demir-çelik üretiminin sanayinin esas hedefi olduğu, merkezi noktaların sıkı tutulması ve hedeflerde sıçrama şekillendirme hakkındaki fikrini açıklamasıyla, aslında aynı yılı Mart ayında yıllık üretim

hedefi 6240000 ton olarak belirlenen üretim hedefi güncellenerek Ağustos ayında bir önceki yılın iki katına denk gelecek şekilde 10.700.000 tona çıkarılmıştır. Bu hedefe ulaşmak için Mao'un yerli yabancı bütün yöntemi kullanma, küçük-büyük hepsini seferber etme çağrısıyla bütün güç demir-çelik üzerine yoğunlaşmış, hatta teknikten hiç haberi olmayan bazı kişiler yemek pişirme için kullanılacak kazanlarda bile maden eritmiştir. Böyle bir gerçeğe uymayan bilgisizce hedef odaklı üretim seferberliği neticesinde doğal kaynak, işgücü ve zaman bakımından büyük israf ortaya çıkmış, üretimde artış görülmekte yok belki azalma yaşanmıştır(Li Zhancan, 1999:253-274); (Fan Weiqing, 2012:46-50).

1961 yılından 1965'e kadar olan ve iktisadi düzeltme dönemi olarak adlandırılan bu süreçte (1958~1960 yılına kadar) üç sene süren büyük sıçrama seferberliğinin yarattığı iktisadi tahribat, yani tarım ve sanayi kesimi arasındaki dengesizlik, tarım kesimindeki ağır tahribat, tarım ve hayvancılık üretimindeki büyük oranda azalma, ülke genelinde görülen kıtlık ve açlık, inşa edilmiş tesis (proje) sayısının çok fazla olması gibi sebeplerden dolayı sanayi iç kesiminde dengesizlik ortaya çıkmıştır. İşletme yönetimindeki karışıklık, verimliliğin düşmesi, israfın had sefada olması, maliye krizi, enflasyondaki büyük artış, yoksulluk ve açlıktan dolayı 300 bin civarında insan ölmüştür. 1959 yılı Lu Shan de yapılan toplantıda Mao daha önceki ağır-hafif-tarım tertibini tam tersine çevirme fikrini ortaya koymuştur. 1960 yılı beş Temmuzdan 10 Ağustosa kadar süren Çin Komünist Partisi politbüro'sunun Bei Dai He da gerçekleştirdiği toplantıda kapsamlı müzakereler sonucunda üretimdeki büyük düşüş eğilimini düzeltmek için önceden yapılması planlanan proje sayısını azaltma, tüm gücü demir, çelik, kömür ve taşımacılıkta üretim artırma üzerine yoğunlaşmıştır. Tarımı güçlendirme kararı alınmıştır. Tam bu toplantı sürerken az önce başlamış olan Vietnam savaşından dolayı doğan anlaşmazlık yüzünden Sovyet hükümeti daha önce yardım konusunda imzaladığı sözleşmeden tek taraflı olarak vazgeçme ve tüm mühendislerini geri çekme kararı almıştır. Bazı yetkililer yaşananlara inat sıçramayı devam ettirme fikrini ortaya koymuştur. Toplantı sonrasında kıtlığın doğurduğu ağır tahribat göz önünde bulundurularak ülke genelinde tahıl üretimi ve stoğunu artırma çağrısı yapılmıştır. Aynı yılı 30 Ağustostan 5 Eylül'e kadar yapılan merkezi hükümet planlama komitesi toplantısında "Bāzì fāngzhēn(8 karakterli tedbir): (düzeltme, istikrarı koruma, artırma hedefinden caymama, yenilik yaratma)"ortaya konulmuş, yani sektörler arası dengesizliği düzeltme, üretim gücü ve ilişkilerindeki ivmeyi koruma, ürün kalitesini yükseltme, yani üretim tekniklerini keşfetme çağrısı yapılmıştır.

1962 yılı ocak ayında Çin Komünist Partisi merkezi komitesi geçmiş üç senede ortaya çıkan büyük ekonomik tahribatın gerçek boyutu, sebep sonuçlarını anlamak ve kapsamlı şekilde çare üretmek amacıyla 7000 kişilik halk vekilleri toplantısı düzenlenmiş, karma şekilde müzakereler yürütmüştür. Toplantı sonrasında Mao büyük iktisadi tahribatın ağırlıklı olarak doğal ve sosyal koşullardan nüfusun kalabalık olmasına karşın üretim seviyesinin ve iktisadi temelinin zayıflığı, sosyalist ekonomik yapı oluşturmadaki bilgisizlik ve tecrübesizlikten kaynaklandığını, yine de kazancın kaybettiklerinden fazla olduğunu savunurken, Liu Shao Qi ise toplantı sırasındaki müzakerelerde bazı vekillerin sağcı sayılarak tenkit edilmeden korktuğu için gerçek durumu ortaya koyamadığı, asıl sebebin yönetimden kaynaklandığı, yani çoğu yöneticilerin ana akıma uyum sağlamak için bilgisizce hareket ettiği, gerçek koşulların yeterli olmamasına rağmen üst makamların talep ettiği planı gerçekleştirmek adına yanlış yöntem kullanarak büyük israfa yol açtığını savunmuştur. O yine gerçek durumu araştırmak amacıyla aynı yıl Mayıs ayında kendisi doğup büyüdüğü köye ziyarete gitmiş, çiftçilerle samimi sohbette bulunmuş, çiftçilerden asıl sebebin üç ülüş doğal koşullardan yedi ülüş kişisel sebepten kaynaklandığını cevabını almış ve araştırma raporunu Mao'a sunmuştur. Düzeltme konusunda yetkililer iki çeşit fikir ortaya koymuş, yani bir grup mevcut durumu düzeltmesi için bir adım geri gidilmesi, plan programların hâlihazırdaki durumu mevcut koşullar göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmesi, üretim planlarının miktar olarak aşağıya çekilmesini savunurken, diğer bir grup ise geri çekilmeye gerek olmadığı, durumun o kadar ağır olmadığını, planın sürdürülmesi gerektiğini savunmuştur.

Dönemin başbakanı Zhou En Lai ülke dereceli ikinci halk kongresi toplantısının üçüncü oturumunda nelerin düzeltilmesi konusunda fikir beyan ederek hâlihazırdaki durumun ağırlıklı olarak birinci beş yıllık ve ikinci beş yıllık plan sürecindeki yatırım ve esas gücün ağır sanayiye kaydırılması, tarım ve hafif sanayinin ihmal edilmesinden kaynaklandığını savunmuştur. Bunun için ağır sanayiye hafif sanayi ve tarım kesimlerin yatırım ve ağırlık bakımından eşit ayarlanması, önem verilmesi, tasarruf ve tüketimin dengelenmesi gerektiğini, gerçek durumdan haberdar olan Mao ise halkın bu kadar zor durumdayken, hatta bazı ailelerin açlık yüzünden üyelerinden bazılarını kaybetmiş durumuna bile ses çıkartmadan kendilerinin dediklerini yerine getirmek için büyük sabırla çalışmaya devam ettiğinden çok duygulandığı, ne kadar büyük ruha sahip halkı olduğunu söylemiştir. Bu dönemde esas olarak tarım ve sanayi sektörü, ticaret ve yönetim konusunda düzeltme

yapılması kararlaştırılmış olup, bu konulardaki önemli fikir ve düşünceler şöyle sıralanabilir:

1) Tarım kesiminde yapılacak düzeltme konusunda Mao başta olmak üzere Komünist Parti yetkililerinin ortak görüşüyle aslında ne kadar büyükse o kadar iyi olduğu düşünülen halk komünlerinin yönetmeye kolay olması, sorumluluğunun belirlenmesi, gösterilen çaba ve çalışma durumuna göre teminat sağlanarak çiftçilerin belirli miktarda şahsi mülkiyet bulundurmasına, çiftçilerin motivasyonunun yükseltilmesi adına 20~30 aileyi kapsayacak şekilde küçük üretim gruplarının yeniden teşkillenmesi, çiftçilerin günlük vazifesi dışında elde ettiklerine hak tanınması, boş vakitlerinde hayvan beslemesine izin verilmesi düşünülmüştür. Yine Liu Shao Qi'nın önerisi ve çiftçilerin talebi üzerine toplu yemekhanelerdeki maddi ve işgücü israfını önlemek için yemekhanelerin dağıtılması düşünülmüş ve ve kararlaştırılmıştır. Aynı dönemde yine An Hui eyaleti başta olmak üzere farklı bölgelerdeki bazı çiftçilerin devlete belirli miktarda ürün teslim etme karşılığında toprak kiralama talebi üzerine tarım bakanlığı üst düzey yöneticisi Deng Zi Hui'nın çok kez araştırma yapma yoluyla topladığı raporlarda Mao dışında tüm üst düzey yöneticileri ikna etmesi ve desteğini almıştır. Ancak Mao tarafından sosyalist yoldan sapmış, kapitalist yola girmiş, partiyi yanlış düşünceyle zehirlemiş yetkili olarak görülerek parti toplantısında tenkit edilmiştir. Bunlara ilaveten bu fikrin üst düzey yöneticiler tarafından desteklenmesinden dolayı “hat”ın büyümesini önlemek için bu düşünceye karşı tenkit seferberliği düzenlenmiştir (Li Zhancai, 1999:318-325, 347-357).

2) “Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin sanayi kesiminde düzetilmesi gerekenler hakkındaki karar” da tarım kesimine olan desteği artırma adına tarımda kullanılacak makine ve aletlerin üretimini artırma, hafif sanayi ve elle üretimi güçlendirerek tüketim malları arzını artırma, kerestecilik sanayi üretimini artırma, savunma sanayisinde gerekli yeni ham maddelerin keşfi ve üretimini güçlendirme talep edilmiştir. Yine 1961 yılı Eylül ayında açıklanan “Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin devlet işletmelerinin yönetilmesi hakkındaki karar”da devletin işletmeler için beşi gerçekleştirmesi (yani ne üretileceği ve ne kadar üretileceğini belirlemesi, kurum ve personel ataması, esas hammadde, yakıt, makine ve aletletlerin sağlanması, yatırımın sağlanması, sözleşme imzalanması) ve işletmelerin de beşi garanti etmesi (yani ürünlerin türü, sayısı ve kalitesini garanti etmek, toplam maaş sınırını aşmamak, mümkün olduğunca maliyetin azaltılmasını garanti etmek, belirlenmiş karın sağlanmasını garanti etmek, kullanılmakta

olan esas makine ve aletlerin kullanım süresine garanti etmek) talep edilmiştir. “Karar”da yine işletmelerde maliyenin ince hesaplanması ve sıkı tutulması, iktisadi verimliliğin önemsenmesi, maaş ve ödüllerin emeğe göre dağıtımı prensibine göre dağıtılması, mühendis, tekniker, usta ve çırakların maaşları derecesine göre belirlenmesi, işçi maaşlarının ise çalışma süresi veya ürün sayısına göre belirlenmesi, emek verimliliğinin artırılması talep edilmiştir(Li Zhancai, 1999:325-330).

3) Ticari ilişkilerin düzenlenmesi ve kentsel ve kırsal bölge nüfusunun dengelenmesi konusunda Komünist Parti yetkilileri önce tarım ve hafif sanayi üretiminin düşmesinden dolayı halkın satın alma gücü ile ürün arzı arasında dengesizlik oluştuğunu fark etmiş bunun çözülmesi için üretimin artırılması, özellikle tarım üretiminin artırılması, kentsel nüfusun azlatılması, öncelikle yeme-içme, giyim-kuşam ihtiyacının giderilmesi gerektiğini düşünmüştür. 1961 yılında düzenlenen ticaret odası toplantısında Chen Yun ürünlerin alım-satımında arz-talebin dengelenmesi için bazı ürünler için bilet dağıtılması, bazı ürünlerde serbest alım-satım hakkı tanınması fikrini ortaya koymuştur. O yine enflasyonun artmasını önlemek için bazı durumlarda biletle satılan ürünlerin yüksek fiyattan serbest satılmasına izin verilmesi gerektiği fikrini ortaya koymuştur. Bu konuyla ilgili fikir ve tedbirler 1961 yılı haziran ayında yayınlanan Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin “ticari ilişkilerin düzeltilmesi hakkında karar”da kapsamlı olarak ortaya konulmuş olup, kararda sosyalist ticaretin halk iktisadi ile kolektif iktisadi, sanayi ile tarım, üretim ile tüketim arasındaki bir köprü olduğu, bundan dolayı ticari ilişkilerde çözülmesi gerekenler şöyle sıralanmıştır(Li Zhancai, 1999:330-333): ① Çiftçilerden neyi satın alma ve ne satma meselesi ② Değer ile fiyatın örtüşmesi meselesi ③ Ticari yapı ile çiftçilerin mülkiyet hakların örtüşmesi ④ Ticari işletmelerin yönetim meselesi. Bu meselelerin çözümü için ise alım-satımda değer eşitliği prensibine uyulma, tarım ürünlerinde sözleşme usulüyle satın almanın yaygınlaştırılması, devletin çiftçilerden tarım ürünlerini satın alma karşılığında eşit değerde tüketim malları temin etmesi, çiftçilere temin edilecek tüketim mallarının önce depolanıp, sonra devlete sattığı mahsullerin miktarına göre eşit değerde temin edilmesi kararı alınmıştır. Burada yine tarım ürünleri üç kategoriye ayrılarak, farklı şekilde satın alınması gerektiği planlanmıştır. Yani tahıl ve pamuk birinci kategoriye ayrılarak satın alımda ülke genelinde eşit fiyat uygulanması, başka iktisadi ziraat ürünleri ve hayvancılık ürünleri ikinci kategoriye ayrılarak planlanan fiyatta sözleşmede belirlenen miktarda satın alma gerçekleştikten sonra kalan kısmı için serbest alım-satım hakkı tanınması, birinci ve ikinci kategoriye ayrılmış ürünlerden başka ürünlerde tamamen serbet

alım satım hakkı tanınması düşünülmüştür. Ticari işletmelerin yönetimi hakkında ise, hükümet yetkilisi ile işletme yetkilisinin ayrı belirlenmesi, işletme yetkilisinin iktisadi hesap-kitaptan sorumlu tutulması, kopratif marketlerinin açılması, halk pazarlarının kurulması düşünülmüş ve gerçekleştirilmiştir. Bütün bu düşünülmüş ve uygulanmış tedbirler sayesinde 1961 yılından 1962 yılına kadar yaklaşık iki senelik süreç içerisinde 20 milyondan fazla kent nüfüsü kendi isteğiyle köye dönmüştür. Böylece kıtlık sorunu kısa sürede çözülmüş, Mao da durumdan pek memnun olmuş, ne kadar büyük bir halka sahip olduğundan övünmüştür.

4) İşletmelerin yönetim ve yetki konusunda “büyük sıçrama” döneminde yerli yönetimlere tanınan yetkinin fazlalığından dolayı çoklu yönetimin şekillenmesi, sorumluluğun belirlenememesinden dolayı verimliliğin düştüğü, bazı yetkilerin merkezi yönetim tarafından geri alınması gerektiği düşünülmüştür. 1963 yılı Eylül ayında Çin Komünist Partisi merkezi komitesi tarafından yayımlanan “sanayide kalkınma meselesi hakkında” başlıklı deneme kararında kapitalist sistemde kullanılan verimliliği artırmada yararlı yönetim modellerinin sosyalist ekonomide uygulanabileceği, sosyalizm için hizmet ettirilmesi çağrısı yapılmıştır. Ekim ayında Liu Shao Qi sanayi üretimi raporunu inceledikten sonra işletmelerin yönetiminde parti-hükümet işleri ile işletmenin ayırıt edilmesi, yetki ve sorumluluğun belirlenmesinin iktisadi verimliliği yükseltme açısından faydalı olacağı fikrini ortaya koymuştur. Mao da 1964 yılı ocak ayında sanayi üretimi raporunu dinledikten sonra mevcut olan karma şekildeki işletme yönetim şeklinin verimliliğin artırılması açısından faydasız olduğu, yönetici pozisyonlarının azaltılması, sorumluluk ve yetkilerin net olarak belirlenmesi gerektiği, üretimin arttırılması, kalitenin yükseltilmesi, maliyetin düşürülmesi, emek verimliliğinin arttırılması için işletme yönetmeliğinin yeniden düzenlenerek ödül ve ceza uygulanması, işe alma ve çıkarmada işletme sorumlusuna yetki verilmesi gerektiği düşüncesini ortaya koymuştur(Li Zhancai, 1999:333-338).

Yukarıda beyan edilen konularda “sekiz karakterli tedbir” uygulanarak iktisadi yapının yeniden dengelenmesi, üretimin yeniden canlanması için tüm çabalar gösterilmekte iken 1964 yılı 25 Nisan günü savunma bakanlığı tarafından sanayi tesislerinin ani saldırılardan nasıl korunması gerektiği analiz edilen bir rapor Mao’ya sunulmuştur. Raporda sanayi tesislerinin çoğunun büyük kentlerde yer aldığı, stratejik öneme sahip demir yolu kesişme hatları, köprü ve limanların da çoğunun bu büyük kent civarında yer aldığı, ani saldırılara

karşı korumasız olduğu ve büyük maddi hasara yol açabileceği dile getirilmiştir. Bu analizler Mao'un ilgisini çekmiş, Mao da ABD nin Kuzey Kore savaşında mağlup olduktan sonra, komşu olan Vietnam sınırında savaş başlatarak Çin'e tehdit oluşturmaması, Hindistan'ın sınırda saldırı başlatması, Sovyetler Birliği ile aralarının açılması ve geçtikçe kötüleşmesi gibi küresel tehditlerin mevcut olduğu böyle bir durumda savaşın her zaman patlayabileceğini düşünmüştür. 1964 yılı Mayıs ayında sunulan üçüncü beş yıllık plan hakkında raporu dinledikten sonra ülke ekonomisinin iki önemli ayağı olduğu, yani birinin tarım, diğerinin sanayi olduğunu söyleyerek savunma sanayinin önemine değinmiştir. 1965 yılı Ağustos ayında sunulan üçüncü beş yıllık plan gerçekleşmesi hakkında raporu dinledikten sonra, Mao hâlihazırda küresel durumun çok ciddi olduğu, büyük savaşın her zaman başlayabileceği, bu sebepten dolayı bir sonraki süreçte ülkenin güvenlik ve savunma açısından üç bölgeye ayrılarak sanayi tesislerinin inşa edilmesi ve taşınması, savaşa ön hazırlıklı olunması gerektiği fikrini ortaya koymuştur(Li Zhancai, 1999:357-362).

1966 yılından 1976 yılına kadar olan ve “kültür devrimi” dönemi olarak adlandırılan bu süreçte Mao ve yandaşlarının daha önceleri iktisadi kalkınma ve sanayileşmeye fazla ağırlık vermeden dolayı halk ve bazı Komünist Parti yetkililerinin düşünce bakımından sosyalizmden sapmasından endişelerinin artması, diğer taraftan Sovyetler Birliği ile aralarının açılmasından sonra, Sovyet liderlerinin Marksizm ilkelerinden taviz vererek ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerle işbirliği yapması ve Batı tipi iktisadi politikaları uygulamaya başlamasını Marksizmden sapma olarak görmesi üzerine Çin sosyalizminin altyapısı olan Maoizmin inşa edilmesi ve güçlendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. 1966 yılı mayıs ayında başlatılan 1976 yılı “dört kişilik çete”nin çökertilmesiyle sona eren “kültür devrimi” harekâtından dolayı 1973 yılı Deng Xiao Ping'in görevinin iadesi ve o dönemki başbakan Zhou En Lai'e vekâleten merkezi hükümet işlerini yürütmesine kadar sanayileşme düşüncesi ve uygulamada pek ilerleme kaydedilememiştir. Ancak kırsal kesimde komün sistemi uygulama süresinin uzamasıyla çiftçilerdeki “demir tabak” anlayışından dolayı özelleşme ve motivasyonun düşük olması dolayı tarım üretiminde düşüş yaşanmıştır. Buna karşılık dış borç yüzünden Sovyet hükümetinin sıkıştırmasından dolayı Mao 1964 yılı Aralık ayında gerçekleşen halk vekilleri üçüncü toplantısında hâlihazırdaki üretim teknik seviyesinin düşüklüğü dahası tarımda makine kullanım oranının düşüklüğünden dolayı işgücü verimliliğinin artırılması için tarımda makineleşmenin gerçekleşmesi, bunun için tarım ve sanayinin eşit derecede sıkı tutulması,

10~15 sene gibi sürede tarım, sanayi, savunma sanayi, bilgi ve teknoloji alanında modernleşmenin tamamlanmasının hedef alınması gerektiği fikrini ortaya koymuştur. (Wangjun, 2001:211-230)

Kültür devrimi 1966 yılı ilkbaharda resmi başlatıldıktan sonra devrim ile üretimin hangisinin daha önemli olduğu ve sıkı tutulması gerektiği konusunda Çin Komünist Partisi yetkilileri zaman zaman fikir değiştirmiştir. Mesela, kültür devriminin başlatıldığı ilk dönemlerde devrim ve üretimin her ikisinin eşit ağırlıkta sıkı tutulması vurgulanırken, devrimin derinleşmesiyle üretimin güçlendirilmesine vurgu yapanlar “sosyalizm yolundan kapitalizm yoluna sapmış” “solcu”lar olarak tenkit edilmiştir. Sanayi kesiminde çalışanların motivasyonunu yükselterek üretimi arttırmak amacıyla 1960’li yıllarında yabancı araştırmacıların bölgede petrol yokluğu hakkındaki tespitine ters yönde hareket ederek 40 bin çalışanla üç seneye yakın çaba göstererek Da Qing petrol yatağını bulan arkeolog Li Si Guang’ın iş-izleri 1966 yılı halk gazetesinde yayınlanarak ve örnek gösterilerek ülke genelinde “Da Qing”den öğrenme seferberliği başlatılmıştır. Ancak 1971 yılına gelindiğinde bu hareketin dozunun artarak şekilciliğe dönüşmesiyle “revizyonizm” yaftasıyla tenkit edilmiştir. Bu süreçte yine tarım kesiminde çalışanların moralini yükselterek tarım üretimini arttırmak amacıyla 1952 yılında Shan Xi eyaletinin Da Zhai köyünde gerçekleşen, Chen Yong Gui adlı köy muhtarının iş-izleri halk gazetesinde yayımlanarak ülke genelinde “Da Zhai”den öğrenme seferberliği başlatılmıştır. Mao yine Sovyet hükümetinin tek taraflı olarak sözleşmeyi iptal etmesi ve borcu geri ödemesi konusunda sıkıştırmasından elde ettiği tecrübelerine dayanarak “kendi gücüne dayanma ve kalkınma” fikrini ortaya koymuştur. Üretimi hızlandırmak amacıyla bazı Komünist Parti yetkililerinin dışarıdan makine ve alet satınalma fikrini “revizyonizm” olarak eleştirmiştir. 1973 yılı Mart ayında Mao’un onayıyla Deng Xiao Ping’in görevinin iade edilmesi ve dönem başbakanı Zhou En Lai’in sağlık sorunlarından dolayı onun yerine merkezi hükümet işlerini yürütmeye başlamasından sonra küresel çapta durumun iyileşmesine paralel olarak Batı ülkeleri ve Japonya ile ilişkiler düzeltilmiştir. Ağır sanayi ve savunma sanayi için gerekli ileri teknolojik seviyedeki makine ve aletlerin satın alınması konusunda sözleşme imzalanmış ve böylece sonradan atılacak olan büyük adım—“Reform ve Açılım”ın başlatılması için ön koşul hazırlanmıştır(Li Zhancai, 1999:415-454).

Yeni Çin’in kuruluşundan (Mao’un ölüm yıl dönemi olan) 1976 yılına kadar olan bu süreçte Mao başta olmak üzere merkezi hükümet yetkilileri tarafından ortaya koyulan ve

sonradan Mao'un sanayileşme düşüncesi olarak adlandırılan fikir ve düşünceleri şöyle özetlemek mümkün:

- i. Önce Ağır Sanayiye Geliştirme Düşüncesi: Mao bu düşünceyi Stalin'in kapitalist ülkelerin sanayileşmeyi hafif sanayiden başlamasından dolayı tamamlamak için çok zaman harcadığı, diğer taraftan sosyalist cefede olan ülkelerin kapitalist cepheden üstün gelmeleri ve onları alt etmeleri için çok kısa bir zaman diliminde sanayileşmeyi tamamlaması, bunun için ağır sanayiden başlaması gerektiği hakkındaki düşüncesinden esinlenerek ve bu konuda Sovyet hükümetinin yardım edeceği hakkındaki vaadinden sonra ortaya koymuştur. Bu düşünce taki ilk başta tecrübesizlikten Sovyetleri aynen taklit etmesi ve "büyük sıçrama" dolayısıyla ağır sanayi ile tarım ve hafif sanayi kesimi arasında büyük dengesizlik oluşana kadar uygulanmış ve sürdürülmüştür.
- ii. Sanayi ve Tarım Kesimine Eşit Derecede Ağırlık verilmesi Düşüncesi: Mao bu düşüncesini "büyük sıçrama" seferberlikten dolayı ülke genelinde ağır sanayi ile hafif sanayi ve tarım kesimi arasında büyük dengesizlik oluşması, Sovyet hükümetinin sanayi tesisi inşa etme konusundaki sözleşmeyi tek taraflı olarak iptal ederek borç ödemeye sıkıştırması gibi böyle bir durumda ortaya koymuştur.
- iii. Sanayi Kuruluşlarının Coğrafi Bölgesel Özelliklere Göre Tesis Edilmesi Düşüncesi: Bu düşünce dünyanın sosyalist ve kapitalist olmak üzere iki cephe'ye ayrılmasından dolayı başlayan soğuk savaşın şiddetlenmesi, Sovyetler Birliği ile aralarının açılmasından dolayı Çin'in yalnız kalması ve sınır hatlarında savaşların başlamasıyla dış tehdidin artması, Mao'un savaş her zaman başlayabilir algısının güçlenmesiyle Mao tarafından 1964 yılı ortaya konulmuştur. Ülkenin farklı bölgelerinin dış saldırılara karşı korunması ve savaş stratejisi bakımından önemi göz önünde bulundurularak büyük üç hat(bölge) ve küçük üç hat(bölge) olarak ayrılarak sanayi tesislerinin yeniden inşa edilmesi, böylece savaş durumunda bile ekonomik bakımdan desteğin sağlanması düşünülmüştür.
- iv. Dışa Açılma ve İşbirliği Yapma Düşüncesi: Bu düşünce 1970li yıllardan sonra küresel çapta soğuk savaşın sona ermesiyle Çin ile Batı ülkeleri ve Japonya arasındaki diplomatik ilişkilerin iyileşmesine paralel olarak Deng Xiao Ping tarafından ortaya konulmuştur.

5.2.2.Mao Dönemi Sanayileşme Adımları ve Sonuçları

Mao liderliğindeki Çin Komünist Partisi yaklaşık 20 yıla kadar uzanan meşaketsiz bir uğraşla Jiang Jie Shi başkanlığındaki Guo Min Dang patisine karşı iç savaşı, Japonya'ya karşı ise dış savaşı kazanarak siyasi iktidarı ele geçirmiş ve 1949 yılı Ekim ayında yeni Çin'i kurmuştur. Ancak yeni Çin'in kuruluş dönemi küresel çapta soğuk savaşın kızıştığı, yani ABD'nin başını çektiği kapitalist cefe ile Sovyetler Birliğinin başını çektiği sosyalist cephe arasındaki bloklaşmanın ve çatışmanın güçlendiği bir sürece denk geldiği için taraf seçmeden dolayı hem fırsat hem tehdit ortamı oluşmuştur. ABD'nin Jiang Jie Shi başkanlığında yeni kurulmuş olan Tayvan'ı desteklemesi, Çin ile komşu olan Kore, Japonya, Filipin, Tayland gibi Asya ülkeleri ile diplomatik ilişkileri güçlendirerek ve bütün Batı bloğunun desteğini alarak Çin'e karşı iktisadi yaptırım başlatması, Çin Komünist Partisinin ana düşünce kaynağının Marksizm ve Leninizm olması gibi sebeplerden dolayı Sovyetler Birliğinin başını çektiği sosyalist cephe'yi seçmekle bir taraftan Batının iktisadi yaptırımlarına maruz kalmış ise de, diğer taraftan Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkeleri ve bazı Asya ülkelerinden oluşan sosyalist ülkelerin iktisadi yardımı ve desteğini alabilmiştir(Tian Qiaoqiao, 2014:15-16).

Yeni Çin'in kurulduğu ilk yıllardaki ülkenin iktisadi durumuna bakıldığında ise, uzun süren iç çatışma ve dış savaştan dolayı ülke ağır borç altına girmiş, esas kara yolları, demir yolları, limanlar ve havalimanları gibi ulaşım altyapılarının ağır hasar görmesiyle ticaret durma noktasına gelmiş, küçük ve orta ölçekli özel işletmelerin çoğu iflas etmiş veya kapanmış, kömür, demir-çelik başta olmak üzere bazı enerji ve maden işletmelerinin kapanması veya kapatılmasından dolayı daha önceleri belirli düzeyde ilerleme kaydeden sanayi yapısı üretim kapasitesi ve teknik bakımdan ağır hasar almıştır.(Tian Qiaoqiao, 2014:17-18) Araştırmalardan elde edilen istatistik bilgilere göre, 1949 yılında ülke genelinde sanayi kesiminde üretilen toplam üretim miktarının, sanayi ve tarım kesiminde elde edilen toplam üretim miktarı içindeki payı ise %83 olarak hesaplanmış, bu dönemki sanayi üretim seviyesi ile sanayileşmiş ülkelerin durum karşılaştırmasına bakıldığında ise, 1949 yılındaki Çin'in çelik üretim kapasitesi 158000 ton olup, 1870 yılındaki İngiltere'nin üretim seviyesine eşit, yıllık kömür üretim miktarı 32.430.000 ton olup, ABD'nin 1870 yılındaki üretim seviyesine eşit, İngiltere'nin 1850 yılındaki üretim seviyesinden 10 milyon ton daha az, yıllık petrol üretimi 120000 ton olup, ABD'nin 1861~1865 yılları arasındaki ortalama üretim seviyesinin yarısına eşit olduğu, elektrik üretim miktarının ise

43,1×yüz milyon kilovat/saat olup, ABD'nin 1902 yılındaki üretim miktarına, tahıl üretiminin 11320 0000 ton olup, ABD'in 1876 yılındaki üretim miktarından 40 milyon ton daha az, kumaş üretiminin ise 18,9×yüz milyon metre olup, ABD'in 1737 yılındaki üretim kapasitesinin 1/4ne eşit olduğu hesaplanmıştır(Tanghao, 2012:55-56).

Yukarıda beyan edildiği gibi ülkenin dış tehditlere açık olmasına rağmen askeri gücünün zayıf, iktisadi bakımdan fakir ve üretim seviyesinin düşük olmasına ilaveten dış ticarete yaptırımlara maruz kalması gibi durumlar göz önünde bulundurularak ve Komünist Partisi yetkililerinin daha önceleri öğrendiği Marksist iktisat nazariyeleri ve Sovyetler Birliğinin sanayileşme tecrübelerinden öğrendiği bilgiler esasında Komünist Partisi merkezi hükümet yetkililerinden Liu Shao Qi, ülkenin hâlihazırdaki durumunun Sovyetler Birliğinde olduğu gibi ağır sanayiden başlatmaya elverişli olmadığı, yani ağır sanayini inşa etmek için büyük yatırımın gerektiği, bu yatırımın dış yardım olmadan tarımdan elde edilmesi ve oluşturulmasının mümkün olmadığını, Çiftçilerin alım gücünün artırılmadan sanayinin geliştirilemeyeceğini gerekçe göstererek sanayileşmenin tarım ve hafif sanayiden başlatılması gerektiği fikrini ortaya koymuştur(Xi Fenfen, 2015:25-26). Ancak Mao başta olmak üzere başka yetkililerin Sovyetler Birliğine yaptığı devlet işleri ziyareti ve sosyalist ülkeler toplantılarına iştirak etme süreçlerinde Sovyetler Birliği başta olmak üzere sosyalist ülkelerden talep ettiği yardım talebinin kabulü üzerine ve Stalin'in sosyalist ülkelerin kapitalist ülkelerde olduğu gibi hafif sanayiden başlayarak sanayileşmeyi uzun sürede tamamlama şansının olmadığı, ağır sanayiden başlaması gerektiği, ağır sanayiye geliştirmeden sanayileşmiş sayılmayacağı gibi fikirlerine uyum sağlamaya istinaden Komünist Parti yetkililerinin çoğu sanayileşmeyi ağır sanayiden başlatma konusunda fikir birliğine varmışlardır. Sovyetler Birliğinin bu konudaki tecrübelerine dayanarak ağır sanayinin başlatılması için tarım, sanayi ve ticaretin kolektifleştirilerek sosyalistleştirilmesi konusunda karar açıklamıştır.

Alınan karara göre, 1949 yılında başlayıp 1956 yılında tamamlanan üçü(tarım, sanayi ve ticareti) sosyalistleştirme seferberliği başlatılmıştır. Çince araştırmalara göre, Sovyetler Birliğinde askeri baskı ve güç kullanılarak halkın mal-mülküne el koyma şeklinde (ticaretçi, esnaf ve toprak sahiplerinin mal-mülküne el konularak direk devlet mülkiyetine geçirme, kırsalda ise çiftçilerin toprakları birleştirilerek kolektif mülkiyet haline dönüştürme şeklinde) sosyalistleştirme gerçekleştirilmiştir. Ama Çin'de ülkenin yeni kurulmasından dolayı siyasi ve iktisadi bakımdan zayıflığı ve halkı kendine düşman

etmemek için süreci uzun tutmakla birlikte, farklı tedbirler kullanılmıştır. 1949~1952 yılına kadar olan iktisadi dirilme dönemi olarak adlandırılan süreçte çoklu mülkiyet şeklindeki (özel mülkiyete izin veren) iktisadi yönetim şekli uygulanarak bir taraftan ülke iktisadi güçlendirilirken, diğer taraftan ikna yoluyla kolektifleşmeyi teşvik ederek özel mülkiyet zayıflatılmıştır. Kolektifleşmeye ve kooperatif kurmaya ikna olmayanlar ise “üç karşı” ve “beşe karşı” gibi tenkit ve ayıplama seferberliği başlatılarak, baskı uygulanarak kolektifleşmeye dahil edilmiştir(Songzheng, 2010:60).

Tarım, el emeğine dayalı üretim ve burjuva tipi ticareti sosyalistleştirmenin hepsi üç aşamalı olarak sürdürülmüş ve tamamlanmıştır. Tarım kemsinde sosyalistleştirme kendi isteğiyle yapma, başlangıç seviyede kooperatifleşme ve yüksek düzeyde kolektifleşme olmak üzere üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk önce yoksul ve en alt sınıfta yer alan çiftçiler ile orta düzey çiftçilerin işbirliği teşvik edilerek zengin ve üst sınıfta yer alan çiftçilerin oluşması önlenmiştir. Asıl zengin ve üst sınıfta yer alan çiftçiler kooperatifleşmeye teşvik ve dahil edilerek sosyalistleşmeye karşı güç oluşmamasının önüne geçilmiştir. En son aşamada ise yüksek düzeyde kooperatifleşme ve kolektifleşme gerçekleştirilerek bir sonraki aşamada sosyalist sistemin yerine oturtulması için ortam hazırlanmıştır. Burjuva tipi sosyalistleşmede başlangıç düzeyde devlet kapitalinin oluşturulması, bazı özel işletmeler ile kolektif işletmeleri birleştirme, bütün sektörlerde birleştirme olmak üzere üç aşamada tamamlanmış olup, ilk aşamada anlaşmazlık oluşmasının önüne geçmek için işletme sahiplerinin yıllık ortalama kar payı %5 olarak belirlenmekle beraber, aylık maaş tesis edilmiştir (Songzheng, 2010:61).

Tarım kesiminde de ilk aşamadaki kooperatifleşmede çiftçinin arazısının büyüklüğü, hayvan sayısı ve üretim araç-gereçlerinin sayısına göre, paylaşım gerçekleştirilerek herkes ikna edilmekle birlikte tarım üretimi canlandırılmış ve artırılmıştır(Songzheng, 2010:60-62). Araştırmalarda hesaplanan istatistik verilere göre, 1956 yılı Mart ayına kadar ülke genelinde 10.080.000 tarım kooperatifi oluşturulmuş olup, toplam çiftçi ailenin %90’i kooperatife dahil edilmiş, bunun içinde üst düzeyde kooperatife dahil olanların oranı %55 iken, 1956 yıl sonunda bu oran %87,8’e ulaşmış ve böylece tarım kemsinde sosyalistleştirme tamamlanmıştır. Tarım kemsindeki sosyalistleşmeye paralel olarak burjuva tipi ticarete de özel ve kolektif işletmelerde birleşme hızlanmış, 1956 yılsonu itibariyle toplam işletmelerin birleşme oranı %99’a, üretim miktarının toplam içindeki oranı ise %99,6’ye ulaşmıştır. 1956 yıl sonu itibariyle el emeğine dayalı üretimde kooperatife

dahil olanların sayısı 600000'e, toplam kooperatifleşme oranı %91,9'e, toplam üretim miktarı içindeki payı ise %93'e ulaşmış, böylece bu kesimde de sosyalistleştirme tamamlanmıştır(Songzheng, 2010:66).

Yukarıda beyan edildiği gibi kooperatifleştirme ve kolektifleştirme parti ve hükümetin iktisadi faaliyetlere önderlik etmesi ve plan programlı yönetmesi, daha da önemlisi Sovyetler Birliği tarafından sağlanmış "156 türde sanayi tesislerinin inşası" konusundaki yardımın sağlanması sayesinde 1949~1952 yılına kadar kısa bir sürede ülke ekonomisi toparlanmış, ağır ve hafif sanayi kesiminde ise yıllık ortalama büyüme hızı %48,5 ve %29 olarak gerçekleşmiştir(Gao Jiayan, 2010:18).

1952 yılında ülke ekonomisinde toparlanma ve sanayi kesimindeki ilerleme esasında Sovyetler Birliğinden yardım için gelen mühendis ve uzmanların işbirliğiyle Çin'in gerçek durumuna ve üretim seviyesine uygun birinci beş yıllık plan hazırlanmış, ama planın icrası 1953 yılında başlatılmıştır. Sovyetler Birliği ile anlaşma imzalanan 156 türde yardım kapsamında Sovyetler Birliğinden düşük faizli kredi şeklinde toplam iki defada dört yüz milyon ABD dolarından fazla tutarda borç sağlanmış, 3000'den fazla mühendis ve uzman gönderilmiş olup, vaat edilen 156 türün içinde enerji, hammadde ve makine sanayi başta olmak üzere ağır sanayi türü 147, hafif sanayi türü 3 olup, bunun içinde 104 türün inşası 1956 yılsonunda asıl plandan bir yıl önce tamamlanan birinci beş yıllık plan sürecinde tamamlanmıştır. Yine bu süreçte inşası tamamlan orta ve büyük ölçekli sanayi tesisinin 68'i Alman Demokratik Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, Polonya başta olmak üzere 6 doğu Avrupa ülkesinin yardımıyla tamamlanmıştır(Songzheng, 2010:65).

1953 yılında açıklanan geçici dönem plan programı da ağır sanayiye önce geliştirme devletin sanayileşme stratejisi ortaya konulmuştur. 1954 yılı Eylül ayında gerçekleştirilen birinci halk kongresinde dönem devlet başkanı Zhou En Lai tarafından açıklanan hükümet hizmeti raporunda birinci beş yıllık plan sürecinde metalürji, enerji, kimya sanayi, makine ve araç-gereç üretim sanayi başta olmak üzere ağır sanayi türlerinde üretim tesislerinin yeniden inşası ve geliştirilmesinin hükümet hizmetinin önemli hedefi olduğu ortaya konulmuştur.

Bu dönemde ağır sanayi için gerekli yatırımlar, Sovyetler Birliği tarafından sağlanan düşük faizli krediye ilaveten, sanayi malları yüksek fiyatta satılırken, tarım ürünleri düşük fiyatta

devlet tarafından satın alma yöntemiyle “kırpma” şeklinde tarım kemsinde elde edilen gelirin bir kısmı yatırıma dönüştürülmüş, bol miktarda devlet tahvili satılarak oluşturulmuştur. Birinci beş yıllık plan süreci bütün Mao dönemi içinde iktisadi büyüme ve sanayileşmede istikrarlı gelişmenin sağlandığı, en başarılı geçmiş bir süreç olup, araştırmalarda kaydedilen istatistik verilere göre bu dönemki tarım kesimi toplam üretim miktarındaki yıllık ortalama büyüme %4,5, sanayi kesimi toplam miktarı yıllık ortalama büyüme oranı %18, sanayi kesimi toplam üretim miktarındaki artış %128,6, bunun içinde ağır sanayi üretim miktarındaki artış %210,7, ağır sanayi yıllık ortalama büyüme oranı %25,4, hafif sanayi toplam üretim miktarı artışı %83,3, yıllık ortalama büyüme oranı %12,9 olarak hesaplanmıştır. 1957 yılında ulaşılan üretim kapasitesinin dünya ülkeleri içindeki sıralaması ise, kömür üretim miktarında dünyada beşinci, demir üretiminde sekizinci, çelik üretiminde dokuzuncu, elektrik üretiminde on üçüncü sıraya yükselmiştir. Bu başarıların elde edilmesinde alınan tedbirler aşağıdaki gibi özetlenebilir(Fan Weiqing, 2012:37-41):

- 1) Çoğu sektörde sanayi üretimi hükümet tarafından planlı programlı yürütülmüştür. Yani, üretim gerekli kaynak taksimatından ürün satışına kadar bütün süreç planlı yürütülmüştür. Mesela, devlet merkezi planlama komitesi tarafından 1952 yılında üretilmesi gereken sanayi mallarının türü 115 olarak belirlenirken, 1956 yılında 380'e (yani ülke toplam sanayi üretim miktarının %60'ini kapsayacak şekilde), 1957 yılında 532 olarak belirlenmiştir.
- 2) Devlet işletmelerinin maliye yönetiminde gelir-giderler merkezden yönetilmiştir.
- 3) Daha önce işe alma ve maaş belirleme yetkisi işletmelerde iken, 1954 yılından sonra bu yetki hükümet yetkililerine tanınmıştır.
- 4) 1955 yılından sonra yatırım büyüklüğü beş milyon yuan veya daha fazla olan işletmelerin plan-projeleri, yeniden inşası ve üretime başlaması gibi prosedürlerin onaylama yetkisi devlet merkezi planlama ofisine verilmiştir.
- 5) 1954 yılından sonra merkezi hükümet kurumları tarafından yönetilen devlet işletmelerinin sayısı hızla artırılmıştır. Mesela, 1957 yılında bu tür işletmelerin sayısı 9300'e ulaşmış olup, toplam üretim miktarı ülke toplam sanayi üretim miktarının yarısına denk gelmiştir.
- 6) Bütün Mao dönemi(1949~1978) boyunca siyasi seferberlik, iktisadi seferberlik ve kültürel seferberlik olmak üzere çeşitli amaçlarla ülke genelinde bütün halkı kapsayan seferberlik düzenlenmiş olup, 1949~1952 yılları arası süren ekonomik

toparlanma sürecinde ülke ekonomisinin ayağa kalkması için ekonomik seferberlik düzenlenmiştir. Mesela, hesaplamalara göre, 1949~50 yılları arasında daha fazla üretime katkıda bulunma adına üretimde yarışma faaliyetleri düzenlenmiş olup, bu yarışmaya 683000 kişi katılmıştır. 1951 yılında bu yarışmaya katılanların sayısı iki milyon 380 bin kişiye ulaşmıştır. 1952 yılında düzenlenen üretimde vatanseverlik yarışma faaliyetine toplam çalışanların %80'i katılmıştır. Yine 1951 yılında “üç karşı” “beşe karşı” seferberlik düzenlenerek halk ile hükümet arasında hiçbir anlaşmazlık yaşanmadan özel mülkiyetler kamulaştırılmıştır(Fan Weiqing, 2012:65-66).

Birinci beş yıllık plan döneminde sanayileşme modeli olarak Sovyet modeli taklit edilmiş ve çok verimli sonuçlar elde edilmiştir. Ancak 1956 yılından başlayarak sanayi üretim yapısı ve iktisadi yapıda dengesizlik belirtileri görülmeye başlamış, yani istatistik verilerden de anlaşılacağı gibi ağır sanayiye daha fazla ağırlık verilmesinden dolayı tarım ve hafif sanayi kesiminde üretim artışı çok düşük kalmıştır.

Bu durumun farkına varan Mao “on büyük ilişki hakkında” başlıklı konuşmasında birinci beş yıllık plan döneminde daha önceden sanayileşme konusunda yetkililerin hiçbir tecrübesinin olmadığından dolayı Sovyetler Birliğini taklit etme zorunda kaldıklarını ve sonuç olarak bazı politika ve tedbirlerin Çin’in gerçek koşullarına uygun olmadığından dolayı sanayi ve iktisadi yapıda dengesizlik görüldüğünü, bu sebepten Çin’e özgün sanayileşme adımlarının atılması ve tedbirlerin geliştirilmesi gerektiği, taklitten vazgeçerek daha çok öğrenmeye ve geliştirmeye odaklanılması gerektiğini söylemiştir. O yine bu konuşmasında 1949 yılından önce ve sonrasında yapılan yatırım ve tesislerin deniz kıyısı bölgelerde fazla olmasından dolayı iç kara bölgelerde sanayileşmenin düşük seviyede kaldığı, bu sebepten dolayı sanayileşmenin bölgeler arasında dengeli gelişmesine ehemmiyet verilmesi gerektiğini söylemiştir. 1956 yılında gerçekleşen Çin Komünist Partisi merkezi bürosunun sekizinci toplantısında sunulacak “hükümet rapor”unu önceden gözden geçiren Mao, Çin’in sanayileşme hedefinin “müstakil ve istikrarı koruyabilen, sistemleşen ve mükemmel sanayi yapısı inşa etme” olması bu hedefin 15~20 yıl kadar bir sürede tamamlanması gerektiği fikrini eklemiştir. Toplantıda bu raporun sunumunu yapan dönem başbakanı Zhou En Lai, Mao’un ilavesine açıklık getirerek, burada dile getirilen ve hedef gösterilen mükemmel sanayi yapısının anlamının tarım ve sanayi üretiminde gerekli araç-gereç, makine, hammadde ve kaynak bakımından kendi ihtiyaçlarını

karşılama kalmadan ağır tipli ve teknik bakımdan ustalık gerektiren makine ve aletlerin üretilmesi, askeri savunma için gerekli atom bombası, savaş gemisi ve savaş uçaklarını üretebilmesinden başka, kimya sanayi, hafif sanayi başta olmak üzere tüm sektörlerde kalkınmanın sağlanması, tarımın makineleşmesini de kapsayan dörtte modernleşmenin gerçekleştirmek olduğunu ortaya koymuştur(Fan Weiqing, 2012:42-45).

1955 yılının ortalarında Mao, hâlihazırda sanayileşmenin kapsam ve hız bakımından daha önceden planlanan bilgi ve teknik, kültür, eğitim, sağlık gibi alanlardaki kalkınma hedefi ile pek uyumlu ilerleme sağlanamadığı, sonraki süreçte sanayileşmenin daha da hızlandırılması gerektiği, hedefin ABD'yi yakalamak, belki onları geçmek olması gerektiği fikrini ortaya koymuştur. Birinci beş yıllık planın belirlenen süreden bir yıl önce hedefi aşarak gerçekleşmesinden ve Moskova'nın 15 senede ABD'yi geçme plan ve hedefinden ilham alan Mao, 1957 yılı Kasım ayında gerçekleşen parti toplantısında Çin'in de 15 senede İngiltere'yi yakalaması hatta onları geçmesi gerektiğini söylemiştir. Yine 1958 yılı mayıs ayında gerçekleşen Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin sekizinci toplantısının ikinci oturumunda Mao hedefe ulaşma için gerekli süreyi daha da kısaltarak, yedi senede İngiltere'yi, 10 senede ABD'yi geçmeyi hedef olarak açıklamıştır. Çin Komünist Partisi merkezi hükümet üst düzey yetkililerinden biri olan Liu Shao Qi de sonraları gerçekleşen işçi toplantısında Mao'un hedef konusundaki fikrini desteklediğini, hâlihazırda koşullar altında demir-çelik ve kömür üretiminde hedefe ulaşmanın tamamen mümkün olduğu, sadece elektrik üretiminde hedef gerçekleştirilebilse, buna bağlı olarak makine ve alet üretiminin hızlandırılabilceği, elektrik üretiminde de hedefe ulaşılabilceği düşünmüştür. 1957 yılındaki demir-çelik üretim miktarı (5350000 ton) baz alınarak, 1958 yılındaki üretim planı yılbaşında 6240000 ton olarak belirlenirken, beş ay içinde üç defa güncellenerek Ağustos ayında gerçekleşen Çin Komünist Partisi siyasi politbüro toplantısında yıllık üretim hedefi 10.700.000 ton olarak açıklanmıştır. Böylece 1958 yılındaki üretim hedefi bir önceki yılın iki katına yükseltilmiş, hatta 1959 yılında 30 milyon tona, 1962 yılına gelindiğinde 80~90 milyon tona ulaşabileceği öngörülmüştür. Bu hedefler ve öngörülerin gerçekleştirilebilmesi için 1958 yılında “büyük sıçrama” seferberliği başlatılmıştır(Fan Weiqing, 2012:46-47). 1958 yılından 1960 yılına kadar üç yıl süren ve “büyük sıçrama dönemi” olarak adlandırılan bu süreçte sanayileşmeyi hızlandırma adına geliştirilen ve uygulanan tedbirler aşağıdaki gibi özetlenebilir(Fan Weiqing, 2012:47-50):

- 1) Merkezi hükümet ve yerel hükümet arasında işbirliği güçlendirilmiştir. Yani 1958 yılı Mart ayında açıklanan “yerel sanayinin geliştirilmesi hakkında teklif” te ortaya konulan farklı derecelerdeki hükümet ve halk işbirliğiyle yerel sanayinin geliştirilerek 5~7 yıl gibi bir sürede yerel sanayi toplam üretim miktarını toplam tarım üretim miktarı ile eşit seviyeye getirme amaçlanmıştır. Çin Komünist Partisi merkezi bürosunun sekizinci toplantısının ikinci oturumunda “ sanayileşmede bütün parti ve halk el-ele” başlığı ile ortaya konulan seferberlik çağrısı ve tedbirler esasında, 1957~1960 yılları arsında halk mülkiyetindeki sanayi işletme sayısı 49600 den 96000’e, kolektif mülkiyetindeki işletme sayısı 119900 den 158000’e yükselmiş olup, yeniden kurulan işletmelerin çoğu yerel işletmelerden oluşmuştur.
- 2) Kentsel ve kırsal bölgelerde sanayileşmeye eşit derecede ağırlık verilmiştir.
- 3) Üretimde yerli ve yabancı üretim yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Yani Mao’un küçük, orta, büyük işletmelerde eşit derecede ağırlık verilmesi, yerli, yabancı yöntemlerin birlikte kullanılması hakkında teşvik ve göstermeleri esasında belirlenen üretim hedefine ulaşmak için hesaplanan verilere göre 1958 yılı ortasından başlayarak 90 milyondan fazla kişi demir-çelik üretimine seferber edilmiş, 600000’den fazla küçük ölçekli maden eritme tesisi, 59000’den fazla küçük ölçekli kömür maden Ocağı, 4000’den fazla küçük ölçekli hidro elektrik santral, 9000’den fazla beton üretme tesisi, 80000’den fazla tarım araç-gereçleri tamirat tesisi inşa edilmiştir. 1959 yılında üretilen demir demir-çelik miktarının yarısı bu küçük ölçekli tesislerden sağlanmıştır. 1960 yılında bu çeşit küçük işletmelerde çalışanların sayısının ülke sanayi kesim çalışan sayısına oranı %55,2’e ulaşmıştır. Ancak bu küçük ölçekli tesislerde yerli diye bilgisizce yanlış yöntemlerde kullanıldığı için büyük miktarda kaynak ve işgücü israfına yol açmıştır. Üstelik bu tesislerin çoğu büyük sıçrama seferberliğinin sona ermesiyle kapatıldığı için büyük iktisadi kayıp yaşanmıştır(Fan Weiqing, 2012:48-51).
- 4) 1958~1960 yılları arasında büyük sıçrama ve komünleştirme gibi yanlış adımlar ve uygulamalar ülke ekonomisinde ağır krize yol açmış, devlet ve halk yeni Çin’in kurulmasından bu yana en ağır iktisadi zorluk ile karşı-karşıya kalmıştır. Yani ilk olarak iktisadi yapıda ağır dengesizlik oluşmuştur. Araştırmalardaki hesaplamalara göre, 1957~1960 yılları arasında ağır sanayide 2,33 kat artış yaşanırken, hafif sanayi toplamda %47 artmakla birlikte, tarım kesimi %22,8 oranında küçülmüştür. Tarım ve sanayi toplam üretim miktarı içinde tarımın payı %43,3’ten %21,8’e, hafif sanayinin payı ise %31,2’den %26,1’e inmiş, ağır sanayinin payı ise %25,5’ten

%52,1'e yükselmiştir. İkinci olarak ise tasarruf ve tüketim oranları dengesi bozulmuştur. 1958~1960 yılları arasında artan ülke milli gelirinin %80'i yatırım için kullanılmış olup, yıllık tasarruf oranları %33,9, %43,9 ve %39,6'ye ulaşarak birinci beş yıllık plan dönemindeki yıllık ortalama tasarruf oranı %24,2'nin çok üstünde gerçekleşmiştir. Üç yıldaki toplam yatırım miktarı birinci beş yıllık plan dönemindeki toplam yatırım miktarından %71 daha fazla olarak gerçekleşmiştir. 1960 yılından 1957 yılına kıyasla tarımda %22,8 küçülme yaşanırken, hafif sanayi bir önceki yıla nazaran %9 oranında azalmış, hatta bazı hafif sanayi ürünlerinin üretimimi %60 oranında azalmıştır. Tarımdaki küçülmeden dolayı ülke genelinde kıtlık yaşanmıştır (Tanghao, 2012:75)

1960 yılsonu Çin Komünist Partisi yetkilileri sanayide büyük sıçramadan dolayı ortaya çıkan tahribatın farkına varmış ve 1961 yılı gerçekleşen Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin sekizinci toplantısının dokuzuncu oturumunda “sekiz karakterli tedbir” (düzeltme, istikrara kavuşturma, iyileştirme, yükseltmeyi esas kılan) açıklayarak 1961~1965 yılları arasında devam eden ekonomik durumu dengeleme ve düzeltme süreci başlatmıştır. 1964 yılında savunma bakanlığı tarafından sunulan raporda esas sanayi tesislerinin çoğunun (yani makine sanayinin %60, savunma sanayinin %52'lik kısmı) ülke genelindeki nüfusu bir milyondan fazla olan 14 büyük kentte yer aldığı eğer anı bir saldırı veya savaşın başlaması durumunda büyük iktisadi kaybın yaşanabileceği, bu sebepten mevcut kürsel durum (yani Vietnam savaşın patlaması, Sovyetler birliği ile ilişkilerin kötüleşmesi) göz önünde bulunarak sanayi tesislerin bir kısmının iç kara bölgelere taşınarak savaşa karşı hazırlıklı olunması gerektiği bilgileri yer almıştır. Bu bilgiler esasında 1965~1975 yılları arasında devam eden ve tamamlanan (üç bölge inşa projesi) başlatılmıştır. Bu projeye göre ülkenin durumu savunma ve iktisadi bakımdan değerlendirilerek üç büyük ve üç küçük bölgeye ayrılmıştır. Bu projeye uygun olarak 1965 yılında açıklanan üçüncü beş yıllık palan ve 1970 yılında açıklanan dördüncü beş yıllık planın esas hedefi: her zaman ülke güvenliği ve savunmasına öncülük verme, savaşa hazırlıklı olunması, tarım ve sanayi kesiminde üretimin arttırılmasına eşit derecede önem verilmesi, bütün bölgelerde kendi koşulları dahilinde sanayileşmeyi hızlandırarak kısmen sistemleşmiş ve mükemmelleşmiş sanayi ve iktisadi yapı oluşturma olarak belirlenmiştir. Araştırmalardan elde edilen istatistik verilere göre, 1965~1975 yılları arasında büyük üç bölgede yapılan toplam yatırım miktarı 1269,67×yüz milyon yuan olup, ülke toplam yatırımın %43,5'ne denk gelmiştir. Bunun içinde sanayiye yatırılan yatırım miktarı

767,6×yüz milyon yuan olup, toplam yatırımın %47,7'e denk gelmiş, sektör bazında ise savunma sanayine toplam sanayi yatırımın %27,1 kadar, hammadde üretimine %33,9 kadar, enerji sektörüne %27,4 kadar, makine sanayine %9,7 kadar yatırım yapılmıştır. Yine 1965~1971 yılları arasında büyük üç bölgeye taşınan büyük sanayi üretim tesislerinin sayısı 380'e, çalışan sayısı 145000'e, makine sayısı 38000'e ulaşmıştır(Fan Weiqing, 2012:50-53).

1966~1976 yılları arasında merkezi hükümet üç küçük bölge olarak adlandırılan bölgelerde yerli koşullar ve özellikler dahilinde demir-çelik üretimi, makine ve araç-gereç üretimi gübre üretimi, kömür üretimi ve beton üretimi esas kılan küçük ölçekli sanayi tesislerinin inşa edilmesi ve geliştirilmesini teşvik etmekle beraber yerel hükümetlere bu konuda yetki vermiş, zarar görülen işletmelere kurtarma yardımı tesis etmiştir. Araştırmalardan elde edilen verilere göre, 1970 yılsonuna kadar merkezi hükümet tarafından yönetilen işletme sayısı 142'ye inmiş olup, 1965 yılına göre 10000 civarında azalmış, oransal olarak ise 1965 yılındaki %42,2'den 1970 yılında %8'e inmiştir. Yine 1966~1975 yılları arasında yerel sanayi tesislerinin inşası ve geliştirilmesine yardım kapsamında merkezi hükümetin yaptığı yatırım miktarı $329.12 \times$ yüz milyon yuan olup, bu ülke toplam yatırımının %48,5'e denk gelmiştir. 1975 yılına kadar yerel küçük sanayi işletmelerinin ülke sanayi üretimine katkısı ve çelik üretiminde %6,8, kömür üretiminde %37,1, beton üretiminde %58,8 ve gübre üretiminde %69 olarak hesaplanmıştır(Fan Weiqing, 2012:53-54).

1966 yılı Mayıs ayında Mao'un kırsal bölgelerde tarım üretiminin esas kılınmasıyla birlikte makul koşullar dahilinde kolektif olarak küçük üretim tesislerinin inşa edilmesi konusundaki talimatıyla bazı kırsal bölgelerde kolektif işletmeler sayısı hızla artmıştır. Hesaplamalara göre, 1970 yılına kadar bu kapsamda ülke genelinde inşa edilen kolektif işletme sayısı 44700'e, üretim değeri 67,6×yüz milyon yuana ulaşmış olup, 1965 yılına kıyasla 3,7 ve 2,3 kat artmıştır. 1971 yılı Eylül ayında tarımı makinileştirme konusunda ikinci defa alınan karara göre, il ve ilçelerde tarım iş makineleri araç-gereçleri yapma ve tamirat tesisleri inşa edilerek yerel ve kırsal bölgelerde kolektif sanayi işletmelerinin inşası ve geliştirilmesi hızlandırılmıştır. Bu sayede 1976 yılına gelindiğinde ülke genelinde kolektif sanayi işletmelerinin sayısı 106200'ye, üretim değeri 243,5×yüz milyon yuan'a ulaşmış olup 1970 yılına kıyasla 1,4 kat ve 2,6 kat artmıştır. Kolektif sanayi işletmelerinin toplam üretim değerinin ülke toplam sanayi üretim değeri içindeki payı %7,4'e ulaşmıştır

(Fan Weiqing, 2012:54-55). 1970 yıllardan başlayarak küresel çapta ülkeler arasındaki iyileşmesine paralel olarak Çin ile Batı ülkeleri arasındaki iktisat ve teknik bakımdan işbirliği artmış ve güçlenmiştir. 1970 yılı Ekim ayında Çin'in Birleşmiş Milletlerdeki statüsünün kanuni olarak onaylanması ve itiraf edilmesine takiben Çin-ABD ticari ve iktisadi ilişkilerinin güçlendirilmesi konusunda protokol imzalanmış, yine aynı yıl Ekim ayında Çin ve Japonya hükümetleri arasında iktisadi ve diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi konusunda protokol imzalanmıştır. Bu gibi ilerlemeler sayesinde 20 yıldan fazla süren iktisadi yaptırımlar ortadan kalkmış, iktisadi ve ticari ilişkilerin kurulması ve giderek güçlenmesi Çin sanayileşmesinin hızlandırılması için faydalı bir ortam oluşmuştur. 1973 yılı ocak ayında merkezi planlama komitesi tarafından hükümete sunulan “sanayi üretim makine ve araç-gereçlerinin ithalatı, iktisadi ilişkilerin güçlendirilmesi hakkında plan ve teklif” te başka ülkelere 43×yüz milyon ABD doları tutarında makine ve araç-gerecin satın alınması teklif edilmiştir. Bu teklif esasında 1977 yılsonuna kadar toplamda 39,6×yüz milyon dolar tutarında başka ülkeler ile makine araç-gereçleri satın alma sözleşmesi imzalanmış olup, satın alınna makine türlerin çoğu ağır sanayide kullanacak en ileri düzeyde üretim tekniğine sahip türlerden oluşmuştur. Bu türlerin bir kısmı 1976 yılından önce gerçekleştirilmiş ve üretime başlanmış, diğer bir kısmı 1979 yılsonuna kadar petrol, demir-çelik, makine enerji sanayi sektörü başta olmak üzere stratejik öneme sahip sektörlerde işletmelerin inşa edilmesi ile gerçekleşmiştir.

1977 yılı Kasım ayında gerçekleşen merkezi planlama komitesi toplantısında 20.yüzyılın sonlarına doğru sanayi mallarının üretim kapasitesi ve üretim standardı bakımından gelişmiş ülkeler düzeyine ulaştırma, sanayi üretiminde otomasyon sistemi kullanımını yaygınlaştırma hedefi ortaya konulmuştur. Bu hedefler eşliğinde yine merkezi planlama komitesi sonraki sekiz yıl, yani beşinci ve altıncı beş yıllık plan sürecinde üretim teknik düzeyinin artırılması adına ileri teknik düzeye sahip makine, araç-gereçlerin satın alınması için toplamda 65× yüz milyon ABD doları tutarında yatırım yapılması, bu makinelerin üretime hazır hale getirtmesi için yine 400 milyon yuan tutarında ek yatırımın yapılması teklifini sunmuştur. 1978 yıl sonunda yine 22 türde döviz cinsi toplamda 130×yüz milyon ABD doları tutarında ülke içinde toplamda 600×yüz milyon yuan tutarında ek yatırımı içeren yatırım sözleşmesi imzalamış ve bu girişim yabancı tekniğiyle ilerleme “Yáng yuèjīn” olarak adlandırılmıştır. Bu girişimlerle Batının en ileri teknolojileri ithal edilmiş olsa da, yatırım hacminin çok büyük, tamamlama süresinin uzun olması, bazı türlerde tekrar satın alama, yeni tekniklerin öğrenilmesi ve hazım edilme kapasitesinin dikkate

alınmaması, işletme yönetim seviyesinin düşüklüğü gibi sebeplerden dolayı verimliliğin düşük gerçekleşmesiyle büyük kaynak israfı ortaya çıkmıştır(Fan Weiqing, 2012:55-56).

1949 yılından 1978 yılına kadar olan yaklaşık 30 yıllık süreci kısaca özetlemek gerekirse yeni Çin'in kurulmasından sonra otuz yıla yakın bir sürede ülke ekonomisi toparlanmış, 1952 yılında tarım ve sanayi toplam üretim miktarında tarihi bir rekora imza atılmıştır. 1953~1957 yılları arasında tamamlanan birinci beş yıllık plan sürecinde ilk kademde Çin sanayinin temeli oluşturulmuş, ülke ekonomisi yüksek hızla büyümüş, halkın refah düzeyi belirli bir seviyede artmıştır. Ancak 1957 yılından sonra “sol” düşüncenin etkisiyle sanayileşmede birtakım yanlış adımlar, sanayi ve iktisadi yapıda ağır derecede dengesizlik ve bozulama ortaya çıkmış, genel bir ifadeyle ekonomide dalgalı ve durgun bir süreç baştan geçirilmiştir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen istatistik verilere bakılırsa ülke sanayi üretimi belirli oranda artmış sanayileşme düzeyi belirli derecede yükselmiştir. Mesela, 1952 yılında toplam sanayi üretimi değerinin ülke toplam milli hâsılası içindeki payı %34,4 iken, bu oran 1978 yılında %61,9'a yükselmiş, sanayi yıllık ortalama büyüme oranı ise %11,3 olarak gerçekleşmiştir. 1978 yılında bazı esas sanayi sektörlerindeki toplam üretim miktarı 1952 yılına kıyasla 10 kat daha artmış, az sayıdaki sanayi malları üretiminde ise birkaç yüz kat artış kaydedilerek dünyada üretimde ilk sıralara yükselmiştir.

Esas sanayi sektörlerindeki üretim kapasitesinin dünya sıralamasına bakıldığında ise, yıllık çelik üretim kapasitesi 1350000 tondan 31780000 tona yükselerek dünyada beşinci sıraya, kömür üretiminde 0.66×yüz milyon tondan 6.18×yüz milyon yükselerek dünyada üçüncü sıraya, ham petrol üretiminde 440000 tondan 1040500 tona yükselerek dünyada sekizinci sıraya, elektrik üretiminde 73×yüz milyon kilovat saatten 2566×yüz milyon kilovat sata yükselerek dünyada yedinci sıraya, beton üretiminde 2860000 tondan 65.240.000 tona yükselerek dünyada dördüncü sıraya, sülfürik asit üretiminde 190000 tondan 6610000 tona yükselerek dünyada üçüncü sıraya, gübre üretiminde 39000 tondan 8693000 tona yükselerek dünyada üçüncü sıraya, kumaş üretimi 38.3×yüz milyon metreden 110.3×yüz milyon metreye ulaşarak dünyada birinci sıraya, şeker üretimi 450000 tondan 2270000 tona yükselerek dünyada sekizinci sıraya, televizyon üretimi yoktan var olmuş, 1978 yılında 517800 taneye ulaşarak dünyada sekizinci sıraya yükselmiştir Böylece tarım üretimi esas kılan ülkeden sanayi esas kılan ülke haline gelmiştir(Songzheng, 2010:69-70). Ancak bu başarılar devletin yüksek tasarruf, büyük yatırım stratejisinden dolayı halkın refah düzeyinin artırılmasında yansıtılmamıştır.

5.3.Reform ve Açılım Sonrası Sanayileşme Düşüncesi, Sanayileşme Adımları ve Sonuçları

5.3.1.Reform ve Açılım Sonrası Sanayileşme Düşüncesinin Şekillenmesi ve Gelişimi

1957 yılında başlatılan büyük sıçrama seferberliği ile doğan “Liǎng gè fǎnshì (iki istisna)” –“biri reis Mao’un verdiği kararları ebedi savunacağız ve sadık salacağız, diğeri siyaset ekonomiyeye devrimin üretime öncelik etmesi” gibi anlayış ve düşüncelerden beslenerek giderek güçlenen ve kültür devriminin başlatılması ve sürdürülmesi ile doruk noktasına ulaşan sol düşünce, 1975 yılında dört kişilik çetenin çökertilmesiyle bir nebze gücünü kaybetmiş ise de, yeni Çin’in kurulmasından bu yana reislik makamını devam ettiren Mao, uzun süre başbakan olarak görev yapan Zhou En Lai başta olmak üzere merkezi hükümette yer alan önemli şahsiyetlerin hastalıktan dolayı vefat etmesi veya emekliliğe ayrılmasıyla önemli görülmeye başlayan Deng Xiao Ping’in daha önceleri kendinin bizzat içinde bulunduğu durumlarda alınan kararlar, atılan adımlar, üretilen tedbir ve politikalar, fikir ve düşünceler üzerinde önemli tespitlerde bulanarak merkezi hükümet çevresini ikna edene kadar etkisini sürdürmüştür.

11 Mayıs 1978 yılında “guāngmíng rìbào (nur gazetesi)” da “Shíjiàn shì jīngyàn zhēnlǐ de wéiyī biāozhǔn (pratik gerçekleri öğrenmenin tek yoludur) ” başlıklı makale yayınlamış olup, makalede iki istisna anlayışı tenkit edilmiş, yıllarca devam eden gelen şekilci, kişiye tapma şeklindeki uyum sağlama davranış ve düşüncelerden vaz geçilmesi, Marksizm, Leninizm, Maoizm düşüncelerini ölü şeklinde değil, tenkidi esasta kabul etmeye ve anlamaya teşvik edilmiştir. Bu makalenin yayınlanmasından sonra merkezi hükümetin yerli hükümetlere, sanayiden çiftçiliğe kadar her sahada nasıl düşünülmesi, nasıl iş yapılması hakkında incelemeler başlamıştır. 11 Mayıs 1978 yılından 13 Aralık’a kadar devam eden merkezi hükümet hizmet toplantısı sonunda “özgür düşünme, doğruyu pratikte arama, hep birlikte ilerleme” başlıklı konuşmayı yaparak düşüncede değişimin ilk sinyali vermiştir. O yine sonraki hükümet toplantılarında Mao dönemi boyunca temel prensip olarak görülen ve katı biçimde uygulandığı için bilgiye dayalı yeni düşünce ve tedbirlerin ortaya konması ve uygulanmasına engel oluşturan Markisist sosyalist ilkeler ve kuramlara yeniden açıklık getirerek sosyalizmin Çin versiyonunun ortaya çıkmasına öncülük etmiş ve yeni fikir düşüncelerin üretilmesi için çığır açmıştır. Mesela, sosyalizmin asil mahiyetinin halkı yoksulluktan kurtarmak ve zenginleştirmek olduğu, sosyalist

sistemde de özel mülkiyetin mevcut olabileceği, emeğe göre taksimat prensibinin eşit paylaşım anlamına gelmediği, çok çalışanın çok katkı yapanın daha çok kazanca sahip olabileceği, bazı kişi veya bazı bölgelerin önce zenginleşebileceği, sosyalizmin esas amacının üretim gücünü arttırmak, halkı zenginleştirmek ve devleti güçlendirmek olduğunu açıklamıştır. Çin'in hala sosyalizmin en alt basamağında olduğu, plan veya piyasa ekonomi modelinin sosyalizm ile kapitalizmi ayırt etmenin ölçüsü olmadığı, sadece bir çeşit araç olduğu, sosyalist sistemde de piyasa modelinin kullanılabileceği, hâlihazırda dünyanın Savaş ve çatışmadan uzaklaşarak barış ve ortak kalkınma yönünde ilerlediği, bu yüzden Çin'in de bu fırsatı değerlendirerek dışa açılması gerektiği, kendini güçlendirmesi için gelişmiş Batı ülkeleri ile işbirliği yapması, yatırımları çekmesi, yani tekniklerini öğrenmesi gerektiği gibi konularda büyük bir atılım gerçekleştirerek Çin'in dünya ile entegrasyonu sağlamasında işe yarayan sistematik yeni bir düşünce alt yapısını oluşturmuştur. Onun ürettiği ve ortaya koyduğu yeni fikirleri yürürlüğe konulmuş ve doğruluğu ispatlandıkça daha da sistemleşmiş ve olgunlaşmıştır. Böylece Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin 14.toplantısında parti düşüncesinin ana kaynağı ve dayanağı olarak kabul edilmiştir(Li Zhancai, 1999:457-496).

Çin'de 2010 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Çin sanayi 2010 yılı itibariyle post-endüstriyel sürecine girmiştir. Bu tespit baz alındığında 1978 yılı sonrası ortaya konulan ve uygulanan sanayileşme düşüncesi yeni Çin'in kuruluşundan bu yana ikinci kuşak lider olarak görülen Deng Xiao Ping'in sanayileşme düşüncesi ve üçüncü kuşak lider sayılan Jiang Zi Min ve Hu Jin Tao tarafından bir üst düzeye taşınan yeni model sanayileşme düşüncesi (Xīnxíng gōngyèhuà) olmak üzere ikiye ayırmak mümkün.

1.Deng Xiao Ping'in Sanayileşme Düşüncesi(1979~2002)

Deng Xiao Ping'in sanayileşme düşünceleri, onun yeniden inşa ettiği Çin'e özgün sosyalizm düşüncesinin iktisadi alanda uygulanmasıyla şekillenmiş ve uygulandıkça daha da olgunlaşmıştır. Onun bu düşünceleri içerik bakımından şöyle özetlenebilir:

İ) Kırsal Bölgelerde Reform Düşüncesi

Deng Xiao Ping'in bu düşüncesi tarım arazilerinin belirli miktarda ürün teslimi karşılığında ailelere kırıya verilmesi, köylerde küçük özel işletmelerin kurulmasına izin

verme ve teşebbüs etme, komün sisteminin iptali gibi birkaç konuyu içermekte olup, tarım arazilerinin ailelere kırıya verilmesi onun 11.halk kongresinin üçüncü oturumunda ilk olarak ortaya koyduğu ve yürürlüğe konulmasından sonra beklenen sonuçların elde edilmesiyle onun düşüncelerinin doğruluğunu güçlendiren ilk icraattır. O bu düşüncesini daha önce de ortaya koymuş ise de sosyalist sistemde özel mülkiyetin mevcut olamayacağı ilkesine ters olduğu düşünülmüş kabul edilmemiş ve yürürlüğe konulamamıştır. O 11.halk kongresinin üçüncü oturumunda geçmiş 30 yıla yakın süre içinde çiftçi ve işçilerin gelirlerinin çok az arttığı, asıl sebebin uzun süre plan ve komün sisteminin uygulanmasından dolayı üretimde pasiflik olduğu, sanayiye güçlendirmek için önce tarımın güçlendirilmesi gerektiği, çünkü tarımın sanayi için gerekli hammadde ve işgücü üreteceği, aynı zamanda sanayi için önemli bir pazar olduğu düşüncesini ortaya koymuştur. Onun bu fikri hemen uygulamaya konularak reformun ilk adımı atılmış, bir sonraki yıldan başlayarak tarım üretimi yıl birlik katlanarak artmıştır. Çiftçi giderlerinin artmasıyla hafif sanayi üretimi de artmıştır(Li Zhancai, 1999:500-513). Böylece zamanın geçmesiyle bir önceki dönemde oluşan tarım ve sanayi kesimleri arasında oluşan dengesizlik düzelmiştir.

İİ) Kentlerde Reform Düşüncesi

Deng Xiao Ping'in bu düşüncesi kentsel bölgelerde yer alan orta ve büyük işletmelerde işletme yetkililerinin iktisadi sorumluluk üstlenme sisteminin inşa edilmesi, işletme faaliyetlerinin canlandırılması, yönetim sisteminin yeniden inşa edilmesi, işletmelere üretim planlama ve muhasebe yetkisi tanınması, iktisadi faaliyetlerde planın esas, piyasanın yardımcı edilmesi, değere dayalı fiyat sisteminin oluşturulması, sosyalizmin ilk aşamasındaki koşullar göz önünde tutularak devlet mülkiyeti, kolektif mülkiyeti, şahıs mülkiyeti, ortak mülkiyet, yabancı ortaklığı mülkiyeti gibi çoklu mülkiyet şeklini barındıran işletme mülkiyet sisteminin inşası gibi birçok konuyu içermektedir. Onun bu düşünceleri 1978 yılından 1983 yılına kadar süren kırsal bölgelerde yapılan reformların başarısından hemen sonra uygulamayı konulmuştur. Tarım ve sanayi kesiminde üretilen ürünlerin alım-satımını arttırarak piyasayı canlandırmak için 1992 yılına kadar plan esas, piyasa yardımcı edilerek sosyalist plan ekonomisi mekanizmasından kademeli olarak sosyalist piyasa ekonomisi mekanizmasına geçiş sağlanmış, 1992 yılından sonra resmi olarak sosyalist piyasa mekanizmasına geçilmiştir. Böylece doğal kaynaklar, işgücü ve yatırımlar piyasa tarafından yönlendirilerek üretim ve verimliliğin arttırılması sağlanmıştır (Li Zhancai, 1999:513-525).

III) İç ve Dışa Açılım Düşüncesi

Deng Xiao Ping'in bu düşüncesi onun Çin'in yakın zaman tarihini incelemesi, devlet içi ve dışındaki durumlar üzerinde titizlikle yapan araştırma ve analizleri sonucu ortaya çıkardığı ve sonraki kuşakların nasıl düşünmesi ve ne yapması konusunda büyük katkı sağlayan önemli düşüncelerinden biridir. Halihazırda dışa açılımın aceliyeti ve zarureti, dışa açılırken atılması gereken adımlar ve uyulması gereken prensipler gibi konuları içermektedir. O öncelikle dışa açılımın aceliyeti ve zarureti konusunda Çin yakın zaman tarihinde yaşananları örnek göstererek geri kalmışlığın, yoksullaşmanın ve dış saldırılara maruz kalarak büyük zarara uğramanın asıl sebebinin hep içe kapalı kalmak olduğunu ileri sürmüştür. Hâlihazırda ülkenin durumu göz önünde tutulduğunda nüfusun kalabalık ama tarım arazilerinin yetersizliği, daha da önemlisi sermayenin yetersiz, üretim teknik seviyesinin düşüklüğü, bu sebepten dışarıdan yatırım çekme ve teknik girdisinin sağlanmasının çok önemli olduğu, hâlihazırda hiçbir millet veya ülkenin içe kapanarak gelişim sağlayamayacağı, kalkınmak için başka ülkeler ile işbirliği yapmanın şart olduğu, dışarıya açılımın aynı zamanda bir küresel akım olduğu, Çini yoksulluktan kurtarıp güçlü ülke haline getirmek için teknik ve finansal bakımdan çok ileri düzeyde gelişmiş Batı ülkeleri ile işbirliği yapılması gerektiği fikrini ortaya koymuştur. O yine dışa açılım sağlanırken atılacak adımlar konusunda ilki gelişmiş Batı ülkeleri, ikincisi, Rusya ve Doğu Avrupa ülkeleri, üçüncüsü, üçüncü dünya ülkeleri olmak üzere üçlü açılımın gerçekleştirilmesi gerektiği, her birinin kendine özgün özellikleri ve avantajlı durumları bulunduğundan, dış ticaret, yatırım, teknik ve nitelikli işgücü bakımından işbirliğinin sağlanmasının büyük avantaj sağlayacağı düşüncesini ortaya koymuştur. O yine dışa açılırken uyulması gereken prensipler konusunda, dört esasi prensipe³ uyulması gerektiği vurgusunu yapmıştır. Dışa açılmadan oluşabilecek dış tehdit konusunda endişelenmeye gerek olmadığı konusunda üç noktanın altını çizmiştir: ilk olarak, iktisadi açıdan bakıldığında ülkenin hâlihazırda tarım, sanayi ve ticaret başta olmak üzere çeşitli sektörlerde sağlam alt yapıya sahip olduğu, üstelik devlet hazinesinin büyük kısmının devlet ve kolektif mülkiyetinde olduğu, bu sebepten dışarıdan giren yatırımların hiçbir şekilde tehdit oluşturamayacağı. İkinci olarak ise, siyasi bakımdan ülkenin devlet yönetim kurumlarının sosyalist nitelikte olup, dışarıdan gelen bozucu unsurları anında engellemek

³ ① Bağımsız kalma ve kendi gücüne dayanma. ② Sosyalizm yolundan caymama. ③ Birbirine kazandırma ve güvenme. ④ İki elle tutma ve ikisi de sert olma. Yani bir taraftan dışa açılım sağlanırken, diğer taraftan zararlı unsurların girmesini engelleme.

için yeterli olduğu. Üçüncü olarak ise, dış yatırımın çoğalması sonucu karın büyük bir kısmının yabancılara akmasından endişe edilmemesi gerektiği, çünkü yabancı yatırım artmasıyla daha çok işçinin çalışabileceği, daha fazla vergi geliri sağlayacağı, teknik ve yönetim tecrübelerini öğrenmek için daha iyi ortamın oluşturulabileceği, daha fazla piyasa bilgisi ve piyasaya erişim kolaylığı sağlayacağı fikirlerini ortaya koymuştur(Li Zhancai, 1999:526-536).

İV) Endüstirel ve Bölgesel Bakımdan Kalkınmada Öncülük Tanıma Düşüncesi

Deng Xiao Ping, Mao döneminde uygulanan sektör ve bölge bakımından dengeli kalkınma düşüncesinin tam tersine, doğal kaynak, teknik, yatırım ve coğrafi konulardan önce kalkınmaya elverişli kişi ve ya bölgelerin önce kalkınmasına öncülük tanınması düşüncesini ortaya koymuştur. Çünkü ona göre, tarihi, kültürel ve coğrafi koşullardan dolayı her bölgenin aynı hızla kalkınmasının mümkün olmayacağı, bu sebepten iç ve dış ticarete daha elverişli deniz kıyısı bölgelerin önce kalkınmasına öncülük tanınması gerektiği, gerekirse bazı bölgeleri özel bölge ilan ederek devlet tarfinadan çeşitli avantajların sağlanması gerektiği, farklı avantajlara sahip bölgeler arsında işbirliği artırılarak kalkınmanın hızlandırılabilceği fikrini ortaya koymuştur(Wang Yuanyuan, 2012:25).

V) Yetenekli İnsan, Bilgi ve Teknolojinin Birinci Üretim Gücü Olduğu Düşüncesi

Deng Xiao Ping'in bu düşüncesi "kültür devrimi" sürecinde ağır tahribata uğrayan eğitim sisteminde oluşan aksaklıklardan dolayı Reform ve Açılımdan sonraki inşa sürecinde aydınlar ve nitelikli insanlara duyulan acil ihtiyaç ve arzadaki yetersizliğin hissedilmesi üzerine şekillenmiş ve ortaya konulmuştur. Onun bu düşüncesi yetenekli insanların stratejik önemi, onların yetiştirilmesi, seçilmesi ve işe alınması gibi konuları içermekte olup, ilk olarak yetenekli insanların stratejik önemi konusunda, parti merkezi komitesinin 11.kongresinin üçüncü oturumunda ortaya konulduğu Çin'de dördü modernleştirme(tarım, sanayi, milli savunama ve bilgi teknolojide modernleşme) ve "üç adımda büyüme" hedefinin gerçekleştirilmesinde başta doğru karar verebilen ve sorumluluğu üstlenebilen üst düzey yönetici, bilim insanları olmak üzere çeşitli alanlarda yetişmiş yetenekli insan gücüne ihtiyaç olduğu, geçtikçe rekabetin arttığı küresel dünyada rekabette öne geçmek, kazanmak ve ayakta kalmak için yine nitelikli insan gücüne ihtiyaç olduğu düşüncesini ortaya koymuştur. İkinci olarak ise, yetenekli insanların toplumsal konumu ve konusunda

öncelikle bütün eğitim sisteminde yer alan “eğitimci veya üstat”lara toplumsal olarak saygı gösterilmesi gerektiği, böyle bir toplumsal alışkanlığın oluşturulması gerektiği, maddi ve manevi bakımdan onlara en iyi avantajın sağlanması gerektiği, böylece onların daha yetenekli insanları yetiştirebilecekleri fikrini ortaya koymuştur. Üçüncü olarak ise, nitelikli insan (işgücü)un seçilmesi ve işe alınması konusunda ahlaki, akıllı, fiziki, bilgi ve tecrübe gibi konulara eşit derecede ağırlık verilmesi gerektiği, yetenekli olduğu alanda ise alınması ve çalıştırılması gerektiği fikrini ortaya koymuştur (Qiaoduo, 2013:7-21).

2. Yeni Model Sanayileşme Düşüncesi

20.yüzyılın sonlarına doğru ulaşım, haberleşme başta olmak üzere birçok alanda yüksek yeni teknoloji gelişmelerdeki hızlı ilerleme ve bu teknolojinin gündelik hayatın her sayfasında kullanılmaya devam etmesi dünyayı adeta yeni bir teknoloji devrine sokmuştur. İktisadi alanda küreselleşmeyi merkez kılan dünya genelindeki bir bütünleşme hız kazanmış, dış ticaret, finans ve teknoloji alanında ilişkiler gittikçe artmış, böylece ülkeler ve toplumlar birbirlerine daha da bağımlı hale gelmişlerdir. Bütün bu gelişmelerden dolayı dünya genelinde yatırım, teknoloji, nitelikli işgücü, bilgi ve doğal kaynak başta olmak üzere çeşitli üretim unsurlarında rekabet geçtikçe artmaya devam ederken, Çin’de reform ve açılımdan sonra yaklaşık 30 seneye yakın bir sürenin geçmesine rağmen yüksek maliyet, yüksek tüketim ve yüksek derecede çevreye zarar veren eski model büyüme ve sanayileşme stratejisi uygulanagelmıştır. Anacak Çin’in genel durumu göz önünde bulundurulduğunda toplam kaynak miktarı dünya genelinde bol ülkelerden biri sayılsa da kişi başı ortalama kaynak miktarı dünya ortalamasından çok düşük, yine aynı şekilde toprağı geniş, toprağın çoğu tarım arazilerden oluşsa da nüfus başı ekim miktarının düşük olmasından çoğu kişinin tarım kesiminde çalışmakta olduğu, böyle olduğundan dolayı istihdam yaratma baskısının giderek artacağı, istikrarlı büyümenin zorlaşacağı, bazı toplumsal sorunlara yol açabileceği, bütün bu sorunların çözülmesi için kaynak tasarrufuna, çevrenin korunmasına, istihdamın ve refahın artırılmasına faydalı sürdürülebilir bir büyüme ve sanayileşme düşüncesi (modeli) nın ortaya konulması zarureti doğmuştur(Tanghao, 2012:151-153) .

Yukarda dile getirilen gelişmeler ve zarüriyetlere cevaben 2002 yılı Kasım ayında gerçekleşen parti merkezi komitesi 16.kongresi toplantısında gelişmiş ve sanayileşmiş Batı ülkelerinde olgunlaşmış ve geliştirilmiş teoriler ile Çin’in daha önceki süreçlerde elde

ettiği tecrübelerin birleştirilmesiyle şekillendirilen Çin'in üçüncü kuşak lideri Jiang Zi Min tarafından yeni model sanayileşme düşüncesi ortaya konulmuştur. Bunun için atılacak adımlar açıklanmıştır. 2007 yılında gerçekleştirilen parti merkezi komitesinin 17.kongre toplantısında bir sonraki devlet reisi olan Hu Jin Tao tarafından içerikleri daha detaylandırılarak Çin'e özgün yeni model sanayileşme modeli başlığıyla açıklanmıştır. İçerik bakımından aşağıdaki gibi özetlenebilir:

İ) Bilişim ve Sanayileşmenin Birleştirilmesi Düşüncesi

Bu düşüncede dünyada suratla gelişmeye, yaygınlaşmaya ve kullanılmaya devam eden bilişim teknolojisi ve aletlerinin sadece tüketim için kullanılmadan daha çok bir toplumsal üretim ve kültürel ilerlemenin de önemli sembolü ve aracı haline dönüştüğü, bu yüzden Çin gibi büyük ve kalabalık nüfusa sahip bir ülkede de bu avantajlardan yararlanarak bir tarafından bilgi teknolojilerini yaygınlaştırarak ve geliştirerek sanayileşmenin desteklenmesi, diğer yandan sanayileşmeyi daha üst seviyeye taşıyarak bilgi teknolojilerin kullanımı ve gelişimin desteklemek amaçlanmıştır(Tanghao, 2012:153).

İİ) Endüstriyel Yapının Güncelleştirilmesi Düşüncesi

Bu düşüncede aslında var olan bazı sektörlerde yeni ileri teknoloji ve aletleri kullanarak yeni sektörlerin oluşturulması, yeni sektörlerin temel sektör ve yasama sanayiyle desteklenerek tüm alanlarda hizmet sunabilecek ve geliştirilebilecek sanayi sistemi oluşturmak hedeflenmiştir. Bunun için üç cihetteki ilişkinin çözülmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır(Tanghao, 2012:153) : ① Yeni yüksek teknolojik sektörler ile geleneksel üretim sektörlerinin ilişkisinin doğru çözülmesi. ② Sermaye ve teknoloji ağırlıklı sektörler ile yoğun işgücüne dayalı sektörler arasındaki ilişkinin doğru çözülmesi. ③ Gerçek ekonomi ile sanal ekonomi arasındaki ilişkinin doğru çözülmesi yani Çin'in hâlihazırdaki durumunun göz önünde bulundurularak yüksek yeni teknolojik sektörlerin geliştirilmesine paralel olarak geleneksel sektörlerde de gelişim sağlanarak istihdam sorunun giderilmesi gerektiği, yine yatırım ve teknik ağırlıklı sektörlerde gelişme sağlamakla beraber yoğun işgücü kullanımına dayalı sektörlerde de önem verilmesi, son olarak Real ekonomide de gelişme sağlanmakla beraber sanal ekonomide gelişmenin de önemsenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

İİİ) Bilgi ve Teknolojide İnovasyonun Güçlendirilmesi Düşüncesi

20.Yüzyılın 70’li yıllarından sonra dördüncü sanayi dalgası dönemine girilmekle birlikte, geleneksel ikilemci iktisadi kalkınma modelinin anlamını yitirmesi, onun yerine tarım, sanayi ve bilgi ekonomisinden oluşan üçlü kalkınma modelinin düşünülmesi gerektiğinden dolayı bilginin, nitelikli işgücünün ve inovasyonun önemi geçtikçe artmış, hatta bir ülkenin üretim gücünü beliren esas güç haline gelmiştir. Bu sebeplerden dolayı bu düşüncede hücre biyolojisi, Nano teknolojisi, bilişim teknolojisi gibi iktisadi ve toplumsal kalkınmada stratejik öneme sahip yeni teknoloji sektörlerinde insan gücü, malı güç ve finansal gücü bir araya getirerek, patent haklarını kanun ile koruyarak, ödüllendirerek, araç-gereç kuruluşlarını tesis ederek, yeni keşif ve buluşların ortaya çıkarılması, böylece istikrarlı bir şekilde kalkınma sağlanabilen üretim gücü ve zincirin oluşturma hedeflenmiştir(Tanghao, 2012:154).

İV) Doğal Kaynakları Planlı Şekilde Açma ve Tasarruflu Kullanma Düşüncesi

Enerji ve doğal kaynaklarda yüksek üretime dayalı eski model sanayi üretiminin Çin sanayileşme sürecinin başından beri sürdürülmesinden dolayı aslında da düşük olan kişi başı ortalama enerji miktarı geçtikçe daha da aşağıya çekilmiş, sanayi üretiminde enerji sıkıntısı görülmeye başlamıştır. Bu nedenle bu düşüncede üretimde kullanılacak enerji ve doğal kaynaklarını çeşitlendirme, yeni ileri teknoloji kullanarak yenilenebilir enerji kaynaklarının keşfedilmesi, geri dönüşüm tesislerinin genişleterek doğal kaynak tüketiminde tasarruf oluşturma, enerji tüketiminde israfa yol açan eski makine ve aletlerin yerine daha az enerji tüketen yeni araç ve makinelerin kullanılmasını teşebbüs ederek enerjiden tasarruf sağlama, işletme ve bireyleri doğal kaynak ve enerji kullanımında tasarruflu davranmaya teşvik ederek israfın önüne geçme, yeşil enerji kaynaklarının geliştirilmesi amaçlanmıştır(Tanghao, 2012:154).

V) Sürdürülebilir Kalkınma Düşüncesi

Kalkınma genel ifadeyle insanların yaşamlarını sürdürmesinde gerekli olan maddi zenginliklerin artırılmasını ifade etmekle birlikte toplumsal olarak bütün alanlarda ilerlemenin sağlanmasını da ifade etmektedir. Sürdürülebilirlik ise yeryüzündeki doğal kaynakların sınırlı olması ve çevrenin de kirlenmeye karşı toleransının sınırlı olmasından

dolayı kısa ve uzun vadeli hedef ve menfaatlerin birlikte ele alınması, insan olarak kendisi ve sonraki kuşakların hayatını birlikte düşünmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kalkınma ile sürdürülebilirlik bir-birini tamamlayan ve sebep-sonuç ilişkisinde olan kavramlar olduğu için birinden vaz geçmek öbüründen de vaz geçmek anlamına gelmektedir. Bu sebepten dolayı bu düşünceyle Çin gibi kalabalık, devasa sanayi üretim tesislerinin yer aldığı bir ülkede sanayi üretiminde verimliliğin arttırılarak iktisadi kalkınma ile toplumsal ve kişisel kalkınmaya eşit düzeyde önem verilerek bilgiye dayalı kalkınma stratejisi uygulanarak sürdürülebilirlik amacına ulaşılması gerektiğinin altı çizilmiştir(Tanghao, 2012:155).

5.3.2.Reform ve Açılım Sonrası Sanayileşme Adımları ve Sonuçları

Kasım 1978 yılında gerçekleşen Çin Komünist Partisinin üçüncü oturumunda Deng Xiao Ping “özgür düşünme, doğruyu pratikte arama” gibi yeni bir düşünce yöntemini ortaya koymuş ve bu düşünce yöntemiyle daha önce atılan adımlar, uygulanan politika ve tedbirler üzerinde değerlendirme yaparak sosyalizmin esas amacının halkı zenginleştirmek ve ülkeyi güçlendirmek olduğunu, ancak şimdiye kadar yaklaşık 30 senelik çok meşakethli çabalarla inşa edilen bağımsız ve belirli düzeyde gelişen sanayi altyapısı sayesinde ülkenin belirli düzeyde güçlenmesi sağlanmış olsa da, halkın çoğunun hala yoksulluk altında yaşamakta olduğu, bunun asıl nedeninin sosyalist ideolojiden kaynaklandığı, bunun için hâlihazırda mevcut olan bütün sistemlerle aşamalı olarak reformun gerçekleşmesi gerektiği, iç ve dış olmak üzere açılımın gerçekleştirilerek dünya ile entegre olması gerektiği, Çin’e özgün sosyalist düşünce ve sistemin inşa edilmesi gerektiği hakkında fikir ve düşünceleri ortaya koymuştur. Ardından merkezi hükümet kararıyla kırsal bölgelerde reform başlatılmış, yapılan reformlar (özel mülkiyet hakkının tanınması, tarım ve hafif sanayiye öncelik verilmesi gibi) sayesinde tarım ve hafif sanayi üretiminde hızla artış gerçekleşmiştir. Tarım üretiminin artmasıyla çiftçilerin alım gücü artmış ve böylece sanayi ürünlerine olan iç talebin artmasıyla sanayi üretiminde artış göstermiştir. Bu gerçekler aslındaki plan merkezli sistemden talep merkezli piyasa sistemine geçilmesine zorunlu kılmıştır. 1982 yılında gerçekleşen Çin Komünist Partisi 12.kongresinde “iktisadi planlama esas, piyasa yardımcı” şeklindeki karma ekonomik sisteminin yürürlüğe konulması kararı alınmıştır. 1984 yılında iktisadi sistemde devam etmekte olan reformun ağırlığı sanayinin esas merkezi olan kentlere kaydırılmıştır. Kentsel bölgelerde yapılan reformlar ve dışa açılımın gerçekleşmesinden dolayı dış ticaretteki artış sayesinde sanayi kesiminin üretimi ve işgücü talebi artmış, bu gelişme de kırsal bölgelerdeki artı işgücünün kentlere akışını(ve

kentleşmeyi) hızlandırmıştır. 1992 yılına kadar plan ekonomisinden piyasa ekonomisine geçiş tamamlanarak sosyalist piyasa ekonomisi sistemi(emekten başka üretim unsurlarına da gelir hakkı tanıyan) inşa edilmiş ve yürürlüğe konulmuştur.

Yapılan reform ve açılım sayesinde aslında 2000 yılına kadar ulaşılması hedeflenen ve öngörülen tarım ve sanayi toplam üretim miktarını 1980 yılındaki (7100×yüz milyon yuan)nın dörder katına(28000×yüz milyon yuan) yükseltme hedefi plandan beş sene önce (1995) gerçekleşmiştir. 1997 yılında sanayi ürünlerinde “talep eksikliği” tamamen ortadan kalkmıştır. 2001 yılında Çin dünya ticaret örgütüne resmi üye olarak katılmış ve böylece dış piyasa ile entegrasyon sağlayarak dış ticarete ve ekonomik büyümede lider konuma geçmiştir. 1978~2008 yılları arasında yurt içi GDP ortalama yıllık büyüme oranı %9,6, sanayi yıllık ortalama büyüme oranı %11,98 olarak gerçekleşmiş ve bu süreçte iktisadi kalkınmada “altın çağ”ı yaşamıştır(Jinbei, 2015:11-15).

Yukarıda ifade edildiği ve istatistik verilerden de anlaşıldığı gibi 1978 yılından bugüne kadar Çin ekonomisinde Reform ve Açılımın başlatılması (1978), sosyalist piyasa ekonomi sisteminin yürürlüğe konulması(1992) ve dünya ticaret örgütüne üye olarak dış piyasa ile entegrasyonun oluşturulması(2001) olmak üzere üç dönüm noktası oluşmuştur. Bu dönüm noktaları esas alındığında 1978 yılı sonrası sanayileşme süreci şöyle üç döneme ayrılabilir(Songzheng, 2010:82):

İlk dönem(1978~1992):

Bu dönemde Reform ve Açılım, plan ekonomisi sisteminden piyasa ekonomisi sistemine geçiş gibi adımlara paralel olarak sanayi kalkınma hedefi yerine iktisadi büyüme hedef alınmıştır. Mesela, 1982 yılı gerçekleşen merkezi hükümet 12. Halk kongresi toplantısında açıklanan raporda 2000 yılına kadar olan yaklaşık 20 yıllık süre içerisinde 1980 yılında 7100×yüz milyon yuan olan gayrisafi milli hâsılayı her on yılda iki katına çıkarmak suretiyle 28000×yüz milyon yuan civarına ulaştırmak, iktisadi kalkınma hedefi olarak açıklanmıştır. Bu stratejik hedef kapsamında sanayinin gelişimi ile ilgili olarak(Fan Weiqing, 2012:59): (1) Enerji sektörünün kalkındırılması ve hızlandırılmasının stratejik hedef olduğu. (2) Stratejik hedefe iki adımla, yani önceki on yılın alt yapı oluşturma, güç toplama ve ortam hazırlama olarak belirlenmesi, sonraki on yılın ise hızlı ilerleme süreci olarak belirlenmesi. (3) Altıncı beş yıllık plan (1981~1985) süreci boyunca iktisadi

dengelenme konusunda açıklanan “sekiz karakterli tedbir”in uygulanmasına devam edilmesi. (4) Tüketim ürünleri sanayinde hızlanma ve büyüme sağlanarak bütün sanayi kesimi ve ekonomide kalkınmanın gerçekleştirilmesi. (5) Devlet mülkiyetindeki işletmelerin öncülüğünde çoklu mülkiyet şeklindeki işletmelerin geliştirilmesi ve planlamanın esas, piyasanın yardımcı prensibine uyulması gerektiğinin altı çizilmiştir.

İktisadi büyümenin stratejik hedef olarak belirlenmesi, Reform ve Açılım adımlarının sürdürülmesine paralel olarak sanayi tesislerinin bölgeler arası dağılımının yeniden tertiplenmesi de stratejik hedef kapsamına dahil edilmiştir. Bu konuda esas olarak deniz kıyısı bölgelerde sanayi kapasitesi ölçek bakımından genişletilmekle beraber daha önce “dış tehdit ve savaş” öngörüsü kapsamında inşa edilen “üç büyük bölge”deki sanayi tesislerinin dağılımı yeniden düzenlenmiştir.

1982 yılı ikinci yarısında açıklanan ve aynı yılı Aralık ayında gerçekleşen beşinci halk kongresinin beşinci toplantısında resmi olarak onaylanan altıncı beş yıllık planda bu sürede iktisadi kalkınmadaki esas amacın daha önce ortaya konulan “sekiz karakterli tedbir” uygulamasını sürdürmekle beraber, daha öncesinden kalmış ve iktisadi kalkınmada engel oluşturan unsurların ortadan kaldırarak ülke maliyesi ve iktisadi durumunda göreceli iyileşme sağlanması olduğu açıklanmıştır. Bu kapsamda sanayinin kalkındırılması, hedef ve uygulanacak tedbirler ile ilgili şunlar ortaya konulmuştur(Fan Weiqing, 2012:60):

① İktisadi verimliliği artırmak koşuluyla sanayi toplam üretim miktarında yıllık ortalama %4~%5 arasında büyümenin sağlanması.② Satın alma gücündeki artışa paralel olarak toplumsal yaşam için gerekli tarım ürünleri, hafif sanayi ürünleri ve gündelik yaşam malzemeleri üretiminde artış sağlanarak fiyat istikrarının sağlanması. ③ Ağır sanayinin tarım ve hafif sanayinin gerçekleşmesindeki rolünü güçlendirme kapsamında ürün yapısının ayarlanmasına paralel malı ve enerji harcamasının azaltılması, üretim ürünleri ile tüketim ürünlerinin üretimi arasında dengenin sağlanması. ④ Planlı ve öneme ağırlık verilerek hâlihazırdaki üretim tekniklerinde ilerleme sağlanması, özellikle enerji tasarrufu sağlayacak üretim tekniklerinin kullanımının yaygınlaştırılması, bütün bunların gerçekleştirilmesine eşzamanlı olarak gerekli sermayenin oluşturulması, enerji ve ulaşım gibi önemli alanlarda üretim tesislerinin inşasını hızlandırmak. ⑤ 1985 yılına kadar esas sanayi ürünlerinde 1980 yılına kıyasla dokuma ürünlerinin %22,8 oranında, kumaş ürünlerinin 13,6%oranında, ham kömür üretiminde %12,9 oranında, ham petrol

üretiminde 1980 yılındaki seviye(100 milyon ton)nın sağlanması, elektrik üretiminde %20,4 oranında, çelik üretiminde %5 oranında, beton üretiminde %23 oranında artış sağlanması.

Altıncı beş yıllık planda yine sanayi tesislerinin bölgelerarası dağılımının yeniden ayarlanması konusunda, deniz kıyısı, kara iç bölgesi ve azınlık etnik guruplar bölgesi olmak üzere üç çeşit bölgede sanayi tesislerinin dağılımı ile ilgili olarak şöyle üç türlü hedef ve tedbir açıklanmıştır: (1) Deniz kıyısı bölgelerde farklı türdeki sanayi tesislerinin inşası ve geliştirme adımlarının hızlandırılması, dışa açılım aracılığıyla yabancı yatırımın çekilmesi ve teknikte ilerlemenin sağlanması. (2) Kara iç bölgelerinde enerji ve hammaddeyi esas kılan türlerde keşif ve kazma çalışmalarının genişletilmesi, hâlihazırda mevcut küçük, orta ve büyük ölçekte olan çeşitli işletmeler, özellikle “üç bölge” kapsamındaki işletmelerin yeniden düzenlenmesi. (3) Azınlık etnik guruplar ve uzak yoksul bölgelerde tarımcılık, hayvancılık ve madenciliğin önemli derecede geliştirilmesi. 1984 yılı mayıs ayında gerçekleşen merkezi hükümetin yeni iktisadi bölgelerin inşası ile ilgili yapılan toplantısında hâlihazırda mevcut olan dört iktisadi bölgeye ilaveten Shang Hai, Tian Jin başta olmak üzere toplamda 14 deniz kıyısı kentin dışa açılımının derinleştirilmesi sağlanarak ve bazı sınırlamaların kaldırılarak yabancı yatırım için kolaylık sağlayan politika ve tedbirlerin geliştirilmesi, böylelikle dışsal ekonomide kalkınmanın sağlanması kararlaştırılmıştır (Fan Weiqing, 2012:61).

Mart 1986 yılında gerçekleşen merkezi hükümet altıncı halk vekilleri kongresinin dördüncü toplantısında resmi olarak onaylanan yedinci beş yıllık planda 1986 yılından 1990 yılına kadar iktisat ve sanayinin kalkındırılmasıyla ilgili hedef ve tedbirler şöyle açıklanmıştır:

(1) Bu sürede gerçekleştirilecek iktisadi kalkınmanın esas amacı: iktisadi sistemde reformların daha başarılı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli ve kısmen iyi olan iktisadi ve toplumsal koşulların sağlanması için çaba göstermek kaydıyla toplam talep ve toplam arz arasında mümkün olduğunca dengenin sağlanması. Beş yıl veya daha uzun bir süre çaba göstererek Çin’e özgün sosyalist iktisadi sistemin temelini oluşturmak. İstikrarlı büyümenin sağlanması ve sabit sermaye toplam tutarı (gùdìng zīchǎn tóuzī zǒng’è)nın kontrol altında tutulması kaydıyla önemli tesislerin inşasının hızlandırılması, teknik ilerlemenin sağlanması ve beyin gücünün artırılması. Böylece 90’li yıllardan sonra iktisadi

ve toplumsal konularda kalkınmanın istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi için önkoşul yaratmak. (2) 1990 yılına kadar 1985 yılına kıyasla sanayi toplam üretim miktarında %43,4 oranında büyümenin, yıllık ortalama büyüme oranının %7,5'e yükseltilmesi, bunun içinde hafif ve ağır sanayi üretim değerlerini 6610×yüz milyon yuan ve 6630×yüz milyon yuana ulaştırarak, yıllık ortalama büyüme oranının %7,5'e yükseltilmesi. (3) 1990 yılına kadar esas sanayi ürünlerinde 1985 yılına kıyasla dokuma ürünlerinde %9,2 , kumaş ürünlerinde %10,4, elektrik üretiminde %33,9, ham kömür üretiminde %14,7, ham petrol üretiminde %20,1, çelik üretiminde %17,5~%24, beton üretiminde %23,3 oranında artışın sağlanması. Yedinci beş yıllık planda yine doğudan batıya doğru bölgesel ekonomide kalkınma sağlanması için yeni fikirler ortaya konulmuş olup, sanayi tesislerinin bölgeler arası dağılımı ile ilgili hedef ve tedbirler şöyle açıklanmıştır(Fan Weiqing, 2012:60-61):① Deniz kıyısı bölgelerinin dışa açılımı daha da derinleştirmekle beraber Chang Jiang nehri orta ve aşağı akım bölgelerinde sanayinin geliştirilmesi ve önemli türlerde sanayi tesislerinin inşa edilmesi, ② Farklı sanayi bölgelerin özellikle deniz kıyısı bölgelerindeki esas sanayi tesislerinde teknik ilerlemenin sağlanması ve canlandırılması, ③ Kara iç bölgelerinde enerji ve hammadde üretim sanayi tesislerini genişletilmesi ve sayılarının artırılması, ④ Shang Hai iktisadi özel bölgesi, Dong Bei iktisadi özel bölgesi, Shan Xi'yi merkezi enerji yatağı, Jing Jin Tang bölgesi ve dört eyaletin kesişme bölgesi olan Xi Nan bölgeleri gibi ülkenin birinci derece iktisadi bölgeler arasında iktisadi ağı oluşturulması ve geliştirilmesi, ⑤ Xin Jiang, Ning Xia, Guang Xi, Nei Meng Gu, Xi Zang, Qing Hai, Gui Zhou, Yun Nan gibi azınlık etnik gruplar çoğunlukta olan ve yoksul olan bölgelerde yoksullara yardım tedbirleri ve politikalarının geliştirilmesi.

1980'li yıllardan sonra dünyada barış ve kalkınmanın esas konu haline geldiği konusundaki Deng Xiao Ping'in öngörüsü altında iktisadi ve sanayi kalkınma stratejilerinde büyük değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler kapsamında 60~70'li yıllarda Mao'un dış tehdit ve savaş konusundaki öngörüsü altında gerçekleştirilen ve oluşturulan üç bölge özellikle büyük üç bölgeye yayılan devasa sanayi üretim zincirinin iktisadi verimliliğinin artırılması hedefine göre, büyük miktardaki sabit sermaye ve üretim gücünün israfının önlenmesi için ürün yapısı, teknik yapısı ve üretim kapasitesi bakımından yeniden yapılandırmanın gerektiği hissedilmiştir. Bu konuda üç büyük bölge sanayi zincirinin yeniden yapılanması için 1983 yılında merkezi politbüro kararıyla üç bölge yapılandırma ekibi (ofisi)kurarak yapılandırma seferberliği başlatmıştır. Başlatılan bu yeniden yapılandırmanın amacı devlet yatırımlarının kısıtlı kaldığı böyle bir durumda yerliler ve

işletmelerin çabasıyla mevcut olan işletmelerin çoğunu ayakta tutmakla birlikte ağır sanayiye esas ama hafif sanayinin gelişimini hızlandırma, iktisadi verimliliği yükseltme, halk ve jandarma iş birliğini esas kılan iktisadi ve savunma bakımından tampon bölge oluşturmaktır. Bu amaca ulaşmak için şöyle birkaç tedbir uygulanmıştır(Fan Weiqing, 2012:62-63): ① Kapatma, durdurma, birleştirme, transfer etme, taşınma gibi şekillerde işletmelerin çoğu yeniden yapılandırılmıştır (tesis edilmiştir). Yani ilk etapta merkezi hükümet kararıyla 1983 yılından 1987 yılına kadar daha önceki büyük üç bölge sanayi tesislerinin inşası kapsamında tesis edilen 300'den fazla işletme içinde (teknik yada üretim yapısından dolayı)zor durumda kalan 121 işletme tespit edilmiş, bunun içinde 86'si birleştirilmiş veya başka bölgelere taşınmıştır. Artı kalanlar işletimi durdurulmuş veya kapatılmıştır. 1990 yılında tamamlana bu yapılandırma kapsamında toplamda 127 tane üretim tesisi başka bölgelere taşınmıştır. ② İşletmeler ürün yapında değişiklik yaparak toplumsal yaşam malzemeleri üretimine yönlendirilmiştir. Yani küresel durumdaki iyileşmeye paralel olarak devlet savunması için gerekli malzemelerin siparişleri azaltıldığı için talep yetersizliği oluşmuş, bu tür işletmelerin ayakta kalması için teknik yenileme yoluyla motosiklet, traktör, beyaz eşya, tarım iş makineleri, elektrik aletler gibi geniş piyasaya sahip ürünler üretmeye yönlendirilmiştir. ③ İşletmeler doğal kaynak ve teknik avantaj esasında birleşmeye veya işbirliği yapmaya yönlendirilmiştir. Yani devletin teşviki veya yönlendirilmesiyle 1986 yılına kadar işbirliği veya birleşme yoluyla markalı ürün üretebilme kapasitesine sahip 24 büyük holdig oluşturulmuştur. Yine bazı doğal kaynak bakımından avantajlı olan işletmelerle merkezi hükümet yönlendirmesiyle deniz kıyısı bölgelerde yer alan ve teknik bakımından avantajlı olan işletmelerle işbirliğine teşvik edilmiş olup, 1985 yılına kadar toplam tutarı 11×yüz milyon yuani aşan 500'den fazla türde işbirliği anlaşması imzalanmıştır.

Yukardaki dile getirilen adımlar ve tedbirler sayesinde şöyle birkaç konuda başarı sağlanmıştır(Fan Weiqing, 2012:63-64):

1. Ağır ve hafif sanayideki dengelenmeye paralel olarak endüstrü yapısında belirli düzeyde iyileşme sağlanmıştır. Yani 1980'lı yılların ortalarından başlayarak inşaat, giysi, gıda, dayanıklı mallar, elektronik eşya, makine ve kıyma gibi sektörlerin bütün endüstrü sisteminde ana sektörlerle dönüşmesi ve gelişmesiyle endüstri yapısında iyileşme sağlanmış ve sanayileşme bir üst düzeye taşınmıştır.

2. Tarımda makineleşme hızlandırılmıştır. Yani 1990'lı yıllardan başlayarak sanayileşmedeki ilerlemelere paralel olarak her yıl ortalama 20~30 milyon civarında kırsal alanlardaki artı işgücünün kentlere akın etmesiyle kentleşme hızlanmış, ucuz işgücünün sanayi üretimine katılması ve sanayi ürünlerine olan talepteki artışla beraber sanayi üretimi daha da canlanmış, tarım kesiminde makine ve alet kullanımı yaygınlaşmıştır.

3. Reform ve Açılımın başlatılmasından bu yana sanayi üretiminde artış hızlanmıştır. Hesaplamalara göre, 1979 yılından 1991 yılına kadar toplam sanayi üretim katma değeri 1607×yüz milyon yuan den 8087×yüz milyon yuana yükselerek yıllık ortalama büyüme oranı %9,90 olmuştur. Sanayi toplam çalışan sayısı 60.910.000 kişiden 99.470.000 kişiye yükselmiş olup, yıllık ortalama %3,8'lik artış gerçekleşmiştir. Sanayi toplam sabit yatırım tutarı 1980 yılındaki 2847,37×yüz milyon yuan 1990 yılı 7035,26×yüz milyon yuan'a yükselmiş, yıllık ortalama artış oranı %9,5 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi ürünleri toplam ihracat tutarı ise 1986 yılındaki 90,05×yüz milyon dolardan 1991 yılında 556,98×yüz milyon dolara yükselmiş olup, yıllık ortalama artış oranı %18 olarak gerçekleşmiştir. Dünya genelinde bakıldığında ise bu dönemi Çin sanayi ürünleri ihracatındaki artış hızı sadece Güney Kore'den az olmak kaydıyla diğer bütün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden daha hızlı olmuştur.

4. Sanayi yapısı istikrarlı bir şekilde iyileşmiştir. Reform ve açılımdan sonra Çin sanayi daha önceki ağır sanayi ağırlıklı olan üretimden katma değerli üretimine doğru evrilmiştir. Yani reform öncesindeki ağır sanayiye daha fazla önem verme hafif sanayideki ihmalden dolayı W.Hoffmann karşılaştırmasında büyük düşüş yaşanmıştır. 1979 yılında 1952 yılına kıyasla net ürün artışına göre hesaplanan W.Hoffmann karşılaştırması 1,35'den 0,63'e inerken, toplam üretim miktarına göre hesaplanan karşılaştırması 1,82'den 0,76'e inmiştir. 1990 yılında ise net ürün artışına göre hesaplanan karşılaştırmada 0,5, toplam ürün miktarına artışa göre hesaplanan karşılaştırmada ise 0,22'lik bir artış gözlemlenmiştir. Bu verilerden anlaşıldığı gibi reformdan sonra ağır sanayideki artış yavaşlamış, yüksek katma değerli üretim güçlendirilmiştir.

5. Çoklu mülkiyet şeklindeki özel işletmelerin sayısı ve katkısı artırılmıştır. Yani reformdan önce 1957 yılındaki özel mülkiyetin yasaklanmasından dolayı, sanayi toplam üretim değeri içinde devlet devlet mülkiyetindeki işletmelerin katkı oranı %79,6, kolektif mülkiyatındaki işletmelerin katkı oranı %19,9 iken, reformdan sonra özel mülkiyetin

tanınması ve teşviki sayesinde özel işletme sayılarının artmasıyla devlet işletmelerinin katkı oranı %31,5 civarında azalırken, kolektif mülkiyetindeki işletmelerin katkı oranı %5,6 civarında artmakla birlikte, özel işletmelerin katkı oranı %10,8'e ulaşmıştır. Yani sanayileşmede özel işletmelerin rolü güçlenmiştir.

İkinci dönem (1992~2002):

Bu dönem sekizinci beş yıllık plan (1990~1995), dokuzuncu beş yıllık plan (1996~2000) ve 10.beş yıllık planın (2001~2005) bir kısmının gerçekleştirildiği bir dönem olup, iktisadi kalkınma ve sanayileşmenin bir üst seviyeye yükseltilmesi bakımından büyük öneme sahip işletmelerin mülkiyet hakkı ve yönetilmesi konusunda reformun derinleştirilmesi, bir önceki dönem yürürlükte olan plan ve piyasadan oluşan karma mekanizmadan sosyalist özellik taşıyan piyasa mekanizmasının yürürlüğe konulması, batı bölgelerinde açılımın derinleştirilmesi gibi stratejik adımlar atılmıştır.

Kasım 1993 yılında gerçekleşen Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin 14.kongresinin üçüncü toplantısında sosyalist piyasa ekonomik sisteminin yürürlüğe konulması konusunda alınan kararda:

- kolektif mülkiyeti esas kılan ve çoklu mülkiyet şekillerinin gelişimini sağlama prensibinin devam ettirilmesi,
- devlet işletmelerinde reform gerçekleştirilerek piyasa koşullarına uygun mülkiyet hakkı, yetki ve sorumluluğu belirlendiği hükümet ve işletmenin ayrıldığı, moderin yönetim sistemine sahip işletme haline dönüştürülmesi,
- ülke genelinde bir bütün açık piyasa sistemi oluşturularak kentsel ve kırsal bölge piyasaların bağlantısının sağlanması,
- iç ve dış piyasa bağlantısını güçlendirilerek kaynak dağılımı ve verimliliğin yükseltilmesi,
- hükümetin iktisadi yönetme mekanizmasında değişiklik yaparak vasıtalı şekilde tedbir uygulayan makro kontrol sisteminin inşa edilmesi ve böylece iktisadi sistemin iyi işleminin sağlanması,
- katkıya göre paylaşımı esas kılan verimliliğe önem veren, adil paylaşım sisteminin oluşturulması,

- bir grup kişi veya bazı bölgelerin önce zenginleşmesi veya kalkınmasına öncülük tanınması,
- farklı derecelerde çeşitliliğe sahip sosyal sigorta sisteminin oluşturulması, kentsel ve kırsal bölgelerdeki yerleşiklere ortak yarar sağlayan ülkenin hâlihazırdaki iktisadi durumuna uyumlu olan sosyal sigorta ve yardımlaşma sisteminin oluşturularak iktisadi gelişmeyi sağlamakla beraber toplumsal istikrarın sağlanması,
- bütün bu tedbirlerin uyumlu bir şekilde uygulanması ve yürütülmesi sağlanarak Çin'e özgün sosyalist piyasa sistemin oluşturulması, sistemin iyi bir şekilde yürütmesi için gerekli kanun ve düzenlemelerin yapılması ortaya konulmuştur.

Yine hükümetin ekonomiyi yönetmedeki fonksiyonu ile ilgili olarak nüfus artışının kontrol altında tutulması, doğal kaynak ve çevrenin korunması, devlet mülkinin ve işletmelerin iyi gözetilmesi ve böylece iktisadi ve toplumsal kalkınma hedeflerine ulaşmanın sağlanması ortaya konulmuştur(Li Zhancai, 1999:566-568).

Bu dönemde işletmeler üzerinde yapılan reformun gerçekleştirilmesi konusunda şöyle birkaç adım veya tedbir uygulanmıştır(Songzheng, 2010:68): ① Modern işletme yönetim sisteminin uygulanması ve deneme şeklinde başlatılması, ② Büyüklerine önem verme ve öncülük tanıma, ③ Yerel işletme ve devlet işletmelerinde deneme şeklinde holdinglerin kurulması ve kürsel ticarete katılması, ④ Devlet mülkiyetindeki küçük işletmelerin birleştirilmesi veya satılması, ⑤ Devlet mülkiyetindeki küçük işletmelerin kiraya verilmesi veya vekaleten işletilmesi.

Batı bölgelerinde açılımın derinleştirilmesi konusunda merkezi hükümet şöyle birkaç konuda önemli adım atmıştır:

1. Bu bölgelerin demir yol, havalimanı, doğal gaz taşıma hattı, elektrik enerji hattı, haberleşme, radyo-televizyon, kanalizasyon gibi altyapı sistemleri inşa edilmiş ve güçlendirilmiştir.
2. Ekolojik denge ve çevre koruma projeleri başlatılmıştır.
3. Yerel bölgenin coğrafyası iklimi ve doğal kaynak zenginlik durumuna göre özgün işkolları ve mesleklerin geliştirilmesi, önkoşulları nisbeten iyi olan bölgelerde yeni yüksek teknolojik üretim kapasitesine sahip sanayi tesislerinin inşa edilmesi teşvik edilmiştir.

4. Bilgi ve teknolojik eğitim sistemlerinin güçlendirilerek nitelikli işgücünün yetiştirmenin hızlandırılması teşvik edilmiştir.
5. Dışa açılımı güçlendirmek suratiyle güvenli yatırım ortamı oluşturmak, dış yatırım çekmek ve Böylece teknik ve işletme yönetim seviyesinin yükseltilmesi teşvik edilmiştir.

Bu adımlar sanayide gelişmiş doğu bölgelerin enerji ve işgücü ihtiyacının karşılanması iç piyasanın genişletilmesi bakımından büyük rol oynamıştır(Jinbei, 2015:49-50).

Deng Xiao Ping'in 1992 yılında güney bölgelerde yaptığı araştırma ziyaretinden sonra sosyalizmin halkın refahını yükseltmede doğru yol olduğu, ancak bunun için bir grup kişi veya bazı bölgelerin önce zenginleşmesine öncülük tanınması gerektiği konusundaki önemli tespit ve tam olarak sosyalist piyasa ekonomisi sistemine geçilmekle Çin sanayi hızla Kalkınma sürecine girmiştir(Tanghao, 2012:34). Araştırmalara göre, 1992~1997 yılına kadar yıllık ortalama sanayi üretim değerindeki artış hızı bir önceki dönemki %9,7'den %16'ye yükselmiş kentleşme oranı da 1990 yılındaki %26,4'den %31,9'a yükselmiştir.

Reformun ve açılımın ilk döneminde sanayileşme stratejisinde dışa açılmakla hem iç ve dış piyasa ve kaynaklardan aynı anda yararlanma, özellikle dış yatırımın çekilmesi, ithalat ve ihracatın alınan vergi oranlarının kademeli indirerek ve Çin yuanının dolar karşısındaki değerini düşürerek ihracatın artırılması amaçlanmıştır. 1990'li yıllardan sonra ise, Çizelge 5-10 den anlaşıldığı gibi hammadde veya düşük katma değerli ürün ihracatından yüksek katma değerli ürün ihracatına yönelme amaçlanmıştır. 2002 yılında ihracattaki yüksek katma değere sahip sanayi ürünlerinin oranı %91,2'ye yükselmiş olup, iç piyasa da Mao döneminden beri devam eden "shortage economy" tamamen ortadan kalkmış, esas sanayi işkolları üretim düzeyi olgunlaşma dönemine girmiş, dış piyasa da ise dünyanın üretim tesisine dönüşmüştür (Jinbei, 2015:41-42).

Çizelge 5.10. Çin ithalat ve ihracat ürünleri yapısındaki değişim

Yıl	İhracat malları		İthalat malları	
	İşlenmemiş veya yarı işlenmiş(%)	Sanayi ürünleri (%)	İşlenmemiş veya yarı işlenmiş(%)	Sanayi ürünleri (%)
1980	50.3	49.7	34.8	65.2
1981	46.6	53.4	36.5	63.4
1982	45.0	55.0	39.6	60.4

1983	43.3	56.7	27.2	72.8
1984	45.7	54.3	19.0	81.0
1985	50.6	49.4	12.5	87.5
1986	36.4	63.6	13.2	86.8
1987	33.5	66.4	16.0	84.0
1988	30.3	69.7	18.2	81.8
1989	28.7	71.3	19.9	80.1
1990	25.6	74.4	18.5	81.5
1991	22.5	77.5	17.0	83.0
1992	20.0	80.0	16.4	83.6
1993	18.2	81.8	13.7	86.3
1994	16.3	83.7	14.3	85.7
1995	14.4	85.6	18.5	81.5
1996	14.5	85.5	18.3	81.7
1997	13.1	86.9	20.1	79.9
1998	11.2	88.8	16.4	83.6
1999	10.2	89.8	16.2	83.8
2000	10.2	89.8	20.8	79.2
2001	9.9	90.1	18.8	81.2
2002	8.8	91.2	16.7	83.3
2003	7.9	92.1	17.6	82.4
2004	6.8	93.2	20.9	79.1
2005	6.4	93.6	22.4	77.6
2006	5.5	94.5	23.6	76.4
2007	5.3	94.7	25.4	74.6
2008	5.4	94.6	32.0	68.0
2009	5.3	94.7	28.8	71.2
2010	5.2	94.8	31.1	68.9
2011	5.3	94.7	34.7	65.3
2012	4.9	95.1	34.9	65.1
2013	4.9	95.1	33.7	66.3

Kaynak: (Jinbei, 2015:42)

90'li yılların ortalarından başlayarak iç ve dış piyasayı birleştirme, küresel işbölümüne aktif katılma, bazı ürünlerde ithalat ve ihracat vergi oranlarını düşürme, dövizli sabit tutma gibi tedbirlerle düşük sermayeli üretim avantajı sağlayarak işletmelerin küresel rekabet gücünü artırma hedeflenmiştir. Bu amaç ve hedef kapsamında (devlet istatistik idaresinin verilerine göre), 2000 yılında onaylanan yeni dış yatırım türü 22347'ye ulaşarak bir önceki yıla göre %32,1 oranında artış gerçekleşmiş, sözleşme imzalanan yabancı yatırım toplam tutarı 624×yüz milyon dolarla ulaşarak bir önceki yıla göre %51,3 oranında artış gerçekleşmiştir. (Çizelge 5-11) Bu dönemde ithalat ve ihracat ürünleri ağırlıklı olarak yüksek katma değerli ürünlere yönelmiştir.

Çizelge 5.11. Dokuzuncu beş yıllık plan dönemi yapılan yabancı yatırım durumu

Yıl	Yatım proje sayısı	Anlaşma sağlanan toplam yatırım miktarı(yüz milyon yuan)	Gerçekleşmiş olan yatırım miktarı(yüz milyon yuan)
1996	24529	732.13	423.50
1997	21001	510.03	452.57
1998	19799	521.02	454.63

1999	17100	412.38	403.98
2000	22532	626.57	407.72

Kaynak: (Jinbei, 2015:59)

1991 yılında devlet üretim teknik kontrol ve ölçme idaresi tarafından 7485 işletme, 218 tür ve 8905 ürün üzerinde yapılan anket sonuçlarına göre, hâlihazırdaki üretim teknik seviyesi standartlarına uygunluk oranı %78,6 olarak hesaplanmıştır. Bunun içinde büyük, orta, küçük işletmelerin uygunluk oranı ayrı-ayrı %91,9 , %84,2 , %70,6 olarak devlet mülkiyetinde işletme yabancı ortaklığındaki işletme, pay hissedarlık şeklindeki işletme, kolektif işletme ve özel işletmelerin uygunluk oranları ise %86,2, %86 , %79, %73, %63 olarak hesaplanmıştır. Bu verilere göre, devlet mülkiyetindeki işletmelerin teknik düzeyinin diğerlerine göre yüksek olduğu görülse de, bu seviyenin küresel üretim rekabet gücü ve ürün kalitesi bakımından hala düşük düzeyde olduğu, bu konuda daha fazla adımların atılması gerektiği tespiti yapılmıştır(Jinbei, 2015:49).

2000 yılındaki istatistik verilere göre, kişi başı ortalama gayri safi milli hasıla 800 doları aşarak satın alma gücüne göre ise 3000 dolara ulaşarak ilk sanayileşme aşamasını tamamlamış, hatta deniz kıyısı bölgelerin bazıları orta gelirli düzeye ulaşmıştır. Çin sanayileşmesindeki sayısal olarak hızlı artışa bağlı olarak gelişmiş iktisadi düzeydeki bazı belirtiler görülmeye başlamıştır. Mesela, genel düzeydeki üretim teknikleri, özellikle işleme teknikleri yaygınlaşmış, üretim kapasitesi hızla artmakla birlikte üretim düzeyi maksimum düzeye ulaşmış, Çizelge 5-12'ten de anlaşıldığı gibi esas sanayi ürünleri üretimi dünyada ön sıraya geçmiş, üretim maliyeti ve fiyatları ve ortalama kar düzeyi aşağıya çekilmiş, işletmeler arası fiyat rekabeti keskinleşmiş, işkollarında merkezleşme süreci hızlanmış, gittikçe daha fazla işkolunda üretim kabiliyeti fazlası (kapasite kullanım oranının daha da yükseltilememesi) hadisleri görülmeye başlamıştır(Jinbei, 2015:45).

Çizelge 5.12. Önemli (Çin) sanayi üretim hammaddelerinin dünyadaki sıralaması

yıl	Çelik	Kömür	Ham petrol	Elektrik üretimi	Beton	Gübre üretimi	Pamuk
1978	5	3	8	7	4	3	1
1980	5	3	6	6	4	3	1
1985	4	2	6	5	1	3	1
1990	4	1	5	4	1	3	1
1995	2	1	5	2	1	2	1
1996	1	1	5	2	1	1	2
1997	1	1	5	2	1	1	2
1998	1	1	5	2	1	1	2
1999	1	1	5	2	1	1	2
2000	1	1	5	2	1	1	2
2001	1	1	5	2	1	1	2

2002	1	1	5	2	1	1	1
2003	1	1	5	2	1	1	1
2004	1	1	6	2	1	1	1
2005	1	1	5	2	1	1	1
2006	1	1	6	2	1	1	1
2007	1	1	5	2	1	1	1
2008	1	1	5	2	1	1	1
2009	1	1	4	2	1	1	1
2010	1	1	4	1	1	1	1
2011	1	1	4	1	1	1	1
2012	1	1	4	1	1	1	1

Kaynak: (Jinbei, 2015:45)

1990'lı yılların sonuna doğru, Çin sanayi üretim artışını sınırlayıcı unsur olarak görülen arz kabiliyeti yetmezliğinin yerini verimli talep yetmezliği almıştır. Yani gittikçe daha fazla işkolunda üretim miktarını azaltmanın daha uygun olduğu veya teknik seviyesinin yükseltilmesi gerektiği hissedilmeye başlanmıştır. Üretim gücünde fazlalık, verimli talebe yetmezlik, iktisadi büyümede yavaşlamanın gittikçe ağırlaştığı böyle bir durumda merkezi hükümet sanayi yapısının optimize edilmesi, ürün kalitesinin ve verimliliğinin yükseltilmesi, üretimde küresel rekabet gücünün artırılması için şöyle birkaç teşvik ve tedbir ortaya koymuştur(Jinbei, 2015:46): ① Piyasa ve iktisat kurallarına uygun olmak koşuluyla çeşitli vatsa ve tedbir kullanarak piyasada satışı iyi gitmeyen ürünlerin üretimine sınır getirme, ② Ağırlıklı olarak eski üretim tesislerinden teknik yenilenmesi hızlandırılarak kalite birinci algısıyla ileri düzeydeki üretim teknikleri kullanılarak ürün çeşitleri ve yapısının iyileştirilmesi, ③ Yeniden ortaya çıkan ve yeni yüksek teknolojik meslekler özellikle bilişim, biyoteknoloji, yenilenebilir enerji, yeni hammadde ve çevre korumacı gibi alanların daha da geliştirilmesine önem verilmekle birlikte emek yoğun tıplı mesleklerinde geliştirilmesine önem verme, ④ Meslek gruplarının yeniden düzenlenmesini sağlayarak önemli mesleklerde ölçek ekonomisi ve optimizasyonun gerçekleştirilmesi.

Bu dönemde yine hane halkın satın alma gücünün yükselmesine paralel olarak beyaz eşya, iletişim araçları, bilgisayar, traktör, araba gibi ürünler ve yeni konutlara olan talebin artmasından dolayı ağır sanayi, haberleşme ve elektronik eşya üretiminde hızla artış yaşanmıştır. Mesela, araştırmalarda hesaplanan verilere göre, haberleşme ve elektronik eşya toplam üretim değerinin gayri safı milli hâsıladaki payı 1989 yılında %1,4 iken, bu oran 2001 yılında %4,2'e yükselmiş, sanayi üretim toplam değeri içindeki payı ise 1989 yılındaki %5'den 2001 yılında %10'a yükselmiştir. Bu iki türdeki üretimin sanayi üretim değerinin artışındaki katkısı ise %20'e yaklaşmıştır.

Bu dönemde ekonomik kalkınma ve sanayileşme bakımından önemli değişim ve ilerlemeler özetlenecek olursa:

1. Sosyalist kolektif mülkiyet esas olmak koşuluyla, çoklu mülkiyet şekilleri geliştirilmiştir.
2. Sanayi alt yapısının oluşturulması ve teknik yenilemede büyük ilerleme kaydedilmekle birlikte, sanayi üretim gücü büyük derecede artırılmıştır.
3. Sanayi toplam üretim değeri ve sanayi esas üretim miktarı istikrarlı bir şekilde artırılmıştır.
4. Esas sanayi işkolu üretim miktarı ve değeri hızla artmıştır.
5. Büyük ölçekli sanayi işletmelerinin oranı gittikçe yükselmiştir.
6. Sanayi üretim teknikleri giderek yükseltilmiştir.
7. Sanayi üretim tesislerinin bölgelere göre dağılımı belirli düzeyde optimize edilmiştir.
8. Özel işletmelerin sanayileşmedeki rolü giderek artmıştır.
9. Piyasa mekanizmasının sanayileşmedeki rolü giderek güçlenmiştir.

20.yüzyılın sonlarına doğru kentleşmenin hızlanması, tüketim artış ve ihracattaki hızla artıştan dolayı ağır sanayide yeniden gelişme yaşanmıştır. Kentleşmenin inşaat sektörü ve altyapı inşasındaki gelişmeyi tetiklemesiyle enerji ve hammadde sektöründe ihtiyacı arttırılmıştır, tüketimdeki yükseliş ise dayanıklı mallara olan talebi arttırmıştır. Bütün bunlara ilaveten dış ticaretteki artış, gemi, liman araç-gereçleri, taşımalık gibi dış ticaret ile ilişkili imalat sanayi talep artışları demir çelik, beton, madencilik, elektrik üretimi, iş makineleri üretimi gibi ağır sanayi işkollarının gelişmesi için büyük bir alan yaratmış ve ağır sanayinin yeniden gelişmesini sağlamıştır (Tanghao, 2012:57).

Bu dönemde yukarda dile getirildiği gibi olumlu gelişmelerin ortaya çekmesiyle beraber şöyle birkaç sorun da ortaya çıkmıştır(Tanghao, 2012:79): ① Aynı türde üretim tesislerinin tekrar kurulması ve imalat sanayinde üretim fazlalığı gibi sebeplerden dolayı endüstrü yapısı optimize edilmemiş, kaynakların verimlilik oranı düşük kalmış, ② Hizmet sektörünün sanayideki ilerlemeye göre geri kalmışlığından dolayı işgücü katılım oranı düşük kalmış, böylelikle tüketimdeki talep artışı sınırlı kalmış ve sanayi üretim artışı olumsuz etkilenmiştir. Sanayi kesiminde özellikle imalat sektörünün yüksek oranda olması, bazı sanayi ürünlerinde arz fazlasına ve kapasite kullanımının düşük kalmasına yol açmıştır. Yine hizmet kesiminin toplam üretimdeki oranının fazla düşük kalması tüketimdeki talep artışını sınırlamış, böylelikle sanayinin kalkınması olumsuz etkilenmiştir.

③ Kaynak harcamasındaki (tüketimindeki) fazlalık, çevre kirlenmesini artırmış, böylece kaynak, çevre ve ekonomik kalkınma arasındaki dengenin sağlanması olumsuz etkilenmiştir. ④ Sanayi kesiminde üretim teknik seviyesinin düşük kalması, üretim araç-gereçlerinin eski modelde kalması, mesleki niteliğin düşük kalması gibi unsurlar, işgücü verimliliğinin düşük kalması, endüstriyel yapıda optimizasyonun sağlanmamasına yol açmış, böylelikle sanayi ekonomisinin istikrarlı kalkınması olumsuz etkilenmiştir.

Üçüncü Dönem (2002 yılı sonrası) Yeni Tip Sanayileşme Dönemi:

2001 yılında Çin'in dünya ticaret örgütüne resmi üye olarak katılmasından sonra bir taraftan Çin'in iktisadi kürselleşme akımına uyum sağlayarak, yani küresel iş bölümü ve ürerime katılarak, kendine özgün iktisadi avantajlar sayesinde kalkınma ve sanayileşme için büyük bir fırsat ortaya çıkmıştır. Diğer yandan mevcut dünya iktisadi düzeni ve ticaret kuralları gereği büyük oranda enerji ve işgücü tüketimine dayalı geleneksel iktisadi büyüme ve sanayileşme modeli yerine daha az enerji tüketen ve çevreye daha az zarar veren yeni bir düşünce veya modelin ortaya konulması gereği ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili yapılan araştırmalara göre, 2003 yılında Çin'in kişi başı ortalama gayri safi milli hâsılası 1000 doları aşmış ve küresel araştırmalarda sanayileşmede stratejik dönem olarak görülen, yani hızla kalkınma için fırsatların doğmasına karşın sorunların da baş göstereceği bir sürece girmiştir.

Çin'in üçüncü kuşak liderlerinden Jiang Zi Min şöyle birkaç konuda yeni fikirleri ortaya koymuştur(Tanghao, 2012:174):

- kalkınma için yeni fikir ve düşüncelerin üretilmesi, iktisadi yapının optimize edilmesinin stratejik konu olarak görülmesi,
- piyasadaki talep artışına göre üretim artırılması için gerekli çabanın gösterilmesi,
- teknik düzeyi ve iktisadi katma değeri yüksek ürünleri üretme ve meslekleri güçlendirme için faydalı endestüryel yapı(mealek yapısı)nın oluşturulması.

Bu talep ve hedefleri esasında, bir sonraki devlet reisi Hu Jin Tao 2003 yılı Ekim ayında gerçekleşen merkezi hükümet toplantısında “insanı merkeze alan, kapsamlı, dengeli ve istikrarlı kalkınma”yı amaçlayan bilgiye dayalı kalkınma düşüncesini ortaya koymuştur.

Çin'in daha önceki iktisadi büyüme ve sanayileşme stratejileri adımları ve hedefleri yüksek miktarda hammadde enerji ve insan gücü kullanarak hızla büyüme şeklinde oluşturulduğu için tarımsal kalkınma düşük kalmış, çevre kirliliği gittikçe artmış, sanayileşme sürecindeki ekonominin hızla kalkınma ile kaynakların ve çevrenin korunması arasında ters yönlü ilişki şekillenmiştir. Bu sebeplerden dolayı merkezi hükümet 16.halk vekiller toplantısında (2002), bilgi teknoloji ile sanayileşmenin birleştirildiği, yüksek oranda teknoloji içeren yüksek katma değer üreten, daha az enerji tüketen, çevreyi koruyan, insan kaynakları bakımından avantaja sahip yeni tip sanayileşme modelinin hayata geçirilmesi ve bilişim ve yeni ileri teknolojinin güçlendirilmesi, endestüri yapısının opitimze edilmesi gibi adımların artırılması hedef olarak açıklanmıştır ve talep edilmiştir(Fan Weiqing, 2012:73-74).

2007 yılında gerçekleşen merkezi hükümet 17.halk vekilleri toplantısında, geçmiş beş yıllık süre içinde yeni tip sanayileşme kapsamında açıklanan hedef ve adımların gerçekleştirilme süresince elde edilen bilgi ve tecrübe esasında iktisadi ve toplumsal kalkınmanın birlikte ele alındığı teknik ve içerik bakımından daha da zenginleştirerek şöyle birkaç adım ve tedbir açıklanmıştır(Fan Weiqing, 2012:75): ① Sanayileşme ile bilişimde ilerlemenin birlikte sürdürülmesi, ② Sanayileşme ile çevre korumanın birlikte ele alınarak yeşil sanayileşme yolun takip edilmesi ③ Sanayileşme ile tarımı modernleştirmenin birlikte ele alınması ve sürdürülmesi, ④ Yeni yüksek teknolojik gelişme ile kullanışlı teknolojilerde gelişmenin birlikte ele alınarak yüksek düzeyde sanayileşme yolunda ilerleme, ⑤ Sanayileşme ile kürselleşmenin birlikte ele alınarak kürsel piyasanın takip edilmesi, ⑥ Sanayileşme ile hizmet kesiminde kalkınmanın birlikte ele alınarak modern hizmet sektörlerinin geliştirilmesi.

2012 yılında gerçekleşen merkezi hükümet 18.Halk Vekilleri Kongresi toplantısında daha önceki hedef ve adımlar esasında bilişim ağının genişletilmesi, kentleşme ve tarımın modernleştirilmesinin birlikte ele alınarak ve sürdürülerek Çin'e özgün sanayileşme yolunda ilerleme esas hedef olarak açıklanmıştır(Fan Weiqing, 2012:75).

Reform ve açılımdan bu yana 2010 yılına kadar yaklaşık 30 yıllık iktisadi ve sanayideki kalkınma durumuna bakıldığında, 2010 yılı itibariyle toplam gayrı safi milli hâsılası 397983 ×yüz milyon yuana ulaşarak Japonya'yı geçerek ve ABD'ye çok yaklaşılarak dünyanın ikinci büyük ekonomisine, kişi başı ortalama gayrisafi milli hâsılası 1978 yılında

155 dolardan 23 yıl sonra 2001 yılında 1000 dolara, ardından dokuz yıllık kısa bir sürede 4200 dolara ulaşarak orta gelirli ülkeye, imalat sanayi üretim kapasite büyüklüğünde dünyada birinci knuma geçmiştir. Her on bin yuanlık gayrisafi milli hâsılasının artırılması için tüketilen enerji harcaması 1986 yılındaki 7,87'den 2013 yılında 0,66'ye inmiştir. 2014 yılı itibariyle dünyadaki en güçlü 500 işletme içinde yer alan işletme sayısı 100'e, 2009 yılı itibariyle ihracatta dünyada birinci, tarım, sanayi ve hizmet kesimlerinin GDP içindeki katkı oranı 1978 yılındaki %28,2, %47,9, %23,9'den 2013 yılında %10, %43,9, %46,1'a ulaşmıştır(çizelge 5-13). Ham petrol dışında esas sanayi ürünleri üretiminde dünyada birinci, 1980 yılında toplam ihracat ürünleri içinde sanayi ürünlerinin payı%49,7 iken, bu oran 2013 yılı itibariyle %95,1'e yükselmiştir. 1978~2008 yılları arasında yurt içi gayrisafi milli hasıla yıllık ortalama artış oranı %9,6, sanayi üretimi yıllık ortalama artış oranı %11,98 olarak, sanayileşmiş ülkelerin sanayileşmede 200~300 yıllık bir sürede ulaştığı sanayileşme düzeyine 30 yıllık bir sürede ulaşarak, dünyada "Çin mucizesi" yaratmıştır. Tarım, sanayi ve hizmet kesimi istihdama katılma oranı 1978 yılında %70,5 , %17,3, %12,2, iken, 2008 yılında %39,6, %27,2, %33,2 olmuştur. Toplam sanayi üretim değeri içinde hafif ve ağır sanayi pay oranları 1952 yılında %64,5 , %35,5. 1978 yılında %43,1 , %56,9. 2008 yılında %28,9, %71,1, 1995~2008 arasında yeni ileri teknoloji ürünlerinin toplam sanayi üretim artışına katkısı %7,0'den %9,6'ye yükselmiştir. Yurt içi gayrisafi milli hasıla yıllık ortalama, büyüme, tarım, sanayi ve hizmet kesimlerinin katkısı %1,216, %5,53, %2,691, sermaye, emek gücü ve teknik katkı oranı %6,136, %1,18, %2,122. 2008 yılı itibariyle döviz rezervi 19460,3×yüz milyon ABD dolarına ulaşarak en fazla döviz rezervine sahip ülke konumuna gelmiştir(Jinbei, 2015:61-108).

Çizelge 5-13 Reform ve Açılım sonrası üç ana sektörün ülke GDP'si içindeki paylarının değişimi

yıl	Tarım sektörü(%)	İmalat sanayi sektörü(%)	Hizmet sektörü(%)
1978	28.2	47.9	23.9
1979	31.3	47.1	21.6
1980	30.2	48.2	21.6
1981	31.9	46.1	22.0
1982	33.4	44.8	21.8
1983	33.2	44.4	22.4
1984	32.1	43.1	24.8
1985	28.4	42.9	28.7
1986	27.1	43.7	29.1
1987	26.8	43.6	29.6
1988	25.7	43.8	30.5

1989	25.1	42.8	32.1
1990	27.1	41.3	31.5
1991	24.5	41.8	33.7
1992	21.8	43.5	34.8
1993	19.7	46.6	33.7
1994	19.9	46.6	33.6
1995	20.0	47.2	32.9
1996	19.7	47.5	32.8
1997	18.3	47.5	34.2
1998	17.6	46.2	36.2
1999	16.5	45.8	37.8
2000	15.1	45.9	39.0
2001	14.4	45.2	40.5
2002	13.7	44.8	41.5
2003	12.8	46.0	41.2
2004	13.4	46.2	40.4
2005	12.1	47.4	40.5
2006	11.1	47.9	40.9
2007	10.8	47.3	41.9
2008	10.7	47.4	41.8
2009	10.3	46.2	43.4
2010	10.1	46.7	43.2
2011	10.0	46.6	43.4
2012	10.1	45.3	44.6
2013	10.0	43.9	46.1

Kaynak:(Jinbei, 2015:45)

Yeni Çin'in kurulmasından bu yana yaklaşık 60 yıllık mücadele ve kendine özgün adımlar sayesinde Çin sanayileşmesinde yukarda dile getirildiği gibi başarı ve ilerleme sağlanmış olsa da, hızlandırılmış sanayileşme sürecini baştan geçirdiği için aşağıdaki gibi istikrarlı kalkınmayı zorlaştıran sorun ortaya çıkmıştır(Tanghao, 2012:167-168).

(1) Enerji ve doğal kaynak kullanımında verimlilik oranı düşük, kullanım miktarı fazla olduğu için çevreye zararı geçtikçe artmakla beraber, dışa bağımlılığı gittikçe artmıştır.

(2) Nüfus ve istihdamda baskı gittikçe artmıştır. Yani nitelik bakımından uyum sağlayamama veya başka sebeplerden dolayı mevcut işletmelerde işten çıkarma sürerken, diğer yandan geliştirilmesi hedeflenen yeni yüksek teknolojik üretim kapasitesine sahip işletmelerin kiriterlerine uygun nitelikli işgücünün yetersiz olmasından dolayı yeni istihdamın yaratılması ve işsizlik oranının düşürülmesi zorlaşmıştır.

(3) Üretim maliyeti gittikçe artmıştır. Sanayide toprak kullanımını azaltma ve çevre korumayı amaçlayan uygulamaların hayata geçirilmesinden dolayı arazi fiyatları yükselmiş işgücü ücretlerinin yapışkan olmasından dolayı emek kullanımı yoğun olan sektörlerde ücretler yükselmiştir. Üretim maliyetlerindeki artış sanayide üretim artışı ve sanayileşme hızını sınırlamıştır.

(4) İmalat sanayi üretim seviyesi düşük kalmış, yani kalitesi düşük olan ürünleri üretim kapasitesi fazla iken, kaliteli ürün üretme kapasitesi düşük kalmıştır. Yani yakın zamanda gerçekleştirilen sanayi araştırmasına göre esas sanayi ürünleri üretiminin %80’de üretim fazlası yaşanırken, yeni yüksek teknolojik içeren ürünlerin çoğu ithalata dayalı kalmış, sabit sermaye içinde yer alan makine aletlerinin %65’i ithal edilmiştir.

(5) İhracat ürünleri yapısının uygun olmamasından dolayı, dış ticarete sık-sık anlaşmazlıklar yaşanmıştır. İktisadın kürselleşmesiyle Çin dünyanın üretim tesisi haline gelmesinden dolayı enerji tüketim ve çevreye zararı fazla olan üretim türlerinde yabancı yatırımı artmış, inovasyon kabiliyetinin düşük kalmasından dolayı ihracat ürünleri katma değeri düşük ürünlerden oluşmuş ve ülkelerin korumacı politikalarıyla fazla oranda gümrük vergisi ödemek zorunda kalmıştır.

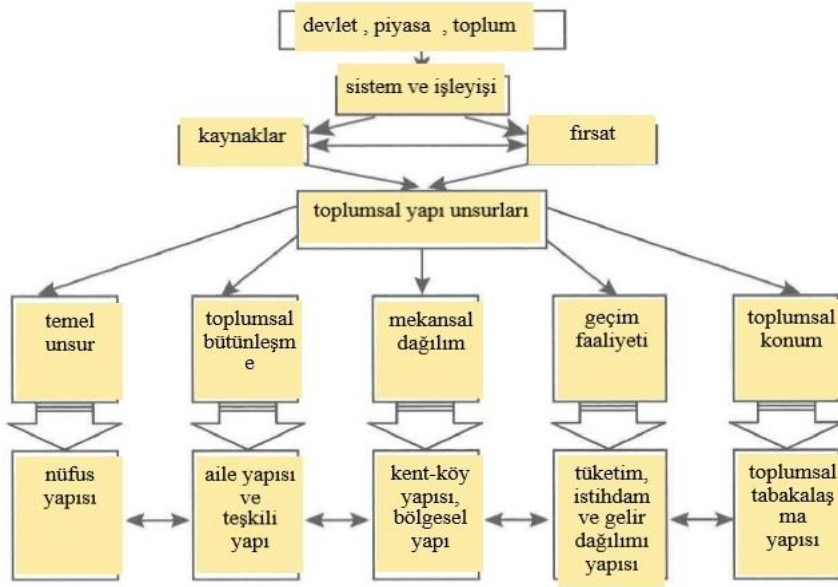
6.ÇİN SANAYİLEŞME SÜRECİNDE TOPLUMSAL, KÜLTÜREL, İKTİSADİ VE SİYASİ YAPIDAKİ DEĞİŞİM

6.1.Toplumsal Yapıyı Oluşturan Unsurlardaki Değişim

Toplumsal yapı sosyolojinin temel alanlarından biri olup, genel anlamda toplumsal yapı, bir ülke veya bölgedeki belirli ölçülerde kaynak ve fırsatlara sahip birey veya grup, cemaatlerin teşkilleşmesi ve sosyal ilişkiler ağını oluşturmastır. Genelde literatürlerde sık sık rastladığımız sosyal değişme tam olarak toplumsal yapıdaki değişimi ifade etmektedir. Bir bölge veya ülkenin sosyal değişme durumu ve temayülünün kavranması demektir. Nitekim 19.yüzyılda yaşamış olan ünlü Fransız sosyolog Durkheim “bir toplumun yapısının incelenmesi o toplumda teşekkül etmiş olan olay ve olguları açıklamanın anahtarıdır” demiştir.

Toplumsal yapı ve iktisadi yapı bir ülke veya bölgenin iki esasi ve temel yapısıdır. İktisadi yapı ise bir ülke veya bölgenin temel iktisadi bünyesi olup, iktisadi durumu ve gelişme düzeyini kavramanın önemli boyutudur. Bir benzetmeyle ifade edecek olursak, iktisadi yapı ve toplumsal yapı, bir madalyanın iki yüzü gibi olup, biri kavranmadan diğeri açıklanamaz veya kavranamaz.

Toplumsal yapı da iktisadi yapı gibi birkaç alt yapı (unsurlardan) oluşmakta olup, temel unsur olan nüfus yapısından başka toplum bütünlüğünün oluşum şekli olarak ifade edilen aile yapısı ve teşkilat yapısı, fiziki veya coğrafi olarak dağılımı sonucu oluşan kır veya kent yapısı, geçim şekli olarak ifade edilen istihdam yapısı, gelir dağılımı yapısı, tüketim yapısı ve genelde nüfuz veya statü olarak ifade edilen tabakalaşma yapısından oluşmaktadır. Bütün bu alt unsur veya yapıların içinde tabakalaşma yapısı merkezi konumda olup, diğeri yapıların oluşumunda önemli rolü vardır. Yukarıda telaffuz ettiğimiz toplumsal yapıyı oluşturan alt unsurlar ve onların etkileşimini (Çin sosyolojisine göre) Şekil 6-1 de gösterildiği gibi ifade etmek mümkün(Lu Xueyi, 2018:11).

Şekil 6.1. Toplumsal yapı analiz şeması

Yukarıda ifade edildiği gibi toplumsal yapı ve iktisadi yapı, bir ülke veya bölgenin en temel yapısı olup, gelişme durumu ve gelecekteki temayülünü anlama veya öngörme bakımından en önemli göstergelerdir. Modern iktisadi yapı ve toplumsal yapının şekillendirilmesi, bir ülkenin modernleşmesinde kritik önem taşır. Bu öneme açıklama getirecek olursak, ilk olarak bir ülke veya bölgenin iktisadi büyümede hız kazanmasının temelidir. İkinci olarak ise, toplumsal yapıdaki kaynak ve fırsat paylaşımının adil olması, toplumdaki bireylerin motivasyonunu artırmakla beraber, iktisadi kalkınmaya olan katkısını da artırır. Aynı zamanda toplumsal yapıyı oluşturan tüm altyapıların optimizasyonu, iktisadi büyüme için önemli destek sağlar. Bir ülke veya bölgede sanayileşme veya modernleşmenin gerçekleşmesi sadece iktisadi büyümede hedefe ulaşmakla olmaz, iktisadi büyümeye uygun olarak yapısal dönüşümün sağlanması gerekir. Mesela, Orta Doğu'daki bazı petrol zengini ülkelerde kişi başı gayri safi milli hâsıla (GDP) birkaç on bin ABD dolara ulaşmış, doğal kaynakları ne kadar bol olsa da, kaynak ve fırsatların taksimatı dengesiz, iktisadi ve toplumsal yapıları uyumlu olmadıkları için, bir başka deyişle modern iktisadi yapı ve toplumsal yapı şekillendirilemediği için, bu ülkeler uluslararası camiada modernleşmiş veya gelişmiş ülke olarak kabul edilmemektedir. Bir başka örnek de Latin Amerika kıtasındaki bazı ülkelere takdire şayan iktisadi kalkınma gerçekleşmiş, kişi başı gayri safi milli hasıla yaklaşık on bin dolar olsa da, modern toplumsal yapı oluşturulamamıştır. Yani kaynak ve fırsat paylaşımı dengesiz olduğu için köy ve kent yapısı, istihdam yapısı, gelir dağılımı yapısı, tabakalaşma yapısı gibi alt

yapılarda büyük dengesizlik oluşmuş, böyle olması da toplumsal çatışmalara yol açmış, ülkenin kalkınmasına büyük engeller oluşturmaktadır. Bu konuda başarı elde etmiş ülkeler olarak örnek gösterecek olursak Almanya ve Japonya gösterilebilir. Bu iki ülkede ikinci dünya savaşından evvel ideal bir toplumsal yapı oluşturulmuş, mühendis, teknik elemanlar ve bilim adamları gibi yüksek nitelikteki orta sınıf yapısını oluşturabildikleri için ikinci dünya savaşından sonra hızla toparlanabilmiş ve gelişmiş ülkeler olarak ön safta yer alabilmiştir(Lu Xueyi, 2018:11-12).

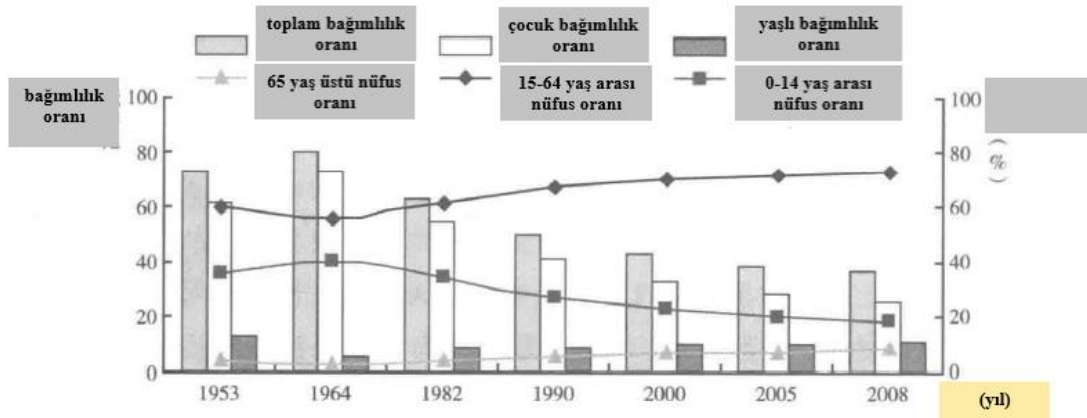
Çin sanayileşmesinin bütüncül olarak değerlendirilebilmesi ve anlaşılabilmesi için önce farklı dönemlerdeki toplumsal yapıyı oluşturan unsurlardaki değişimleri ele alacağız.

6.1.1.Nüfus Yapısındaki Değişim

Nüfus, sosyal yapıyı oluşturan canlı ve dinamik unsur olup, nüfusun incelenmesi, aynı zamanda cemiyetin sosyal yapı şartlarının ortaya çıkarılması demektir. Nüfus, demografik, kültürel, sosyal ve ekonomik yönleri ile ele alınabilen bir özellik taşımakla beraber hem üretici, hem tüketici fonksiyonuna sahiptir. (Erkal, 2012:193) Genel anlamda nüfus yapısı, belirli mekân ve zaman içindeki toplam nüfusun farklı özellik veya nitelik bakımından oransal ilişkisini ifade etmektedir. Dar anlamda nüfus yapısı nüfusun yaş ve cinsiyet yapısını, niteliği, coğrafik konumu, ırkı gibi özellik ve kriterlere göre sınıflanmasını ifade etmektedir.

1.Nüfusun yaş ve cinsiyete göre yapısal değişimi

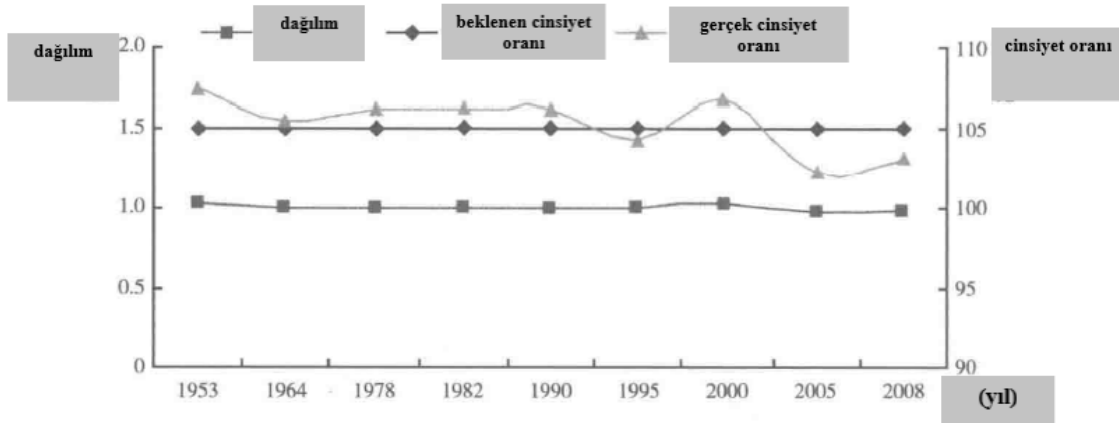
Şekil 6-1 den anlaşıldığı gibi 1953 ve 2008 yılları arası nüfusun 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı 1953 yılına göre %88.2 artmış, faal nüfus ve işgücü nüfus olarak sayılan 15~64 yaş arası nüfus ise %22.7 artmış, 0~14 yaş grubu oranı ise %47.6 azalmıştır. Toplam nüfusun bağımlılık oranı ise %49'dan %40'a inmiştir. Genel bir ifadeyle nüfus yaşlanma yönünde, işgücü nüfus grubu 15~64 “altın çağını” yaşamakta, nüfus yapısının genel görünümü ise “olgunlaşan” durumdadır(Lu Xueyi, 2018:54).

Şekil 6.2. 1953-2008 yılları arası nüfus yaş yapısındaki değişim

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:54)

Nüfusun cinsiyet özelliğine göre yapısal değişimini özetleyecek olursak, şekil 6-3 den anlaşıldığı gibi 1964 den bu yana toplam nüfusun cinsiyet oranı 103~107 arasında değişmiş olup, makul Aralıktadır. Nüfustaki yaşlanmanın hızlanmasından dolayı cinsiyet oranı düşmektedir. Böyle olmasının esas sebebi 0~4 yaş arası nüfusun cinsiyet oranındaki dengesizliğin büyük olmasıdır. (şekil 6-3)

Şekil 6.3. 1953-2008 yılları arası nüfus cinsiyet oranındaki değişim

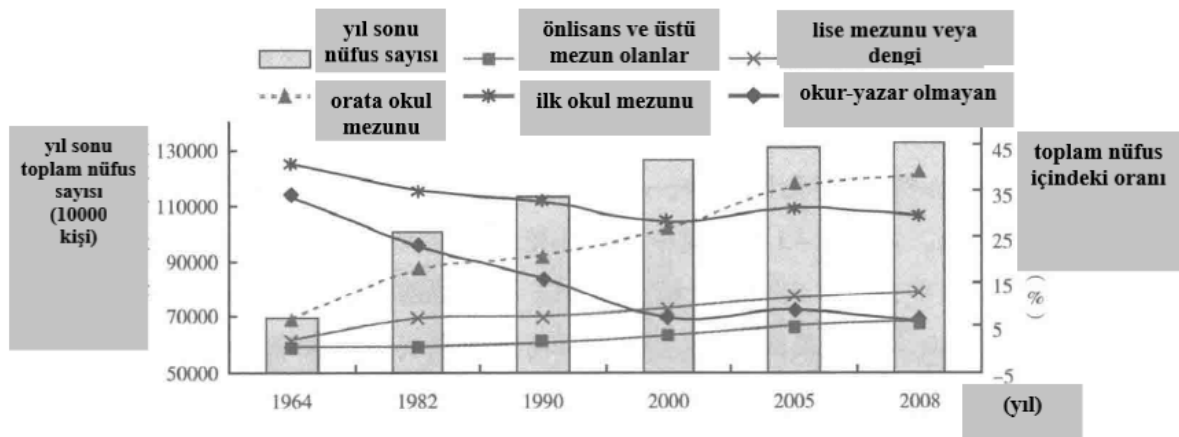
Kaynak : (Lu Xueyi,2018:54)

2.Nüfusun Nitelik Yapısı

İ) Nüfusun vücut sağlığı açısından değişimi. 1950 yılında %138.4 olan 0~4 yaş arası bebek ölüm oranı, 2006 yılı itibariyle %20.1'e inmiştir. Medyan yaş beklentisi ise 1950 yılındaki 48'den 2006 yılı itibariyle 72'ye yükselmiş olup, uluslar arası standartlarına göre dünya medyan yaş beklentisinden 6 yaş civarında yükselmiştir.

İİ) Nüfusun Eğitim Düzeyi Açısından Değişimi

Çin istatistik yıllığından erişildiği verilere göre, 1982 yılında 6 yaş üzeri nüfusun ortalama eğitim alma süresi 5.2 yıl iken, 2007 yılı itibariyle bu süre 8.2 yıla yükselmiştir. Şekil 6-4 den anlaşıldığı gibi 2008 yılı itibariyle lise mezunu nüfusun oranı %20, önlisans ve yukarı düzeyde mezun olanların oranı ise %6.3'e yükselmekle beraber okur-yazar olmayanların oranı hızla düşmüştür.

Şekil 6.4. Nüfus okur-yazarlık ve eğitim düzeyi oranındaki değişim

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:56)

Çizelge 6-1 den anlaşıldığı gibi 1978 yılında her 10 bin kişi içinde örgün eğitimde lisans mezunu sayısı 8.9 kişi iken, 2008 yılı itibariyle bu sayı 152'ye yükselmiştir. 1978~2008 yılları arasındaki yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin sayısı 1320000 olup, yıllık ortalama 4500 araştırmacı yetiştirilmiştir. 2008 yılı itibariyle her 10 bin kişi içindeki doktora öğrencisi sayısı 1800, yüksek lisans öğrenci sayısı ise 7900'dır.

Çizelge 6.1. Lise ve üstü eğitim sürecinde olan ve yurt dışından mezun olup dönenler sayısındaki değişim

Yıl	Üniversite		Açık öğretim mezunları (10000)	Yurt dışından Mezun Olanlar	Teknik okullarda n mezun olanlar	Lise Mezunları sayısı	Her 10000 kişi içindeki Yüksek lisans yapmakta olanların sayısı	Her 10000 kişi içinde üniversite de eğitim almakta olanların sayısı	Her 10000 kişi içinde lisede eğitim almakta olanların sayısı
	Yüks ek lisans mezunu sayısı	Önlisans ve lisans mezunu (10000)							
1952	2763	19.1	---	---	38.3	26.0	0.05	3.3	11
1965	4546	67.4	---	199	497.7	130.8	0.07	9.3	45
1978	10934	85.6	---	248	88.9	1553.1	0.11	8.9	171
1985	87331	170.3	---	1424	460.8	741.1	0.83	16.1	102
1992	94164	218.4	---	3611	739.2	704.9	0.80	18.6	108
1999	233513	413.4	305.5	7748	1188.0	1049.7	1.85	57.1	176
2002	500980	903.4	559.2	17945	1120.9	1683.8	3.90	113.9	216
2008	1676862	2021.0	904.2	69300	2097.9	2476.3	12.6	220.1	344

Kaynak: (Lu Xueyi,2018:56)

İii) Nüfusun Coğrafik Bölgelere Göre Dağılımı

Nüfusun coğrafik bölgelere göre dağılımı bir ülkenin iktisadi ve toplumsal kalkınmasında büyük öneme ve etkiye sahip olup, “yapısal güç” niteliğindedir. Yani toplumsal kaynakların paylaşılması, fırsatların geliştirilmesini etkilemekte ve işgücü mobilizesiyle yakından ilgilidir.

(1)Nüfusun Bölgelere Göre Değişimi

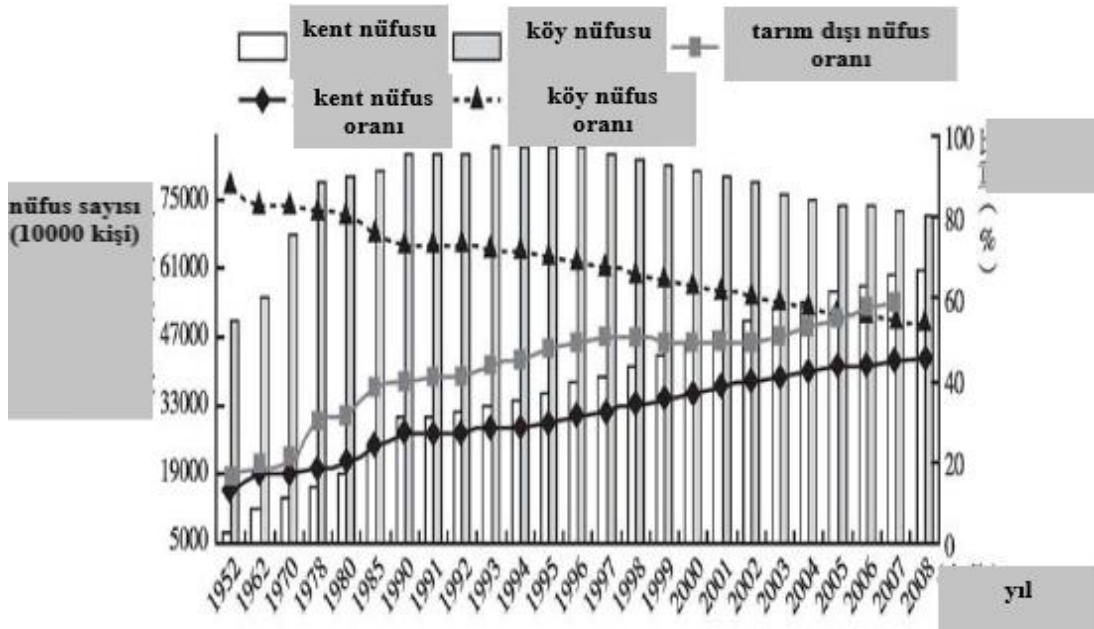
1978 yılından bu yana ülkenin doğu ve orta kesimleri arasındaki farklar geçtikçe azalmaktadır.

Çizelge 6.2. Ülke bölgesel nüfus yapısındaki değişim

Yıl Tür	Doğu bölgesi			Orta bölgesi			Batı bölgesi		
	1978	1992	2007	1978	1992	2007	1978	1992	2007
Yılsonu nüfusun toplam içindeki oranı	38.6	38.4	39.9	36.7	36.8	34.1	24.7	24.8	26.1
Nüfus yoğunluğu(kişi/Km2)	337	408	485	119	145	154	41	50	60
Nüfus artış oranı(%)	12.56	8.15	4.87	13.67	11.5	4.89	14.44	12.11	5.92
Kentleşme oranı(%)	17.0	25.3	55.4	20.5	25.6	44.4	12.8	16.2	36.0
Toplam kent nüfusu içindeki oranı(%)	38.1	41.9	48.2	43.6	40.7	31.3	18.3	17.4	20.5
Tarım dışı nüfus oranı(%)	30.6	50.6	70.8	25.8	39.2	53.3	21.0	29.1	48.7
Hizmet sektörü istihdam oranı(%)	12.0	20.3	35.5	10.6	17.9	29.8	10.0	15.7	30.8
Kişi başı üretim değeri(yuan)	485	3241	31554	311	1742	15927	259	1843	12325
1978-2007 yılları yıllık ortalama nüfus artışı (10000)	528			334			362		
Kaynak : (Lu Xueyi, 2018:58)									

(2) Kentsel ve Kırsal Bölgelerdeki Nüfus Oranlarının Değişimi

Şekil 6-5den anlaşıldığı gibi kent ve kırsal bölgelerdeki nüfus oranları 1978~2008 yılları arasında önemli derecede değişmiş olup, yıllık ortalama değişime oranı %0.93; 2008 yılı itibariyle kent nüfusunun oranı %45.7'ye yükselmiş olup, dünyadaki en hızlı şehirleşme olarak sayılır. 2008 yılı itibariyle tarım dışı nüfusun oranı %60.4'e ulaşmıştır.

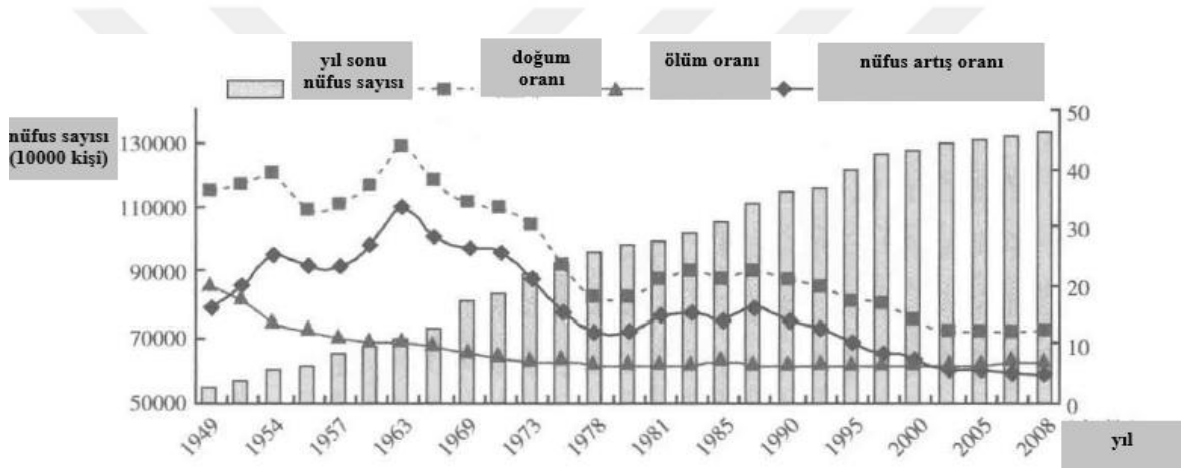

Şekil 6.5. Kentsel ve kırsal nüfus yapısındaki değişim

Kaynak: (Lu Xueyi,2018:60)

(3) Nüfusun Doğum, Ölüm ve Artma Oranlarındaki Değişim

Şekil 6-6'dan anlaşıldığı gibi 1949 yılından bu yana nüfus artışı 1950, 1960~1970 ve 1980 olmak üzere “üç tepe” oluşturmuş olup, ölüm oranı hızla düşmüştür. 1987 yılından başlayarak nüfusun doğum oranı ve doğal artma oranı aynı hızla düşme eğilimi göstermiştir. Doğurma yaşında olan kadınların ortalama çocuk sayısı 1963'te 7,5 iken, 2008 yılı itibariyle 2,1'in altına inmiş olup, düşük doğum oranına sahip modern ülkeler safına katılmıştır. Bir hesaplama göre nüfus planlamasından dolayı nüfus artışı en az 400 milyon civarında azalmıştır. 2008 yılsonundaki toplam nüfus sayısı bir milyar 328 milyon civarında olup, dünya nüfusuna oranı geçmişteki $\frac{1}{4}$ 'den $\frac{1}{5}$ 'e inmiştir.

Şekil 6.6. Doğum oranı, ölüm oranı ve nüfus artış oranlarındaki değişim

Kaynak: (Lu Xueyi,2018:65)

① Kent ve köy nüfusu mobilitesi

Plan ekonomisi modelinden piyasa ekonomisi modeline geçişin etkisiyle nüfus mobilitesinde önemli artış kaydedilmiştir.

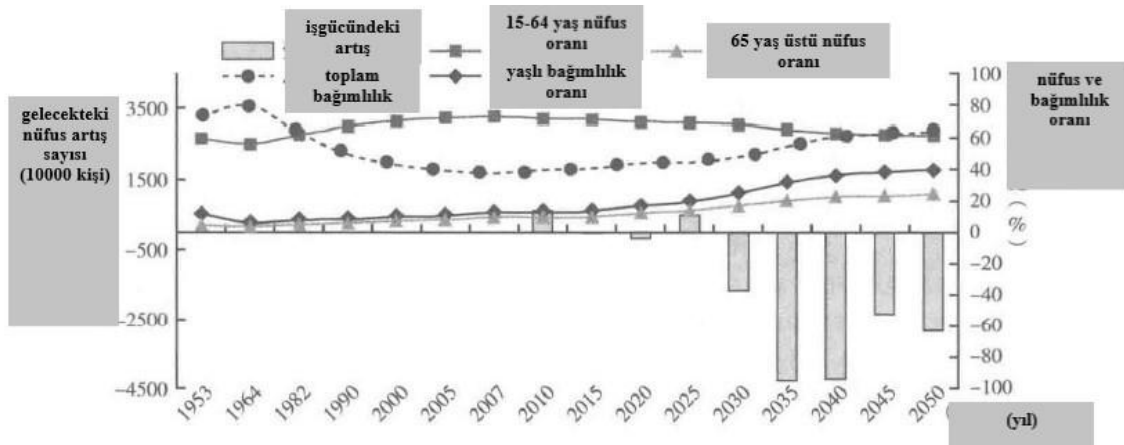
Çizelge 6.3. Reform sonrası nüfus mobilitesi ve yönündeki değişim

Mobilité türü	1982-1987 yıllık ortalama		1985-1990 yıllık ortalama		1990-1995 yıllık ortalama		1995-2000 yıllık ortalama		2000-2005 yıllık ortalama	
	Kişi sayısı (10000)	Oran (%)	Kişi sayısı (10000)	Oran (%)	Kişi sayısı (10000)	Oran (%)	Kişi sayısı (10000)	Oran (%)	Kişi sayısı (10000)	Oran (%)
Köyden kente	1563	51.3	1641	48.5	1009	30.4	7000	80.0	10200	85.0
Kentten köye	221	7.3	141	4.2	159	4.8	----	---	---	---
Kentten kente	731	24.0	1125	33.2	1365	41.1	---	---	---	---
Köyden köye	530	17.4	477	14.1	790	23.8	---	---	---	---
Toplam	3045	100.0	3384	100.0	3323	100.0	8700	100.0	12000	100.0

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:65)

② Nüfus Yaşlanması ve İşgücü Nüfusundaki Değişim

Şekil 6-7’den anlaşıldığı gibi, 2005 yılı itibariyle 0~14 yaş arası nüfusun oranı %20’in altına inmiştir. 2040 yılında bu oranın %15’in altına inebileceği tahmin edilmektedir. 15~64 yaş arası çalışma çağındaki nüfus oranı ise “ters U” şeklini alacağı tahmin edilmekte olup, tepe noktası 2007 de oluşmuş olup, %72,77’dir. Nüfus bağımlılık oranı ise “U” şeklini oluşturacağı tahmin edilmekte olup, 2035 yılında yaşlı nüfus bağımlılık oranının %30’i geçebileceği öngörülmektedir.

Şekil 6.7. Yaş yapısı, sosyal bağımlılık oranı ve işgücü artış miktarındaki değişim

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:69)

2008 yılındaki istatistik veriler esas alınarak “Çin nüfus araştırma idaresi” tarafından oluşturulan nüfus Çizelgesine göre, 2010 yılından sonra çalışma çağındaki işgücü nüfusu

sayısındaki düşüş eğiliminin hız kazanacağı, böyle olmasının da “orta kesim”i oluşturmada zorluklara neden olacağı, tüketim yapısı üzerinde etki yaratacağı, 2030 yılından sonra ise ekonomideki canlılığın zayıflayabileceği ve yaşlı nüfus bağlılığının artmasından dolayı yapısal dengesizlik görüleceği, yani 2008 yılı itibariyle her yedi işgücüne bir emekli düşerken, 2040 yılında ise her üç çalışana bir emeklinin düşeceği öngörülmektedir.

6.1.2.Çin Aile Yapısındaki Değişim

1949 yılından önce ailenin büyüklüğü veya hane halkın sayısı, ailenin sahip olduğu tarım arazisinin büyüklüğüne bağlı kalmıştır. Yani sahip olunan arazi ne kadar küçük ise hane halkı o kadar az, geliri de o kadar düşük, oda sayısı da o kadar az olmuştur. Bir anlamda çiftlikte kullanılan kaynak ve araç-gereçlerin kısıtlı olması ailenin genişlemesini engellemiştir. Diğer taraftan aile reisinin yönetme otoritesinin zayıflaması dolayısıyla aile içi çatışmaları artırmış, çatışmaların hafifletilmesi için evli olanlar yeni yuva kurmuşlardır. Böylece yeni aile anlayışları ortaya çıkmış ve işgücü mobiletsi artmıştır. Bu sebeplerden dolayı 1950’li yıllardan önce çekirdek ailelerin oranı yüksek kalmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise kolektif mülk sahipliği esastaki plan ekonomisi sisteminin kurulmasıyla sosyolojik anlamdaki toplumsal değişim başlamış ve çekirdek ailelerin gelişmesinin önü açılmıştır. 1949~1978 yılları arasında Çin çekirdek aile sayısı ve oranı toplumsal sistemdeki değişiklik ve bireylerin kendi tercihinin değişimine bağlı olarak artış göstermiştir. Köylerde üretilmiş ürünlere kolektif sahiplik ettiği için aile yaşam ortamının iyi veya kötü olması, yaşam kalitesinin yüksek veya düşük olması, aile üyelerinin çabasına değil, kolektif üretimin verimliliğine ve paylaşım seviyesine bağlı kalmıştır.

Kentlerde ise çalışanlar çalıştığı kurum veya iş yerlerine daha çok bağlı kalmış, aile hayatı ve iş hayatı ayrılmış, aile hayatı zaman bakımından kısıtlı kalmış ve bu değişimler de çekirdek aileye dönüşmeyi zorunlu kılmış, geleneksel aile bağları zayıflamış, menfaate dayalı ilişkiler kuvvetlenmiştir (Lu Xueyi, 2018:88-94) .

1. Ailenin fonksiyonu ve yapısındaki değişimler

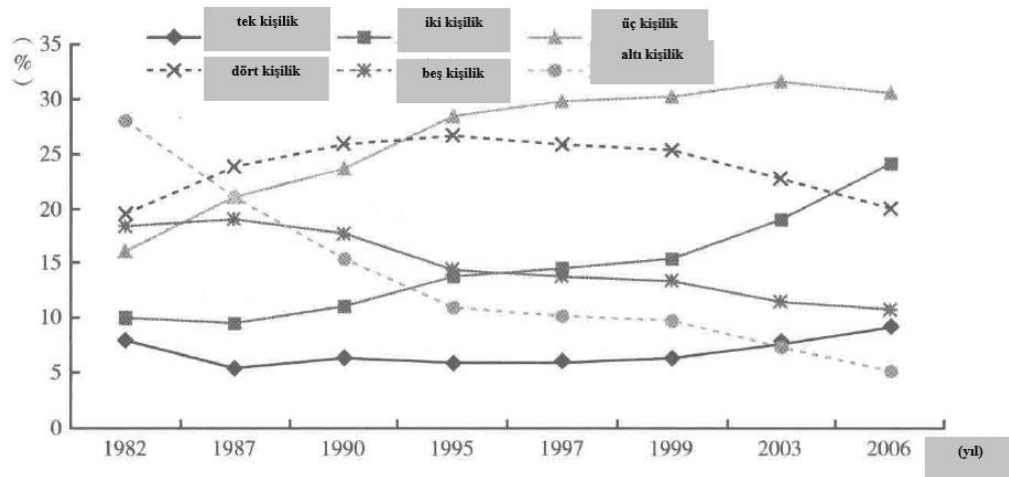
Çin Halk Cumhuriyetinin kurulduğu 1949 yılından bu yana iktisadi ve toplumsal açıdan önemli dönüşüm noktası olan 1978 yılı baz alındığında Çizelge 6-4 den anlaşıldığı gibi, 1978 yılından önceki tarım üretim biçimi ve planlı ekonomi modeli, kolektif mülkiyet hakkını esas alan iktisadi yapının özelliklerine uygun olarak hane halkı ortalama sayısı yükselme eğilimi göstermiştir. 1978 yılından sonra ise sanayileşmenin hız kazanması, kişi başı ortalama gelirin artması, Reform ve Açılım politikası ve doğum kontrolü politikasının uygulanması, plan ekonomisinden piyasa ekonomisine geçişin etkisiyle sanayileşmenin hız kazanması ve kişi başı ortalama gelirin artmasına uygun olarak hane halkı ortalama sayısı düşme eğilimindedir. 1947 yılında 5,35 olan ortalama hane halkı sayısı 1953 yılında 4.33'e inmiştir. 1960 yılında ülke genelindeki iktisadi yoksulluğun artması sonucu doğum oranında önemli derecede düşüş yaşanırken, ölüm oranları artmıştır. Sonuç olarak yükselme eğilimindeki hane halkı sayısı 1962 yılında tekrar 4.33'e inmiştir. 1963 yılından 1975 yılına kadar doğum oranlarında ikinci dalga yaşanmış olup, 1972 de ortalama hane halkı sayısı 4.76'ye, 1975'te ise 5,05'e yükselmiştir. 1978 yılından sonra esas olarak doğum kontrolü politikasının sıkı bir şekilde uygulanması sonucu toplam nüfustaki artışın yavaşlaması, çekirdek aile sayısındaki artışa uygun olarak ortalama hane halkı sayısı geçtikçe düşmüştür. 1990 yılında yapılan bir araştırmaya göre büyük şehirlerde 0~8 yaş arası çocukların %95'i tek çocuklu ailede yaşamaktadır (Lu Xueyi, 1997:21).

Çizelge 6.4. Yıllara göre hanedeki ortalama kişi sayısı

Yıl	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995
Kişi sayısı	4.47	4.50	4.55	4.74	5.05	4.61	4.34	3.97	3.70

Kaynak: (Lu Xueyi, 1997:33)

1980 yılındaki Çin merkezi komitesinin doğum kontrolü politikasının açıklanmasıyla (bu politikaya göre kent nüfusuna kayıtlı ailelerin sadece bir çocuk yapmasına, köy nüfusuna kayıtlı ailelerin en fazla iki çocuk yapmasına izin verilen) toplam nüfus artışındaki yavaşlamayla beraber aile yapısında da önemli değişimler yaşanmıştır. Şekil 6-8 den anlaşıldığı gibi hane halkı dörtten az ya da eşit ailelerin oranı 1982'de %53.64 iken, 2006 yılında bu oran %84.02'ye yükselmiştir. 2005 yılında yapılan bir araştırmaya göre Çin genelinde ortalama hane halkı sayısı 3,13, kent nüfusuna kayıtlı ailelerde 2,97, kırsal nüfusa kayıtlı ailelerde ise 3,27 olmuştur.

Şekil 6.8. 1982-2006 yılları arası hanehalkı yapısındaki değişim

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:90)

1978 yılından sonra evlilik ve aile konusundaki değer anlayışının değişmesi, işgücü mobilitesinin artmasına bağlı olarak Çin aile yapısında göze çarpan bir değişim ise, aile ortalama hane halkı sayısının geçtikçe azalması, aile küçülmesinin kentlerde köylerden daha hızlı olması, anne-baba ve evli çocuklar esas olan geleneksel ailenin yerini karı-koca merkezli çekirdek aile almış, hane halkı sayısı (aile üyeleri) çoğunlukla üç veya dört kişiyle sınırlı kalmıştır. Aile çeşidinde göze çarpan bir değişim ise, çekirdek aile oranının geçtikçe yükselmesi ve esas konuma yerleşmesi, geniş aile oranlarının ise geçtikçe azalmasıdır.

2.Ailevi İlişkilerdeki Değişimi

Çin aile yapısına yönelik ilişkilerdeki değişimi anlayabilmek için bu alanda aile sosyolojisi ile ilgili pek çok parametrenin ele alınması gerekmektedir.

İ) Karı-Koca İlişkisindeki Değişimler

2006 yılında Çinli araştırmacı Wang Yi Xiang tarafından yapılan araştırmaya göre, hâlihazırda Çin aile geleneğindeki kadın ve çocukların aile reisi olan babaya itaat ve dayanması geçtikçe zayıflamakta ve kaybolmakta. Şehirlerde evli kadınların çoğu iktisadi bakımdan özgür olup, kendine yetmektedir. Ailevi ilişkilerdeki değişimde en göze çarpanı kadınlardaki konumun yükselmesidir. Köy ve kasabalarda yetişkin erkeklerin sayısı

kadınlardan fazla olduğu için nişan seçiminde kadınlar avantajlı olmakta, böylece kadınların ailedeki nüfuzu yükselmektedir. Diğer taraftan kadınların eğitim düzeyinin yükselmesiyle aile reislik yapısı değişmiş, ailede kadın ve erkek eşit konuma gelmiştir. İktisadi gelişmişlik kadınlara birçok konuda kolaylık ve fırsat getirmiş olsa da kadın-erkek gelirinde fark artmaktadır. Kadın işsizliği artmakta, bu duruma bağlı olarak ailede aldatmalar, boşanma oranında yükselme, ailenin yaşam kalitesinde azalma, çatışmalarda artma gibi birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kentlerde zihinsel emeğe dayalı mesleklerin ortaya çıkmasıyla beyaz yakalı kadınlar çoğalmakla beraber geliri de artmakta. Bu durum kadınların ailedeki iktisadi katkısını da artmakta, ailede çocuk doğurma, tüketim, yönetim gibi konularda karar almada erkeklerle eşit konuma getirmektedir.

İİ) Kuşaklararası İlişkideki Değişim

Çin’li ünlü sosyolog Fei Xiao Tong’un araştırmalardan elde ettiği bulgulara göre, Çin geleneğindeki ailevi ilişkilerde baba-oğul esas olup, karı-koca ilişkisi ikinci konumdadır. Ancak bugünkü modern Çin’de bu çeşit dikey şekilde ilişkinin yerini karı-koca ilişkisini esas alan yatay şekilde ilişki şekli almıştır(Lu Xueyi, 2018:104).

“Reform ve Açılım” dan sonra, sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle aile yapısı esasen çekirdek aileye evrilme temayülünde olup, modern eğitim düşüncesinin gelişmesiyle ebeveynler çocuklarının çeşitli bakımdan bir an önce “kendi başının çaresine bakabilecek” derecede olgunlaşmasını, topluma ve hayata entegre olabilmelerini ümit etmekte ve bunun için büyük çaba içindedirler. Bilgi ve teknolojiye dayalı üretim şeklinin yaygınlaşması, verimliliğin artması da genç kuşakların gelirlerinin ebeveynlerden yüksek olmasını sağlamış, diğer taraftan kuşaklar arasındaki eğitim düzeyindeki farkın büyümesi, dünyaya ve hayata bakışı, yaşam şekli gibi konularda farkın artmasına yol açmakla beraber modern hayata uyum sağlama, çözüm üretme, karar alma gibi konularda genç kuşaklar daha avantajlı konuma geçmiştir.

1978 yılından önce çalışma ücreti kişinin üstlendiği vazifenin türü ve staj süresine dayandığı için kuşaklararası ücret farkı %45’in üzerinde olup, 1978 den sonra gerçekleştirilen “katkısına göre ücret dağıtımı” prensibinden sonra bu fark minimum düzeye inmiş veya yok olmuştur(Lu Xueyi, 1997:39). Bu da geleneksel ailedeki baba otoritesini zayıflatmış, genç kuşakların özgür hareket etme hakkı ve hukukunu

güçlendirmiştir. Böylece kuşaklararası yönetim, otorite, karar alma gibi hak ve hukuklar eşitlenme eğilimi göstermektedir. Hatta üç kuşak baz alındığında tek çocuklu ailelerde hak-hukuklar ters yönde güçlenmektedir. Yani, çocuk birinci, anne ikinci, baba üçüncü konuma yerleşmiş bulunmaktadır(Lu Xueyi, 1997:29-30).

6.1.3.İstihdam Yapısındaki Değişim

İstihdam yapısı ve toplumsal yapıdaki değişim ve kalkınma da mantık bakımından aynıdır. Yani toplam istihdamdaki artış veya azalma istihdam yapısında değişim yaratır, toplumsal istihdam yapısındaki değişim mahiyette toplam istihdam sayısındaki değişimde tezahür eder. Eski mesleklerin kaybolması, yeni mesleklerin ortaya çıkması, kişilerin meslek seçme fırsatlarının artması, mesleklerin çeşitlenmesi ve çoğalmasını sağlar.

1.Mao Öncesi(Yarı Müstemleke)Dönemi(1840~1949) İstihdam Yapısındaki Değişim

Mao öncesi Çin toplumundaki iktisadi aktörleri üçe ayırmak mümkün. Yani, birincisi, devlet mülkiyetindeki işletmeler(askeri mühimmat üreten firmalar, gemi üreten firmalar gibi), ikincisi, yabancı tüccarlar. Üçüncüsü, yerli sermaye sahipleri. İstihdam devlet veya sermayedarlar tarafından yaratılmış ve paylaştırılmış olup, iş bölümü kamu işletmelerinde ve kamu gözetimi altındaki bürokratlar tarafından, yabancı tüccarlara ait işletmelerde patronlar tarafından, milli sermaye sahiplerine ait işletmelerde sermaye sahipleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bütün bu işletmeler ile bürokrasi işbirliği içinde olduğu için, işçi veya çalışanlara hiçbir hak tanınmamış, bürokrasi ve polislerin gözetimi altında çalıştırılmıştır(Lu Xueyi, 2018:130-131).

Bu dönemki çalışma kuralları(müesseseler) devlet gücü, müstemleke gücü ve kapital güçlerinin birleşmesinden şekillenmiş olup, emekçilerin omuzlarındaki “üç büyük dağ”(san zuo da shan) diye nitelendirilmiştir. İşgücü piyasası, güçlülerin “oyun alanına” dönüştürülmüş olup, şöyle birkaç özellik taşımaktadır(Lu Xueyi, 2018:131-132):

(1) yüksek baskı. Yani bazı işyerleri işçileri uysallaştırmak için asker kiralamış olup, uymayanlara feodalizm döneminde kullanılan işkence (kırbaqlama, aç bırakma, aşağılama gibi) aletleri ile cezalandırılmıştır.

(2) keyfi işten çıkarma.

(3) çalışma süresinin aşırı derecede uzun olması. Genelde işçilerin günlük çalışma süresi 12 saatten fazla olup, hatta bazı iş yerlerinde 18 saate kadar çıkmıştır.

(4) ölüm oranının yüksek olması. Yani kötü çalışma ortamı ve koşulları yüzünden işçiler kaza ve hastalık sonucu ölmesi sık görülmüştür.

(5) Aşırı düşük ücretle çalıştırma. Yani sıradan bir işçinin günlük ücreti ancak kendi masraflarını karşılamaya yettiği için eşi ve çocukları da karın tokluğu karşılığı çalıştırılmıştır. Yine bazı iş yerlerinde işçilerin maaşları çeşitli bahanelerle gasp edilerek, bürokratlar ve sermaye sahipleri tarafından yatırıma dönüştürülmüştür. (İşçilerin aynı zamanda bu kadar hor görülmesi ve kötü yönetim sonradan Sun Zhong Shan, Mao gibi Çin milliyetçilerinin önderliğinde gerçekleştirilmiş olan eski yönetimi yıkıp yeni iktisadi yapı ve siyasi yapı oluşturmayı hedefleyen, belirli sürelerle devam eden devrimlerin gerçekleştirilmesinde, en son olarak Mao başkanlığındaki Çin Komünist Partisi ve yeni Çin'in kurulmasına temel hazırlamıştır.)

2. Mao Dönemi(1949~1978) İstihdam Yapısındaki Değişim

Plan ekonomisi dönemi olarak da bilinen bu süreçte istihdam yapısı Marks'ın komünist gayesini gerçekleştirmeyi hedefleyen Sovyetler Birliğini örnek alarak, daha doğrusu taklit edilerek şekillendirilmiş olup, cumhuriyetin ilk dönemi (1950~1960)inde müesseseler önceleri gerçekleştirilen işçi devrimlerinin aktif iştirakçilerinden oluşan bürokratlar tarafından oluşturulmuştur. Yeniden düzenlenmiş olan müesseselerle devlet işletmelerinde çalışan işçilere tanınan iktisadi ve siyasi özel haklar, hükümetin kurulmasında stratejik öneme sahip bu toplumsal gruba olan minnettarlığının bir göstergesi olarak anlamak mümkün.

Bu dönemde yeniden düzenlenmiş müesseselerle daha önceki yarı müstemleke dönemine göre işçilere daha fazla hak ve özgürlükler tanınmış olsa da, Batıda olduğu gibi özgür sendikalaşma hakkı tanınmamıştır. Yani işçi yönetiminde yer alanlar aynı zamanda parti içinde de görev almıştır. Böylece iktidarla bütünleşmiş “Çin tipi” sosyalist özellik taşıyan istihdam yapısı şekillendirilmiştir. Bu yapıda istihdam tamamen devlet işletmeleri ve kent kasabalarındaki kooperatif işletmeleri tarafından yaratılmış olup, özel işletmeler ortadan

kaldırılmış, yabancı işletmeler ise “emperyalizm” olarak nitelendirilerek kovulmuş, tüccarlar ise “kapitalizmin kuyruğu” olarak nitelendirilerek “kesilmiştir”.

Bu dönemde istihdam tamamen hükümet yetkilileri tarafından yaratılmış ve planlanmakla beraber işçinin işe alınması, iş paylaşımı, ücret belirleme, işten çıkarma dahil tüm aşamalar hükümet yetkililerinin onayı ile yürütülmüştür. Bu dönemde yine endüstri ilişkileri (çalışma ilişkileri) tamamen hükümet tarafından oluşturulmuş olup, iş bölümü ve iş değiştirme hükümet yetkilileri tarafından yürütülmüştür. Çalışanlara demokratik hak ve hukuklar tanınmış olup, “ikiye katılım, bir değişim ve üçü birleştirme(Liang san yi gai san jie he)” prensibi uygulanmıştır. Yani firma yöneticilerinden çalışanların fikirlerine mutlaka kulak vermesi, zaruretin dışında bizzat işçilerle beraber iş yapmaları istenmiştir ve uygulanmıştır. Böylece kayıpta ve kazançta eşit olma gerçekleştirilmiştir. Plan ekonomisi dönemi olarak isimlendirilen bu dönemki iş ilişkileri aşağıdaki gibi özetlenebilir(Lu Xueyi, 2018:132-134) :

(1) Yüksek derecede eşitlik sağlanmıştır, yani işçilere geniş hak tanınmış olup, firma yöneticisi personel değişikliği yaparken çalışanın isteği ve memnuniyeti göz önünde tutulması zorunlu olduğu için yöneticilerde yumuşaklık, çalışanlarda ise tembellik ve dağılma hali görülmüştür.

(2) Yüksek derecede stabilize sağlanmıştır. Yani yöneticiler veya çalışanların ücretleri sabit olup, (partiye karşı veya sosyalizme karşı görüş veya fikir davranışı gibi) ağır suç halı görülmediği sürece emekliliğe kadar kendi iş yerinde çalışmıştır ve ölene kadar kendi iş yerinin sadık bir üyesi olma sıfatını korumuştur.

(3) Yüksek esneklik sağlanmıştır. Yani hafta içi günlük çalışma saatleri 8 saat veya daha az olarak belirlenmiş olup, mesai dışında çalışanlara ayrı ücret hesaplanmış, iş değişiminde özgürlük ve kolaylık sağlanmıştır.

(4) Çalışanın hakkı ve hukuku yasa çıkarılarak korunmuştur. Yani 1950 yılında emekçileri koruma yasası çıkarılmıştır.

(5) Ortalama maaş sistemi uygulanmış olup, görev dereceleri arasındaki ücret farkları minimum düzeyde tutulmuştur.

3. Sosyalist Piyasa Ekonomisi Dönemi (1978'den Sonra)

1978 yılından sonra, Çin hükümeti Reform ve Açılım politikasını benimsemiş ve bununla eş güdümlü olarak istihdam yapısında da bir takım değişiklikler ve düzenlemeler yapmıştır. İstihdamın yaratılması ve yürütülmesi hükümet, özel işletmeler ve yabancı işletmeler başta olmak üzere çeşitli iktisadi birimler tarafından üstlenilmiştir.

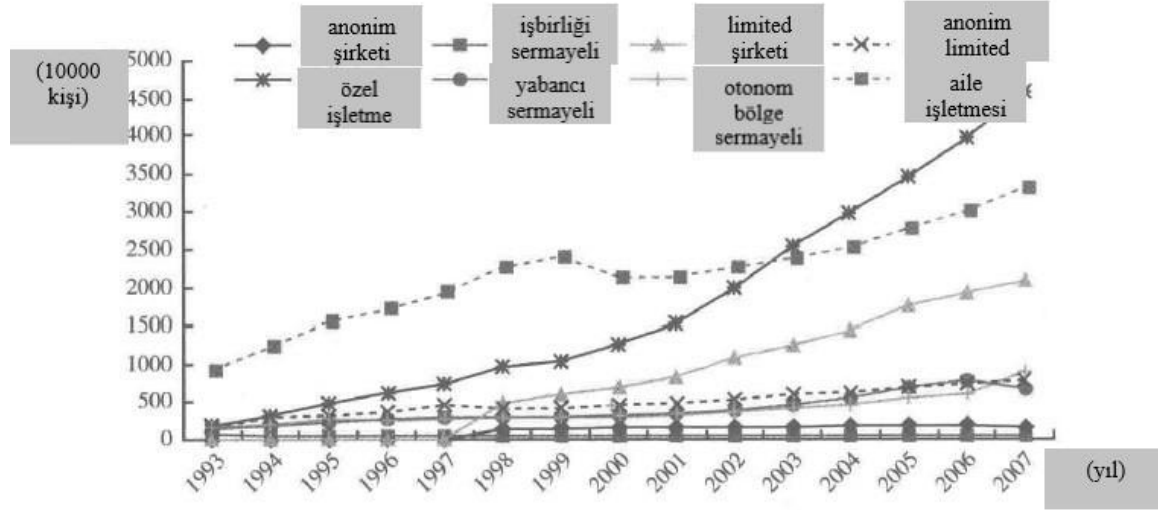
İşbölümü veya kadroların paylaşılması piyasa mekanizmasına göre yürütülmüş olup, çalışma ilişkileri sözleşme, bütün topluma yönelme, ilan verme, açık sınav, iyilerini seçme gibi yollarla gerçekleştirilmiştir. Hükümet ise işgücünü yetiştirme ve piyasayı düzenlemeyi üstlenmiştir. İş ilişkilerinin düzenlenmesinde işverenlere geniş özgürlük tanınmış olup, devlet makro kontrol rolünü oynamıştır. İşverenlere tanınan haklar: ücret belirleme, işe alma, yönetme, takdir veya ceza uygulama, sözleşme, imzalama ve iptal etme, işten çıkarmadır. İşveren ve çalışanın hakkı ve hukuku, konumu bakımından güçlü ve sert yönetim, sert kurallar uygulamakla beraber, devlet iş ilişkilerinde kanuna ve düzenlemelere uyma, emekçilerin hakkı ve hukuklarının korunması konusunda teşebbüste bulunmuştur.

İstihdamın istikrarı konusunda, işe alma ve çıkartmada her iki tarafa özgürlük tanınmış olup, daha önceki “demir tabak” ilişkisi sonlandırılmıştır. Emekçilerin korunması hakkında can ve mal güvenliğine dikkat edilmesi teşvik edilmiştir. Ücret konusunda emeğe, konuma ve göreve göre ücret uygulanmış olup, ücret farkı artırılmıştır(Lu Xueyi, 2018:135-136).

4.İstihdam Yapısındaki Değişimin İstatiksel Görünümü

Reform ve açılımdan sonra yönetsel ve yapısal değişim sayesindeki iyileşme sonucu istihdam ağırlıklı olarak kamu dışı sektör tarafından yaratılmıştır. Kent ve kasaba bazında bakıldığında ilk olarak özel sektörde en çok istihdam artışı gözlenmiştir. Yani 1992 yılında istihdam edilen kişi sayısı 680000 iken, bu sayı 2000 yılında 34 milyon 580 bin'e, 2007 yılında ise 45 milyon 810 bin'e ulaşmıştır. İkinci olarak özel iş yerlerinde istihdam artışı gözlemlenmiştir. 1978 yılında 150000 olan istihdam sayısı 2005 yılında 27 milyon 780 bin'e, 2007 yılında ise 33 milyon 1100 bin'e ulaşmıştır. Üçüncü olarak hissedarlık şeklindeki şirketlerde istihdamda artış gözlenmiştir. Bu konuda 1992 yılından önce istatistik yapılmamış olup, 1993 yılında bu şirketlerdeki istihdam sayısı bir milyon 640 bin iken, bu sayı 2005 yılında 26milyon 370 bin'e, 2007 yılında ise 30 milyon 330 bin'e

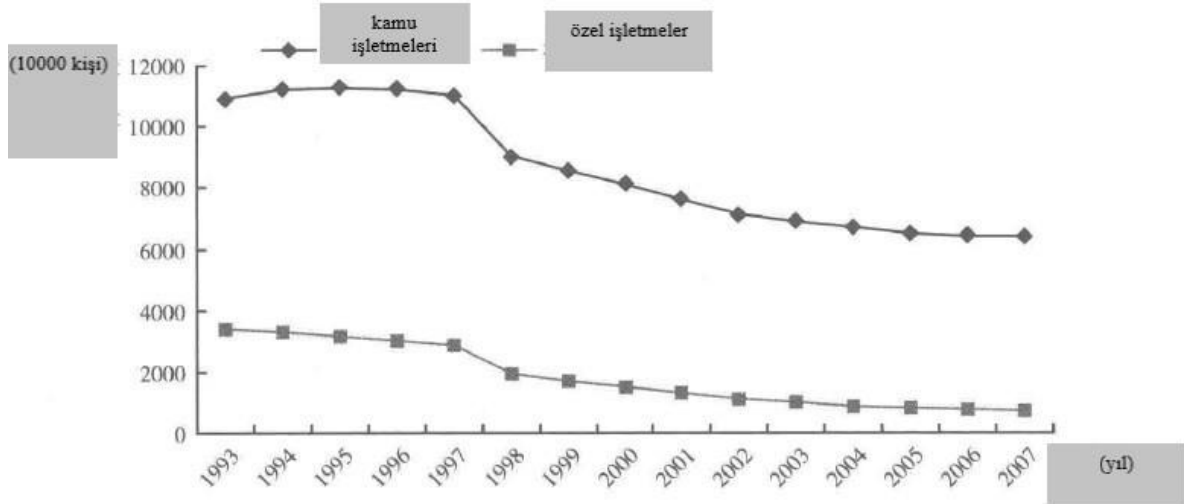
yükselmiştir. Dördüncü olarak yabancı şirketle ve otonom bölgeler (Hong Kong, Ao Men, Tayvan) deki özel şirketlerdeki istihdam sayısında artış gözlemlenmiştir. Yani bu şirketlerde istihdam edilenlerin sayısı 1990 yılında 660 bin iken, bu sayı 2005 yılında 12 milyon 450 bin'e, 2007 yılında 15milyon 830 bin'e ulaşmıştır. (şekil 5-9)

Şekil 6.9. Çeşitli özel işletmelerdeki istihdam sayısındaki değişim

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:138)

Yukarıdaki ifade ettiğimiz gibi özel sektörlerde, istihdam yapısında artış gözlenirken kamu veya kolektife ait sektörlerde istihdam sayısında sürekli olarak düştüğü gözlemlenmiştir. Kamu işletmelerinde istihdam edilenlerin sayısı 1978 yılında 74 milyon 510 bin iken, bu sayı 1980'li yıllardaki sistemsal değişikliğin etkisiyle 1995 yılında zirveye ulaşarak 112 milyon 610 bin olurken, sonraları sürekli azalarak 2007 yılında 64 milyon 240 bin'e kadar düşmüştür. Kent ve kasabalardaki kooperatif işletmelerinde de önce artış sonra sürekli düşme gözlemlenmiştir. 1978 yılında kooperatif işletmelerinde istihdam edilenlerin sayısı 20 milyon 480 bin iken, bu sayı 1991 yılında zirve yaparak 36 milyon 280 bin'e ulaşmış, sonraki yıllarda sürekli azalarak 2007 yılında 7 milyon 180 bin'e kadar gerilemiştir(şekil 6-10).

Şekil 6.10. Kasabalardaki kamu işletmeleri ve özel işletmelerdeki istihdam sayısı değişimi

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:138)

5. Küreselleşmenin İstihdamın Arttırılmasına Olan Etkisi

Çin Reform ve açılma politikasından sonra 2002 yılında dünya ticaret örgütüne (WTO) üye olmuş, bu katılımın sağladığı kolaylıklar istihdamın arttırılmasında önemli rol oynamıştır. Öncelikle ihracattaki artış istihdamın artışı sağlamıştır. Çin istatistik yıllığına göre, 1978 yılında gerçekleşen toplam ihracat yurt içi gayrisafi milli hâsılanın %4.6'sini teşkil ederken bu oran 1992 yılında %17,6, 1997 yılında %20,4, 2002 yılında %25,6, 2007 yılında %37,5'e ulaşmış olup (şekil 6-11), neredeyse ülke içinde üretilen ürünün 1/3'den fazlası ihracat edilmiş, bu demek oluyor ki hâlihazırda istihdamın 1/3'den fazlası ihracat sayesinde yaratılmıştır. İhraç edilen ürünün çoğu sanayi üretim malları olduğu göz önüne alındığında ihracatın sanayi sektöründe istihdamın arttırılmasına katkısı en büyük olmuştur. İkinci olarak yurt dışına işçi gönderilmesi yurt içindeki işsizliği önemli derecede azaltmıştır. İlgili kurumların istatistik raporuna göre, yurt dışına işçi göndermeden elde edilen gelir 1992 yılında 6,5 milyar ABD doları iken, 1997 yılında 21,7 milyar dolar'a ulaşmıştır. Üçüncü olarak yurt dışında iş kurmanın teşvik edilmesi ve desteklenmesi istihdamın artmasına önemli katkı sağlamıştır. Dördüncü olarak yurt dışına açılımla beraber yabancı turist sayısındaki artış da istihdamın arttırılmasında büyük katkı sağlamıştır.

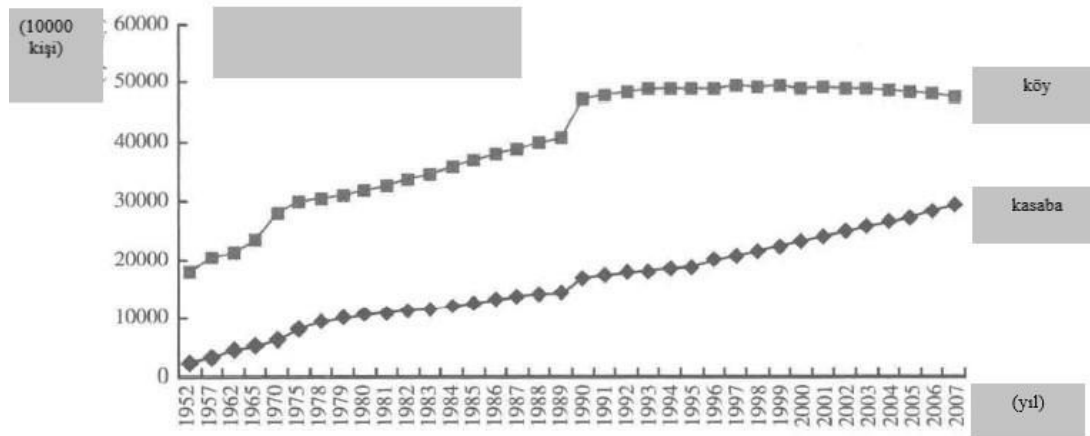

Şekil 6.11. İhracatın toplam GDP içindeki payının yıllara göre değişimi

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:139)

6.Kent Kasaba ve Köy Bazında İstihdam Artışı

Aşağıdaki Çizelgeden de kolayca anlaşıldığı gibi 1978 yılından bu yana istihdamdaki artış köylerde yavaş olsa da, kent ve kasabalarda sürekli artış kaydedilmiştir. Çin istatistik yıllığındaki verilere göre, 1978 yılında kent ve kasabalardaki toplam istihdam sayısı 95 milyon 140 bin iken, bu sayı 1987 de 137 milyon 830 bin'e, 1992 yılında 178 milyon 610 bin'e, 1997 yılında 207 milyon 810 bin'e, 2002 yılında 247 milyon 800 bin'e, 2007 yılında 293 milyon 500 bin'e ulaşmış olup, 2007 yılı itibariyle neredeyse 1978 yılındakinin üç katına ulaşmıştır. (şekil 6-12)

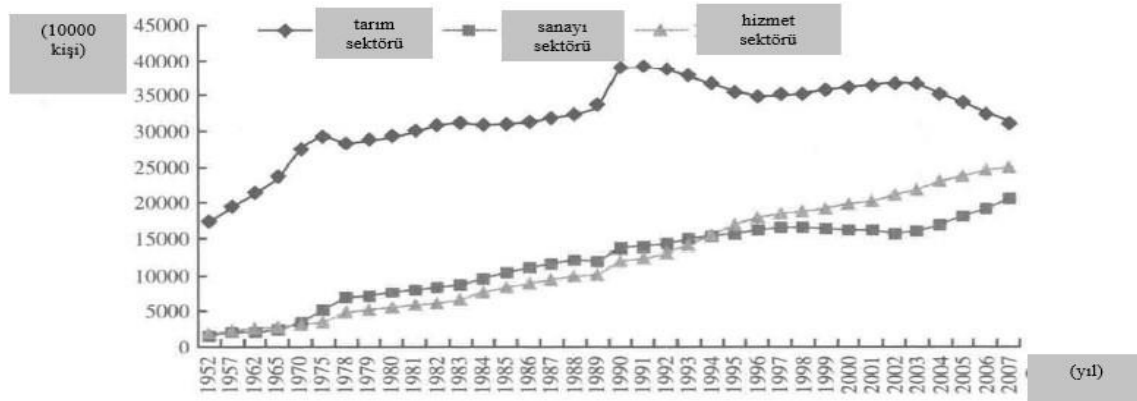
Şekil 6.12. Köy ve kasabalardaki istihdam sayısındaki değişim

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:140)

7. Farklı Üretim Sektörlerindeki İstihdam Sayısındaki Değişim

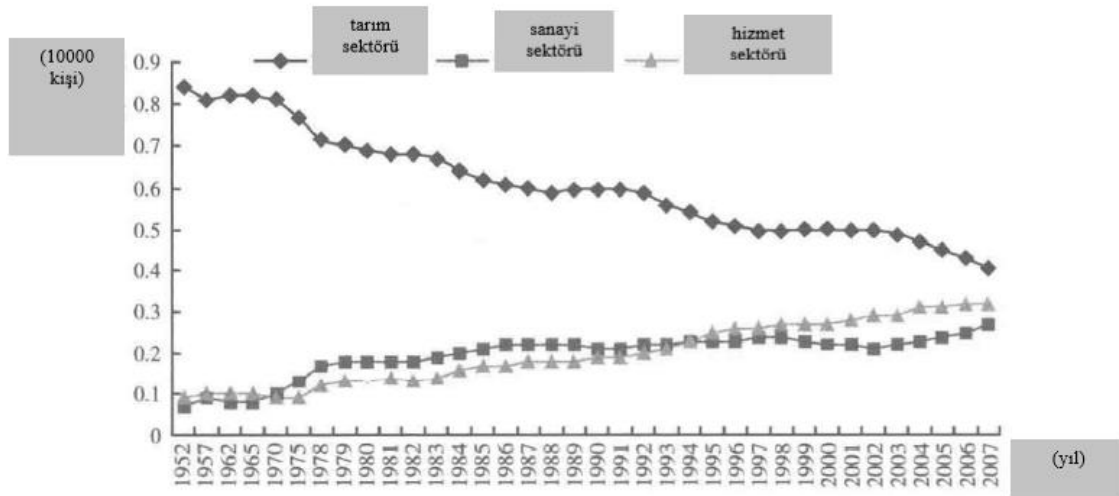
Sektörel bazda bakıldığında yatırım ve üretim sürecinin ilerlemesiyle sanayi ve hizmet sektörüne doğru kaymış, sektörel yapıdaki iyileşmeyle beraber, istihdam tarımdan sanayiye ve hizmet sektörüne taşınmıştır. Reform ve açılımdan sonra öncelikle sanayi sektöründe artış gözlemlenmiş olup, 1978 yılında sanayi sektöründe istihdam sayısı 69 milyon 450 bin olurken, bu sayı 1992 yılında 143 milyon 550 bin'e, 2007 yılında ise 206 milyon 290 bin'e ulaşmış olup, oransal olarak sanayi sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdamdaki payı %17 iken, bu oran 1992 yılında %22'ye, 2007 yılında ise %27'ye ulaşmıştır. Hizmet sektöründeki istihdam artışı sanayi sektörüne göre daha hızlı olmuştur. 1978 yılında hizmet sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 48 milyon 900 bin olup, sanayi sektöründen 20 milyon 550 bin kişi daha azken, 1992 yılında hızla yükselerek 130 milyon 980 bin'e, 2007 yılında ise 249 milyon 170 bin'e yükselmiştir. Oransal olarak bakıldığında ise hizmet sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdamdaki payı 1978 yılında %12 iken, 1992 yılında bu oran %20'ye, 2007 yılında ise %32'ye yükselmiştir.

Çin kendi tabiriyle bir tarım ülkesi olup, plan ekonomisi döneminde nüfusun %80'i tarım kesiminde çalışırken, reform ve açılımdan sonra önce yükselme sonra düşme eğilimi gözlenmiştir. Tarımda çalışanların sayısı 1978 yılında 283 milyon 180 bin iken 1991 yılında zirve yaparak 390 milyon 980 bine ulaşmış, sonraki yıllarda ise düşme eğilimi göstererek 2007 yılında 314 milyon 440 bine inmiştir. Oransal olarak bakıldığında tarım sektöründeki istihdamın toplam istihdamdaki payı 1978 yılında %71 iken, bu oran 1992 yılında %59'a, 1997 yılında %50'e, 2007 yılında ise %41'e inmiştir. (şekil 6-13, şekil 6-14)

Şekil 6.13. Yıllara göre farklı sektörlerdeki istihdam sayısı değişimi

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:141)

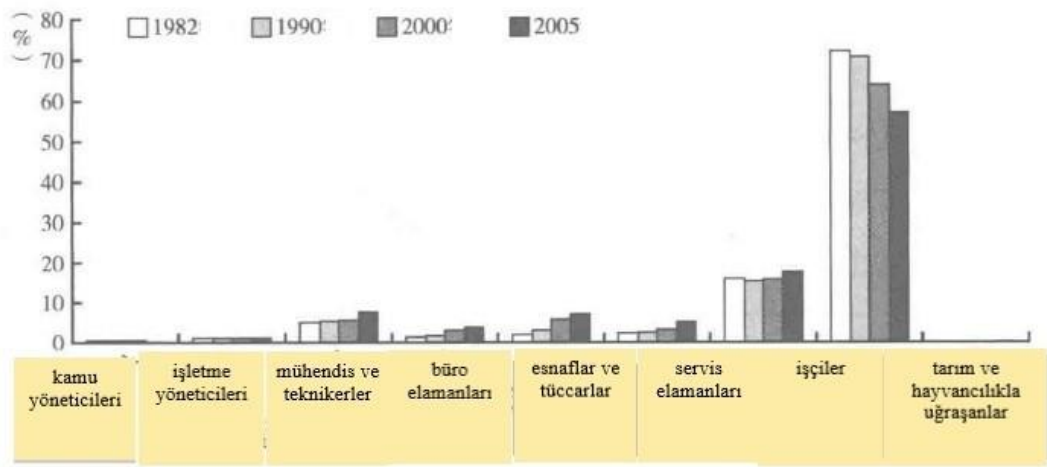
Şekil 6.14. Yıllara göre farklı sektörlerdeki istihdam oranı değişimi

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:142)

8.İşgücü Niteliğindeki Değişim

Reform ve dışa açılımdan bu yana üretim sektörü yapısındaki iyileşmeye bağlı olarak işbölümü daha derinleşmiş, işgücünün bilgi ve teknik seviyesinde artış gözlenmiş, bilgili ve teknik elamanların sayısında artış kaydedilmiştir. 1982~2000 yılları arasında ülke genelinde %1'lik örnek alma yöntemiyle üç kere işgücü yapısındaki değişim ölçülmüştür. Sonuçta beş meslek grubundakilerin sayısında göreceli artış gözlenmiştir. Öncelikle işyeri yönetici kadrosunda olanların oranı 1982 yılından 1990 yılına kadar %1,1, 2002 yılından 2005 yılına kadar %1,2 artmıştır. İkinci olarak teknik elamanlar oranında artış sağlanmış olup, bu oran 1982 yılında %5,1, 1990 yılında %5,3, 2000 yılında %5,6, 2005 yılında %7,6 olduğu hesaplanmıştır. Üçüncü olarak büro elamanları sayısında artış kaydedilmiş olup, oransal olarak 1982 yılında %1,3, 1990 yılında %1,7, 2000 yılında %3,1, 2005 yılında %3,7 olduğu hesaplanmıştır. Dördüncü olarak ticarete uğraşanların sayısında artış gözlenmiş olup, oransal olarak 1982 yılında %1,8, 1990 yılında %3, 2000 yılında %5,8, 2005 yılında %7 olarak hesaplanmıştır. Beşinci olarak ise, servis elemanları sayısında artış gözlenmiş olup, oransal olarak 1982 yılında %2,2 , 1990 yılında %2,4, 2000 yılında %3,2, 2005 yılında %5,2 olarak hesaplanmıştır. Altıncı olarak ise üretim ve taşıma işçi sayısında artış gözlenmiş olup, oransal olarak 1982 yılında %16, 1990 yılında %15,2, 2000 yılında %15,8, 2005 yılında %17,9 olarak hesaplanmıştır.

Yukarıda dile getirdiğimiz gruplar içinde orta ölçekli ticaretle uğraşanların sayısındaki artışın en büyük olduğu gözlenmiş olup, 2005 yılında 1982 yılındakinin yaklaşık 4 katına ulaşmıştır. İkinci olarak artış servis elamanları sayısında yaşanmış olup, 2005 yılında 1982 yılındakinin 2,4 katına ulaşmıştır. Üçüncü olarak ise teknik elamanları sayısında artış gözlenmiş olup, 2000 yılında 1982 yılındakinin 1,5 katına ulaşmıştır. Devlet ve parti kurumlarında çalışanlarının sayısı esasen değişmemiştir. Tarım, ormancılık, hayvancılık ve balıkçılık gibi mesleklerde çalışanların sayısında önemli derecede azalma kaydedilmiştir. (şekil 6-15)

Şekil 6.15. 1982-2005 Yılları arası çeşitli mesleklerdeki istihdam sayısı değişimi

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:143)

İstihdam yapısı ile piyasa ekonomisi arasındaki ilişki nazara alındığında, piyasa aktörleri rekabette kazanmak için yüksek katma değer üretmesi gerekir, bu da verimliliğin artırılmasıyla olur, bu durumda iş bölümünün artırılması ve inovasyonun desteklenmesi büyük önem taşır. Böylece yönetici ve teknik kadrolardaki işgücünün niteliği yükselir. İstatistik veriler şunu gösteriyor ki, piyasalaşma derecesinin yükselmesine orantılı olarak, şirketlerdeki yönetici ve teknik kadrolarda yer alan işgücünün toplam işgücündeki payı artmaktadır. 1997 yılında ülke genelinde hâlihazırda işletmelerde çalışmakta olan personeller üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, teknik elamanlarının oranı özel işletmelerde en yüksek olup %15,9, ikinci olarak ise otonom bölgelere (Hong Kong, Ao Men, Tayvan) ait işletmelerdeki oranı %13,4, pay hissedarlık şirketlerdeki oranı %13,2, üçüncü olarak ise kooperatif işletmelerdeki oranı %8,1, kamu işletmelerdeki oranı %7 olarak hesaplanmıştır.

Orta düzey yöneticilerin oranına bakıldığında ise aynı şekilde özel işletmelerde en yüksek olup %12,9, sırasıyla pay ve hissedarlık şeklindeki oranı %10,2, yabancı sermayeli işletmelerde %9,6, kooperatif işletmelerde %9, kamu işletmelerinde %6,4, otonom bölgelere ait işletmelerde ise %5,3 olarak hesaplanmıştır. Genel düzeydeki yöneticilerin oranına bakıldığında ise otonom bölgelere ait işletmelerde en yüksek olup %25,5, sırasıyla yabancı sermayeli işletmelerde %24,7, pay ve hissedarlık işletmelerinde %19,4, özel işletmelerde %18,4, Kooperatif işletmelerinde %17, kamu işletmelerinde ise %14,3 olarak hesaplanmıştır.

Sektör yapısının bölgeler arası farkı dikkate alındığında ise, nitelikli işgücünün oranı piyasalaşma derecesi yüksek olan bölgelerde düşük olan bölgelerden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yani aşağıdaki Çizelgeden anlaşıldığı gibi iktisadi özel bölgelerde CEO, teknik uzmanlar, ticari büro elamanları ve işçilerin oranı en yüksek olup, tarım kesiminde çalışan işgücünün oranı ise en düşüktür. Deniz kıyısı, dışa açılmış kentlerde ise işgücü niteliği orta düzeyde olup, iç kesimlerde en düşüktür.(Çizelge 6-5)

Çizelge 6.5. Farklı statüdeki kentlerdeki istihdam yapısı

Kent türleri	Yöneticiler	CEO	Mühendisler	Büro çalışanları	Ticari büro elamanları	İşçiler	Başkalar
İktisadi özel bölgedeki kentler	0.3	3.0	7.8	7.0	19.9	42.6	----
Deniz kıyısı kentler	0.8	1.5	6.6	3.7	12.5	23.9	0.1
Başka kentler	0.8	1.0	6.0	3.2	9.6	16.4	0.2

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018: 144)

Piyasa ekonomisi iktisadi faaliyetleri canlandırmış ve verimliliği artırmıştır. Meslek (sektör) yapısında iyileşme ve iktisadi verimlilik paralellik sağlanmış olup, birbirini bütünlemiştir. Ülke içindeki farklı bölgelerdeki işgücü verimliliği ve meslek yapısı arasında ilişki üzerinde yapılan incelemelerde (aşağıdaki Çizelgeden anlaşılabacağı gibi) kişi başı yurt içi gayrisafi milli hasıla ne kadar yüksek ise o bölgelerdeki CEO, mühendis ve teknisyenler, büro elamanlarının oranı o kadar yüksek, kişi başı ortalama yurt içi gayrisafi milli hasıla ne kadar düşüğe o bölgedeki nitelikli işgücünün oranı da o kadar düşüktür. (Çizelge 6-6)

Çizelge 6.6. Farklı kesimler kişi başı gelirin toplam içindeki payları

Ülke kişi başı	Kamu ve özel sektör	CEO	Mühendisler	Büro çalışanları	Ticari büro	İşçiler	Çiftçiler	Başkalar
----------------	---------------------	-----	-------------	------------------	-------------	---------	-----------	----------

ortalama üretim değeri	yöneticileri				çalışanları			
5000 yuan altı	0.6	0.6	4.9	2.3	6.9	9.2	75.5	0.1
5000- 7500yuan	0.8	0.8	6.2	3.2	9.2	12.1	67.7	0.1
7500- 10000	0.8	1.1	5.9	3.2	8.4	14.6	66.0	0.1
10000- 12500yuan	0.9	1.6	6.7	3.5	12.3	24.1	50.9	0.0
12500yuan üstü	0.8	2.7	10.9	7.7	18.6	34.1	25.2	0.1

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:144)

9. İşgücü Mobilitesi

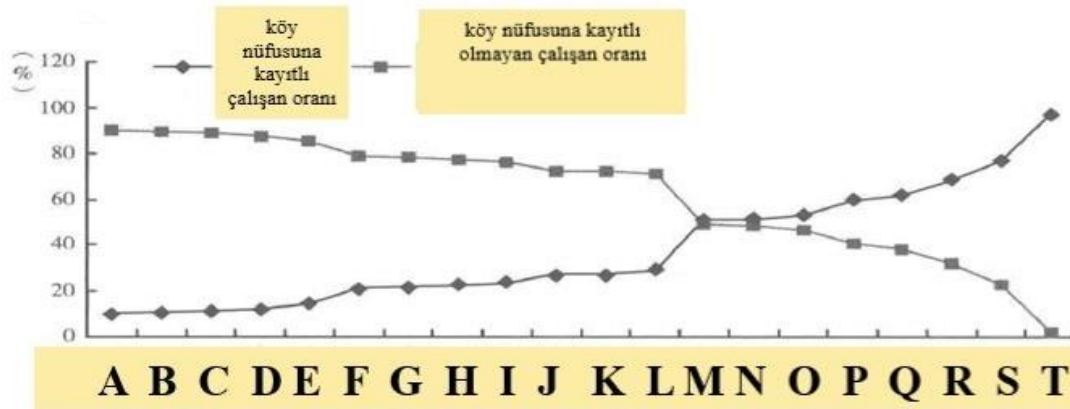
Plan ekonomisi dönemi işgücü tamamen hükümet yetkililerinin gözetimi altında çalışmış olup, bir bölgeden diğer bölgeye veya bir meslekten veya bir iş yerinden diğerine geçmek yetkililerin iznine bağlı olduğundan köy nüfusuna kayıtlı olanlar kasaba veya kentlere gidip çalışma imkânı bulamamıştır. Piyasa ekonomisine geçildikten sonra köylüler istediği işte ve istediği yerde çalışma hürriyetine kavuşmuştur.

Çeşitli Meslek Grupları Arasındaki İşgücü Mobilitesi

2005 yılında ülke genelinde %1 oranında örnek alarak yapılan istatistik verilere göre, köy nüfusuna kayıtlı olup, hâlihazırda çeşitli mesleklerde çalışmakta olanların toplam sayısı 500 milyon 530 bin olup, bunun içinde tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık gibi meslek gruplarında çalışanların sayısı 400 milyon 20 bin olup, bütün çalışan sayısındaki payı %72,7, başka tarım dışı mesleklerde çalışanların sayısı 100 milyon 510 bin olup, %27,3'sini teşkil etmiştir. Tarım dışı mesleklerde çalışanlardan kent veya kasaba nüfusuna kayıtlı olanların oranı ise %47,6, köy nüfusuna kayıtlı olanların oranı ise %52,4. Bu demek oluyor ki köyde çalışanlar tarım dışı mesleklerin bel kemiğine dönüşmüş olup, sektör bazında dağılımı dikkate alındığında, köylü çalışanın (nong min gong) sanayi sektöründeki oranı %67,9, hizmet sektöründeki oranı ise %40,2 olup, Çin'i dünyanın firması haline dönüştüren fedakar, ama adı anılmayan büyük kahramanlardır(Lu Xueyi, 2018:146).

Toplamda 20 tane ana meslek grubunda tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık meslek grubu dışında, köylü işçi oranı %50'in üzerinde olan meslek grubundan yedi tane meslek

grubu var olup, onlar: inşaat (%77.8), imalat sanayi (%68.3), servis hizmeti (%61.9), konaklama ve yeme-içme (%59.6), toptancı ve perakende (%53.2), madencilik (%51.2), ulaşım, depolama ve taşımacılık (%51.0) (şekil 6-16)

(A:yabancı kurum ve işletmeler B:ArGe kurumları C:finans sektörü D:eğitim kurumları E:mahalle yönetim kurumları F:altyapı hizmet kurumları G:sağlık hizmet kurumları H:iletişim haberleşme kurumları I: emlak sektörü J:kültürel ve kütüphane hizmetleri K:çevre koruma hizmeti L:ticaret ve alım-satım işleri M:depolama ve taşımacılık hizmeti N:madencilik sektörü O:toptancılık ve mağazacılık P: konaklama ve yeme-içme sektörü Q:mahalle hizmeti R:imalat sektörü S:inşaat sektörü T:tarım ve ormancılık sektörü)

Şekil 6.16. Köy nüfusuna kayıtlı olan ve olmayan çalışanların farklı meslek grupları içindeki oranı

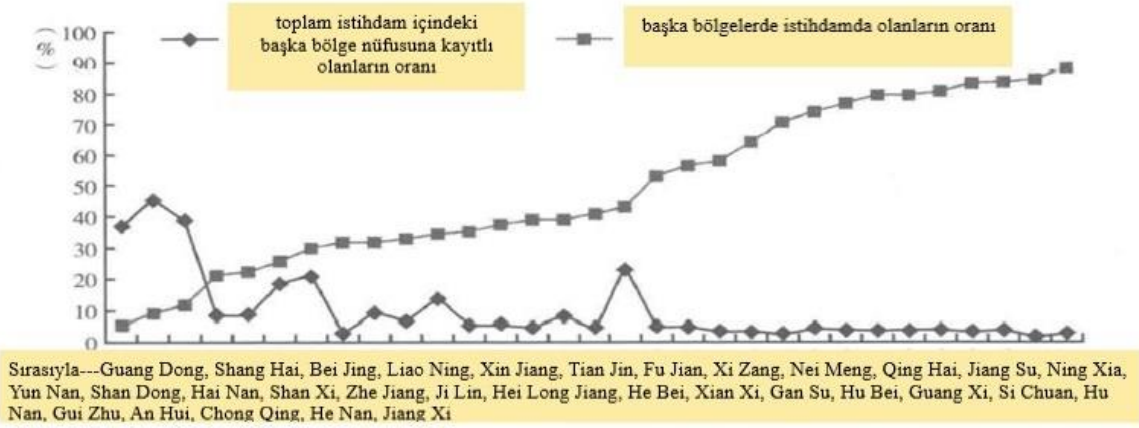
Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:146)

Yukarda dile getirildiği sekiz ana meslek grubu içinde tarım ve hayvancılık meslek grubundan başka, üretim ve taşımacılık mesleğinde çalışmakta olan köylü işçinin oranı en yüksek olup %70,5, ikincisi sırada ise servis hizmeti (%56,4), alım-satım (%53,8), üçüncü ve sonrası sırasıyla teknisyen (%34,8), şirket veya kurum işlerinden sorumlu olanlar (%33,8), parti teşkilat elamanları (%28,1), büro elamanları (%20,4).

Bölgeler ve büyük kentlerdeki işgücü mobilizasyonu dikkate alındığında 2005 yılında ülke genelinde %1'lık numune alınarak yapılan istatistik verilere göre, yüksek oranda göçmen işçi barındıran kentler ve bölgeler sırasıyla: ①Shang Hai %45,7,②Bei Jing %38,5 ③Guang Dong %36,7 ④Zhi Jiang%22,4 ⑤Fu Jian %21,4 ⑥Tian Jin %18,7 ⑦Jiang Su %13,9.

Bunlardan başka kent veya bölgelerdeki göçmen işçi oranı %10'ın altında kalmıştır. Dışarıya yüksek oranda işçi gönderen kent ve bölgeler sırasıyla : ①Jiang Xi %88,3 ②He Nan %84,3 ③Chong Qing %83,6 ④An Hui %83,5 ⑤Gui Zhou %80,5 ⑥Hu Nan %79,7

⑦Si Quan %79,5 olup, dışarıya en az oranda işgücü gönderen kent ve bölgeler olarak Guang Dong (%5,4),Shang Hai (%9), Bei Jing (%11,9) yer almaktadır. (şekil 6-17)

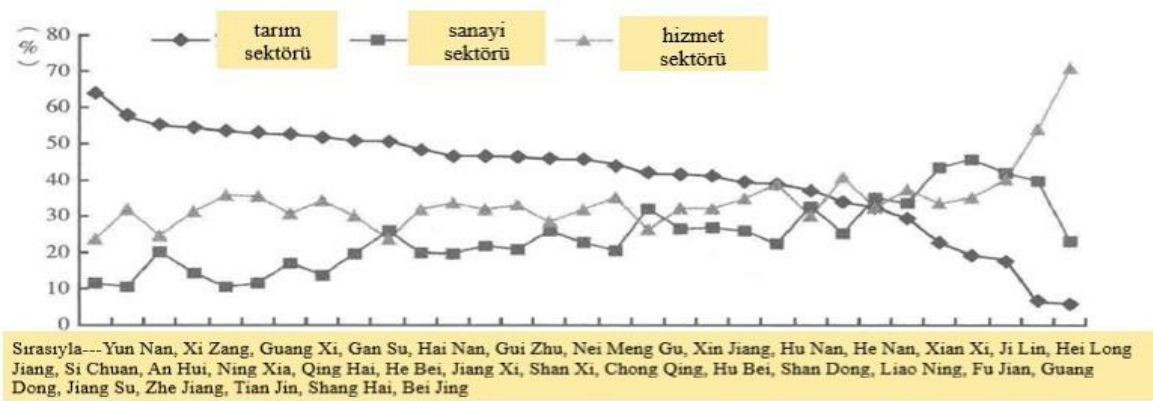
Şekil 6.17. Nüfus kaydı olduğu bölge içi ve dışındaki istihdamda olanların oranı

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:147)

10. İşgücünün Bölgelere ve Sektörlere Göre Dağılımı

İ) İşgücünün Bölgelere Göre Dağılımı

Plan ekonomisi döneminde istihdam yapısı tamamen hükümet yetkilileri tarafından planlandığı ve yürütüldüğü için işgücü mobilitesi yaşanmamıştır. 1978 yılındaki reform ve dışa açılımdan sonra, piyasa ekonomisinin şekillenmesi ve gelişmesine bağlı olarak bazı araştırmacıların bakışına göre, kürselleşme sürecinde Çin dünyanın firması haline dönüşmüştür. Ama coğrafi olarak bakıldığında bu dünya firmaları belirli sayıdaki kent ve bölgelere toplanmıştır. Shang Hai, Tian Jin, Zhi Jiang, Jiang Su, Guang Dong, Fu Jian, Shan Dong, He Bei başta olmak üzere kent ve bölgeler sanayi sektörünün yoğunlaştığı bölgeler olarak hem de sanayi istihdamının en yüksek olduğu bölge olarak en üst sırada yer alırken, Yun Nan, Xi Zang, Gui Zhou, Hai Nan, Guang Xi gibi bölgeler en alt sırada yer almaktadır. (şekil 6-18)

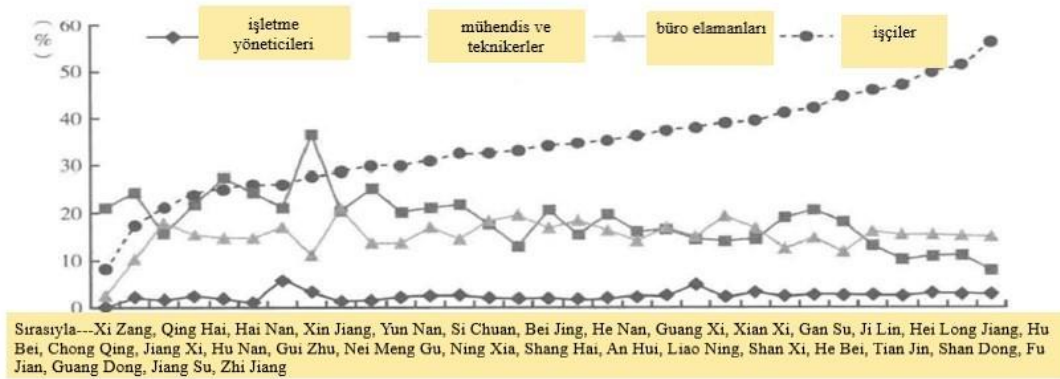

Şekil 6.18. Eyalet ve bölgelerin üç esas sektör istihdam oranları (2007 yılı)

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:148)

İİ) İşgücünün Nitelik Düzeyine Göre Dağılımı

Ülke genelinde sanayi sektörünün belirli kent ve bölgelerde yoğunlaşmasına bağlı olarak çalışan işçi oranında belirli bölgelerde yoğunluk kazanmıştır. Mesela, çalışan işçi oranı yüksek olan bölge ve kentler sırasıyla Zhi Jiang (%43,7), Tian Jin (%39,1), Shang Hai (%36,2), Guang Dong (%35,3), Jiang Su (%31,5), Fu Jian (%31,2).(şekil 5-19)

Şekil 6.19. Eyalet, kent ve bölgeler işletme dört esas kadro istihdam oranları

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:149)

11. İşçi ve İşveren İlişkisi

Önceki paragraflardaki statiksel verilerden anlaşıldığı gibi iktisadi anlamda büyük başarılar elde edilmekle beraber, Çince sosyalizmin yapısal özelliği olan işveren ve bürokratlar

arasındaki karşılıklı menfaati esas alan sıkı-sıkıya bağlanılmışlıktan dolayı çalışanlar adeta köleye dönüştürülmüştür.

İ) Hukuksal Bakımdan İşçi-İşverenin İlişkisi

Hukuki bakımdan işverenler mutlak üstünlüğüne sahip olup, hatta şiddet kullanarak mecburi çalıştırma derecesine ulaşmış olup, işyerinde yaşanan işveren davranışlarını sayacak olursak, ① Fiziki şiddet, mesela kemer ile dövme, sopayla dövme, diz çöktürme, yağmurda bekletme, firma içerisinde güneşte bekletme, kurbağa gibi koşturma, karşı gelenleri daha zora sokma gibi. ② Şiddet ve güç kullanma. Mesela küfür etme, önünde diz çöktürme, sokaklarda gezdirerek rezil etme, dili ile cam temizleme, mecburi mesai dışı çalıştırma, karşı gelenleri işe gelmeyen saymak. ③ Hakaret ve alay etmek. Mesela, erkek güvenliklerin bayan çalışanları çıplak kontrol etme, tuvaletlerine mobese kamera yerleştirme. ④ Özgürlükten menetme. Mesela kanun dışı tutuklama, kanun dışı depozite alma, maaşı aylarca geciktirme, iş değiştirmesini engelleme, evlenme ya da hamile kalmasını engelleme, tuvalete gitmeyi bile izne bağlama, hatta bazı firmalarda yöneticiler çalışanların evlerinde mecburi arama ve tarama yapma. ⑤ Keyfi ceza uygulaması. Mesela çeşitli bahanelerle ceza uygulama, daha kötü koşullarda zorlayarak cezalandırmak, keyfi işten çıkarma, hatta bazı işyerlerinde her bir seferlik tuvalet ihtiyacı için para almak(2 yuan) üzere ücretinden kesme, hatta izin alan her bir saat için yine para almak (2 yuan). ⑥ Toplu cezalandırma. Mesela, grup veya bölüm içinden bir kişide hata görülürse bütün grubu cezalandırmak(Lu Xueyi, 2018:150-151).

İİ) İşverenlerde Keyfi Davranma

Yapılan işin yapısı ve özelliği, çalışanın tutumu ve davranışını sebep göstererek işverenlerde keyfi davranma eğilimi görülmüş olup, yansımalarını sayacak olursak: ① Esnek çalıştırma. İşverenler daha fazla kar elde etmek, daha az yükümlülük almak için işi küçük parçalara ayırarak mevsimlik, günlük, saatlik, parça başına ücret hesaplama, gerek duyulmadığı hallerde iş ilişkisini kesme gibi fazla akıllıca işçi çalıştırma yöntemleri kullanılmıştır. ② Keyfi işten çıkarma. Mesela, iş sözleşmesi yapmadan işçi çalıştırma, keyfi olarak işten çıkarma, keyfi olarak staj süresini uzatma, staj süresini kötüye kullanma, hoşuna gidenleri tutma, hoşuna gitmeyenleri keyfi olarak işten çıkarma, izin isteyenleri, hasta olanları, mesai dışı çalışmak istemeyenleri keyfi olarak işten çıkarma gibi. ③

Sürekli işçi değiştirme. Kentli işçi yerine daha fazla köylü çalışanı işe almak, eğitim düzeyi yüksek olanı alırken daha düşük olanı işten çıkarma, genç olanı işe alırken yaşlısını işten çıkarma, sağlık bakımından daha dirençli olanı bulurken zayıf olanı işten çıkarma, daha uysal olanı tutup tepki göstereni işten çıkarma. Çiftçinin tarlasına inşaat yapma karşılığında çiftçiye işe alma, ama bir müddet sonra işten çıkarma gibi.④ Tazminat ödemeyi reddetmek. İşten ayrılan veya işten çıkarılan işçiye tazminat ödemeyi reddederek işçiye zorda bırakma, tazminat ödeme konusunda anlaşma yapmış ise daha fazla çalışmaya zorlayarak, işçiye biktırma yöntemiyle tazminatsız işten çıkarma(Lu Xueyi, 2018:151-152).

İİİ) Fazla Çalıştırma

Fazla çalıştırma ile ilgili olarak Çin sanayileşme zihniyetini on özellikle açıklamak gerekmektedir.

① Günlük mesai saatini uzatma, bazı iş yerlerinde günlük çalışma süresi sekiz saatten fazla, hatta bazılarında 14-15 saate kadar çıkmıştır. ② Vardiya süresinin fazla uzun olması. Yani bazı iş yerlerinde işçinin dört gece dört gündüz olmak üzere vardiyalı çalıştırıldığı böylece aylık mesai satının 560 saate kadar çıktığı tespit edilmiştir. Bunlarla yetinmeden mesai dışı çalışmayanları ağır cezalandırma veya işten çıkarma, hastalansa bile izin vermeme, parça başı ücret hesaplayarak fazla mesai çalıştırmak. ③ Hafta sonu ve bayramlarda da çalıştırma. Bazı iş yerlerinde 6 gün, bazı iş yerlerinde yedi gün, hatta bazı iş yerlerinde bayram tatilinde bile çalışma talep edilmiş, işe gelmeyenlerin ücretinden kesinti yapılmıştır.④ İzin vermeme. Bazı iş yerlerinde izin yasaklanmış, bazı iş yerlerinde izin ücretlendirilmiş, izin almadan işe gelmeyenleri ise işten çıkarmış, kadın çalışanların hamilelik dönemindeki sağlık kontrol için aldığı izin, doğum ve emzirme dönemindeki izinlerin hepsi ücretlendirilmiştir. ⑤ İş yükünü fazla artırma. Bazı iş yerlerinde üretimi artırmak için tempo hızlandırılmış, yoğunluktan uyuyakalmayı engellemek için oturarak yapılan işleri ayakta yapma şekline dönüştürülmüştür. ⑥ İş güvenliği. İşverenlerde maliyetten ve yükümlülüğten kaçınarak, iş güvenliği için gerekli olan tedbirleri almama, cihazları taktırmayarak çalışanların güvenliğini tehlikeye atma durumu mevcut. Böyle olmasından dolayı yangın, yaralanma, meslek hastalığı gibi olaylar çoğalmış, tazminat reddedilmiş, hatta bazı iş yerlerinde iş güvenliğinden tamamen çalışanın kendinin sorumlu olduğu konusunda anlaşma imzalanmıştır. ⑦ Ücret ve avans. Genel olarak işverenin karı artarken, çalışanın ücreti çok düşük kalmıştır. Yöneticilerle işçilerin ücret farkı geçtikçe

artmaktadır.⑧ Ücretin düşük olması. Bazı işletmeler ücret hesaplarken bulunduğu bölgedeki işe yerleştirme kurumlarının belirlediği en düşük seviyeyi ölçü alırken, bazı iş yerlerinde ücreti düşük tutmak için parça başı ücret hesaplama yöntemi kullanmıştır. ⑨ Ücret kesintisi. Yani mesai dışı çalışma ücreti vermemek veya az vermek, çeşitli sebeplerden dolayı iş yapılamadığı durumlarda ücret vermemek, zarar oluştuğunda zarar paylaşımı yapılarak ücretlerde kesintiye gitmek.⑩ Ücreti geciktirmek. Bazı işverenler çalışanların ücretlerini aylarca geciktirirken, bazı işverenler aylarca dağıtılmayan ücretleri yanına alarak ve iş yerini kapatarak ortalıktan kaybolarak, çalışanları mağdur etmiştir. Artan karı çalışanlarla paylaşmamak. Bazı işverenler çalışanların sırtından fazla kar elde ederken paylaşmak istememektedir. Çalışanlarla ilgilenmemek. Yani çalışanların yeme-içme, ısınma, servis gibi harcamalardan kendilerini sorumlu kılma durumu mevcut. İş gezisi gibi özel durumlarda masraflarını karşılamamak veya elde ettiği neticeleri görmezden gelmek. Çalışanların çeşitli sigortasından kendilerini sorumlu tutma durumu mevcut. Gelir adaletsizliği. Yani aynı iş yapanların ücretlerinde farklılık, kadın çalışanların erkek çalışanlardan daha az ücret alması, köylü çalışanın kentli çalışandan az ücret alması, sıradan çalışanların yöneticilerle akrabalık bağı olan çalışandan daha düşük ücret alması, çalışanlar ile yöneticilerin ücret farkında geçtikçe büyüme eğilimi mevcut(Lu Xueyi, 2018: 152-160).

12. Köylü Çalışanların Dışlanması

Köylü işçi(nong min gong) kavramı Çin sosyal bilimleri araştırmalarında üretilen ve yaygın olarak kullanılan özgün bir kavram olup, “köy nüfusuna kayıtlı, meslek ve toplumsal tabaka bakımından çiftçi grubuna mensup olan ama hâlihazırda sanayi ve hizmet sektöründe çalışan işçiyi ifade etmede kullanılmaktadır. Bu grup aslında plan ekonomisi döneminde işgücü mobilitesinin engellenmesi ve Reform ve Açılımdan sonraki iktisadi yapıdaki dönüşüm sonucu şekillenmiş olup, “Çin sanayileşmesi ve kalkınmasının önemli lokomotif” “işçi sınıfının önemli üyeleri” gibi sıfatlarla tarif edilse de toplumsal dışlanmanın kurbanlarının bir kısmı olarak yaşamlarını sürdürmektedirler(Lu Xueyi, 2018:161-162).

Toplumsal dışlanma, bireylerin veya belirli sosyal gurubun (veya gurupların) topluma tam katılımdan yoksun edilmesi sürecini anlatmakta nüfusun çoğuna açık olan aynı fırsatlara bireylerin ya da grupların sahip olmasını engelleyen geniş bir dizi unsur üzerine

odaklanmaktadır.(Giddens, 2016:560-561). Köylü işçilerin toplumsal dışlanma hadisesi kent ve kasabalarda görülmekte olup, esas olarak toplumsal kurumlardaki yöneticiler ve politikacıların tutumu ve ürettiği müessesler(kurallar)den kaynaklanmaktadır. Bazı araştırmalarda bu durum ekonomik bakımdan sömürü, toplumsal bakımdan dışlanma köylü çalışanın kendi ve sonraki neslinin elinden alınması olarak ifade edilmektedir(Lu Xueyi, 2018:162).

i) İktisadi Açıdan Dışlanma

Çin devlet işleri araştırma bürosu (Guo Wu Yuan Yan Jiu Shi) tarafından 2006 yılında yayımlanan Çin köylü işçileri araştırması başlıklı raporda köylü işçilerin işe yerleşmede eşit haklardan mahrum bırakıldığı, bazı kentlerde kentli nüfusun istihdamını arttırmayı bahane ederek dışlayıcı nitelikteki işe yerleştirme prosedürleri, işe yerleştirmede köylü ve kentli oranı ölçüsü, işe yerleştirme alanları ve meslek şartları gibi düzenlemeler yapılarak, köylü çalışanların eşit koşullarda işe girmesi ve çalışmasının engellendiği, çalışmakta olan köylü işçilerin mesleki eğitimden mahrum bırakıldığı, bu sebepten hâlihazırdaki işgücü talebine uyum sağlanamadığı yer almıştır(Lu Xueyi, 2018:162).

Çoğu iş yerlerinde köylü işçiler işyeri çalışanı olarak görülmemekte, yani iş yerlerinde fiziksel güç gerektiren vücut sağlığına zararlı, tehlikeli işlerin yapılmasında geçici olarak köylü işçi çalıştırmakta olup, mevsimsel olarak işgücü piyasasında talep azaldığı zaman veya iktisadi kriz görüldüğü zaman ilk olarak köylü işçileri işten çıkarmaktadır. Bu sebepten dolayı köylü işçiler sürekli iş değiştirmeye iş aramaya mecbur kalmakta, iş bulamadığı zamanlarda ne yapacağını bilemeyip yiyecek arayan sokak canlıları gibi cadde, sokaklarda dolaşıp yaşamlarını devam ettirmektedir. 2004 yılında ülke genelinde 40 kentte gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, çalışmakta olan köylü işçilerin iş sözleşmesi imzalamış olanların oranı %12,5 olup, bunların çoğu aracı sıfatıyla hizmet sunmakta olan işgücü pazarlama bürolarıyla iş sözleşmesi imzalayanlardır. Köylü çalışanların çalışma süresi ve iş yükünde devlet kurumlarının belirlediği ölçülerden fazla olup dinlenme için neredeyse zaman kalmamıştır. 2004 yılında yapılan bir ankete göre, genel olarak günlük çalışma süresi 11 saat, aylık çalışma süresi ise 26 gün olarak hesaplanmıştır. Köylü işçilerin %76'si hafta sonu, bayram, tatil günlerinde mesai dışı çalıştırılmış, ama ücret verilmemiştir. Hatta bazı iş yerleri işçinin ücretinin bir kısmını kesip depozite yaparak mecburi çalıştırmıştır. Çoğu iş yerinde devlet iş güvenliği kurumları tarafından

düzenlenmiş güvenlik koşulları oluşturulmadığı için ses ve hava kirliliği, gazdan zehirlenme, korumasız eski tıp makine ve ekipmanlar yüzünden yaralanma veya ölüm gibi kazaların yıllık görülme sayısı 700 bin civarında olup, kaza geçirenlerin çoğu köylü işçilerden oluşmaktadır. Köylü işçilerin ücreti en düşük ücret seviyesi ölçü olarak hesaplanmakta olup, aynı işi yapan kentli işçinin ücretinden çok düşük kalmakta ve enflasyon yükselse bile ücret sabit kalmıştır. Hu Nan, Si Chuan, He Nan olmak üzere üç eyalette yapılan bir ankete göre, köylü işçilerin aylık çalışma süresi kentli işçinin aylık çalışma süresinin yaklaşık iki katına eşit olmasına rağmen aylık ortalama ücreti kentli işçinin ortalama ücretinin %60'ne, saatlik ücretinin ise ¼'ne eşit olduğu hesaplanmıştır. Köylü işçilerin ücretinin geciktirilmesi meselesi bir türlü çözülmemiş olup, 2004 yılında yapılan bir ankete göre, hâlihazırda çalışmakta olan köylü işçinin en az %10'ın ortalama eritilenmiş yedi aylık ücreti bulunduğu tespit edilmiştir(Lu Xueyi, 2018:162-163).

ii) Toplum Tarafından Dışlanma

Köylü işçiler çalıştığı bölgelerde kent nüfusuna tanınan sosyal haklardan mahrum bırakılmıştır. Çin merkezi hükümeti tarafından birkaç kez gündeme getirilmiş ise de yerli hükümet yetkilileri tarafından gerçekleştirilmemiştir. Mesela, kentlerde hükümet okullarında kentli öğrencilerden okul harcı alınmazken, köylü işçilerin çocuklarından okul harcı alınmakta, hatta bazı birçok kentteki hükümet okullarına köylü işçinin çocukları kabul edilmemekte, özel okullara çocuklarını gönderenler ise yüksek okul masrafını karşılamak zorunda kalmaktadır.

2004 yılında devlet sağlık bakanlığı tarafından gerçekleştirilen bir anket sonucuna göre, köylü işçilerin %25,44'i hastalandığı durumlarda hastaneye gidip muayene olabilmiş, %73,5'i ise kendi kendine reçete uygulamış ve eczanelerden aldığı ilaçlarla iyileşmeye çalışmıştır.

Devlet köylü işçilerin sosyal sigortaya katılımını arttırmak için çeşitli düzenlemeler geliştirmiş ise de gerçekte işçiler belirlenmiş sosyal haklardan yararlanamamıştır. 2005 yılında tarım ve orman bakanlığı tarafından gerçekleştirilen anket sonucuna göre, köylü işçilerin iş güvenliği sigortasına katılım oranı %12,9 olup, iş kazası geçiren işçilerin çoğunun sigortasız olduğu gerekçesiyle hastanelere gidip tedavi olamadığı, çaresiz kendi köyüne dönerek yoksullar grubuna katılmıştır. Yine aynı yıl işe yerleştirme ve sosyal

güvenlik bakanlığının yaptığı anket sonucuna göre, köylü işçilerin sağlık sigortasına katılım oranı %10, emeklilik sigortasına katılım oranı ise %15 olarak hesaplanmış, emeklilik sigortasına katılmış olanların bir kısmı taşındığı bölgenin emekli sandığından yararlanamadığı için sigortadan çekilme aşamasında olduğu tespit edilmiştir.

Köylü işçilerin çalıştığı bazı kentlerde işçilerin ev satın alabilmesi için belirli miktarda yatırımının olması veya kent nüfusuna kayıtlı olması şartı arandığı için ev satın alamamakta, çaresiz iş yerlerinin tesis ettiği ev eşyalarının olmadığı kulübelerde veya bodrum katlarındaki toplu konaklama yerlerinde zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir. Yine bazı köylü işçiler ise yıkım için boşaltılmış eski binalarda, iş yeri inşaatında havalandırma boşluklarında, köprülerin altında konaklamakta olup, nem veya güneş almadığı için neredeyse en az %46 orandaki işçinin sağlığı tehlike altında kalmıştır. Konaklama yerlerinin en az %17'inde çeşme suyu yok, %61'inde tuvalet yok, %57'inde mutfak yok olduğu tespit edilmiştir.

2004 yılındaki istatistik verilere göre, ülke genelindeki köylü işçinin sayısı 24 milyon 700 bin civarında olup, evli olanların çoğu evlerinden uzak, yalnız yaşamakta, evli olanların bazıları da ev kiralayamadığı için ayrı yaşamaktadır(Lu Xueyi, 2018:163-164).

iii) Siyasi Bakımdan Dışlama

Çin ana yasasında her vatandaşın seçme ve seçilme hakkı olduğu belirlenmiş olsa da bu hakkın kullanımı bölgesel ve nüfus kaydı şartı ile sınırlandırıldığı olduğundan dolayı, göçmen olarak çalışmakta olan köylü işçiler bu hakkını kullanamamaktadır. İşsizlik maaşı almak için de nüfus kaydı şartı arandığı için köylü işçiler işsiz kaldığı dönemlerinde bu haklarından da yararlanamamaktadır. Böylece köylü işçiler çalıştığı bölgelerde bir vatandaş değil, sadece işgücü olarak görülmektedir. Devletin işyerleri ile ilgili kanun ve düzenlemelerinde iş yerlerinde işçilerin haklarının korunması kararı alınırken, işçilerin fikri dinlenmeli denilse de orta ve küçük ölçekli işletmelerin çoğunda işçi vekili bulunmamakta, var olduğu işyerlerinde de köylü işçiler dâhil edilmemektedir. Köylü işçilerin kişilik özgürlüğünün elinden alındığı, yani dışarıya kapalı şekilde yönetildiği, işyerlerinden fazla uzaklaşmaması veya izinsiz ayrılmasını engellemek için kimlik kartlarının elinden alınarak işyeri yetkilileri tarafından saklandığı, zaman zaman üst başlarını arama ve tarama, küfür etme, dövme gibi kanuna uygun olmayan davranışlara

sık-sık rastlanmaktadır. Devlet tarafından düzenlenen çalışma kanununda işçilerin haklarını korumak amacıyla sunacağı şikâyetin aracı kurum tarafından yapılması, çözüm süresinin 60 gün ile sınırlandırılması, prosedürlerin karmaşık ve uzun sürdüğünden dolayı köylü işçiler şikâyet haklarından da yararlanamamaktadırlar(Lu Xueyi, 2018: 165).

6.1.4.Gelir Dağılımındaki Değişim

Gelir, üretim ve hizmet süreçleri sonucu elde edilen parasal ya da nesnel getiri olup, bir kişiye veya bir topluluğa belli zamanlarda, belli yerlerden gelen para olarak değerlendirildiği gibi üretim ve hizmet süreçleri sonucu elde edilen parasal ya da nesnel getiri olarak da değerlendirilmektedir. Gelir dağılımı, salt ekonomik bir olgu olmayıp, uygulanan toplumsal ve ekonomik politikaların, gelişmenin zaman içinde evrimin doğrudan sonucudur. Bu anlamda yalnız, üretim araçlarının mülkiyeti değil, kamu hizmetlerinin düzeyi, toplumsal geleneksel ilişkiler, işgücünün örgütlenme düzeyi ve (yatay ve dikey) hareketliliği, siyasal katılma biçimleri ve tüm bunların bir sonucu ve göstergesidir.

Genelde gelir farklılıklarının açıklamasına yönelik olan gelir dağılımı bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin bireyler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir.

i) Gini Katsayısına Göre Gelir Dağılımı

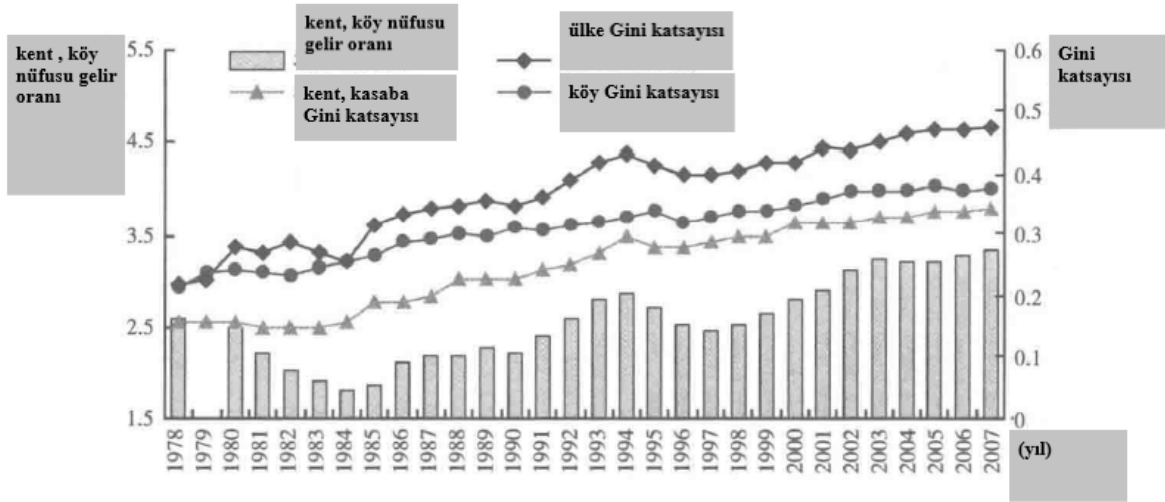
Modern Batı liberal –kapitalist iktisat yapısı içinde önemli bir iktisat sosyolojisi göstergesi konumunda olduğu söylenebilir. Buna göre Gini katsayısı, uluslar arası camiada gelir dağılımını ölçmede kabul görülen önemli bir çeşit parametre olup, 0 ila 1 arasında değişmektedir. “0” ise gelir dağılımının mutlak eşit olduğu, 0,2-0,3 arasında ise gelir dağılımının nispeten eşit olduğu, 0,3-0,4 arasında ise kısmen eşit olduğu, 0,4-0,5 arasında ise gelir dağılımının kısmi bozuk olduğu, 0,5-0,6 arasında ise bozuk olduğu, 0,6 den büyük ise kutuplaşma olarak değerlendirilmektedir.

Gini katsayısı sadece ekonomik açıdan büyük önem taşımakla kalmayıp, o toplumun iktisadi, toplumsal kalkınma ve istikrar durumunu anlatan önemli göstergedir. Mesela, Gini katsayısının 0,4 veya 0,4 den büyük olması bazı toplum veya ülkelerde toplumsal kargaşa ve istikrarsızlığa neden olurken, bu durum ülkelerin hâlihazırdaki iktisadi ve siyasi

sistemine, toplumsal kültürel psikolojisine ve bakış açısına göre değişiklik göstermektedir. Kuzey Avrupa ülkelerinde gibi katsayısının 0,3 den büyük olması toplum tarafından eşitsizlik olarak anlaşılır ve hissedilirken, Çin’de ise 0,4 den büyük olması bile normal olarak anlaşılmakta ve hissedilmektedir.

1978 yılından önce Çin’in yıllık ortalama büyüme oranı %5 veya daha az olarak gerçekleşmiş olup, eşitlikçi paylaşım politikası sayesinde (yani tüketim mallarının maaş, ücret olarak ödenebilmesi) gelir farklılıkları minimum düzeyde tutulmuştur. İlgili araştırma verilerine göre, 1978 yılından önceki kent ve köylerdeki 29 senelik ortalama Gini katsayısı 0.16’ila 0.22’dir. 1978 yılından buyana ise piyasa ekonomisinin gelişimi ve iktisadi büyüme hızının artmasına paralel olarak gelir dağılımı farkı gittikçe artmış, toplumsal ve yapısal sorun haline gelmiştir.

Şekil 6-20 den anlaşıldığı gibi 2007 yılındaki yurt içi gayrisafi milli hâsıla 1978 yılındaki gayrisafi milli hâsılanın yaklaşık 10 katına ulaşmış olup, yıllık ortalama büyüme oranı %8,6, Gini katsayısındaki artış ise %13,5 olarak hesaplanmıştır. 1978 yılından sonraki gelir dağılımındaki değişimi dört döneme ayırmak mümkün; İlk dönem (1978-1984)de atılan reform adımları köy ekonomisinde büyük canlanma şekillendirmiş olup, kent ve köy arasındaki gelir farkları çok azdır. Yani Gini katsayısı 0,2-0,3 arasındadır ve nispi eşitlik sağlanmıştır. İkinci dönem(1985-1992)de ise 1984 yılından sonraki reformun kentlerde ağırlık kazanması, toplumsal olarak iktisadi canlanmanın etkisi ile fiyatların hızla artmasıyla enflasyon artmış, gelir dağılımındaki farkın artması toplumda huzursuzluk yaratmış, hatta toplumsal kargaşalara yol açmış olup, Gini katsayısı 0,3-0,4 arasında seyretmiştir. Üçüncü dönem (1993-2000) de ise üretim araçlarının katkısına göre gelir paylaşım mekanizmasının geliştirilmesi, piyasa ekonomisine geçişin hızlandırılması, vergi reformlarına bağlı olarak hissedarlık şirketlerinin çoğalması, inşaat sektörüne yatırımın cazip hale gelmesi, yeni iktisadi bölgelerin inşası gibi gelişmeler sonucu Gini katsayısı 1993 yılındaki 0,4’ten 1994 yılında 0,43’e kadar yükselmiştir. Yani gelir dağılımı gittikçe bozulmuştur. Dördüncü dönem(2001-2008)de Çin ekonomik büyümesinin küreselleşme ile entegre olması, sermaye piyasasının gelişimine bağlı olarak Gini katsayısı gittikçe daha da artarak 2007 yılında 0,475’e yükselmiş, gelir dağılımı bir az daha bozulmuş, kutuplaşmaya yönelmiştir(Lu Xueyi, 2018:179-180).

Şekil 6.20. Reform ve açılımdan bu yana Gini katsayısı ve kent-kır gelir oranı

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:180)

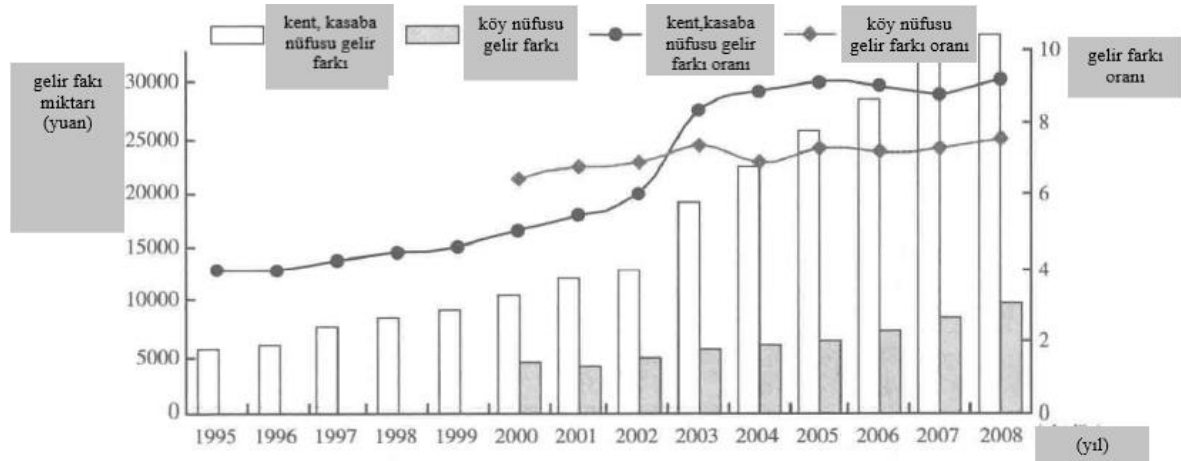
Yukarıdaki Çizelgeden anlaşılıyor ki kırsal bölgelerde Gini katsayısı kentlerden daha büyüktür. Bu demek oluyor ki kırsal bölgelerde gelir farkı daha büyük ve bu da ülke genelindeki Gini katsayısını artıran önemli unsur ve çözülmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Bundan başka kentsel ve kırsal bölgelerdeki ortalama gelir oranları da gittikçe büyümüştür. Yani bu oran 1997 yılında 2,47:1 iken, 2007 yılında ise 3,33:1'e yükselmiştir. Orta büyüklükteki kentsel ve kırsal bölgeler dikkate alındığında ise 2000 yılından bu yana en yüksek gelir grubundakilerin ortalama geliri en düşük gelir grubundakilerin ortalama gelirinin 3,1~4,5 katı olarak hesaplanmıştır.

1) Yüzde payları analizi

Aşağıdaki şekil 6-21 den anlaşıldığı gibi 2000 yılından 2008 yılına kadar %20'lik gruplamaya göre kırsal bölgelerdeki en yüksek gelir grubundakilerin ortalama geliri en düşük gelir grubundakilerin ortalama gelirinin 6,5 katından 7,5 katına çıkmış olup, yıllık ortalama gelir fark artışı %13,7, oransal olarak artış ise %1,8 olarak hesaplanmıştır.

1995~2008 yılları arasında kent ve kasabalardaki %10'lık en yüksek gelir grubundakilerin ortalama geliri en düşük gelir grubundakilerin ortalama gelirinin dört katından dokuz katına, yıllık ortalama artma hızı ise %9,6, oransal artış ise %42,3 olarak hesaplanmıştır. 2003 yılından buyana kent kasabalardaki gelir farklılaşması kırsal

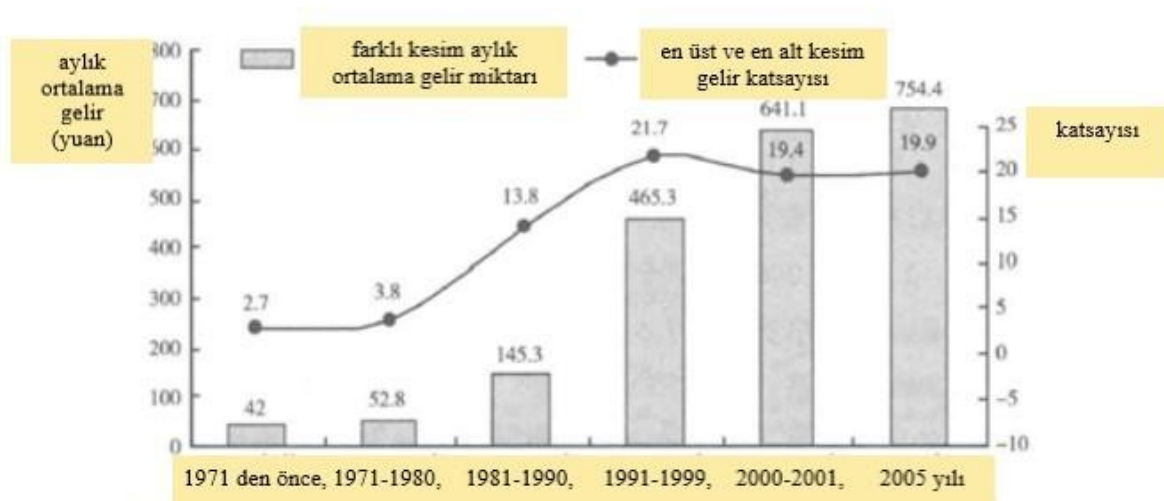
bölgelerinkinden hızlı olup, Çin 2008 istatistik yıllığına göre hesaplamada kent ve kasabalardaki %20'lik en yüksek ve en düşük gelir gurupları arasındaki fark 5,5 kat , kırsal bölgelerdeki %20'lik en yüksek ve en düşük gelir gurupları arasındaki fark 7,3 kat olarak hesaplanmıştır.

Şekil 6.21. Kent ve kırsal bölgelerdeki hana halk ortalama gelir farkı ve oransal değişimi

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:181)

2005 yılında yapılan bir araştırmaya göre(şekil 6-22), en üst tabaka olarak sayılan (bürokrat, üst düzey yönetici ve işletme sahiplerinden oluşan) grup ile en alt tabaka olarak kabul edilen (çiftçi veya çiftlik işçisi) grubu arasındaki gelir farkı 1971~1980 yılları arasında 3,8:1, 2005 yılında ise 19,9:1, olarak hesaplanmıştır.

Şekil 6.22. En üst ve en alt toplumsal kesim aylık ortalama gelir farkı değişimi

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:182)

Aşağıdaki Çizelge 6-7den de anlaşılacağı gibi farklı kurumlar tarafından hesaplanmış verilere göre, en üst ve en alt gelir gruplarına ait hane halkı ortalama servet dağılımı büyük farklılık göstermekte ve kamuoyunda tartışılması gereken önemli mesele haline gelmiştir.

Çizelge 6.7. Farklı araştırma kurumları tarafından ölçülen (farklı bölge ve toplumsal kesim) hanehalkı gelir ve servet farkı

Araştırma kurumu	Tür	En yüksek gelir(veya servete sahip)	En düşük gelir(veya servete sahip)	Açıklama
Çin Sosyal Bilimler Enstitüsü(CGSS2006, CASS veri tabanı)	Ortalama hane(mesken)nin sahip olduğu gelir(veya servet) payı	%20'lik En üst gelir grubunun gelir(veya servet) payı 72,41%	%20'lik en alt gelir grubunun gelir(veya servet) payı %1,35	Ölçülen Gini katsayısı 0,6865
	Sabit varlık (ev, dükkân gibi)in aile toplam servet içindeki payı	Doğu bölgesi: %81,4, tarım dışı hane halkı: %80,7, kent hane halkı: %82	Batı bölgesi: %66,5, tarım hane halkı: %69,6, köy hane halkı: %72,1	Örnek sayısı: 5118
Çin Halk Bankası(2005 %20lik kesim varlık testi)	Kent(kasaba) Hane halkı ortalama tasarruf oranı(yuan para birimi ölçütü)	En üst %20'lik kesim hane halkı ortalama tasarruf payı %64,4	En alt %20'lik kesim hane halkı ortalama tasarruf payı %1,3	Ülke para birimi ile hesaplanan fark 49,5(kat)
	Kent(kasaba) Hane halkı ortalama tasarruf oranı(döviz para birimi ölçütü)	En üst%20'lik kesimin toplam tasarruf içindeki payı %88,1	En alt %20'lik kesimin toplam tasarruf içindeki payı %0,3	Döviz para birimi ile hesaplanan fark 293,7(kat)

Çizelge 6.7. (devam) Farklı araştırma kurumları tarafından ölçülen (farklı bölge ve toplumsal kesim) hanehalkı gelir ve servet farkı

Çin istatistik kurumu (2006 yıllık veri tabanı)	Kent ve köy hane halkı gelir payları	Yaklaşık ülke toplam nüfusunun %40'ye denk gelen kent(kasaba) hane halkının toplam gelir içindeki payı %70	Yaklaşık ülke toplam nüfusunun %60'ye denk gelen köy hane halkının toplam gelir içindeki payı %30	Ortalama gelir farkı 2,33(kat)
	En üst ve en alt %20'lik kesim gelir payları	En üst %20'lik kesim gelirinin toplam içindeki payı %40	Diğer %80'lik alt kesim gelirinin toplam içindeki payı %60	En üst kesimin gelir payı artış eğiliminde

Kaynakça: Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:182-183)

Yukarıdaki Çizelgeyi özetleyecek olursak, az sayıda kişi toplam servetin büyük bir kısmını, çoğu kişi ise servetin çok az bir kısmını elinde bulundurmakta, orta kesimin oranı çok düşük, düşük gelir gurubu mutlak çoğunlukta olup, gelir dağılımı çok bozuktur, böyle olması da Çince sosyalizmin bir özelliği olarak görülmektedir(Lu Xueyi, 2018:182-183).

6.1.5. Toplumsal Teşkili Yapıdaki Değişim

Eski Çinlilerin yaşadığı bölgenin iklim koşullarına bağlı olarak sık-sık tekrarlanan doğal afetler ve kuraklık yüzünden tarımsal üretim aksamış, halk zaman-zaman açlıktan ölüme sürüklenmiştir. Ancak bu çeşit durumlar aile fertleri ve akrabalar arasındaki dayanışmanın ne kadar önemli olduğunu hissettirmiş olmalı ki, Çin halkı aile ve akrabalık bağları hala daha fazla önemsemiş, aile ve akraba birliğini esas toplumsal yapı haline dönüştürmüş ve var olduğundan bu yana devam ettire gelmiştir.

Toplumsal yapı, karmaşık bir ilişki ağından oluşmuş bir bütün olup, genel anlamda bireyler arası ilişki, birey ile grup arası ilişki, gruplar arası ilişki ve grup-toplum ilişkilerinin toplamı olarak ifade edilebilir. Bundan dolayı teşkili yapı toplumsal yapının önemli bir unsuru sayılır. Teşkili yapı sadece gruplar arası ilişkileri kapsamadan grup içindeki bireyler arası ilişkileri de kapsar. Teşkili yapı, kişilerin ortak bir amaca ulaşmak için şekillendirdiği “birlik” olup, fonksiyonel açıdan siyasi, iktisadi ve toplumsal olmak üzere birkaç altyapıya ayırmak mümkün. Bu bölümde sadece siyasi, iktisadi ve toplumsal teşkili yapı üzerinde duracağız.

1. Siyasi Teşkili Yapıdaki Değişim

1) Mao Dönemi

1949 yılı Eylül ayında Mao başkanlığında yapılan Çin ulusal siyasi meclisinde açıklanan ilk anayasa niteliğindeki “gong tong gang ling (ortak program)”da, “Çin Halk Cumhuriyeti ise işçi sınıfı liderliğindeki, işçi ve çiftçi ortaklığını esas alan halk demokratik yönetimindeki devlet olup, işçi, çiftçi, küçük toprak sahipleri, milli burjuva sınıfı ve vatansever aktörlerin birliğinden oluşan, Çin Komünist Partisi, başka demokratik parti kolları, farklı bölgelerdeki halk askerleri, azınlık gruplar ve yabancı ülkelerde yaşamakta olan vatansever kişilerin vekillerinden oluşmuş bir teşkili yapıdır.”denilmiştir(Lu Xueyi, 2018:335-336).

1954 yılında gerçekleşmiş olan ilk ulusal halk meclisinde devletin karakteri asıl metindeki “halk demokrasisi egemenliğindeki devlet”ten “Çin Komünist Partisi liderliğindeki sosyalist devlet” olarak değiştirilmiştir. Bu kararla beraber devletin en yüksek yönetsel

organı Devlet İşleri Şurası olarak belirlenmiş, ancak belirli bir ölçüde cumhurbaşkanına bağlanmıştır(Philippe Ardant, 1968:132).

Çin Komünist Partisi 1949 yılına kadar mevcut iktisadi durumdan dolayı yoksulluk içinde can çekişen ve mevcut yönetim (Guo Min Dang)e dışı tırnağına kadar kin besleyen halk (proltariat)in desteği ve katılımıyla yaklaşık 22 senelik muhalefet savaşı sonucu eski yönetimi yıkarak iktidarı elde etmiştir.

Çin Komünist Partisi yönetimi ele geçirdikten sonra öncelikle eski yönetimden kalan siyasi bölünmeyi ve iktisadi eşitsizliği düzeltmeyi, nihai hedef olarak halkı ve ülkeyi yoksulluktan kurtarıp, devleti güçlendirmenin tek yolu olarak sanayileşmeyi gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Ancak sanayileşmeyi başlatmak için yeterli sermaye çok yetersiz olduğu için 1958 yılına kadar yaklaşık on yıl içinde “sınıf mücadelesi hareketi” ve “sosyaleştirmeye hareketi”adı altında özel mülkiyet ortadan kaldırılarak özel mülkiyetin tamamı kolektifleştirilmiş, mülkiyet hakkı ve yönetimi tamamı devlete devredilmiştir. Ülke sanayileşmesinde önce ağır sanayiye ağırlık verildiği için devlet tarafından ele geçirilmiş sermaye yetersiz kalmıştır. Buna çözüm olarak tarımdan elde edilen hâsılanın temel ihtiyaçları karşıladıktan sonra kalan kısmı sanayi kesiminde sermaye olarak kullanmak hedeflenmiştir. Hem siyasi hem iktisadi faaliyetlerin eşgüdümlü olarak tek merkezden yönetilmesini mümkün kılan, halkın çoğu tarafından cazip görülen eşitlikçi ve adil olma görünümüne sahip dünyada veya başka sosyalist ülkelerinde benzerine hiç rastlanmayan Çinlilere özgün teşkili yapı geliştirilmiştir. Yani 1958 yılında kırsal bölgelerde “halk komün sistemi(gong shı zhı)” kentsel bölgelerde ise “işyeri sistemi(dan wei zhı)” yürürlüğe konulmuştur (Philippe Ardant, 1968:146).

(1) Halk komün sisteminin işleyişi ve özellikleri

1958 yılı nisan ayında tarım arazileri münbet ve verimli olan, Çin’in önemli tahıl üretim bölgelerinden biri sayılan He Nan eyaletinde köylüler topraklarını ekip-biçmek, islah etmek, yerel bir sanayi geliştirmek, okul ve yol yapmak, kendi yönetim ve güvenliklerini birlikte düzenleyip örgütlemek için seferberlik başlatmıştır. Bu girişim kamu makamları tarafından olumlu karşılanmış ve Komünist Partisi merkez komitesinin kararıyla, bu uygulamanın yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir. Karardan bir ay sonra 40 milyon aileyi kapsayan on bin komün kurulmuştur. Aynı yılın Kasım ayında ise 120 milyon aileyi

kapsayan 27000 komün oluşturulmuş ve böylece 1958 yılsonunda kırsal nüfusun %99'i komünler haline dönüştürülmüştür(Philippe Ardant, 1968:146).

Komünler yerleşim yerini esas alarak oluşturulmuş ve müstakil bir yönetim birimi olduğu için komün üyelerinin başka bir bölgeye taşınması büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Her komünde komün, büyük üretim takımı(da dui), küçük üretim takımı(xiao dui) olmak üzere üç dereceli idari sistem oluşturulmuş olup, çiftçi statüsündeki her birey bir küçük üretim takımının üyesi sayılmakta ve başka bir takıma katılması yasaklanmıştır. Böylece her bireyin çalışması yeme-içmesi, eğitimi ve günlük hayatı kendi takım yöneticileri tarafından gözetlenmiş ve yürütülmüştür (Li Peilin, 2008:164) .

Halk komün sisteminin özelliklerini iki noktada özetlemek mümkün. Öncelikle kırsal bölgelerde yaşayan her birey hangi pozisyonda olursa olsun komünün bir üyesi sayılmıştır. Yani bir çiftçi komüne dâhil edildikten sonra eskiden ekip biçmekte olan toprakları, beslediği hayvanları komünün mülkiyetine geçirilmiştir. Aslında aileler ayrı bir üretim birimi iken, komüne katıldıktan sonra aile üyelerinin maddi ve manevi ihtiyaçları çabası ve katkıları göz önünde bulundurularak komün tarafından karşılanmıştır. Kısaca bireylerin geçimi tamamen komüne daha doğrusu devlete bağımlı hale getirilmiştir.

Komünlerin diğer bir özelliği ise, komün üyelerinin statüsünün bir ömür değişmezliği veya değiştirmenin çok zor olmasıdır. Yani komün sisteminde bireylerin başka bir bölgeye taşınması büyük ölçüde engellendiği için kentli ve köylü ayrımı net bir biçimde ayrılmıştır. Yani köylü köyde yaşamak zorunda olup, kentli olamamakta ve ölene kadar köylü statüsünü sürdürmüştür. Aynı şekilde bir kentli de kendi kurum veya iş yerine ait olup, köye taşınamamakta ve kentli statüsünü korumaktadır.

(2) Kent komünleri(dan wei zhi) nın işleyişi ve özellikleri

Kent komün sistemi dünyada hiçbir sosyalist ülkede ortaya çıkmamış olup, sadece Çin'de gelişebilmiştir. Yani Mao dönemi Çin'de halkın idaresi için hiçbir devlet aygıtı kullanılmamış, çoğu zaman istihdam imkânları yaratılarak, bireyler iş yerleri veya kurumlara bağımlı hale getirilmiş, daha doğrusu iş yeri veya kurum vasıtasıyla bireyler devlete bağımlı hale getirilmiştir. Kentlerde devlet tarafından komünler (den wei) kamu kurumları, fabrikalar, iş yerleri, okul gibi (müessesler) kurulmuş ve bireylerin

kabiliyetlerine göre, iş imkânı (istihdam imkânı) sağlamaya çalışılmıştır. Kentlerde maddi ihtiyaçlar ve hizmetler tamamen bireyin ait olduğu kurum veya iş yeri tarafından sağlandığı için kurum ve bireyler bir-birine bağımlı hale getirilmiştir. Kurum veya iş yerleri (dan wei) sadece bireylerin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmadan babalık statüsünde olup, güvence vermektedir. Yani bireyler emekli olduktan sonra da çalışmış olduğu kurum veya iş yerleri ile ilişkisi devam etmiş, maaş temininden başka, konaklama, sağlık gibi ihtiyaçları da karşılanmıştır. Bu imkânlardan başka çalışanların aile üyelerine de çeşitli imkânlar sunulmuştur. Mesela, imkânı olan kurum veya işyerleri kreş, okul gibi müessesleri geliştirerek hizmet sunmuş, çalışma yaşına gelmiş çocukları için de istihdam imkânı yaratmıştır. Böylece kentlerde devlet ve bireyler arasında baba-evlat ilişkisi şekillendirilmiş, yönetim kolaylığı sağlamakla kalmadan sanayileşme içinde aktif emekçi grubu oluşturulmuştur (Li Peilin, 2008:166) .

2) Dışa Açılım ve Reform Dönemi (1979-2009)

1978 yılında gerçekleşen Çin Komünist Partisi 11.halk vekilleri toplantısı üçüncü oturumunda dışa açılım ve reform kararı almıştır ve öncelikle devlet ve yerel yönetim teşkili sisteminden başlayarak reform gerçekleştirilmiş olup, reform 2008 yılına kadar devam etmiştir. Yaklaşık 30 seneye yakın olan bu süreç içinde gerçekleştirilen teşkili yapıdaki değişimleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkün:

(1) Parti ve hükümet ayrılmıştır. Yani reform seferberliğinin ortaya konması, gerçekleştirilmesinde önder yöneticilerinden biri olan Deng Xiao Ping'in teşvikiyle reform kapsamında öncelikle devrimci teşkilatlar (Mao döneminde oluşturulan Çin Komünist Partisinin emirlerini eleştiren veya kendi görüşüne göre hareket edenleri solcu veya sağcı diyerek tenkit etme veya cezalandırmada görevli olan) dağıtılmış, parti tüzükleri aslına getirilmiş, farklı derecelerdeki halk meclislerine yetki verilmiş, hükümet yasama ve yürütme organları yeniden tesis edilmiş, 1982 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle görevi ve yetkileri belirlenmiştir. Parti teşkilatları ve hükümet organları ayrılmış, görev ve yetkileri belirlenmiştir.

(2) Yerel hükümetlerin yetkileri güçlendirilmiştir. Yani maliye, memur atma, amme işleri gibi konularda yerel hükümetlere geniş yetki verilmiş olup, merkez ve yerel hükümet

arasında denge şekillendirilmiş, hükümetlerin piyasaya müdahalesi azaltılıp, piyasa mekanizması güçlendirilmiştir.

(3) Merkezi ve yerel hükümet bünyesindeki kamu kurum sayısı ve personel sayıları azaltılmış, fonksiyonlara göre yeniden tesis edilmiştir. Yani işlemlerin hızlandırılması için kamu-kurumların dağılımı yeniden ayarlanmış, hizmet kalitesini artırmak, malı yükü hafifletmek için farklı derecelerdeki kamu-kurumlar sayısı ve personel sayısı azaltılmıştır. Mesela, 1978 yılından 1982 yılına kadar merkezi hükümet bünyesindeki kamu kurum sayısı oransal olarak %31 oranında azaltılmış olup, sayısı 61'e, 2007 yılında bu sayı 50'e indirilmiştir. 1980 yılında eyalet derecesindeki kamu kurum sayısı ortalama 70 civarında iken, 2001 yılında ise bu sayı 40'a indirilmiştir. Vilayet ve il bazında ise bu sayı ortalama 35,3 ve 27,7'e indirilmiştir(Lu Xueyi, 2018: 346-348).

(4) Yerel yönetim birimi sayılan Xian (il) ve Xiang (ilçe) kantonlarda aslındaki halk komünleri dağıtılmış yeniden biçimlendirilmiştir. Yani 1978 yılında 2138 olan il sayısı 2006 yılında 1635'e indirilmiştir. 1984 yılında 85290 olan ilçe sayısı (kanton) sayısı 2007 yılında 15130'a indirilmiştir(Lu Xueyi, 2018: 349) .

1978 yılından 1984 yılına kadar kırsal bölgelerde kademeli olarak aslındaki halk komünleri dağıtılmış ve yerel seçim yoluyla köy komisyonu (sun wei hui) oluşturulmuştur. Köy komisyonunun görevleri ise, ① Merkezi hükümetin düzenlediği siyasi ve iktisadi politika ve uygulamalarını yürütmek, ② Köy yöneticilerini seçmek, yetiştirmek ve tayin etmek, ③ Üretim için teknik destek vermek ve rehberlik etmek, ④ Tarım ürünlerinin satılmasında rehberlik ve aracılık etmek, ⑤ Köy maliyesini yönetmek gibi görev ve yetkiler verilmiştir (Lu Xueyi, 1997: 79-81) .

2. İktisadi Teşkili Yapıdaki Değişmeler

1)Mao Dönemi

Çin'de sosyalist sistem şekillendirilmeden önce kırsal kesimlerde aile ekonomisi esas kılan, kentsel bölgelerde ise el ile üretim esas kılan, sanayi malları üretebilecek fabrikalar yok denecek kadar az olan özel ekonomi yapısındaydı. 1949 yılı Ekim ayında Çin Halk Cumhuriyeti olarak kurulduktan sonra, Çin Komünist Partisinin liderliğinde iktisadi yapıda

sosyalist dönüşüm gerçekleştirilerek aslındaki özel ekonomi yapısı kolektif ekonomi yapısına dönüştürülmüştür. 1956 yılında sosyalist dönüşüm tamamlandıktan sonra kolektif ekonomi esas alınmış, Sovyetler Birliği örnek alınarak plan ekonomisi modeli benimsenmiştir. Bu dönemde uygulanan plan ekonomisi modelinin özelliklerini özetleyecek olursak(Lu Xueyi, 1997:76-77):

(1) Bu dönemde iktisadi organizasyon ile siyasi organizasyon birleştirilmiştir. Yani iktisadi faaliyetlerin yürütülmesi tamamen siyasi teşkilatların emrine verilmiş olup, iş yerleri tamamen kamulaştırılmıştır, yönetimi de hükümet yetkilileri tarafından üretilmiştir. Böylece ne üretileceği nasıl üretileceği yetkililerin kararıyla gerçekleştirilmiştir. Kırsal kesimde ise hangi ziraatın ne kadar ekip biçileceği tamamen komün yetkililerin emrine verilmiştir yani hükümet hem iktisadi faaliyeti hem siyasi faaliyetleri teşkillemiştir.

(2) İş yerleri sadece üretim yeri değil, toplumsal birlik haline dönüştürülmüştür. Yani kentlerdeki bölgelerde iş yerleri devlet mülkiyetindeki ve kolektif mülkiyetindeki iş yerleri olmak üzere ikiye ayrılmış olup, iş yerleri çalışanlarına maaş teminatından başka yaşam malzemeleri gibi ürünleri, ilaç, tedavi gibi sosyal yardımlarda sunmuştur. Kırsal bölgelerde ise tarım üretiminden elde edilen tasarrufların çoğu sanayiye aktarıldığı için komün üyelerin ancak temel ihtiyaçları karşılanmıştır.

(3) Parti ve hükümetlerin görev ve yetkileri ayrılmamış olup, parti üyeleri Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin emriyle hem iktisadi hem siyasi faaliyetleri yönetmiştir.

2) Dışa Açılım ve Reform Dönemi (1978-2009)

1978 yılından önceki komün sisteminde iktisadi ve siyasi faaliyetler tek elden yönetilmiş olup, iktisadi olarak esasen kolektif üretimi esas alınmıştır. 1978 yılından sonra bazı bölgelerde tecrübe edilerek, 1982 yılında ülke genelinde tarım arazilerinin ailelere kırıya verilmesi (jiating lianchan chengbao zerenzhi) kararı verilmiş, böylece ailelerin özel mülkiyet hakkı aslına getirilmiş, özgür halde iktisadi faaliyetlerde bulunmasına, tek başına gelir ve giderlerini yönetmesine izin verilmiştir. Yani toprak mülkiyeti kolektife ait, ama kullanma hakları ailelere verilmiştir. Bu uygulamayla kolektif iktisadi sistemdeki bazı eksiklikler giderilmiş, (Mesela, kolektif üretimde üyelerin hepsi esasen eşit miktarda

teminat aldığı için verimlilik çok düşük kalmıştır.), bireylerin çalışkanlığı ve verimliliği artırılmıştır.

1978 yılından önce kentsel bölgelerdeki iş yerlerinin tamamı devlet mülkiyetinde olup, yöneticilerden başka çalışanların hepsi işçi statüsünde maaş karşılığında çalışmaktaydı. 1978 yılından sonra kolektif mülkiyetindeki, şahıs mülkiyetindeki ve özel işletmelerin kurulmasına izin verilmiştir. Böylelikle plan ekonomisinden piyasa ekonomisine geçmekle beraber işletmeler özgürce üretim kararları alabilmiş, maliyesini yönetebilme haklarına sahip olmuştur. Diğer taraftan iktisadi hak ve özgürlüklerinin tanınması yatırımı teşvik etmiş, pay hissedarlık şeklindeki işletmelerin sayısı artmıştır. Üçüncü olarak ise, işletmeler ise özel mülkiyet haklarına sahip olduğu için aslındaki demir tabak şeklindeki paylaşım ortadan kalkmış, çalışkanlık ve verimlilik artırılmıştır. Dördüncü olarak aslındaki iş yerlerinin “babalık görevleri” ortadan kalkmıştır. Yani aslındaki maaş vermekten başka gıda, giyim, konaklama, ilaç, tedavi masrafları iş yerleri tarafından karşılanırken, özel mülkiyetin tanınmasıyla beraber bu gibi yükümlülükler ortadan kalkmıştır(Lu Xueyi, 1997: 87-89).

3.Toplumsal Yapıdaki Değişim

1949 yılından önceki Çin toplumu kendi kendini idare etme özelliğine sahip bir toplum yapısına sahip olup, teşkili bakımdan, Geleneksel aile veya kast teşkili grupları, belirli yerleşim bölgesindekilerin kendi teşkilinden oluşan gruplar, halk tarafından oluşturulmuş gruplar olmak üzere ayırmak mümkün.

Geleneksel aile teşkili yapısı kan bağıını esas alarak teşkilleşmiş olup, örf adet ve ahlaki kurallara göre idare edilmiştir. Yerleşik bölgelerde ise dış tehditlere karşı korunma ve yardımlaşma amaçlı teşkili gruplar oluşmuştur. Halk tarafından oluşturulmuş olan teşkili gruplar ise afetlerden korunma, yardımlaşma amaçlı oluşturulmuştur.

1) Mao Dönemi

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti olarak kurulduktan sonra kırsal ve kentsel bölgelerdeki teşkilatlar, örgütler sosyalist dönüşüm adı altında dağıtılmış veya yok edilmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi teşkili yapı olarak Çin Komünist Partisine bağlı, gözetim, kontrol ve

yönetim görevlerini üstlenen yerel yönetimlere katılan gençlik kolları, kadın kolları, işçi teşkilatı, esnaf teşkilatı, entelektüeller teşkilatı gibi parti kolları şekillendirilmiştir. Bu parti kolları teşkilatları halk arasından üye seçme, yetiştirme, atama gibi yetkilere sahip hem de kamu-kurum, hükümet, iş yerlerinde, üretim birimlerinde görev üstlendiği için paylaştırma yetkisinden yararlanarak aktif ve siyasi bakış açısından sadakatli üyeler sayesinde toplumu idare etmiş, Çin Komünist Partisinin iktidarının güçlendirilmesinde önemli rol oynamıştır (Lu Xueyi, 2018: 364-367) .

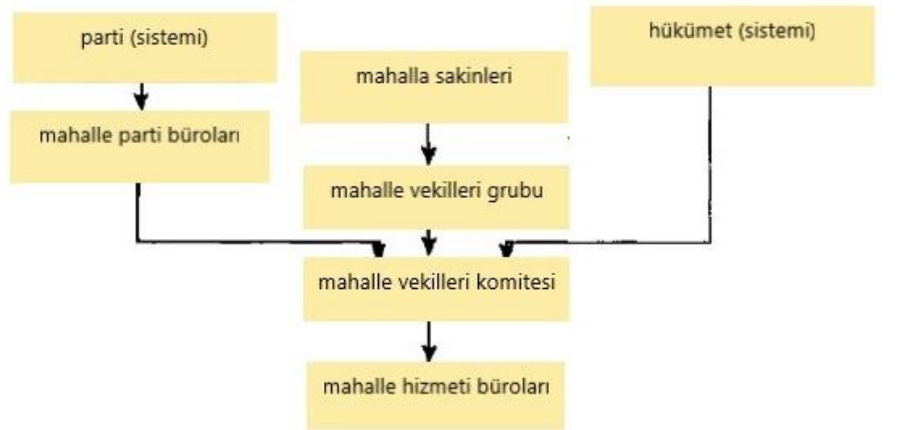
2) Dışa Açılım ve Reform Dönemi

1978 yılından önceki halk komünleri sisteminin kurulma amacı kırsal bölgelerde yaşamakta olan nüfusu sıkı kontrol altında tutmaktır. Reformdan sonra komün sistemi yürürlükten kaldırılarak çiftçilerden teşkillenen, çiftçilerin kendileri tarafından seçilmiş grup üyeleri tarafından denetlenebilen, kendileri karar verebilen, çiftçilerin manfaati için hizmet verebilen köy komusyonu sistemi yürürlüğe konulmuştur(Li Peilin, 2008:168). Böylelikle devletin köylülerin iktisadi faaliyetlerine olan müdahalesi minimuma indirilmiş, köylülere toprak kullanım haklarının tanınması ve bu çeşit kendi kendini yönetme şeklindeki teşkili sistemin yürürlüğe konulması çiftçileri motive etmiş, halk komün sistemi döneminde fonksiyonunu kaybeden aile ve akraba gruplarının tekrar teşkillenmesiyle arzi, sermaye ve işgücünün bir araya toplanmasıyla üretim hızla artmış, hatta bazı bölgelerde küçük işletmeler kurulmuştur. Köy komusyon sisteminin diğer bir etkisi ise nüfusu kalabalık, tarım arazileri az olan bölgelerdeki artı işgücünün kentsel bölgelere göçmen işçi olarak girmesini sağlamıştır. Bu aynı zamanda Çinli ekonomist ve sosyologların da hemfikir olduğu Çin ekonomisinin en önemli dinamiklerinden biridir. Bunlardan başka köylerde çiftçilerin üretim teknikleri, ticaret bilgi düzeyini yükseltmek, işbirliğini güçlendirmek amacıyla çiftçiler işbirliği teşkilatı kurulmuş olup, çiftçilerin piyasa ekonomisi sistemine uyumu sağlanmış, işbirliği güçlendirilmiştir (Li Peilin, 2008:168-176).

Reform öncelikle kırsal bölgelerden başlayarak kentlere doğru genişletilmiştir. Yani kırsal bölgelerde komün sisteminin yürürlükten kaldırıldığı gibi kentlerde de işyeri sistemi yürürlükten kaldırılmıştır. Böylelikle çalışanların ve işçilerin işyerine bağlılığı ortadan kaldırılmış, kurum veya işyerlerinin mali yükü hafifletilmiştir. Özel mülkiyet haklarının tanınmasıyla küçük ve orta ölçekli işletmelerin sayısı artmış, kırsal bölgelerdeki artı

işgücünün tarım işlerinin yoğun olmadığı dönemlerde geçici işçi olarak çalışma imkanı doğmuştur.

Reform seferberliğinin ülke genelinde genişlemesi plan ekonomisinden piyasa ekonomisine geçişin hızlanmasıyla beraber kentsel bölgelerde aslındaki kurum veya işyeri sistemi yürürlükten kaldırılarak onun yerine sosyal bölge (shi qu) sistemi kurulmuştur. Yani kentsel bölgeler konumu, yerleşik sayısı gibi kriterlere göre ayrı yönetim birimlerine ayrılmıştır. Buradaki “shi qu” kavramı, belirli bir coğrafi bölgeye yerleşmiş olan, sürekli ve yoğun temas halinde bulunan, ortak duygu, düzen ve davranış şekline sahip bireylerden oluşan bölge denilebilir. “Shi qu” diye adlandırdığımız bölgelerde merkezi hükümete bağlı kurumların şubeleri yer almakta olup, belirli derecede tedbir belirleme, eğitim, çevre, altyapı, sağlık, ulaşım gibi konularda ihale düzenleme ve onaylama yetkisine sahip olup, yerleşikler konseyi (ju wei hui) nın fikirlerini alarak sosyal hizmet sunulmakta ve hükümet, kurumlar, işyerleri, yerleşikler arasında köprü rolü oynamaktadır (Li Peilin, 2008:134-150). Shi qu sisteminin çalışma mekanizmasını aşağıdaki şablondaki gibi ifade etmek mümkün:

Şekil 6.23. Pekin belediyesi batı bölgesi Chang Qiao mahallesi yönetim teşkilat yapısı

6.1.6.Sosyal Tabakadaki Değişim

Sosyal tabakalaşma, belirli bir nüfusun hiyerşik olarak, yani sosyal manada üst-üste gelen sınıflar halinde farklılaşması olup, sosyal tabaka ise kısaca yaşamda benzer avantaj ve dezavantajları paylaşan insan grubu denebilir(Bozkurt, 2007:193). Sosyal tabakalaşma toplumsal yapının önemli bir unsuru sayılır, çünkü istihdam yapısı, kent ve köy yapısı,

tüketim yapısı gibi toplumsal yapının diğer unsurlarını incelerken toplumsal tabakalaşmanın mevcudiyeti ve önemini his ederiz. Bu sebepten dolayı sosyal tabakalaşmanın incelenmesi toplumsal yapının anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır.

1.Eski Çin’de Toplumsal Tabakalaşma

Eski Çin’de Han veya imparatoru merkez alan siyasi yapı ve toprak mülkiyetini esas kılan iktisadi yapı hâkim olduğu için çoğu dönemlerde onların aile üyeleri, akrabaları toplumdaki esas siyasi gücü ve iktisadi kaynakları elinde tuta gelmiştir. Ancak bunlar sayısal olarak bütün toplumun yönetimi için yeterli olmadığı için “sınav” sistemiyle yönetime üye kabul etmiş ve bu kesimi “elitler” veya “seçilmişler” anlamında “shı” tabakası olarak adlandırmıştır. Alt tabakalarda ise sırasıyla “çiftçi” “işçi” ve “esnaf veya ticaretçi” tabakaları yer almıştır. Üst tabakada yer alan “shı” yani bir anlamda yönetici kesim çoğu zaman toprak sahibi zengin ailelerden seçilmiş olduğundan hem siyasi hem iktisadi gücü elinde tutmuştur. Halkın çoğu çiftçilikle uğraşarak geçimini sağlasa da çok az sayıda kişinin özel mülkiyetinde toprağı bulunmuş, çoğu insan başkalarının tarlasında çalışarak geçimini sağlamıştır. Yine toplumdaki az sayıdaki sanatkârlar ve meslek sahipleri “işçi” olarak adlandırılmıştır. Alım-satım ve ticaretle uğraşanların da sayısı çok az olup, gerçi onlar zengin olsalar da Han ve yöneticiler tarafından dışlanmış ve alt tabakaya mensup kişiler olarak görülmüştür(Li Peilin, 2008:187-188) .

2.Mao Dönemi Sosyal Tabakalaşma

1949 yılından 1978 yılına kadar olan dönemi yapısal özelliğine göre, yeni egemenlik dönemi(xin min zhu zhu yi shi qi) (1949~1956) ve sosyalist plan dönemi (1956~1978) olarak ikiye ayırmak mümkün:

1)Yeni Egemenlik Dönemindeki Sosyal Tabakalaşma

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra, milli egemenlik yeni kazanıldığı için sembolik anlamda 1956 yılına kadar olan dönem milli egemenlik dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde devletin siyasi gücü kullanarak büyük toprak sahiplerinin ve zenginlerin toprakları ve mal varlıkları elinden alınarak devlet mülkiyetine geçirilmiş, topraklar ise hiç toprağı olmayan çiftçilere paylaştırılmıştır. Bu dönemki toplumsal gruplar

farklı sınıflara ayrılmış olup, nüfus bakımından işçi sınıfı %3,3, çiftçi sınıfı %88,1, milli burjuva sınıfı %0,4, küçük burjuva sınıfı %7 civarında olup, toplumsal tabaka olarak piramit şeklindeydi. Yani piramidin temelini oluşturan çiftçiler %88,1, üst kesimdekilerin toplamı ancak %12 civarındaydı.

Bu dönemde işçi sınıfı iktidar (yönetimi elinde tutan grup) temelini oluşturduğu için siyasi statüsü yükselmiş ve aslındaki iktisadi gücünden dolayı üst tabaka sayılan burjuva sınıfının yerini almıştır. Çiftçi sınıfı da işçi sınıfının ortağı sayıldığı için statüsü belirli düzeyde yükselmiştir. Bu dönemki tabakalaşmanın diğer dönemkinden göreceli bir farkı ise, en alt tabakada yer alacak olan işsizler grubunun yok olmasıdır(Lu Xueyi, 2018:397~399).

2) Sosyalist Plan Ekonomisi Dönemi (1956~1978)

1952 yılında milli iktisadi yapının yeniden düzenlenme seferberliğinin tamamlanmasıyla milli egemenlik toplumu(xin min zhu zhu yi)den sosyalist(shi hui zhu yi)topluma geçiş başlamıştır. 1956 yılında özel mülkiyet hakkının ortadan kaldırılarak kolektif mülkiyet hakkının yürürlüğe girmesiyle (bir başka deyişle özel mülkiyete devletin el koyması) burjuva sınıfı yok edilmiştir. İşçi sınıfı ise bütün ticari işletmelerin kolektif veya devlet mülkiyetindeki işletmelere dönüştürülmesiyle işletme üyesine, çiftçi sınıfı ise tarım arazilerinin kolektif mülkiyetine geçirilmesiyle halk komünlerinin üyesi (üretim üyesi)ne dönüşmüşlerdir. Yönetimde yer alanlar (memurlar) ve entelektüeller (zhi shi fen zi) ayrı bir sosyal tabakayı oluşturmuştur.

Bu dönemde çiftçilerin özel mülkiyet hakkı elinden alındığı ve kentsel bölgelere taşınması engellendiği için sosyal tabakanın en alt kısmında yer almıştır. 1950 yılında ülke genelinde sanayileşme seferberliğinin başlamasından sonra işçi sayısı gittikçe artmıştır. Yani 1949 yılında işçi sınıfının toplam nüfus içindeki oranı %3,3 iken, 1978 yılında bu oran %19,8'e yükselmiştir. Eğitim ve öğretimin canlanmasıyla daha önce işçi sınıfının içinde yer almış olan entelektüel kimsin oranı 1978 yılında %3,5'e yükselmiştir. Ancak entelektüellerin hükümet ile arasının iyi olduğu dönemde statüsü yükselmiş ve işçi sınıfının içinde yer almış, hükümet ile arasının açıldığı dönemde (kültür devrimi döneminde) işçi sınıfından tasfiye edilerek küçük burjuva grubu olarak görülmüş ve tenkit veya cezaya uğramıştır. Kısaca bu dönemde sosyal tabakanın ayrılmasında iktisadi statü yerine siyasi statü önemli ölçüt olarak görülmüştür(Lu Xueyi, 2018:399-400).

Çiftçilerin Kırsal bölgelerden kentsel bölgelere taşınmasından dolayı kentli ve köylü tabakaları oluşmuştur. Kentsel bölgelerde ise çalışanların başka bir iş yerine taşınmasının kısıtlanması statü değişiminin çok zor olduğu nedeniyle çalışan iş yeri veya kurumun sosyal güvencesinin az-çokluğu (maaş ve maddi teminatın az-çokluğu), kurumsal statüsünün memur veya işçi olması sosyal tabakaların oluşmasında önemli rol oynamıştır (Li Peilin, 2008:193-197) .

3.Reform Sonrası Sosyal Tabakalaşma

1979 yılından sonra reform seferberliğinin hızlandırılmasıyla eşzamanlı olarak siyasi, iktisadi ve kültürel olmak üzere birçok anlamda yapısal dönüşüm gerçekleştirilmiş, yeni politikalar uygulanmıştır. Mesela, iktisadi bakımdan kolektif mülkiyetten çoklu mülkiyet şekline, planlı ekonomi modelinden piyasa ekonomisine aşamalı olarak geçilmiş, kırsal bölgelerde tarım arazileri çiftçi ailelerine kiraya verilmiş, kentsel bölgelerde ise işyeri veya kurum sistemi (dan wei zhi) yürürlükten kaldırılarak, kolektif veya devlet mülkiyetindeki işletmeler kademeli olarak özelleştirilmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucu sosyal hareketlilik artmış ve yeni sosyal tabakalar ortaya çıkmıştır (Li Peilin, 2008:197) .

Bu dönemki sosyal tabakalaşmanın şekillenme sürecini aşağıdaki gibi üçe ayırmak mümkün:

İlk süreç(1979~1984): reformun başlangıcındaki eşitleme eğilimi

1978 yılından 1984 yılına kadar olan bu dönem, Mao döneminde yaklaşık 20 yıl kadar esas ekonomik model olarak görülen plan ekonomisi sisteminin “dondurulduğu” bir dönem denilebilir. Bu dönemde sosyal tabakalaşmada değişim önce kırsal bölgelerde başlamıştır. Yani 1978 yılında kırsal bölgelerde tarım arazilerinin çiftçi ailelerine kiraya verme uygulamasının yürürlüğe girmesiyle çiftçilerin motivasyonu artmış, tarım üretimi hızla artmaya başlamıştır. İstatistik verilere göre 1978~1984 yılları arasında çiftçilerin ortalama kişi başı geliri %165,9 artmıştır. Çiftçilere özel mülkiyet haklarının tanınmasıyla küçük çaplı özel ticari işletmeler veya iş yerleri kurulmaya başlamıştır. Kentsel bölgelerde 1982 yılına kadar kolektif mülkiyetindeki işletmeler esas olmuştur. 1982 yılında anayasa değişikliğiyle iktisadi hak-hukuklar yeniden düzenlenmiştir. Bu değişimin etkisiyle ülke genelindeki özel işletme sayısı yaklaşık 14 kat artmıştır (Lu Xueyi, 2018:401) .

Kısaca bu dönemde iktisadi yapı ve özel mülkiyet haklarının tanınmasıyla birçok çiftçi ve kentsel bölgelerdeki işçilerin gelirleri belirli düzeyde artmış, bu değişimle beraber sosyal statüsü de belirli düzeyde yükselmiştir. Ancak aslında üst tabaka sayılan yönetici kesimin gelirinde artış görülmediği için statüsü belirli düzeyde aşağıya çekilmiştir.

İkinci süreç(1985~1991): Reformun genişletilmesi ve iktisadi farklılaşma dönemi

1985 yılından 1991 yılına kadar olan bu dönem aslındaki tabakalaşma şeklinden yeni bir tabakalaşmaya geçiş dönemi denilebilir. Çünkü bu dönemde yöneticiler en üstte, işçi ve çiftçilerin alt tabakalarda yer aldığı piramit şeklindeki tabakalaşma değişmeye başlamıştır. Yani kentleşme, piyasalaşma ve sanayileşme hızının artmasıyla gelir farklılıkları artmış, sosyal tabaklaşmada siyasi statü önemini kaybetmiş, iktisadi statü önem kazanmıştır.

1985 yılından başlayarak reformun yönü ağırlıklı olarak kırsal bölgelerden kentsel bölgelere kaydırılmış olup, aslında kolektif veya devlet mülkiyetindeki işletmelerin bir kısmı özelleştirilmiştir. Bütün bu değişimler sonucu özel işletmelerde çalışanların gelirlerindeki artış, kolektif mülkiyetindeki işletmelerde çalışanlarınkinden hızlı olmuştur. Bazı kolektif ve devlet mülkiyetindeki işletmeler monopol özelliğinden dolayı bu işletmelerde çalışanların geliri diğer işletmelerde çalışanlarınkinden daha fazla artmıştır. Bu dönemde köy veya kentte çalışanlar olsun sadece bölge içinde gelir farklılıkları artış göstermeksizin, köylü ve kentli çalışanların gelir farklılıkları da hızla artmıştır. Yani 1985 yılında 1,86 olan gelir farkı 1991 yılında 2,58'e yükselmiştir. Kısaca gelir adaletsizliği yaşanmıştır.

Üçüncü süreç(1992~1999): Reformun derinleştiği ve yeni sosyal tabakaların oluşum dönemi

Bu dönemde iktisadi yapıdaki reformun derinleşmesiyle beraber iktisadi durum veya gelir farkı hızla artmıştır. Sosyal tabaklaşmada iktisadi güç, işgücü niteliği ve yetki düzeyi gibi kriterler önem kazanmıştır.

1992 yılında Çin'in önemli liderlerinden biri olan Deng xiao ping'in güney bölgelerdeki ziyaretinden sonra, reformun daha da derinleştirilmesi, az sayıdaki devlet işletmeleri hariç diğer işletmelerin tamamının özelleştirilmesi hakkındaki talimatlarının gerçekleştirilmesin

sonucu olarak 1999 yılına kadar olan birkaç yıl içinde özel işletmelerin sayısı yaklaşık 13 kat artmıştır. Ancak işletmeler özelleştirildikten sonra, verimliliği artırmak amacıyla personel kısaltma dalgası (xia gang) başlamış, işçilerin birçoğu mağdur duruma düşmüş, az bir kısmı kendi başına iş kurabilmiştir. Diğer taraftan maliye, vergi ve finans gibi alanlarda reform gerçekleştirilerek yerel hükümet yetkilerinin güçlendirilmesiyle hükümet yetkililerinin çeşitli yollarla iktisadi kaynakları sömürmesi sonucu çiftçi kesimin bir kısmı yoksul duruma düşmüştür. Piyasalaşma ve sanayileşmenin hız kazanmasıyla bilgi ve teknolojinin önemi artmış, buna bağlı olarak mühendis, CEO gibi birçok yeni toplumsal tabaka şekillenmiştir.

2006 yılında Çin Sosyal Bilimler Enstitüsünün yayınladığı araştırma raporunda yeni dönemki toplumsal tabakalaşma aşağıdaki Çizelgeden anlaşıldığı gibi 10 tabakaya ayrılmıştır.

Şekil 6.24. Çin toplumsal tabaka yapısı

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:404)

Tarihsel olarak Çin'in sosyal tabakalaşmasını özetleyecek olursak, 1978 yılından önceki sosyal tabakalaşması tipik olarak tarım toplumu özelliği taşıyor, yani alt kesimi çoğunlukta olan çiftçilerden oluşmuş, üst kesimleri ise hiç (gelişmemiştir) modernleşmemiştir. 1978 yılından sonra ise tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle beraber modern özellik taşıyan orta kesimin büyümeye devam ettiğini görmek mümkün (Lu Xueyi, 2018:403-407) .

6.1.7.Bölgesel, Kentsel ve Kırsal Yapıdaki Değişim

Bazı ulus, devlet veya bölgelerin kalkınması hızlı olurken, neden bazılarının yavaş oluyor? Hatta bazıları sanayi toplumundan post sanayi toplumuna geçmişken, yine bazıları hala tarım toplumu olarak kalıyor? Bu sorular üzerinde araştırma yapan sosyologlar ve iktisatçılar çeşitli tespitlerde bulunmuş, bazıları kültürün önemine, bazıları uluslararası ilişkilerdeki konumuna, bazıları coğrafi konumu ve doğal kaynakların önemine, yine bazıları tarihin önemine değinmişlerdir. Bundan dolayı bir toplumun kalkınıp-kalkınamamasının açıklanmasında toplumsal yapısının iyi anlaşılması, bunun için de bölgesel, kentsel ve kırsal yapısının anlaşılması büyük önem taşımaktadır.

1.Bölgesel Yapı

Bölgesel yapı, genel anlamda belirli bir bölgenin iç kesimleri arasındaki veya diğer bölgelerle ilişkisi, etkileşimi sonucu aldığı son halı olarak tarif edilebilir. Yani bölgenin iç kesimi olarak ifade edildiğinde nüfus, istihdam, tabakalaşma gibi toplumsal yapısını, bölgeler arası olarak ifade edildiğinde, iktisadi ve toplumsal kalkınma düzeyi, hızındaki farklılıklar ve toplumsal yapısındaki farkları anlatmaktadır.

Çin bilindiği gibi yüz ölçümü geniş, doğal kaynakların dağılımı dengesiz, farklı kültürlerdeki etnik gruplardan oluşan ve kalabalık nüfusa sahip bir ülke olma dolayısıyla farklı bölgelerde uygulanan politikalar, düzenlemeler, hedefler ve gelişmişlik düzeyleri farklılık göstermektedir. Ülke şimdiki haliyle 23 eyalet, beş özerk bölge, dört merkeze bağlı şehir, iki otonom bölge olmak üzere toplam 34 bölgeye ayrılmıştır. Bölgelerin doğal koşulları, iktisadi, kültürel ve tarihi bakımından büyük farklılık taşıması nedeniyle aynı strateji geliştirmek için farklı dönemlerde mevcut durumu değerlendirerek farklı sınıflandırılmıştır. Mesela, yedinci beş yıllık plan döneminden dokuzuncu beş yıllık plan dönemine kadar iktisadi kalkınmışlığı, sektörsel gelişimi, doğal kaynak koşulları gibi kriterlere göre ülke doğu kesim, orta kesim ve batı kemsisi olmak üzere üç büyük kesime ayrılmıştır. 11. Beş yıllık plan döneminde bölgelerin durumu yeniden değerlendirilerek dört kesime ayrılmıştır. Detaylı olarak aşağıdaki Çizelgede verilmiştir. (Çizelge 6-8)

Çizelge 6.8. Yedinci beş yıllık plan döneminden bu yana ülke bölge ayrımı değişimi

Bölge adı	Dönem	Bölge adı	Toplam bölge	Bünyesinde bulunan eyalet, özel statüye sahip bölgeler
-----------	-------	-----------	--------------	--

			sayısı	
Üç büyük bölgesel kesim	Yedinci beş yıllık plan döneminden dokuzuncu beş yıllık plan dönemine kadar	Doğu bölgesi	12 (11)	Liao Neng, He Nen, Tian Jing, Bei Jing, Shan Dong, Jiang su, Shang Hai, Zhe jiang, Fu Jian, Gung Dong, (Hai Nan), Gung Xi
		Orta bölgesi	9	Hei Long Jiang, Ji Lin, Nei Meng Gu, Shan Xi, He Nen, An Hui, Hu Bei, Hu Nan, Jiang Xi
		Batı bölgesi	10 (9)	Si Chuan, Gui Zhou, Yun Nan, Xi Zang, Shan xi, Gan Su, Neng Xia, Qing Hai, Xin Jiang
Yeni üç büyük bölgesel kesim	10. beş yıllık plan dönemi	Batı Bölgesi	12	Gung xi, Nei Meng Gu, Chong Qing, Si Chuan, Gui Zhou, Yun Nan, Xi Zang, Shan Xi, Gan Su, Neng Xia, Qing Hai, Xin Jiang
		Orta Bölgesi	8	Hei Long Jiang, Ji Lin, Shan Xi, He Nen, An Hui, Hu Bei, He Nan, Jiang Xi
		Doğu Bölgesi	11	Liao Neng, Bei Jing, Tian Jin, He Bei, Shan Dong, Shang Hai, Jiang Su, Zhe Jiang, Fu Jian, Gung Dong, Hai Nan

Çizelge 6.8. (devam) Yedinci beş yıllık plan döneminden bu yana ülke bölge ayrımı değişimi

Dört büyük bölgesel kesim	11. beş yıllık plan dönemi	Batı Bölgesi	12	Gung Xi ,Nei Meng Gu ,Chong Qing ,Si Chuan ,Gui Zhou ,Yun Nan ,Xi Zang ,Shan Xi ,Gan Su ,Neng Xia ,Qing Hai ,Xin Jiang
		Doğu Bölgesi	3	Hei Long Jiang, Ji Lin ,Liao Neng
		Orta Bölgesi	6	Shan xi ,He Nan ,An Hui ,Hu Bei ,He Nan ,Jiang xi ,
		Doğu Bölgesi	10	He Bei , Tian Jin ,Bei Jing ,Shan dong ,Jiang su ,Shang Hai ,Zhe jiang ,Fu Jian ,Gunag Dong ,He Nan

Kaynak:(Lu Xueyi, 2018:300)

1)Çin Sanayileşme Dönemindeki Bölgesel Kalkınma Stratejileri

Çin bölgesel olarak kültürel, iktisadi kalkınmışlık, nüfus ve doğal kaynakların dağılımı, etnik grupların konumu ve yerleşimi gibi açılardan karmaşık bir yapıya sahip olduğu için farklı dönemlerde hâlihazırdaki ülkenin iç ve dışındaki mevcut durumu nazara alınarak farklı kalkınma stratejileri geliştirilmiş ve gerçekleştirilmiştir.

(1)Planlı ekonomi Dönemi (1949~1978)

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllarda coğrafi, kültürel ve tarihi sebeplerden dolayı azınlık etnik grupların çoğunlukta olduğu Batı kesimi ile Han etnik grubunun çoğunlukta olduğu doğu bölgesi(veya iç bölgesi) arasında iktisadi ve toplumsal kalkınma bakımından

büyük farklılıklar mevcuttu. Yani Batı kemsinde tarım ve hayvancılık esas olup, sanayi üretimi ülke sanayi üretiminin %10'na bile yetmiyordu. Doğu bölgesinin sanayi üretimi ise ülke sanayi üretiminin %70'ne sahiptir(Lu Xueyi, 2018:301-302).

Bu dönemde “üç hat (san xıan)” stratejik kalkınma projesi geliştirilmiş ve gerçekleştirilmiş olup, bu projenin amacı (Lu xue yı başçılığında yapılan araştırma raporuna göre) bölgesel iktisadi dengesizliği gidermek, enerji ve ulaşımı esas, devlet müdafaasını önemli nokta, sanayi üretimi yardımcı, araştırma ile üretimi birleştiren üretim alt yapısı geliştirmek, iç kesimin iktisadi ve teknolojik bakımdan gelişmesi için zaruri enerji ve hammaddelerin taşınması ve sonraki batı bölgesinin inşası için gerekli demir yolu ve kara yolu hatlarını inşa etmektir.

(2) Karma Ekonomik Sistem Dönemi (1978~1992)

1978 yılından sonra merkezi hükümet yönetimindeki planlı ekonomi sisteminden piyasa ekonomisi sistemine kademeli geçiş başlatılmış olup, bu dönemde karma ekonomik sistem (shuang gui zhi) yürütülmüş, verimliliğe öncülük tanıma, adil olma vurgusu yapılarak aslındaki bölgeler arası dengeli kalkınma stratejisinden doğu kemsindeki deniz kıyısı bölgeleri önce kalkındırma stratejisine geçilmiştir. Bu stratejinin gerçekleştirilmesiyle doğu kemsin iktisadi kalkınma hızı artmış, diğer bölgelerle arasındaki fark geçtikçe açılmıştır. Mesela altıncı beş yıllık plan dönemi (1981~1985) de doğu, orta ve batı kesimlerinin gayrisafi milli hâsılasının ülke gayrisafi milli hâsıla içindeki payları 51,46:30,97:15,9 iken, sekizinci beş yıllık plan dönemi(1991~1995)de bu fark 56,44:26,98:14,49'a ulaşmıştır. İktisadi büyüme oranlarındaki değişim baz alındığında ise altıncı beş yıllık plan döneminde bu üç kemsin gayrisafi milli hâsıla içindeki büyüme oranları %16,31, %15,37 ve %16,65 iken, sekizinci beş yıllık plan döneminde ise bu oranlar %30,35, %27,33 ve %23,78 olmuştur (Lu Xueyi, 2018:303-304).

(3) Piyasalaşmanın Hızlanma Dönemi (1992'den Sonra)

Bir önceki kalkınmada doğu kemsine öncülük tanıma stratejisinin gerçekleştirilmesiyle ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki kalkınma tecrübelerinden önemli derecede yararlanma sonucu Çin ekonomisi hızla büyümüştür. Ancak bölgeler arası farklılıklar daha da büyümüş, hatta çözülmesi gereken problem haline dönüşmüştür. Bu sebepten dolayı

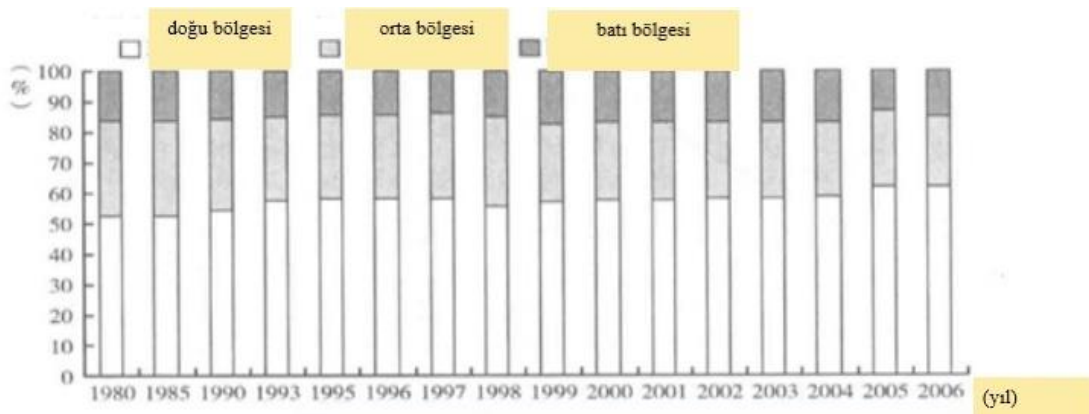
kalkınma stratejisinde değişime gidilmesi zaruri olmuştur. Bölgeler arası kalkınmanın dengeli bir şekilde devam etmesi için vergi politikası, kalkınma stratejisinde bir takım değişiklik gerçekleştirilmiş ise de kalkınmadaki fark artmaya devam etmiştir(Lu Xueyi, 2018:304-305).

2.Reform ve Açılımdan Sonra Oluşan Bölgeler Arası Farklılıklar

Reform ve Açılımdan sonra yaklaşık 30 sene kadar zaman geçmiş, kalkınma politikası ve stratejilerinde birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiş ise de iktisadi büyüme, toplumsal kalkınma düzeyi, yaşam kalitesi ve kalkınma fırsatı gibi konularda farklılıklar büyümeye devam etmiştir.

1)İktisadi Faktörlerde Farklılık

Aşağıdaki Çizelgeden de anlaşıldığı gibi 1980~1997 yılları arasında doğu kemsin ülke toplam gayrisafi milli hâsıla içindeki payı %52,6'den %58'e yükselmiş, orta ve batı kesimlerinin payında ise %3 ve %2,4 civarında düşüş yaşanmıştır. 1998 yılında doğu kemsinin payında bir düşüş (%55,7) görülse de, 1999~2006 yılları arasında sürekli artış gözlenmiştir.(2006 yılındaki payı %61.75) (şekil 6-25)

Şekil 6.25. Yıllara göre Çin doğu, batı, orta bölgeleri GDP' sinin ülke GDP içindeki payları

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:306)

11.Beş yıllık plan döneminde sınıflandırılmış olan dört kesim ölçütü baz alındığında ise bölgelerin farklı yıllardaki gayrisafi milli hâsıla payındaki değişimi aşağıdaki gibi ifade etmek mümkün. (Çizelge 6-9)

Çizelge 6.9. Yıllara göre dört bölge GDP'sinin ülke GDP içindeki payları

Yıl	Kuzey doğu bölgesi		Doğu bölgesi		Orta bölgesi		Batı bölgesi	
	GDP(100milyon yuan)	Pay oranı(%)	GDP(100milyon yuan)	Pay oranı(%)	GDP(100milyon yuan)	Pay oranı(%)	GDP(100milyon yuan)	Pay oranı(%)
1978	486	14	1498	43	750	22	722	21
1990	2203	12	7984	45	4019	22	3742	21
2000	9772	10	52743	54	18901	19	17089	17
2007	23325	9	151039	55	51864	19	47455	17

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:306)

Kişi başı ortalama gayrisafi milli hâsıla baz alındığında ise, 1978 yılında orta ve doğu kesimleri arasındaki fark 153,6 yuan, batı ve doğu kesimleri arasındaki fark 212,9 yuan iken, 1988 yılında ise doğu kesim kişi başı gayrisafi milli hâsıla ile orta ve batı kesimleri arasındaki fark 608,4 yuan ve 802 yuan olmuştur. 1998 yılında bu fark 4270 yuan ve 5491 yuan, 2005 yılında ise 11681 yuan ve 13918 yuan olmuştur. Bu farklar yıllara göre aşağıdaki Çizelgede verilmiştir. (şekil 6-26)

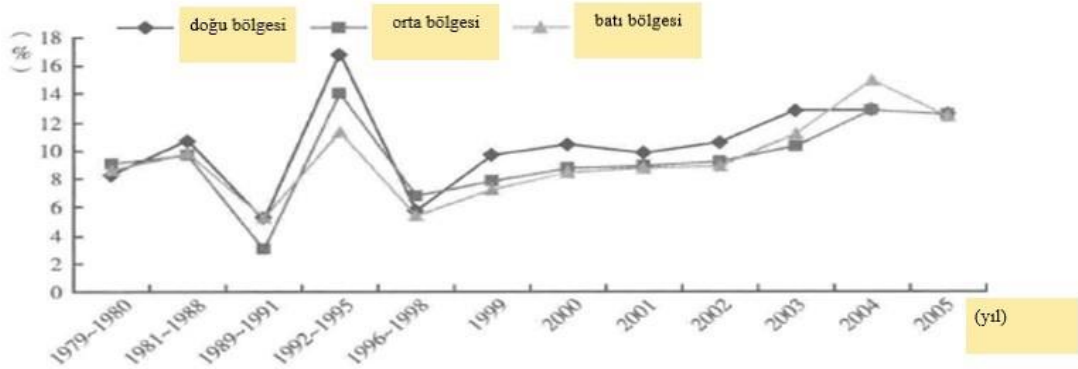

Şekil 6.26. Doğu, orta, batı bölgeleri kişi başı ortalama gelir farkları

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:307)

Bölgeler arası iktisadi büyüme hızı baz alındığında ise, 1980 yıllarından önce orta kesimin iktisadi büyüme hızı doğu kesiminden biraz yüksek iken, 1980 yılından sonra doğu kesiminin büyüme hızı orta ve Batı kesiminden daha yüksek olmuştur. 2003 yılında doğu

kemsin iktisadi büyüme hızı %12,87, orta kemsin %10,36, Batı kemsin ise %11,25 olmuştur. Yıllara göre değişimi aşağıdaki Çizelgede verilmiştir. (şekil 6-27)

Şekil 6.27. Yıllara göre doğu, orta, batı bölgeleri yıllık ortalama iktisadi büyüme hızı

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:308)

2) İktisadi Kalkınmışlık Bakımından Bölgeler Arası Farklılık

Reform ve açılımdan sonra devletin daha önceki dengeli kalkınma stratejisinden verimliliği yüksek bölgelerin kalkınmasına öncülük verme stratejisine geçmesi sonucu bölgeler arası fark büyümeye devam etmiştir. Mesela, 2006 yılında ülke yüz ölçüsünün %9,5, nüfusun %36,3'ne sahip olan doğu bölgesinin gayrisafi milli hâsılası ülke gayrisafi milli hâsılasının %55,7'sine denk gelmiştir. Ülke yüz ölçüsünün %71,5, nüfusun %28'ne sahip batı bölgesinin yıllık gayrisafi milli hâsılası ülke gayrisafi milli hâsılasının ancak %17'sine denk gelmiştir. Kişi başı ortalama gayrisafi milli hâsıla bakımından doğu kesimi kişi başı ortalama geliri 27567 yuan iken, orta ve batı kemsinin ortalama gayrisafi milli hâsılası 12269 yuan ve 10959 yuan, yani doğu kemsinin yarısı kadardır(Lu Xueyi, 2018:309).

3) Toplumsal Kalkınma Düzeyindeki Farklılıklar

2006 yılındaki istatistik verilere göre, doğu, orta ve batı kesimlerinin kentleşme oranları %54,6, %40,4 ve %35,7'dir. Yaşam kalitesi bakımından doğu kesimi kişi başı harcanabilir geliri kentsel bölgelerde 14967 yuan, kırsal bölgelerde 5188 yuan olup, bu sayı kentsel bölgelerde orta ve batı kesimlerinin 1,51 ve 1,54 katına kırsal bölgelerde ise 1,58 ve 2 katına denk gelmektedir. Eğitim ve sağlık koşulları bakımından da göreceli farklılıklar oluşmuştur(Lu Xueyi, 2018:311) .

3. Kentsel ve Kırsal Yapı Farklılığı

Kentsel ve kırsal yapı, bir ülke veya toplumun sadece modernleşme düzeyinin bir göstergesi olmadan, iktisadi, siyasi ve toplumsal hayatını da derinden etkiler. Diğer bir ifadeyle kentsel ve kırsal yapı, toplumsal yapının oluşumu ve özgünlüğünü ortaya çıkaran önemli unsurlardan biridir. Çin’de 1950’li yıllarda uygulanmaya başlanan, 1955 yılında ise resmi devlet politikası olarak yürürlüğe sokulan “nüfus kayıt sistemi” den dolayı kentsel ve kırsal bölgelerde nüfus dağılımı, sektörlerin dağılımı açısından tamamen farklılık taşıyan Çin’e özgün ikili yapı (dual sistem) oluşmuş olup, bu yapı Çin sanayileşme sürecinde mevcudiyetini korumuş ve etkisini sürdürmüştür. Reform ve açılımdan sonra bazı değişimler yaşanmış olsa da bu yapı varlığını hala hissettirmektedir. Bu yapının şekillenmesi ve gelişmesi değişik süreçlerden geçmiş olup, dönem itibarıyla aşağıdaki gibi ikiye ayırmak mümkün:

1) Mao Dönemindeki Kentsel ve Kırsal Yapının Oluşumu

Yeni Çin’de 1950’li yıllardan başlayarak sosyalistleşme seferberliği, kooperatifleştirme seferberliği ve komünleştirme seferberliği gibi toplumsal seferberlik vasıtasıyla toplum inşasına başlanmış, böylelikle piyasa mekanizması ve özel mülkiyet ortadan kaldırılarak kolektif sistem uygulanmış, toplumsal ve iktisadi kaynaklar devlet tarafından yönetilmiş ve paylaştırılmıştır. Yani genel anlamda yüksek düzeyde merkezileşmiş plan sistemi inşa edilmiş olup, kentsel ve kırsal bölgeler iki ayrı birim olarak görülmüş, kentlerde kurum veya iş yeri sistemi (dan wei zhi), kırsalda ise komün sistemi (gong shi) inşa edilmiştir.

20 yüzyılın 50’li yıllarındaki Çin’in devlet kalkınma politikası ağır sanayiye geliştirmek, kentleşmeyi engelleyen sanayileşmeyi hedeflemiş olup, bütün politikalar ve düzenlemeler bu amaca göre geliştirilmiştir. İşgücü ve kaynakların taşınması engelleyen politikaların yürütülmesi sonucu ikili özellik taşıyan kent ve köy yapısı oluşmuş olup, bu yapı üç alt sistemden oluşmuştur. Birincisi nüfus sistemi, yani ülkedeki bütün işgücü nüfusu, tarım işgücü nüfusu (köy nüfusu) olarak kayıt altına alınanların sadece tarım işleriyle uğraşmasına izin verilmiş, tarım dışı ticaretle uğraşması veya kentsel bölgelere taşınması yasaklanmıştır. İkincisi ise, kentsel ve kırsal bölgelerde iki ayrı politika uygulanmış olup, maddi ihtiyaçlar, hizmet ihtiyacı ve istihdam fırsatları eşit dağıtılmamıştır. Yani kentli ve köylü ayrımı yapılmıştır. Üçüncüsü ise, kent ve köy ikili mülkiyet sistemi olup, köylerde kolektif mülkiyet sistemi uygulanmış olup, kentlerde halk mülkiyet sistemi uygulanmıştır. Köyde üretim birimleri (sheng chan dui) nin yetkilileri mülkiyetin kanuni vekilleri olarak

görülürken, kentlerde yerli hükümet yetkilileri mülkiyetin kanuni vekilleri olarak görülmüştür(Lu Xueyi, 2018:261).

İkili yapı sisteminin uygulanması sonucu kent ve köylerde sadece iktisadi ve sosyal bakımdan eşitsizlik oluşmadan hak ve hukukta da eşitsizlik oluşmuştur. Kentsel bölgelerde yerleşik olanların çoğu kent nüfusuna kayıtlı olup, kentli nüfus statüsü kazanamayanlara maddi ve hizmet teminatı verilmediği için kentlerde geçimini sürdürmesi mümkün olmamış mecbur köylere taşınmıştır. Ama köy nüfusunda kayıtlı olanların kentlere taşınma fırsatı verilmediği için bazı köylüler daha çok çalışarak bir gün kentli olmayı bir ömürlük gaye edinmişlerdir. Çünkü kent nüfusuna kayıtlı olanlara onların ne kadar çok çalışsa bile erişemeyeceği maddi teminatlar, hizmetler, fırsatlar tanınmıştır. Mesela, kent nüfusuna kayıtlı olan birinin cinayet işlemesi durumunda verilecek en ağır ceza kent nüfusundan silinmesi olarak belirlenmiştir. Yine kent nüfusuna kayıtlı olanların çocukları kendi iş bulamadığında, hükümetten istihdam edilmesini talep etme hakkı tanınmıştır. Bireylerin nüfus kaydı onların sosyal statüsünü belirlemenin ölçüsü (dayanağı) olarak görülmüş olup, yerleşimi, istihdamı, evliliği, taşınabilmesi gibi hayatın her yönünü etkilemiştir(Lu Xueyi, 2018:262).

Yukarıdakilerden başka yine kent ve kırsal bölgelerde kaynakların paylaşımı (veya aktarımı) nda da büyük eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Yani köylülerin yoksullukta kalması hiç düşünülmeden kaynaklar devlet gücü kullanılarak kentlere aktarılmıştır. Çin istatistiklerine göre, 1978 yılına kadar tarım bakanlığının sanayi kemsine verdiği yardım miktarı 4881×yüz milyon yuan olup, devletin verdiği toplam yardım miktarı 3679,6×yüz milyon yuan'dan çok daha fazladır. Yine istatistik verilere göre, 1978 yılından önce devletin tarım ürünlerine “makas fiyat” uygulama yoluyla kırdığı miktar ise 6000×yüz milyon yuan olarak hesaplanmıştır. Yine bu dönemde iktisadi kıtlık yıllarında kentler de oluşan işsizlik sorunları işsizleri mecbur köylere göndermekle çözülmüştür. Kentlilerin köylülere emanet edildiği bu sistemden dolayı 1978 yılına kadar uzun süre köylerde “tahıl üretimi esas, tasarruf can” teşvikleri yaygınlaştırılmış olmasına rağmen 1978 yılındaki istatistik verilere göre yaklaşık 250 milyon köy nüfusunun yoksullukta yaşamakta olduğu kayıt edilmiştir (Lu Xueyi, 2018:263).

Bu dönemki şekillendirilen yapı ve izlenen politikaların amacı tarımdan sanayiye kaynak aktararak kentlerde sanayiye özellikle ağır sanayiye hızla bir şekilde geliştirmek olup,

kentler tüketim merkezi değil, sanayi üretim merkezi olarak görülmüştür. Sanayileşmede belirli düzeyde ilerleme kayıt edilse de kentleşme oranı artmamış, aksine düşmüştür. Mesela, 1959 yılında kentleşme oranı %18,41 iken, bu oran 1978 yılında %17,92 olarak kayıt edilmiştir(Lu Xueyi, 2018:265).

2)Reform ve açılım sonrası kentsel ve kırsal yapıdaki değişimler

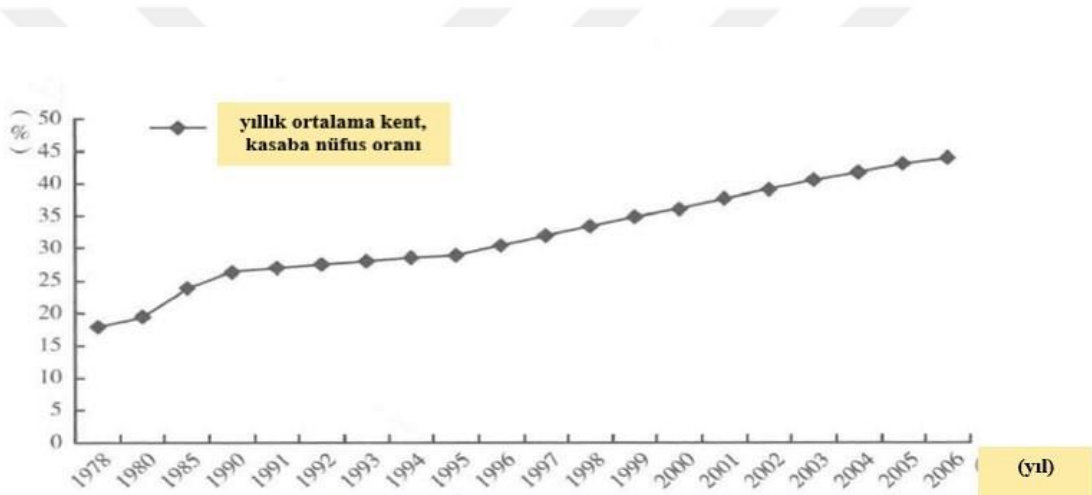
Reform adımları öncelikle kırsal bölgelerde başlatılmış olup, 1978-1984 yılları arasında iktisadi ve toplumsal birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte komün sisteminin ortadan kalkması, tarım arazilerinin ailelere kiraya verilmesi, işgücü akımını engelleyen yasakların kaldırılması, özel mülkiyetin tanınmasıyla uzun süre pasif olarak kolektif üretimde yer alan köylüler coşmuş ve tarım mahsulleri yıldan yıla kat-kat artmıştır. Kırsal bölgelerde özel küçük işletmeler kurulmaya başlamış, sayıları da giderek artmış ve gelişmiştir. Tarım ürünlerinin fiyatı konusunda devlet tarafından teşvik ve desteklerin sağlanmasıyla çiftçilerin geliri hızla artmış, 1978 yılında 2,36:1 olan kent ve köy nüfusu ortalama gelir oranı, 1985 yılında 1,72:1e inmiştir. Tarım mahsullerinin bolluğu kentlilerin dikkatini çekmiş ve ticaret anlayışını uyandırmıştır.

1984 yılından sonra devlet reformunun ağırlık noktası köylerden kentlere kaydırılmış olup, nüfus kayıt sistemi, çalışma, iş yeri kurma, işgücünün taşınması, özel mülkiyet hakkı gibi birçok konuda değişikliklerin yapılmasıyla 1984~1989 yılları arasında kentlerde özel işletmeler, şirketler sayı ve ölçek bakımından hızla artmış ve büyümüştür. Özellikle deniz kıyısı büyük kentlerde bölgenin iktisadi ve toplumsal yapısına uygun özgün kalkınma modelleri geliştirilmiştir. Ancak bu dönemde ilk başlarda köylerdeki artı işgücünün kentlere akın etmesiyle iktisadi büyüme ve kalkınma hızlanmış, kent nüfusunun ortalama geliri hızla artmış, ama tarım politikalarındaki bazı gecikme ve eksiklik nedeniyle sonraki yıllarda kent ve köy nüfusu ortalama gelir oranı tekrar yükselişe geçmiştir.

1992 yılından başlayarak geçmiş 10 kaç yıllık reform döneminde ortaya çıkan problemleri göz önünde bulundurarak makro iktisadi politikalarda değişikliğe gidilmiştir. Bu yıllarda yabancı sermaye ve yatırımların artması, büyük işletmelerin çoğalması vergilerin artırılmasıyla kırsal bölgelerdeki işletmeler azalmıştır. 1995 yılında merkezi hükümet kararıyla devlet mülkiyetindeki işletmelerde reform yapılmış ve işçilerin bir kısmı işten çıkarılmış, böylelikle kentsel işsizlik arttığı için yerli hükümetler köylerden gelen işgücünü

dışlamaya başlamıştır. Yine 1997 yılında merkezi hükümetin kentleşmeyi hızlandırma kararıyla beraber kent çevrelerindeki çiftlik arazilerine inşaat yapılmış, çiftçiler işsiz kalmış ve sonuç olarak “tarımda üç problem(san nong wen ti)” ortaya çıkmıştır. Buna çözüm olarak 2003 yılında tarım vergisi kaldırılmış 2004 yılında sanayi ile tarıma destek teşviki başlatılmıştır. 2005 yılında kırsal nüfusa kayıtlı olanlara kooperatif şeklindeki sağlık sigortası sistemi başlatılmıştır.

1980 yılından başlayarak kentleşme hızı artmış olup, bu süreç hala devam etmektedir. Çin istatistik yıllığına göre, 2006 yılında ülke genelindeki toplam kent sayısı 661’e, kent nüfusu 577 milyona, kentleşme oranı ise %43,9’a ulaşmıştır. (şekil 6-28)

Şekil 6.28. 1978-2006 Yılları arası Çin kent, kasaba nüfusunun toplam nüfus içindeki pay değişimi

Kaynak: (Lu Xueyi, 2018:271)

Reform ve açılımdan sonraki yaklaşık 30 yılda gerçi kentleşme hızı artmış, oransal olarak artmış kaydedilmişse de köylerden kentlere taşınarak çalışmakta olan köylü çalışanların eğitim düzeyi, teknik seviyesi, kabiliyeti, geliri gibi birçok bakımdan düşük olduğu için kent nüfusu sayılmamakta ve böylece genel olarak kentleşme oranı düşük kalmıştır.

6.2.Çin Sanayileşme Sürecinde Kültürel Yapıdaki Değişim

Çin toplumsal değerlerinin değişimine sebep olan faktörleri iç ve dış olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. İç faktör denildiğinde Reform ve Açılım politikasının yürürlüğe girmesi ve iktisadi (sistem) yapıdaki değişim toplumsal yapıda değişimi ortaya çıkarmış, zamanın geçmesiyle toplumsal dönüşüm gerçekleşmiştir. Bu dönüşümlere bağlı olarak toplumsal ilişki ve menfaat ilişkilerde değişim ortaya çıkmış, bu değişimler sonucu kişilerin değer anlayışı da değişmeye başlamıştır. Dış faktör denildiğinde, kürselleşmenin genişlemesi ve derinleşmesiyle dış ticaret ilişkilerin artması bilgi teknolojisindeki gelişmesine bağlı olarak yabancı kültürlerle temasın yoğunlaşması kişilerin değer anlayışında değişmeye yol açmıştır.

6.2.1.Toplumsal Değer Anlayışındaki Değişim

Değer anlayışı ise geniş anlamda belirli tarihi koşullar altında ve uzun süreli pratik yaşam süresince şekillenen kısmı olarak statik olan düşünme şekli, anlayış biçimi, zihinsel alışkanlığı ve davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Yani değer anlayışı kişilerin gündelik hayatının her safhasına sinmiş olup, asırlardan bu yana aktırıla gelen yaşam şekli ve üretim biçiminin toplanması sonucu şekillenen toplum, grup veya bireyin bir çeşit düşünce anlayışı denilebilir. Dar anlamdaki değer anlayışı ise kültürün en önemli unsuru veya ruhu olup, toplumsal tutum veya davranışlarda neyin teşvik edilmesi, nelerden kaçınılması gerektiğine karar vermenin ölçüsü veya dayanağıdır.

Değer anlayışı farklı bakış açısı ve değerlendirme ölçülerine göre, bireysel veya toplumsal değer anlayışı, esas veya yardımcı değer anlayışı, geleneksel veya modern değer anlayışı, öncü veya gerici değer anlayışı, iktisadi, siyasi veya ahlaki değer anlayışı gibi kategorilere ayrılabilir. Ancak bu makalede iktisadi davranışları etkileme bakımından önemli olan toplumsal iktisadi, siyasi ve ahlaki değer anlayışları üzerinde durulacaktır.

Toplumsal değer anlayışı ise toplumsal kültürün öncülüğünde çoğunluk tarafından beğenilen ve seçilen değer anlayışı denilebilir. Toplumsal değer anlayışı iktisadi yapı, siyasal ilişkiler ve kültürel yapının ortak etkisinde şekillerin, kişilerin çeşitli davranışı ve tutumunda yansır. Yine toplumsal değer anlayışı öncülük etme, yol gösterme, uyuşturma (bir arada toplama), düzeltme, terbiye etme gibi fonksiyonlara sahip olup, ana akıma

öncülük edebilen değer anlayışları o toplumun iktisadi ve toplumsal bakımdan ilerlemesine yardımcı olurken, ana akım ihtiyacına uymayan geri kalmış değer anlayışları ise iktisadi ve toplumsal ilerlemeye engel oluşturur.

İ. İktisadi Değer Anlayışındaki Değişim

Eski Çin toplumun iktisadi yapısı ise kendi ihtiyaçlarını kendi karşılama şeklindeki küçük çiftçi üretim şeklini esas kıldığı, sadece ailenin ihtiyaçlarını karşılamaya odaklı olduğu için ekonomik ilişkiler kan bağı olan akrabalar veya mahalle üyeleriyle sınırlı kalmıştır. Böyle olduğu için ticaret ve alım-satım gelişmemiş, herkes kendi halinden memnun bir şekilde yaşamaya alışmış, dış dünyayı tanımaya ticaret yaparak risk almadan kaçınmışlardır. Aksine çiftlik işleriyle uğraşanlar saygı görmüş, alım-satım işleriyle uğraşanlar küçümsenmiştir. Yine halk toplumsal ilişki ve işlerinin yürütülmesini ve idaresini hükümet yetkililerinin işi olarak gördüğü için hükümete veya devlete sığınma düşüncesi hakim olmuştur. Özellikle planlı ekonomi döneminde hükümet yetkilileri sanki aile reisi gibi kendi üyelerinin gündelik hayatı ve üretim hayatını başta olmak üzere tüm faaliyetlerini yönettiği için halk içinde her işin çözümünü yetkililerden bekleme, hükümete sığınma düşüncesi şekillenmiştir. Yine planlı ekonomi döneminde iktisadi faaliyetler hükümet tarafından planlandığı ve yürütüldüğü, herkes aynı kazandan yemek yediği için eşitlik ruhu şekillenmiş ve herkes kendi payına eşit bir şekilde çalışmaya çabalamış, üretim düşük kalmış, rekabet düşüncesi kaybolmuş, kendini geliştirmeye hiç aldırmış etmemiştir.

Reform ve Açılımdan sonra işgücü niteliğinin artması, iktisadi, sosyal, ilişkilerin genişlemesi, menfaat ilişkilerinin güçlenmesi, yeni sosyal tabakaların oluşması, piyasa mekanizmasının yürürlüğe girmesi ve özel mülkiyetin tanınmasıyla beraber halkın motivasyonu artmış, rekabet etme, risk alma anlayışı şekillenmiş ve gelişmiştir(Shina, 2010:40-45). Mesela, 2008 yılında yapılan bir araştırma anketine göre, “para kazanabilenler kabiliyetli kişilerdir, fikrine nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna “katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı %49,5 iken, “katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %37,2, “kararsızım” yanıtını verenlerin oranı %13,3 olmuştur. Yine “ticarete arkadaşlık olmaz, fikrine nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna “katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı %50,4 iken, “katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %31,6, “kararsızım” yanıtını verenlerin oranı %17,1 olmuştur. “ticarete büyük veya küçük olsun sözleşme imzalanmalı, fikrine nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna “katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı %.80,4 iken,

“katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %9,6, “kararsızım” yanıtını verenlerin oranı %10,1 olmuştur. Yine “eğer araba veya ev satın alırken bankadan kredi çekerim, fikrine nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna, “katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı %68,1 iken, “katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %18,1 , “kararsızım” yanıtını verenlerin oranı %13,8 olmuştur(Zhao Mengying, 2008:114).

Plan ekonomisi döneminde kişisel menfaatler ile kolektif menfaati ve devlet menfaati bir bütün olarak görülmüş, hatta devlet menfaati her şeyden önemli sayılmıştır. Piyasa ekonomisi döneminde ise şahıs menfaati önem kazanmış, herkes kendi menfaati peşinde koşmuş, böylece toplumsal değer anlayışı zayıflamıştır.

İİ. Ahlaki Değer Anlayışındaki Değişmeler

Modern Çin’in değer anlayışının asıl kaynağı Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Buda dini değer anlayışı olup, Konfüçyüsçü değer anlayışında başkalara şefkat göstermek, af etmek ile beraber kendini terbiye etme, toplumsal kurallara uyma vurgusu yapılmıştır. Yani herkesin kendi konumuna göre değer ve saygıya sahip olduğu, bu yüzden bir alt katmanda yer alanın bir üstüne göre saygılı olması, bir üsttekinin bir alttakine şefkat göstermesinin önemli olduğu, israftan kaçınmanın, tasarruflu olmanın önemli olduğu, böyle olduğunda ancak toplumsal düzenin sağlanabileceği, menfaat peşinde koşmaktan ahlakı olmanın daha önemli olduğu vurgulanmıştır. Taoizm’in değer anlayışında ise dünyadaki her şeyin bir “yolu” veya “yörüngesi” olduğu bu yüzden herkesin kendini bilmesi, kötülüklerden uzak durarak iyilik yapması, kendini terbiye etmesi ve havayı-heveslerden kaçınması gerektiği vurgulanmıştır. Buda dini değer anlayışında ise iyilik yapanın da, kötülük yapanın da bir gün karşılığını bulacağı, bu yüzden iyi olmaya veya iyilik yapmaya çalışmanın önemine vurgu yapılmıştır.

Ancak sosyalist piyasa ekonomik modele geçildikten sonra maddi gelirlerinin artmasına paralel olarak maddi ihtiyacı ve talepleri de geçtikçe artmış, kişilerin maneviyatı(ahlaki değerler) zayıflamış, bencillik, gösteriş, yağcılık, rüşvet, yalancılık, sahtekârlık gibi kötü alışkanlık ve davranışlar toplumda gittikçe artmıştır(Shina, 2010:50-51).

III. Kültürel Değerler Anlayışındaki Değişim

Kültür, toplumsal değer ve değer anlayışının önemli taşıyıcısı olup, kültürel değişimlere paralel olarak toplumsal değer anlayışı da zamanla değişir. Çin iktisadının güçlenmesi, dış ticaretinin artması ve uluslar arası ilişkilerinin güçlenmesine paralel olarak dış toplum ve yabancı kültürlerle temasın artması sonucu yabancı kültür ve medeniyetlerin şokuna uğramıştır. Yani, ailevi ilişkiler, sosyal ilişkiler, yeme-içme ve giyim-kuşam şekli, yabancılara ve yabancı kültürlerle olan tutum ve davranış gibi konulardaki değer anlayışı değişmiştir. Mesela, 2008 yılında yapılan bir araştırma anketine göre, “ne olursa olsun çocuklar ebeveynleri dinlemeli ve uymalı, fikrine nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna “katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı %31 civarındayken, “katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %60,1, “tarafsızım” cevabını verenlerin oranı %9 civarında olmuştur. Yine “evlenmeden önce hamile kalmak uygun mu?” sorusuna “evet” yanıtını verenlerin oranı %44,1 iken, “hayır” yanıtını verenlerin oranı %36,2, “tarafsızım” diyenlerin oranı %19,7 olmuştur. “kaşık veya çubuk kullanmadan el ile yemeye nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna “katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı %6,3 iken, “katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %76,3, “kararsızım” yanıtını verenlerin oranı %17,4 olmuştur. “eşcinsel olanları küçümsüyor musunuz?” sorusuna “evet” yanıtını verenlerin oranı %34,3 iken, “hayır” yanıtı verenlerin oranı %38,7, “kararsızım” yanıtı verenlerin oranı %27 olmuştur. Bir başka çalışma anketine göre, “ailede karı-koca ortak karar vermeli mi?” sorusuna katılımcıların 3/5’i “evet” yanıtı verirken, 2/5’i ise hayır yanıtı vermiştir(Zhao Mengying, 2008:212-213).

Yukarıdaki anket verilerinden anlaşıldığı gibi, geleneksel Çin kültüründe önemli yer tutan, toplumsal bütünlüğü korumada kilit rol oynayan, ailevi ve sosyal ilişkileri düzenleyen “san gang wu chang” (ailede çocuklar ebeveynlere itaat etmeli, karı kocasına itaat etmeli, aile reisi Hana veya devlet reisine itaat etmeli) değer anlayışı bir miktar gücünü kaybetmiştir.

IV. Siyasal Değer Anlayışındaki Değişim

Çin’de siyasal değer anlayışının asıl kaynağı dünyaya bakış açısı olup, yer ile göğü, insan ile tanrı bir bütün olarak görülmüş, Han veya devlet reisini tanrının yeryüzündeki vekili, onların halka egemenliği ve yönetimini doğal hak, halkında onların emirlerine boyun

eğmesi ve yerine getirmesinin tanrı tarafından belirlenmiş bir yükümlülük veya mecburiyet olarak algılanmıştır. Diğer taraftan tabaka sistemi uygulanmış olup, toplumdaki herkesin kendi konumuna göre tutum ve davranış sergilemesi gerektiği, bir alt tabakanın üst tabakadakilere saygılı olması, bir alt kademedekinin üst kadememdekine sadakat göstermesi, emirlerini yerine getirmesi, boyun eğmesi gerektiği cemiyet kanaat önderleri (Kong Zi, Ming Zi gibi) tarafından güçlü teşvik edilmiştir. Gerçi zaman zaman Hana karşı başkaldırı davranışları görölse de, Hanlar tarafından kolaylıkla bastırılmış ve yönetile gelmiştir. Mao dönemindeki merkezi yönetim şekli bu çeşit geleneksel siyasal değerler temelinde şekillendirilmiş olup, halk Mao'a duygusal olarak bağlanmış, kutsal şahıs olarak görölmüş, hatta bazı kişiler Mao ile yüz yüze görüşmeyi bir ömürlük arzu veya gaye edinmiştir.

Reform ve açılımdan sonra, yaşam koşullarının iyileşmesi, maddi ihtiyaçlarının karşılanması ve eğitim düzeyinin yükselmesine paralel olarak kişilerin özgüveni yükselmiş, özgürlük hisleri uyanmış, seçmek ve seçilmeğin ne olduğu, demokrasinin ne anlama geldiği hakkında bilgisi artmıştır. Mesela, 2008 yılında yapılan ankete göre, “hükümet ne kadar çok işi yönetirse, o kadar iyi anlayışına nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna “katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı %41,3 iken, “katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %43, “kararsızım” yanıtını verenlerin oranı %15,7 olmuştur.

Yine “sosyal medyada sadece yöneticilerin açıklaması gerçektir fikrine nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna “katılıyorum” yanıtı verenlerin oranı %12,1 iken, “katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %74,6, “karasızım” yanıtını verenlerin oranı %13,3 olmuştur. “ne olursa olsun, benimde fikrimi açıklama hakkım var, fikrine nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna katılıyorum yanıtı verenlerin oranı %68,5 iken, “katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı %17,5, “kararsızım” yanıtını verenlerin oranı %14 olmuştur. Yine “hükümet yetkililerin rüşvet alması normal mi?” sorusuna “evet” yanıtını verenlerin oranı %40,1 iken, “hayır” yanıtını verenlerin %50,3, “kararsızım” yanıtını verenlerin oranı %10,6 olmuştur (Zhao Mengying, 2008:73).

Yukarıdaki anket sonuçlarından anlaşılıyor ki, iktisadi kalkınma ile eşgüdömlü olarak dışarı ölkelere çalışma, ticaret, turizm veya eğitim amaçlı gidip gelenlerin sayısının artması, sosyal medyanın yaygınlaşması sonucu Çin halkının siyasal anlayışı gelişmeye başlamıştır.

6.2.2.Bilgi Anlayışındaki Değişim

Çin toplumu var olduğundan bu yana uzun süre tarımla uğraşa geldiği için bilgi ve teknik aletlerin geliştirilmesine özen göstermişlerdir. Yakın zaman tarihçileri Çin’de bilgi ve tekniğin şekillenmesi ve başlangıcı olarak Shang dönemini işaret ederken, yükselme ve gelişme dönemi olarak feodal sistemin inşa edildiği ve yürürlüğe konulduğu Zhan Guo dönemini göstermektedir.

Çin’in tarihi dönemlerdeki bilgi anlayışını o dönemki aydın veya lideri sayılan şahısların bilgi ve tekniğe bakışından daha açık anlamak mümkün. Aşağıda Çin tarihi dönemini eski Çin dönemi, yeni Çin dönemi (veya Mao dönemi), reform ve açılımdan sonraki dönem olmak üzere üç döneme ayırarak ele alacağız.

İ.Eski Çin Dönemindeki Bilgi Anlayışları

Çin kültürünün ana kaynaklarından biri olan Taoizm’in kurucusu ve düşünce adamı olarak tanınan ve bilinen Lao Zi’ye (rivayetlere göre milattan önce 600~470 yılları arasında yaşamış) göre, dünya müspet ve menfi özellik taşıyan, sürekli çatışma halindeki maddelerden oluşmakta ve bu çatışmadan dolayı şekilleri değişmekte, hareket etmekte ve gelişmektedir. Hareketlilik ve gelişmenin asıl kaynağı bitmeyen çatışmadır, hiçbir şey yoktan var olmaz, var olanda yok olmaz, sadece şekli değişir(Zhangjing, 2011:3).

Yine Çin kültürünün ana kaynaklarından biri olan Kunfüçüzümün kurucusu, önderi, eğitimci, düşünce adamı olan Kong Zi (rivayetlere göre milattan önce 551~479 yılları arasında yaşamış) insanın nasıl yetiştirileceği ve yeteneklerinin nasıl kullanılacağı konusunda ilk olarak fikir üretmiş ve hayatı boyunca eğitimde elde ettiği bilgileri toplayarak özgün bir eğitim nazariyesi (metodu) geliştirmiştir. Yani talebelerin yeteneklerinin nasıl saptanacağı, ahlak, karakter, düşünce ve siyasi anlayış bakımından nasıl yetiştirilmesi gerektiği ve nasıl yetiştirileceği konusunda bilge üretmiştir. O yine yetenekli insani dörde ayırmıştır. Onun düşünceleri sonraki dönemlerde merkezi yönetim anlayışı ve Çin milli ruhunun şekillenmesinde önemli rol oynamıştır(Zhangjing, 2011:4-5).

Çin materyalist düşüncesinin şekillenmesine önderlik eden Wang Chong (miladi 27~97 yılları arasında yaşamış) önceliklerin elde ettiği doğa bilgilerinden yararlanarak sade

materyalist düşünce fikrini ortaya koymuş ve feodal düşünce anlayışına karşı fikir üretmiştir. Yani dünyada ruh diye bir şeyin yok olduğunu, her şeyin gaz şeklindeki maddelerin birikiminden ortaya çıktığı, feodal hâkimiyeti elinde tutanların dediği gibi tanrının asla yok olduğu, Hanların da ejder ile insanın çiftleşmesinden türemediği, onlara halkı yönetme hakkını tanrı tarafından verilmediği, doğal afetlerin tanrı tarafından verilen kötülüklerin cezası olmadığı gibi fikirleri ortaya koymuş ve ateist düşünce sistemini şekillendirmiştir.

Zhu Xi (miladi 1130~1200 yılları arasında yaşamış) kendi döneminde ünlü eğitimci, fikir adamı, düşünür, sair olarak tanınmıştır. O sebep -sonuç ilişkisinden yararlanarak maddelerin gelişimi ve değişimini açıklamamaya çalışmıştır. Yani herhangi bir şeyin kendine özgün bir yapısı (düzeni) olduğu, ama başka şeylerle bir bağlantısı içerisinde olduğu fikrini ortaya koymuştur. Onun bu düşünceleri sonraki dönemlerde astronomi, coğrafya, biyoloji, matematik, fizik, kimya gibi doğa bilimleri alanında yeni bilgilerin keşiflerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır(Zhangjing, 2011:8-9).

Xu Gunang Qi (miladi 1562~1633 yılları arasında yaşamış) kendi döneminde siyasi ve askeri uzmanı, tarım mühendisi, akademisyen olarak tanınmıştır. O aynı zamanda doğu ve Batı kültürlerinin buluştuğu Shang Hai de tanınmış bir Katolik dini müritlerinden biri olup, doğu ve Batı kültürlerindeki değer anlayışını karşılaştırarak eski Çin'de bilgi inşasında sadece gözlem ile sınırlı kaldığını, doğru bilgi elde etmek için istatistik verilere ihtiyaç olduğu, özetleme ve sonuç çıkarmanın önemli olduğu ve bilginin yenilenebilir olduğu fikrini ortaya koymuştur.

Fang Yi Zhi (miladi 1611-1671yılları arasında yaşamış) bilimsel araştırmalarda şüpheciliğin nicel araştırma metodu ve tümdengelim-tümevarım metotlarının bir arada kullanılması ve mantık yürütmenin önemine vurgu yapmıştır(Zhangjing, 2011:11-13).

İİ. Çin Yakın Zaman Bilgi Anlayışı

Afyon savaşından sonra Batı teknik ve kültürünün Çin'e girmesiyle Çinli aydınların Batı bilgi ve teknolojisine merakı ve ilgisi artmıştır. Hatta bazı aydınlar Batı doğa bilimlerini öğrenme ve kullanmayı millet ve devleti güçlendirmenin önemli yolu olduğu fikrini ortaya koymuştur. Bu düşüncenin etkisiyle birçok aydın uyanış hareketi başlatmıştır. Bu hareketin

önemli iştirakçilerinden biri olan Kang You Wei (1853~1927) eski Çin kültüründeki bilgi anlayışı üzerinde mülhaza yürütmüş ve tanrının dünyayı kontrol altında tuttuğu, Hanlara halkı yönetme hakkı verdiği, halkın da yönetime uyuma mecburiyeti olduğu, bilgi ve teknolojinin dünyadaki değişimleri açıklamada yeterli olamayacağı, hiçbir şeyin öngörülemediği gibi düşünceleri eleştirmiştir. Dünyayı tanımanın ve değiştirmenin anahtarının sadece bilgi ve teknolojiye ilerlemeyle mümkün olacağı, toplumun bilgi anlayışını değiştirmesi ve yenilemesi için devlet desteğinin önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Yeni Çin'in kurucusu Mao doğa bilimleri ve teknolojiye yükselmenin insanların özgürlüğü kazanmasının önemli yolu olduğu, cemiyeti anlama, toplumu yeniden inşa etme, geleceği öngörmek için ise sosyal bilimleri öğrenmenin ve yükselmenin önemli olduğu fikrini ortaya koymuştur. O yine doğayı anlamadan değiştirmeye çalışmanın boşuna olduğu, doğayı değiştirmek ve doğaya hakim olmak için önce doğa bilimlerini öğrenmenin zaruri olduğunu, inceleme ve araştırmalarda materyalist, diyalektik yöntemin kullanılması gerektiğini teşvik etmiştir. Üretimi artırmak, iktisadi kalkındırmak için işgücü niteliğini yükseltmenin çok önemli olduğu, bunun için mühendis ve teknisyenlerin sayısının artırılmasının gerektiğini, milleti, devleti ve sosyalizmi geliştirmek için bilgi ve teknolojiye dayanmanın önemli olduğu düşüncesini ortaya koymuştur(Zhangjing, 2011:10-15).

III. Modern Çin Bilgi Anlayışı

Modern Çin'in inşasında ve kalkınmasında önemli rol oynayan lider ve düşünce adamı Deng Xiao Ping (1904~1997) bilgi ve teknolojiye gelişmenin kullanmanın birinci üretim gücü olduğu fikrini ortaya koymuştur. Bilgi ve teknolojiye gelişmeden devlet gücünün artırılamayacağı, halkın maddi ihtiyaçlarının ve refah seviyesinin karşılanamayacağı, sosyalist sistemin mükemmelleştirilemeyeceği, devlet müdafaası ve güvenliğinin güvence altına alınamayacağı, sanayileşmenin, modernleşmenin ve iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilemeyeceği, uluslararası rekabette güçlü kalınamayacağı bunun için öncelikle düşünceleri yenilemenin çok önemli olduğunu fikir ve düşüncelerini ortaya koymuştur.

Modern Çin'in uzay teknolojisinin geliştirilmesinde öncülük eden önemli bilim adamı ve devlet adamlarından biri olarak görülen Qian Xue Sen(1911~2009) dünyayı tanımanın, bilmenin ve değiştirmenin tek yolunu bilgi ve teknoloji olduğunu, doğa bilimleri ve sosyal

bilimlerin her ikisinde gelişmenin önemli olduğu, 21.yüz yılda ayakta durmak ve devleti güçlendirmek için yeni bir bilgi ve teknoloji sistemi inşa etmenin zaruri olduğu fikrini ortaya koymuştur.

Yine Çin'in önemli liderlerinden biri olan Jiang Zi Min bilgiye dayalı kalkınma fikri ve düşüncesini ortaya koymuştur. Yani iktisadi kalkınma, toplumsal kalkınma ve kişisel gelişimi eşgüdümlü olarak gerçekleştirebilen, kapsamlı, değerli, sürekli olan bir kalkınma stratejisini ortaya koymuştur (Chen Ruosong, 2012:95-105).

6.2.3.Eğitim Anlayışındaki Değişim

Çin medeniyeti, kültürü, özel tarihi ve toplum yapısının oluşumunda esas rol oynayan ve hala etkisini sürdüren Konfüçyüsçü terbiye sistemi milattan önceki Batı Zhou dönemi (milattan önce 1046~771) den en son imparatorluk olan Qing hanedanlığı dönemi (1644~1912) ne kadar olan yaklaşık 2900 sene devam eden feodal yönetim süresince şekillenme, gelişme, olgunlaşma ve zayıflama dönemini baştan geçirmiştir.

Çince kaynaklara göre, Konfüçyüsçülük düşüncesinin çekirdeğini oluşturan Konfüçyüsçü terbiye anlayışı⁴ Batı Zhou (Xi Zhou) tarihi dönemi (MÖ1046~MÖ771)inde yaşayan Zhou Gong adlı kişi tarafından ortaya konulmuştur ve aile eğitimi şeklinde uygulanmıştır. Bir sonraki tarihi dönem Qun Qiu dönemi(MÖ770~MÖ403)inde yaşayan Kong Zi(MÖ551~MÖ497) tarafından önemli ölçüde sistemleştirilerek yaygın eğitim şeklinde uygulanmaya başlamıştır. Batı Zhou döneminde yaşayan ve o dönemde kumandan aynı zamanda düşünce adamı olarak bilinen Zhou Gong yöneticilerin ahlaki davranışlarının halkı ikna etmede işe yaradığı ve yönetimi kolaylaştırdığını anlamış ve bu sebeple Han çevreleri ve üst düzey yöneticilerin çocuklarının belirli süre terbiye alması gerektiğini önermiş ve terbiye süresince öğretilmek üzere bireysel ve toplumsal yaşamın tamamını kapsayacak şekilde uyulması gereken 3000 civarında kurallar dizisi oluşturmuştur. Onun bu fikri de Han ve diğer yöneticiler tarafından kabul görülerek han sarayı içinde medrese kurulmuş, talebelere bu kurallar ezberletilmekle beraber bütün davranışlarında da uyumaları talep edilmiştir. Burada yetiştirilmiş talebeler yeteneklerine göre yönetime dâhil

⁴ Çince araştırmalarda bireyleri başta yumuşak huylu olma, sorumlu olma, sadık olma, güvenilir olma gibi ahlaki nitelik bakımından geliştirmeyi amaçlayan konfüçyüyanist terbiye sistemi “jiao hua”, modern eğitim sistemi ise “JiaoYu” olarak ifade edildiği için bu kavramlaştırma göz önünde bulundurularak bu paragrafta konfüçyüsçü terbiye anlayışı ve sistemi ibaresi kullanılmıştır.

edilmiş ve beklenildiği gibi iyi sonuçlar elde edilmiştir. Ancak bir sonraki Qun Qiu döneminde bu terbiye metodunun ihmal edilmesiyle toplumsal düzen bozulmaya başlamış, başta yönetici kesimde olmak üzere suç ve cinayetler çoğalmıştır. Bu dönemde dünyaya gelen Kong Zi geçmiş dönemlerde yaşananlardan ders çıkararak toplumsal düzenin tekrar sağlanması için insan doğasının hemen hemen bir-birine çok yakın olduğu, ancak alışkanlıklarının bir-birinden farklı olduğu, toplumsal düzenin sağlanması için alışkanlık farkının minimuma indirilmesi (başka bir ifadeyle benzeşmesi) gerektiği, bunun da terbiye yoluyla mümkün olduğu fikrinden yola çıkarak daha önceki dönemde uygulanan medrese terbiye(eğitim) uygulamasının tekrar yürürlüğe konulması ve bu terbiye metodunun sadece yöneticiler değil bütün halkı kapsayacak şekilde uygulanması gerektiği fikrini ortaya koymuştur. Onun bu fikri yöneticiler tarafından kabul görülerek desteklenmiştir. Kong Zi bütün hayatı boyunca 3000 den fazla talebe, 72 şeyh yetiştirmiştir. O yine daha öncelerinde uygulanan terbiye içeriklerini zenginleştirerek ve belirli düzeyde sistemleştirerek ahlak kuralları, konuşma bilgisi, yönetim bilgisi ve edebiyat olmak üzere dört temel derslik oluşturmuş, talebelerini saygılı, güvenilir, cömert, sadık, şefkatli, vefalı, faydalı, affedici, doğru, sorumlu gibi kişiliğe sahip yumuşak huylu birey (ren ren) haline getirmek için çaba sarf etmiş, ağırlıklı olarak kabiliyetli yönetici ve örnek şahsiyetleri yetiştirmeyi amaçlamıştır (Liu Huarong, 2014:23-30).

Bir sonraki tarihi dönem –Zhan Guo dönemi (MÖ475~MÖ221) inde yaşamış olan Meng Zi (MÖ372~Mö289), Kong Zi'nin yumuşak huylu insan yetiştirme anlayışı ve metoduna varislik etmekle birlikte bu çeşit terbiye yönetiminin yaygınlaştırılmasının devletin yönetilmesi ve toplumun idare edilmesindeki rolünü vurgulamıştır. O insanın doğası itibariyle doğuştan iyi kalbe sahip olduğu yaklaşımından yola çıkarak, insanlarda kalp terbiyesinin önemini vurgulamış. Yani her insanın doğuştan merhametli olma, çirkinlikten utanç duyma, kibarca davranma ve adaletli olma gibi karaktere sahip olduğu, ancak bu karakter özelliklerinin terbiye yoluyla yönlendirilmesi, alışkanlık haline getirilmesinin gerektiği, bu sebepten toplumsal düzenin korunması, halkın eminlik içinde yaşayabilmesi için Han olsun veya sıradan fakir-fukara olsun kişilerin karakter (veya iyi huy) terbiyesi görmesi gerektiği, öncelikle insanın kendini yetiştirmesiyle iyi kalpli, yumuşak huylu davranabilmesiyle ailesini ve devleti iyi idare edebilmenin mümkün olabileceği fikrini ortaya koymuştur. Yönetici ahlakı(davranışı) konusunda yöneticilerin mutlaka iyi yetiştirilmesi gerektiği, devlet işlerini yürütürken mutlaka başkalarına yumuşak ve hoşgörülü davranılması, öncelikle halkın maddi sıkıntılarının giderilmesine yardım etmesi,

yol göstermesi gerektiği, böylelikle halk ile iç içe olarak refahın, eşitliğin sağlanabileceği düşüncesini ortaya koymuştur. Yine yöneticilerin mutlaka iyi yetiştirilmesine vurgu yaparak Kong Zi'nin ortaya koyduğu terbiye anlayışını daha da zenginleştirmiştir(Liu Huarong, 2014:30-32).

Zhan Guo döneminin sonlarına doğru yaşamış olan Xun Zi, bir önceki dönemki Meng Zi'nin terbiye anlayışına eleştirel yaklaşımda bulunarak desteklemiş ve bu anlayışa yeni bir boyut kazandırmıştır. Yani o insanın doğuşu itibariyle kötü huylu(sınırsız arzu ve hevese sahip olması dolayısıyla) olduğu, Meng Zi'nin dediği gibi dört çeşit doğal kişiliğe sahip olmadığı, bu sebepten insanın iyi bir kişiliğe sahip olabilmesi için arzu hevesleri ve davranışlarını sınırlandırması, terbiye edilmesi gerektiği yaklaşımını ortaya koyarak terbiye(eğitim)in insan için bir gereklilik (veya ihtiyaç) olduğunun temelini oluşturmuştur. O öncelikle yumuşak huylu olma, doğruluk, görgülü, ferasetli olma gibi kişiliğe ve bu kişiliğin devletin idare edilmesi, toplumun kalkınması, refahın artmasındaki önemine vurgu yapmıştır. İkinci olarak ise Meng Zi'nin doğuştan iyi huyludur yaklaşımının tam tersine insan doğuşu itibariyle kötü huyludur yaklaşımını savunmuş ve bu yüzden insanın terbiye edilmeden toplumsal düzenin sağlanamayacağı, fakat terbiye edilerek, alıştırılarak iyi huylu insan haline dönüştürülebileceği fikrini ortaya koymuştur. Üçüncü olarak ise, Kong Zi, Meng Zi'lerin kişilik geliştirme amaçlı, terbiye anlayışı ve metodu esasında toplumsal düzeni bozan veya ölçüyü aşan kötü davranışlara uygun biçimde belirli derecede ceza uygulanarak terbiye edilmesi gerektiği fikrini ortaya koyarak kısmen sistemleşmiş, olgunlaşmış terbiye (eğitim) anlayışının oluşumunu sağlamıştır(Liu Huarong, 2014:33-37).

Zhan Guo döneminin sonlarına doğru çıkan kabile savaşları sonrası şekillenen kabile devletleri kendi toplumsal düzenini kurmak için yeni kanun ve düzenlemeleri oluşturmaya başlamış, böylelikle önceki dönemler boyunca gelişerek devam eden Konfüçyüsçü terbiye sistemi ihmal edilmiş ve kesintiye uğramıştır. Bu gelişmelere müteakip yöneticiler ve zenginlerin itibarını koruyarak ve yükselterek devlet yönetimini kolaylaştıran Konfüçyüsçü düşünce yerine Fa tarikatı düşüncesi ⁵ Qin (MÖ221~MÖ207) ve sonraki Han (MÖ202~220) döneminin ilk 60 yılını kapsayan dönem boyunca yöneticiler tarafından

⁵ şahıslara mülkiyet hakkının tanınması, devletin kanununa göre idare edilmesi (bir başka deyişle herkese eşit davranılması) ni, zamanın geçmesiyle toplumsal gelişmelere bağlı olarak kişilerin düşüncesi, anlayışı ve kişiliğinin de değişebileceği, bu yüzden tabakacılık esasına dayalı konfüçyüsçü yönetim yerine zaman ve hâlihazırdaki duruma göre değiştirilebilen kanun ve düzenleme vasıtasıyla devlet yönetiminin daha uygun olduğunu savunan.

büyük rağbet görmüş ve desteklenmiştir. Kabile savaşları sonrası şekillenen altı kabile devletini birleştiren Qin Shi Huang (MÖ259~MÖ210) daha önceleri yöneticiler tarafından rağbet görmeye başlayan Fa tarikatı düşüncesinin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesinin hâkimiyeti güçlendirmede faydalı olacağını düşünerek ve ülkeyi düşünce bakımından da birleştirmek (aynılaştırmak) amacıyla, daha öncelerinden zenginleştirilerek terbiye (eğitim) sisteminde derslik olarak kullanılan Konfüçyüsçülük düsturu (klasik okuma dizisi kitapları) yakmaya, şeyh ve müritlerini öldürmeye emir vermiştir. Böylelikle önceki dönemler boyunca gelişerek devam ede gelen Konfüçyüsçülük düşünce akımı büyük bozgunculuğa ve kesintiye uğramıştır. Qin hanedanlığı döneminin sonlarına doğru patlak veren çiftçi ayaklanması ve kabileler arası savaşın etkisiyle halk dağılmış, tarım arazileri çölleşmiş, halkın yönetilmesi zorlaşmıştır. Böyle bir vaziyette devlet yönetmede kanun ve düzenlemenin yeterli olmayacağı, buna ilaveten kişilik geliştirmeyi amaçlayan konfüçyüsçü terbiye sisteminde yeniden canlandırılmasının gerekli olduğunu savunan Huang Lao düşüncesi ortaya konulmuş ve böylece Konfüçyüsçü terbiye sisteminin tekrar canlanması için faydalı ortam şekillenmiştir. Batı Han hanedanlarından olan Han Hui Di tahta oturduktan sonra, talebelerin yetiştirilmesinde kullanılmakta olan kanun ve düzenlemeler dizisi yerine Konfüçyüsçülük klasik okuma dizilerini(kitapları)nın derslik olarak kullanılmasına emir vermiştir. Böylelikle Konfüçyüsçülük tarikatı şeyhleri ve müritleri sayıca çoğalmaya başlamıştır.

Batı Han hanedanlığı döneminde yaşayan Konfüçyüsçülük şeyhlerinden biri olan Dong Zhong Shu (MÖ179~MÖ104) toplumsal düzenin güçlendirilmesi ve istikrarın sürdürülmesi için daha önceleri Konfüçyüsçülük düşüncesinin oluşumunda büyük rol oynayan Kong Zi, Meng Zi'lerin kişilik geliştirme anlayışı ve metodu esasında “san gang wu chang”⁶ felsefe anlayışını geliştirmiş ve Konfüçyüsçülük düşüncesini bir üst düzeye taşımıştır. O dönemki Batı Han hanedanlığının yedinci hanedanı olan Han Wu Di (MÖ156~MÖ87) onun fikrini kendisinin merkezi yönetim sistem oluşturma arzusunun gerçekleşmesi için uygun görerek ve destekleyerek milattan önce 124 yılında Chang An de ilk defa memur yetiştirme okulunu (şimdiki adı ise dang xiao-parti okulu) kurmuştur. Derslik olarak Konfüçyüsçülük klasiklerinin okutulması, memurluk sınav sisteminin oluşturulması ve yürürlüğe konulması emrini vermiştir. Böylece Konfüçyüsçü terbiye

⁶ san gang: ailede çocuklar ebeveynlere itaat etmeli, hanım kocaya itaat etmeli, koca devlet reisine itaat ekmeli . wu chang: çocuk ve ebeğinler arasında sevgi olmalı, bakan krala karşı sorumlu davranmalı, kadın ve erkek farklı olmalı, yaşlı ve genç arasında düzen olmalı, dostlar arasında güven olmalı.

(eğitim) sisteminin mükemmelleşmesi ve devlet tarafından desteklenmesi için zemin hazırlamıştır (Liu Huarong, 2014:38-48).

Milattan önceki 202 yılından milattan sonraki 220 yılına kadar yaklaşık 400 sene civarında hâkimiyetini sürdüren Han hanedanlığı dönemi boyunca bir önceki dönemde daha da sistemli hale gelen Konfüçyüsçü terbiye anlayışı ve sistemi başta Han çevrelerinin güçlü desteğini alarak ve Konfüçyüsçülük düşünce akımını devam ettire gelen şeyhlerin büyük çabalarıyla daha da geliştirilmiş ve yürürlüğe konularak sürdürülmüştür. Bu süre boyunca terbiye (eğitim) metodu kültürel (medeniyet) bakımından büyük ilerleme kaydedilmiştir. Ancak doğu Han hanedanlığı (miladi25~220) döneminin sonlarına doğru bazı han çevrelerinin yetkisini doğru kullanmaması, yönetici kesimde rüşvetin artması, tarım arazilerinin belirli kesimlerce mülk edilmesi gibi durumlar sonucu büyük bir çiftçi ayaklanması başlamıştır. Sonuç olarak 400 sene kadar bütünlüğünü koruyan Han hanedanlığı bölünerek (tarihte Wei, Jin hanedanlıkları adıyla bilinen) miladi 200 yılından 589 yılına kadar devam eden bölünmüşlük dönemi başlamıştır. Bu tarihi dönem boyunca hanedanlıklar kendi halkını daha kolay ve istikrarlı bir şekilde yönetebilmek için Konfüçyüsçü terbiye (eğitim) sisteminin güçlenmesi ve sürdürülmesine destek sağlamakla birlikte yöneticileri Konfüçyüsçülük terbiyesi gören ve iyi yetişen talebeler arasından seçmiş, Konfüçyüsçülük klasik kitaplarının tefsirinin yapılması ve çoğaltılmasına destek sağlamıştır. Böylece Konfüçyüsçülük terbiyesinin aile eğitimi şeklinde de sürdürülebilme imkânı yaratılmış, erkek çocuklar gibi kız çocuklarında terbiye (eğitim) önem verilmiştir. Bu sayede diğer etnik grupların Henleşmesi (asimilasyonu) sağlanmıştır(Liu Huarong, 2014:48-60).

Miladi 581 yılında kurulan Sui hanedanlığının Hanı 589 yılında bir önceki Han hanedanlığının sonlarına doğru parçalanmasından doğan kabile devletlerini tekrar birleştirerek merkezi hükümet kurmuş ve Konfüçyüsçü terbiye sisteminin ülke genelinde bir eğitim politikası sıfatında uygulanmasına emir vermiştir. Konfüçyüsçülük derslerinin yeniden düzenlenerek daha da sistematikleştirilmesi ve şeyhler(öğreticiler)in yetiştirilmesi, sayıca çoğaltılmasına büyük destek sağlamakla beraber devlet memuru sınav sisteminin oluşturulması, sınav içeriklerinin de Konfüçyüsçülük öğretilerinden oluşturulmasına karar vermiştir. Bu sayede halk arasında Konfüçyüsçülüğe ilgi artmış, kendiliğinden Konfüçyüsçülük öğretilerini öğrenme havası oluşmuştur. Bu durum bir sonraki tarihi dönem olan Tang dönemi (miladi 618~907) inde Konfüçyüsçülük düşüncesinin devlet

politikalarının geliştirilmesinde dayanak haline getirilmesiyle güçlenerek devam etmiştir (Liu Huarong, 2014:61-65).

Tang hanedanlığının çökmesinin ardından başlayan büyük çatışmalar ve kabile savaşları sonucu 10 tane kabile devleti şekillenmiş ve bu durum 960 senesinde Song hanedanlığının kurulmasına kadar devam etmiştir. Miladi 960 yılında kurulan Song hanedanlığının Hanî ülkeyi tekrar bir bütün hale getirdikten sonra toplumun kaynaşması, düzenin sağlanması ve istikrarın sürdürülmesi için Konfüçyüsçülük düşüncesi ile devleti ayağa kaldırma fikrini ortaya koymuştur. Tang hanedanlığı dönemindeki Konfüçyüsçü terbiye (eğitim) sistemi ve devlet memuru sınav sistemini tekrar aslına getirilmiş, o dönemki matbaa işlerindeki ilerlemeye takiben Konfüçyüsçülük klasikleri ve dersliklerinin yenilenerek çoğaltılması, kütüphanelerin inşa edilmesi, vaizlerin açık alanlarda teşvik konuşmaları yapmaları, Konfüçyüsçülük şeyhlerinin yetiştirilmesi ve sayıca artırılması için büyük çaba sarf edilmiştir.

Bu sayede toplumsal, iktisadi ve kültürel alanlarda büyük ilerlemeler sağlanmakla beraber sonraki bin yıl boyunca etkisini sürdürebilen büyük düşünce adamları yetişmiştir. Mesela, bu dönemde yetişmiş olan düşünürlerden Zhu Xi(1130~1200), Kong Zi'nın felsefi bakışından yola çıkarak aile, okul, toplum ve devletin bir bütün olarak ele alınması gerektiği, devletin ayakta kalması, toplumun dağılmaması için aile terbiyesi, okul terbiyesi, toplum terbiyelerinin aynı derecede büyük önem taşıdığı, en temel nokta olarak Kong Zi'nın dediği gibi önce bireyin inşa edilmesinin önemli olduğu felsefi düşüncesini ortaya koymuştur. Onun bu düşüncelerinin uygulamaya konulması sayesinde uzun süre toplumsal istikrar sürdürülebilmiş, iktisadi ve kültürel bakımdan da büyük ilerlemeler sağlamıştır (Liu Huarong, 2014:65-78).

Miladi 1271 yılında Moğollar tarafından kurulan Yuan hanedanlığı dönemi (1271~1368) boyunca gerçi etnik gruplar arasında tabaka sistemi uygulanmış olsa da Han Cengiz han farklı etnik grupların bir arada yönetilmesi, istikrarın sağlanması, çatışmaların önlenmesi için (daha önceki tarihi dönemler boyunca sistemleşerek ve olgulaştırılarak devam ede gelen) Konfüçyüsçü terbiye sisteminin devam ettirilmesi, düşüncelerinin yayılması için destek sağlamıştır. Bu bağlamda kütüphanelerin sayıca artırılması, Konfüçyüsçülük öğreticilerinin yetiştirilmesi, devlet memurlarının bu düşünceyle yetiştirilmesine büyük derecede önem vermiştir(Liu Huarong, 2014:78-84).

Miladi 1368 yılında kurulan Ming hanedanlığı dönemi (1368~1644) boyunca Konfüçyüsçü eğitim anlayışı ve uygulamaları sürdürülmüş, toplumun tamamını kapsayacak şekilde farklı yaş grupları, kadın-erkeğe ayrı-ayrı hitap edecek şekilde Konfüçyüsçülük okuma kitapları yayınlamış, Konfüçyüs'çülüğün felsefi temelini oluşturan san gang wu chang anlayışı bütün kesimlere değer anlayışı şeklinde kabul ettirilmiştir. Özellikle kadın ve kızların eğitimine önem verilmiş, hatta kız ve kadın terbiyesi toplumsal, kültürel ilerleme ve devletin geleceği ile ilişkilendirilerek merkezi ve yerel yöneticiler tarafından teşvik edilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Terbiye sistemindeki bu ilerleyişler sayesinde uzun süre istikrar sürdürülebilmiştir(Liu Huarong, 2014:84-93).

Miladi 1636 yılında Mançular tarafından kurulan Qing hanedanlığının (1644~1912) ilk dönemlerinde nüfus bakımından sayıca fazla olan etnik gruplarının işbirliği yürütmesi dolayısıyla ülkenin toprak ve nüfus bakımından genişlemesine bağlı olarak ülkenin iktisadi durumu o ana kadar tarihin zirvesine ulaşmıştır. Bu duruma bağlı olarak halkın refah düzeyinin artmasıyla değer anlayışında ciddi değişimler yaşanmış, geleneksel Konfüçyüsçü toplumsal ahlak anlayışı zayıflamaya yüz tutmuştur. Diğer yandan farklı kültür ve inanca sahip etnik gruplar arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Böyle bir durumda yöneticiler farklı etnik grupları bir arada tutmak, toplumsal düzeni yeniden güçlendirmek amacıyla çareyi (daha önceki dönemlerde de olduğu gibi) Konfüçyüsçü terbiye sistemini güçlendirmekte bulmuş, Konfüçyüsçülük düşüncesini yaymaya özen göstermiştir. Bu kapsamda farklı derecelerdeki yerel yönetimlerde temel eğitimin yapılması için okullar inşa edilmiş, halkın düşünce ve kültürel bakımından ilerlemesi, bütünleşmesi için kütüphaneler kurulmuş, toplumsal ahlak ve düzene zarar veren eserler yasaklanmıştır. Önceki dönemlerde de olduğu gibi Konfüçyüsçülük düşüncesi bilgilerini esas kılan devlet memuru sınavı vasıtasıyla halk arasında Konfüçyüsçülük özendirilmiştir. Bu durumun belirli süre devam ettirilmesiyle azınlık etnik grupların çoğu Henleştirilmiş (asimile edilmiş) ve siyasi istikrar uzun süre devam ettirilebilmiştir(Liu Huarong, 2014:93-100).

1840 yıllarında başlayan Afyon savaşı mağlubiyetinden sonra Batılı ülkelerle imzalanan antlaşmalar dolayısıyla ülkenin yarı müstemleke durumuna gelmesi başta aydın kesim ve bazı yönetici kesimler olmak üzere karıklı kesimleri yeni düşünce arayışına girmelerine sebep olmuştur. Bu bağlamda mevcut yönetici kesimdekilerin bir kısmı feodal yönetim sistemin güçlenerek devam etmesi, hanedanlığın yıkılmasını önlemek amacıyla

Konfüçyüsçü terbiye (eğitim) anlayışı ve sistemin devam ettirilmesini savunurken, içinde aydın kesimlerinde bulunduğu diğer bir kesim ise ülkeyi iktisadi ve milli krizden kurtarmak için geleneksel terbiye (eğitim) sisteminin değiştirilmesi, kültürel ve medeniyet değerleri korumak koşuluyla Batı tekniklerini öğrenmek ve üretim gücünü artırmak için özellikle mesleki bakımdan vasıflı ve yetenekli bireylerin yetiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. 1860 yılından 1890'lı yıllara kadar süren “yang wu yun dong (yabancıardan öğrenme seferberliği)” başlatılmıştır. Ancak yönetici kesimden yeterince destek bulamamasından dolayı bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. 19.yüzyılın sonlarına doğru Japonya ve Batı ülkelerinde eğitim gören veya yabancı medeniyetlerini inceleyen bazı aydınlar ülkenin teknik bakımından Batılı ülkelere nazaran geri kalmalarının asıl nedeninin (insanın sadece ahlakı bakımdan iyi yetişmesini önemseyen akli bakımdan gelişmesini ihmal eden) Konfüçyüsçü terbiye sistemi olduğunu düşünerek daha fazla motive edici, akli bakımdan gelişmeyi önemseyen, yeni ahlak anlayışına sahip yenice eğitim sistemini oluşturulmasını önermiştir. Yönetici kesimde bu fikirleri benimseyerek Japon eğitim modelini örnek alarak eğitim sisteminde reform gerçekleştirmiştir. Ancak 1911 yılında başlatılan Xin Hai devrimi dolayısıyla hanedanlığın yıkılmasıyla bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Burjuva sınıfı tarafından desteklenen ve Xin Hai devrimin lideri olan Sun Zhong Shan yeni kurulan Zhong Hua devletinin reisi görevine oturduktan sonra, daha öncelerinde eğitim alabilenlerin çoğunun yönetim çevreleri ve zenginlerden oluşmasına tepki olarak, eğitim almak isteyen kimsenin okul dışında bırakılmaması gerektiği fikrinden yola çıkarak öncelikle eğitimin ülke genelinde yaygınlaştırılması için yeni eğitim kurumları tesis etmiştir. Okul süreleri ve derslikler yeniden düzenlenmiş, daha önceden türlü sebeplerden okula gitme fırsatından mahrum bırakılan veya kalanların telafi edebilmeleri için halka açık eğitim kurumları inşa edilmiş, kızların eğitimine önem verilmiş ve okullar sayıca artırılmıştır.

Yine bu dönemki önemli düşünce adamlarından biri olan Cha Yuan Pei eskiden devam ede gelen “başkana sadık olma, Kong Zi'ye saygılı olma”yı esas nitelik olarak gören Konfüçyüsçü eğitim sisteminin aksine farklı bakımdan gelişen özgür düşünceye, toplum ahlakına, doğru dünya bakışına, güzellik anlayışına sahip bireyler yetiştirme düşünce fikrini ortaya koyarak Konfüçyüsçü eğitim sistemini eleştirmiştir.

1913 yılında Yuan Xi Kai, Zhong Hua devletinin reisi görevine oturduktan sonra, hâkimiyeti güvenceye almak için eğitim sisteminde tekrar reform yaparak geleneksel

Konfüçyüsçü eğitim sistemini tekrar yürürlüğe koymuştur. 1915 yılından 1919 yılına kadar devam eden demokrasiyi ve bilgi (teknolojiyi) savunan düşüncede özgürleşme süresince Chen Du Xiu, Li Da Zhen başta olmak üzere aydınlar tarafından Konfüçyüsçülük düşüncesi ve eğitim anlayışı sert eleştirilmiştir.

1919 yılındaki dört mayıs vatanseverlik (wu si yun dong)yürüyüşünün etkisiyle bireylerin her taraftan gelişmiş karakterli bireyler olarak yetiştirilmesinin önemli ve zaruri olduğunun gündeme oturması, demokrasiyi ve bilimi savunan aydınların önerleriyle Japon modeli (Batı tipi) eğitim sistemi örnek alınarak yeni eğitim sistemi inşa edilmeye çalışılmış, ama beklenen sonuç alınamamıştır. Dört mayıs yürüyüşünden sonra Marksizm, Leninizm düşüncelerinin Çin’e girmesi ve sonuç olarak bu düşüncelyi benimseyen Çin Komünist Partisinin 1921 yılında kurulması, bazı bölgelerde egemenliği ele geçirmesiyle proleter sınıfın vekillerinden Xu Te Li geleneksel eğitim sistemini eleştirmiş, yerel halkın seferber edilerek kolektif mülkiyetindeki okulların inşa edilmesi, kızların eğitime önem verilmesi gerektiği fikrini önermiştir. Yine aynı dönemde yaşayan düşünürlerinden Tao Zhi Xing eğitimin milli olması gerektiği, yeni medeniyetli Çinli yetiştirmenin amaç olması gerektiği, bireylerin fiziksel, yetenek, yenilik üretme, işbirliği yapabilme ve millet için hizmet etme ruhu gibi bakımlardan yetiştirilmesinin önemli olduğu fikrini ortaya koymuştur(Qiu Guanghui, 2007:122-124).

1949 yılında yeni Çin kurulduktan sonra, yakın dönem süresince şekillenen her bakımdan gelişmiş karakterli insan yetiştirme anlayışı esasında ahlaki, akli, fiziki ve estetik bakımdan gelişmiş izci yetiştirme anlayışı şekillenmiş ve yürürlüğe konulmuştur. Ancak 1957 yılında başlayan Çince sosyalizm inşa etme dalgasının etkisiyle eğitim tamamen siyasileşmiş, yani proletarya için hizmet edecek emekçi yetiştirmenin esas amaç haline gelmesiyle yüksek okullara öğrenci kabulünde sınav sonuçları yerine öğrencinin ve ebeveynlerin hangi sınıfa ait olduğunu, siyasi anlayışı ve tutumu ölçü (kırıter) haline getirilmiş, bu durum kültür devrimi dönemi boyunca güçlenerek devam etmiş ve zirveye ulaşmıştır.

1978 yılından sonra Deng Xiao Ping’in “bilgiye ve yeteneklilere (bilgi ve bilgi üreten insanlara, eğitimcilere) saygı gösterme, özgür düşünme, eğitim yatırımlarını artırma ve kalkındırma” konusundaki düşünce ve görüşlerini ortaya koymasının ardından, bu düşünce ve anlayış esas alınarak “ahlaki, akli, fiziki ve estetik bakımlardan gelişmiş, sosyalizmin kurucuları ve izcilerini yetiştirme” –ülke eğitim sisteminin amacı olarak belirlenmiş ve

1982 yılında anayasaya eklenmiştir. 1980 yılında başlatılan Reform ve Açılım adımları ve politikalarına uygun olarak 1985 yılında eğitim sisteminde Reform kararı alınmış, kararda: “eğitimin ülkenin iktisadi ve toplumsal kalkınması için hizmet ettirilmesi, yani yüksek gayeye, güzel ahlâğa, yüksek medeniyete, düzen anlayışına ve davranışına sahip, vatani ve sosyalizmi çok seven, devletin güçlenmesi ve refahın artırılması için meşaketlere katlanabilen, özenle gayret gösterebilen, yenilik üretme ruhu ve kabiliyetine sahip, özgür düşünebilen, güçlü cesaretle bilgi üretme ruhuna sahip bireylerin yetiştirilmesi” bütün eğitim sisteminin öncülüklediği hedefi olarak belirlenmiştir.

1990’lı yıllardan sonra, küreselleşme ve dışa açılım adımlarına uygun olarak, öğrencilerin kişiliğini geliştirme, öğrencilerde yenilik üretme ruhunun gelişmesini daha fazla önemseyen, farklı toplumsal koşullara ve değişimlere uyum sağlayabilen nitelikli bireyleri yetiştirme anlayışı ön plana çıkmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak “dokuz yıllık temel eğitim” ülke genelinde kanuni olarak zorunlu hale getirilmiştir. 1990’lı yıllardan bu yana ülke genelinde eğitimin yaygınlaştırılması, özellikle bütün vatandaşların niteliğini yükseltmeyi amaçlayan üniversite eğitiminin yaygınlaştırılması gibi “nitelik eğitimi” hedefinin gerçekleştirilmesi, (nüfusun fazla olması buna karşılık iktisadi harcamaların sınırlı kalmasından dolayı) ülkenin uzun vadeli eğitim hedefi olarak devam ettirilmektedir (Qiu Guanghui, 2007:125-126).

6.2.4.Girişimcilik Anlayışındaki Değişim

Girişimcilik anlayışı genellikle bir toplum veya bir ülkedeki insanların mal-mülk ve servet elde etme ve tüketme, kazanma amacı ve aracı gibi konularda iktisadi faaliyetlerdeki dayanışma ve işbirliği hakkındaki bakışı, tutumu ve davranışı denebilir. Girişimcilik anlayışı ticaret ahlakı ve girişimci ruhu gibi unsurlardan oluşmakta olup, girişimci ruhu ise onun en önemli ve dışa yansıyan kısmıdır. Bir toplumun veya bir ülkedeki insanların girişimcilik anlayışı o toplumda girişimcilik ruhunun doğmasını ve gelişmesini direkt etkiler. Girişimciyi girişimci yapan, çevresindekilerden farklı kılan girişimcilik ruhu, ilerleme veya başarıma ruhu, yenilik yapma ruhu, işbirliği ve anlaşma ruhu, meslek ruhu, fedakârlık ruhu ve milliyetçilik ruhu gibi unsurları içermekte olup, farklı dönemlerde farklı tanımlanmıştır(Yangli, 2011:142-144).

Girişimcilik ve girişimci ruhu üzerinde ilk olarak araştırma tespitlerde bulunan Max Weber “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” adlı eserinde kapitalizmin ruhu–girişimci ruhunun ilk olarak Batı Avrupa’da baş göstermesinin asıl sebebinin Hristiyan dini Kalvenizm tarikatının girişimcilik anlayışından⁷ kaynaklandığı konusundaki tespiti bilim dünyasında ikna edici bulunmuştur. Batı Avrupa’da girişimcilik ruhunun ilk önce şekillenebilmesinin önemli sebebi ise Weber’in tespit ettiği Kalvinist girişimcilik anlayışından başka, özgür ticaret ve üretime olanak sağlayan kapitalist yönetim sistemi ve anlayışıdır. Bu durumun tam tersine Konfüçyüsçü düşünce ana kaynak olarak görülen eski Çin’de merkezîyetçi yönetim sistemi ve anlayışı (Chendan, 2006:19-21) özgür ticaret ve üretimi desteklemediği, belki kısıtladığı için girişimci ruhunun şekillenmesini (doğmasını) besleyen girişimcilik anlayışı şekillenmemiştir(Lin Zuoming, 2005:52-58).

Konfüçyüsçülük düşüncesini ortaya koyan ve yaygınlaşmasında önemli rol oynayan Kong Zi insanın doğası gereği hep menfaate yönelik olduğu için ahlakı terbiyenin önemli olduğundan yola çıkarak ahlak ve menfaat ilişkisi hakkında kişinin maneviyat (ahlak) ını mükemmelleştirme için çabalaması o kişinin değerini ve saygınlığını artıracak, kişinin menfaat ve servetini artırma peşinde koşmasının kişiyi değersizleştireceğini ve alçaltacağı, kitap okumanın (bilgi edinmenin) ticaretle uğraşmaktan her zaman daha iyi olduğu düşüncesini ortaya koymuştur. Kong zi iktisat ve ticaret ahlakı hakkında hep “meşru yoldan servet edinmeye” vurgu yapmıştır. Buradaki “meşru yol” da yönetim tarafından belirlendiği için “orta halli zengin”den öteye geçememiştir(Tang Yijie, 2009:5-9) Onun bu düşüncesi feodal yönetimin halk içinden kendileri için hizmet edecek, bilgili ve uysal bireylerin yetişmesi ve seçmesini kolaylaştırdığı ve zenginleşerek kendilerine tehdit edebilecek şahsiyetlerin (zenginlerin) yetişmesini önlediği için yönetim tarafından desteklenmiştir ve yaygınlaştırılmıştır. Feodal yönetimin işini kolaylaştıran bu düşünce sonraki devirlerde Meng Zi, Xun Zi, Lao Zi ler tarafından zenginleştirilmiş ve olgunlaştırılmıştır. Konfüçyüsçülük ana düşüncesi sayesinde “çiftçilikle uğraşanlar ticaretle uğraşanlardan daha üstündür ve saygıya layıktır” anlayışı şekillenmiş ve yakın zaman tarihine kadar (en son imparatorluğunu yıkmasına kadar) devam etmiştir.

⁷ bu dünyada çok çalışarak, mesleğini severek ve iyi yaparak, çok çalışarak ama az tüketerek hem de tasarruflu olarak mal-dünya, servet elde etmenin sadece hayatı dünyada mutluluk kazandırmakla kalmadan öbür dünyada da tanırının sevgisine, şefaatine, ödülüne nail olmanın önemli yol olduğundan ibaret girişimcilik anlayışı.

Afyon savaşındın sonra Çin imparatorluğunun yıkılması, yönetimin zayıflaması ve Batı tarafından müstemleke altına alındıktan sonra, millî uyanış seferberliği başlamış, eskî düşünceleri eleştirebilen, Batıdan öğrenilmesi gerektiğini savunan aydın, milleti ve devleti kurtarmada iktisadin, ticaretin ve sanayileşmenin önemli olduğunu savunan girişimci anlayışına sahip zenginler ve şahsiyetler yetişmiştir. Ancak yeni Çin kurulduktan sonra Mao liderliğindeki Komünist Partisi yönetiminin “sosyalist reform” kararıyla aynı dönemde nüfusun %5’ne denk gelen zengin, varlıklı ailelerin tüm serveti devlet maliyesine aktarılmıştır. Bununla yetinmeden Deng Xiao Ping tarafından “reform ve açılım” fikrinin ortaya konulması ve yürürlüğe girmesine kadar, daha önce zengin sayılanların tamamı “burjuva sınıfı” sayılarak halk arasında tenkit edilmiş, eleştirilmiş, dışlanmış ve dövülmüştür. Kısacası Mao döneminde Konfüçyüs’çülüğün “orta hal ve eşitlik” anlayışı sosyalist yönetimin esas ilkesi olarak görüldüğü için girişimcilik anlayışı ve girişimci ruhu yok edilmiştir.

1978 yılından sonra “Reform ve Açılım” adımlarının atılması, Deng Xiao Ping öncülüğündeki Komünist Parti yönetiminin iktisadi yapıda reform gerçekleştirme kararı kapsamında “bazı kişiler veya bölgelerin önce kalkınmasının teşebbüs edilmesi ve desteklenmesi”, Mao döneminde yürütölmüş olan nüfus kayıt sisteminin mevcudiyetini koruması sonucu kentlerde “köylü işçi” olarak adlandırılan, hiçbir sosyal güvencesi olmayan ucuz işgücü kesimin şekillenmesi, yönetim ile iyi ilişki kurabilen zengin kişilerin girişimcilik anlayışının şekillenmesine, girişimci ruhunun doğması için iyi bir ortam yaratmıştır. Kırsal kesimlerde tarım politikaları ve düzenlemelerindeki gecikme, bir ayağı yönetimde diğeri ayağı ticarete olan bazı kişilerin “iş yürütme” deki avantajı onların girişimci ruhunu uyandırmıştır. Kısaca bu dönemde yaşanan devlet mülkiyetindeki bir bölüm işletmenin özelleştirilmesi, işçi veya personel sayılarını azaltma politikası kentlerde “köylü işçi” olarak adlandırılan ucuz işçi kesiminin oluşması ve mevcudiyeti yabancı yatırımları çekmiş, böyle olması da yerli ticaretle uğraşanlar için üretim tekniği ve yönetim bilgisi bakımından öğrenme fırsatı yaratmıştır. Böylece modern girişimcilik anlayışı ve ruhuna sahip yeni bir kuşak girişimci yetişebilmiştir.

6.3.İktisadi Yapıdaki(Sistemdeki) Değişim

Çinli araştırmacı Wang Li Xin’nın tespitine göre, Çin yakın zaman tarihinde üç defa iktisadi sistem değişimi yaşanmıştır. Yani Mao den önceki dönemlerdeki feodal piyasa

ekonomisi sistemi, Mao dönemindeki sosyalist plan ekonomisi sistemi, Mao dan sonraki sosyalist piyasa ekonomisi sistemidir (Jia Guoxiong, 2010:15)

1840 yılındaki Afyon savaşında hanedanlığı yıkmasından sonra hanedanlıkta görev yapan Lin zi xu, Li Hong Zhang gibi hükümet yetkilileri ve 19.yüz yılın sonlarında yetişmiş olan Yan Fu, Sun zhong shan, Kang You Wei, Liang Qi Chao gibi dönemin aydınları devleti dış tehditlerden korumak için askeri teknolojinin geliştirilmesinin zaruri olduğu, bunun için önce iktisadin güçlendirilmesi ve sanayileşmenin gerekli olduğu kanısına varmışlardır. Bunların içindeki Batıda eğitim alan bazıları iktisadin devlet tarafından yönetilmesi gerektiğini savunan Friedrich List'den esinlenerek merkezi hükümet tarafından yönetilen, denetlenen ve planlanan bir iktisadi sistem kurulması gerektiği düşüncesini ileri sürmüştür. Ancak savaşta mağlup olan ve ağır borç altına girmesi, nüfusun kalabalık ve çoğunun yoksul olduğu, sanayileşmeyi başlatabilmek ve yabancı işletmelerle rekabet edebilecek orta ve büyük işletme tesis etmek için yeterli bütçesi olmaması sebeplerinden dolayı hükümetin böyle bir iktisadi sistem kurmaya gücü yetmemiştir(Jia Guoxiong, 2010:80-85).

1949 yılı yeni Çin kurulduktan sonra, Mao liderliğindeki Komünist Parti yetkilileri (hâlihazırdaki üretim tekniklerinin geri kalmışlığı, nüfusun kalabalık olmasına rağmen çoğunun çiftçilikle uğraşarak geçimini sağlaması ve yoksul durumda olması, Han etnik gurubundan başka azınlık diye adlandırılan etnik gurubun yaşamakta olduğu coğrafyanın Hanlarınkinden fazla olması, devletin iktisadi ve askeri teknik bakımından dış tehditlere karşı savunmasız durumda olması gibi durumlar göz önünde bulundurarak) bir an önce ülkede sanayileşmenin başlatılması ve gerçekleştirilmesi bunun için tek merkezden yönetilen ve planlı işleyen bir ekonomik sistemin gerektiği kanısına varmıştır. Çin Komünist Parti yetkilileri bu sistemin nasıl kurulacağı hakkında kafa yorarken yani başından beri yapı itibariyle benzerlik taşıyan Sovyetler Birliği, öbürü kültürel bakımdan benzerlik taşıyan Japonya sanayileşmeyi tamamlamıştır. Her ikisi de iktisat'ın merkezi hükümet tarafından yönetilmesi ve planlanması yoluyla sanayileşmeyi başlatmış ve tamamlamış olsa da, Japonya'da kapitalist özelliği taşıyan plan ekonomisi sistemi uygulanmış, Sovyetler birliğinde ise sosyalist özellik taşıyan plan ekonomisi sistemi uygulanmış ve başarı elde edilmiştir. Çin'in tarihten beri uygulana gelen iktisadi yönetim sistemi aile reisi mülkiyetindeki kendi ihtiyaçlarını karşılamayı esas kılan feodal iktisadi sistem olduğu (kültürel bakımdan merkezi yönetimin uygulanmasına daha elverişli olma özelliği taşımakla beraber devlet toprağının büyüklüğü, tarım ve hayvancılık üretiminin

esas olması, geniş topraklara sahip etnik gurupların bulunması gibi bakımlardan Sovyetler Birliği ile çok benzerlik taşıdığı) için Komünist Parti yetkilileri Sovyetler birliğinde yürürlükte olan sosyalist plan ekonomisi modeli veya iktisadi sistemi örnek almaya karar vermişlerdir(Jia Guoxiong, 2010:62-79).

1953 yılına kadar özel işletmeler kademeli olarak hükümet planlamasına dâhil edilmiştir. 1953~1956 yılları arasında “sosyalist üç büyük değişim” adı altında köylerde tarım arazileri, kentsel bölgelerde ise özel işletmeler tamamen devlet mülkiyetine geçirilmekle beraber, özel mülk sahiplerinin mal-varlıkları “beşe karşı seferberlik” başlatılarak tespit ve tenkit, ceza yoluyla el konulmuştur. Bu vasıta ile sanayileşmeyi başlatma için gerekli sermaye oluşturulmuştur. Ancak sanayileşmede ağır sanayiye öncelik verildiği için sermaye, hammadde ve işgücünün sürekli artırılmasını gerektirmiştir. Komünist Parti yetkilileri bu sorunları çözmek ve inşa ettikleri sosyalist plan ekonomisi sisteminin istikrarlı bir şekilde yürütülmesi için (kırsal bölgelerde tarım üretimini hızlandırmak, artırmak ve çiftçileri yönetmek amacıyla) halk komün sistemi (ren min gong shı zhı du), kentsel bölgelerde ise (sanayi üretimini hızlandırmak, artırmak ve kent halkını yönetmek amacıyla) kurum veya iş yeri sistemi (dan wei zhı du) inşa etmiştir. Bu iki sistemin yürütülmesine engel oluşturacak kent ve köy arasındaki nüfus akışını engellemek için nüfus kayıt sistemi (hu ku deng jı zhı du) şekillendirilmiştir. Böylece üretim, paylaşım ve tüketimin merkezi yönetim tarafından planlandığı ve yürütüldüğü sosyalist plan ekonomisi sistemi şekillendirilmiş ve 1978 yılına kadar yürütülmüştür. Uzun süre sanayi üretiminde ağır sanayiye ağırlık verilerek tarım üretiminde elde edilen gayri safi milli hâsılanın çoğu kısmının sanayiye aktarılması ve katı nüfus kayıt sisteminin uygulanması sonucu Sovyetler Birliğinde de görüldüğüne benzer şekilde 1959~1960 yıllarında ülke genelinde açlık sebebinden birkaç milyon insan ölmüştür. Hükümet bu durumu hafifletmek için yıl birlik kademeli olarak 40 milyon civarında kent nüfusuna kayıtlı genci (memur veya işçi) kırsal bölgelere mecbur göndermiştir(Jia Guoxiong, 2010:116-118).

Kentsel bölgelerden gençlerin kırsal bölgelere çalışma için gönderilmesinden sonra, merkezi hükümet yerli hükümetlerin üretimi yeniden tertiplemesi ve çalışanların motivasyonunu yükselmesine kolaylık sağlaması amacıyla belirli ölçüde kendi durumuna göre üretim ve bütçe planlama yetkisi tanımıştır. Ancak zamanın geçmesiyle yerli hükümet yetkililerinin kendisi ve yetkisi altında çalışanların menfaati için sahte rapor yollaması, emek miktarına göre maaş ve yaşam malzemeleri paylaşım prensibi (an lao fen pei)

uygulanmışsa da, (kendi başına iş kurabilecek olanlara bile özgür çalışma hakkı tanınmadığından çalışanların pasifleşmesi gibi sebeplerden dolayı) ülke genelinde gayri safi milli hâsıladaki artış yavaşlamış, verimlilik düşmüş, tüketim mallarına olan talebin artmasıyla, yönetim maliyeti gittikçe artmıştır. En önemlisi 1966~1967 yılları arasında sürdürülen “kültür devrimi” ülke ekonomisini çökme noktasına getirmiştir. (Gui Dayi, 2011:22) Bu durum Mao döneminin tamamında yürütülmüş olan merkezi hükümet yönetimi altındaki sosyalist plan ekonomisi sisteminde değişiklik yapılmasını zarureti artırılmıştır(Gui Dayi, 2011:127-134) .

Mao’un ölümünden sonra ülke genelinde iktisadi ve siyasi alanda dalgalanmalar sürerken, Deng Xiao Ping merkezi hükümette görev üstlendikten sonra, ülke içi ve uluslararası vaziyeti değerlendirerek şöyle birkaç önemli tespitte bulunmuştur:

- halihazırda dünyada tekrar savaş olma ihtimalinin çok düşük olduğu,
- her kesin barış ve kalkınmaya ihtiyacı olduğu, bu sebepten devlet müdafaasını güçlendirmeye ağırlık vermenin eskisi gibi çok önemli olmadığı, bu durumun Çin için önemli bir kalkınma fırsatı olduğu,
- plan ekonomisi sistemi modelinin sadece sosyalizme, piyasa ekonomisi modelinin de kapitalizme özgü olmadığı,
- plan ve piyasanın iktisadi düzenin sağlanması ve yürütülmesindeki araç olduğu, sosyalizm veya kapitalizmi ayırmanın ölçütü olmadığı tespitini yapmıştır.

Mao dönemi boyunca devlet gayri safi milli hâsıladaki yıllık ortalama artış %4 civarında olup, iktisadi büyüme düşük oranda artmış olsa da, güçlü hükümet yönetimi sistemi oluşturarak ve kullanarak üretimi kesintisiz sürdürmüştür. Sanayi üretim mallarının fiyatı yüksek, tarım üretim mallarının fiyatı düşük tutularak, tüketim malları ise işgücünün hayatını sağlayacak derecede az ve eşit paylaştırılarak yüksek tasarruf sağlanmış ve sürekli olarak tarım kemsinde yaratılan “artı değer” sanayi kemsinde sermaye olarak kullanılmıştır. Mesela, Çin istatistik verilerine göre, 1953~1978 yılları arasında yıllık ortalama tasarruf oranı %30, yıllık ortalama milli hâsıladaki artış hızı %7,9, yıllık ortalama sanayi üretimi milli hâsıladaki artış %8,2, yıllık ortalama yurt içi milli hâsıladaki artış %6 olarak gerçekleşmiştir(Gui Dayi, 2011:19). Sonuç olarak ise bir sonraki dönemde sanayileşmenin hızlandırılması için sermaye, üretim araçları, teknik ve işgücü bakımından önemli derecede temel oluşturmuştur.

1979 yılı nisan ayında gerçekleşen merkezi hükümet toplantısında “ekonomide planlamayı esas piyasayı yardımcı” kılan karma ekonomi modeli inşa etme kararı alınmıştır. İktisadi yapı ve sistemdeki reform 1978 yılından 2009 yılına kadar yaklaşık 30 seneye yakın bir zaman diliminde dört aşamada tamamlanmıştır(Gui Dayi, 2011:81) :

İlk aşama (1978~1984): iktisadi sistemdeki değişikliğin başlatılması ve kısmi bölgelerde test edilmesi

Bu aşamada Deng Xiao Ping’in “jie fang si xiang, shi shi qiu shi(özgür düşünme, doğruyu pratikte arama)” fikrini ortaya koyması ve merkezi hükümetin ekonomide planlamayı esas piyasa mekanizmasını yardımcı kılan bir iktisadi sistem inşa etme kararıyla öncelikle kırsal bölgelerde Mao döneminde inşa edilmiş ve yürütülmekte olan eski yapı (halk komün sistemi, üretim ve tüketimde eşit paylaşımı esas kılan merkezi hükümet planlama sistemi ve kolektif yemekhane sistemi) iptal edilmiştir. Toprak mülkiyetinin devlet veya kolektife ait olması şartıyla tarım arazileri belirli miktarda ürün teslimi karşılığında hanedeki işgücü sayısı baz alınarak kırıya verilmekle beraber belirli tahıl türlerinde çiftçilere fiyat belirleme, alım-satım özgürlüğü tanınmıştır. Ancak bu uygulama önce ülkenin değişik bölgelerinde küçük çapta test edilerek tecrübe elde edildikten sonra çiftçilerin talebi üzerine 1981 yılında 1 numaralı hükümet fermanıyla ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır.

İkinci aşama (1984~1992): iktisadi sistem değişiminde hedefin belirlenmesi

Bu dönemde reformun derinleşmesi, denemelerden elde edilmiş tecrübeler ve bilgiler esasında merkezi hükümet yetkililerinin sosyalist iktisat hakkındaki düşüncesi olgunlaşmış ve 1984 yılındaki parti merkezi komitesi 12. Toplantısının üçüncü oturumunda planlı mal (ürün) alım-satım mekanizmasını (shi hui zhu yi shang pin jing ji) yürürlüğe koyma kararı alınmıştır. Bir sonraki yıl oluşturulacak sistemin detayları sistemleştirilerek ve olgunlaştırılarak yerli hükümet kurumlarına bildirilmiştir. Yani bildiride müstakil ve karzararı üstlenen işletmeleri kurmayı, rekabetçi piyasa sistemi şekillendirmeyi, iktisadi yönetimde hükümet müdahalesini kademeli olarak azaltılması talep edilmiştir. Mao dönemi boyunca sürdürüle gelen emir şeklindeki plan ekonomi sistemi değiştirilerek yönlendirme şeklindeki iktisadi sistem oluşturulmaya başlanmıştır. Yani fiyat belirlemede işletmelere özgürlük tanınmış olup, (önce tüketim mallarında, sonradan kademeli olarak üretim mallarında) makro yönetim bakımından aslında yerli hükümet yetkisi altındaki

sermaye ve kredi onaylama düzenlemesi iptal edilerek bu yetki işletme yönetimine tanınmıştır. Yine işletmelere belirli miktarda kar paylaşım hakkı ve zarar üstlenme yükümlülüğü getirilmiştir.

1992 yılında Deng Xiao Ping'in güney bölgelere yaptığı ziyaretlerinden sonra iktisadi yönetimde kullanılacak tedbir, politika ve düzenlemelerde, üretim gücünü artırmaya, devletin gücünü artırmaya ve halkın refahını artırmaya faydalı olup-olmadığına bakılması gerektiği fikrini ortaya koymuştur. Böylece iktisadi sistemdeki reform daha derinlenmiş ve ileriye taşınmıştır.

Üçüncü aşama : (1992~2002) sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin inşası

Deng Xiao Ping'in 1992 yılındaki güney bölgelere yaptığı ziyareti ve açıklamasından sonra aynı yılı Ekim ayında yapılan Komünist Partisi 14.büyük toplantısından iktisadi yönetimde sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin inşası hedef olarak belirlenmiştir. Bu toplantıda yine sosyalist piyasa ekonomisi sistemi modeline açıklık getirilmiştir. Yani bu sistemde hem planlama hem piyasa mekanizmasının olduğu, yani hükümetin piyasayı yönettiği, piyasanın işletmeleri yönlendirdiği, kolektif mülkiyet esas olmakla beraber şahıs mülkiyeti, dış yatırım ve ortak mülkiyet olmak üzere çoklu mülkiyet şeklinin mevcut olduğu, kaynak paylaşımının piyasa tarafından yürütülmesi açıklanmıştır. Bu dönemde önce kuramlaştırılmış sosyalist piyasa ekonomisi sistemi modeli kademeli olarak yürürlüğü konulmuş, iktisadi faaliyetler yeni düzene sokulmuş ve başarı elde edilmiştir.

Dördüncü aşama :(2002~2009)sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin olgunlaşması

2001 yılında Çin'in dünya ticaret örgütüne resmi üye olarak girmesiyle, uluslar arası piyasa kurallarına uyum sağlama zaruretinden dolayı iktisadi sistemdeki reformun hızı arttırılmıştır. Bu süreçte yapılan reformlar şöyle özetlenebilir:

- devlet içi iktisadi düzenin korunması uluslararası rekabette ayakta kalabilecek büyük işletmelerin oluşturulması,
- iktisadi kalkınmaya faydalı piyasa ortamının yaratılması için hükümetin iktisadi makro kontroldeki rolünü güçlendirme,

- eski korumacı politikalardan vazgeçerek dışa açık adil rekabeti esas kılan devlet içi piyasa sistemi inşa etme,
- iktisadi faaliyetlerin yürütülmesiyle ilgili evrakların düzenleme ve onaylanma prosedürlerini kısaltma, makro denetlemeyi güçlendirme,
- yeni sisteme uyumlu devlet hazinesi yönetim sistemi oluşturma, vergi finans, döviz yönetim ve düzenlemelerinin daha da mükemmelleştirmesi,
- uluslararası koşullara uyum sağlamak için toplumsal kalkınmanın hızlandırılması,
- mülkiyet hakkı ve işletme kanuni vekili, iktisadi hakların korunması gibi konularda kanun ve hukuk sisteminin mükemmelleştirmesi, ayrı mülkiyet haklarına sahip borsa, tahvil ve fon yönetim işletmelerinin inşa edilmesi gibi tedbir ve politikalar geliştirilmiştir ve yürürlüğe konulmuştur.

Böylece reformun başlatılmasından bu yana yaklaşık 20 yıla yakın zaman diliminde nispeten sistemli ve mükemmel olan Çin'e özgün sosyalist piyasa ekonomisi sistemi inşa edilmiştir. 2003 yılında gerçekleştirilen parti merkezi komitesinin 16. toplantısı üçüncü oturumunda kentsel ve kırsal bölgeler arasında ve ülke içi farklı bölgeler arasında dengeli kalkınma, iktisadi kalkınma ile toplumsal kalkınma arasında dengenin sağlanması, kişisel gelişim ile doğanın gelişimine eşit derecede önem verilmesi, istikrarlı, dengeli ve kapsamlı kalkınma ile bireyin her taraftan gelişiminin eşgüdümlü olarak sağlanması, bilgiye dayalı kalkınma hedef olarak belirlenmiştir. Bu dönemde gerçi iktisadi sistem mükemmelleştirilmiş, belirli düzeyde başarılar elde edilmiş ise de toprak mülkiyet hukuku meselesi, devlet mülkiyetindeki işletmelerde tekelcilik, doğal kaynak fiyatlarının belirlenmesi, rüşvet gibi konularda oluşan problemler düzeltilememiştir(Gui Dayi, 2011:87-89).

6.4.Siyasi Yapıdaki (Sistemdeki) Değişim

Bu konun açıklanmasında önemli birkaç özelliğin bulunduğu söylenebilir. Buna göre;

1.Eski Çin Siyasi Sisteminin Oluşumu ve Özellikleri

Konfüçyüsçülük düşüncesinin esas amacı toplumsal düzen ve toplumsal bütünlüğün sağlanması olup, insanın doğduğu, büyüdüğü ve kişiliğinin kazanıldığı yuva, toplumun en küçük bir hücresi sayılan ailenin rolüne büyük önem verilmiştir. Eski Çin'de aile üç çeşit olup, biri "jia ting" yani beraber yaşamakta olan akraba birliğinden oluşan, genel olarak iki

veya üç kuşağın beraber yaşadığı ailedir. İkincisi “jia zu” yani erkek akrabalık bağına esas kılan bireylerin oluşturduğu ailelerin toplamıdır. Üçüncüsü ise “zong zu” yani aynı soyadı taşıyan bireylerin oluşturduğu ailelerin bütünüdür. Burada “jia ting” ise toplumdaki en küçük birlik, birey ise toplumdaki en küçük element olarak görülmüştür. Bir başka ifade ile toplum kan bağı özelliği taşımaktadır. Bu çeşit kan bağına dayalı aile topluluğunu ifade eden “jia zu” nun büyümüş halı olan “zong zu” devlet olarak görülmüş, Han ise “zong zu” nin aile reisi, devletin başkanı, bütün toplumun reisi olarak görülmüştür.

Akrabalık ve kan bağı esasında şekillenen toplumun düzeninin sağlanması için eski Çince “zong fa” denilen, bizim ise ahlak diye adlandırabileceğimiz bir takım kurallar geliştirilmiş ve “li” kültürü olarak adlandırılmıştır. “li” kültürüne göre, birey sadece içinde bulunduğu topluluk sayesinde hayatta kalabildiği veya var olabildiği için, bireyin önce bilmesi gereken kendi sorumluluğudur. Yani, babalık, ağabeylik, kardeşlik, annelik gibi. Burada birey tek başına ayrı düşünülmemektedir. Bireyin menfaati asla mevcut değildir. Birey sadece üst ve bir alt kuşaklar arasındaki aracı, yani bir bütünün parçası olarak görülmüştür.

“jia ting”da “jia zu” nun bir parçası sayıldığı için tıpkı “jia ting” de aile üyeleri arasındaki hiyerşi de olduğu gibi, “jia zu” içindeki “jia ting” lerin de sorumluluğu ve hiyerşide yeri vardır. Devlet ise “jia zu” ların toplamı veya genişletilmesi olduğu için yine ailede olduğu gibi güçlü bir hiyerşi bulunmaktadır. Yani Han devletin ve toplumun reisi, toplumdaki bireyin yaşamı veya ölümüne karar verebilen, siyasi anlamda mutlak hak ve yetkiye sahiptir. Yani toplumda siyasi, iktisadi ve kültürel bakımdan mutlak üstünlüğe, mutlak yetkiye sahiptir(Feng Jianhui, 2011:34).

Aileler üzerinde yüksek toplumsal baskı mevcut olup, eğer aileden bir kişi hata yaparsa veya suç işlerse bütün aile suçlu bulunmakta ve cezalandırılmaktadır. Hiyerarşiler arasında şefkat, saygı, vefa, samimilik, sadıklık ve itaate çok önem verildiği için siyasette de ahlak önemsenmiş, düzenin önemine ehemmiyet verilmiştir(Li Xiaolin, 2009:136-139). Yeni toplumsal düzen çoğu toplumda olduğu gibi kanunla değil, ahlak kuralları çerçevesinde terbiye edilerek (ayıplanarak, döverek, hatta öldürerek) sağlanmıştır. (Bu durum yeni Çin’de de devam ede gelmiştir.) Peki, bu çeşit Konfüçyüsçü ahlak anlayışı Çin yönetimin oluşmasında nasıl etki yaratmıştır? Bu çeşit katı hiyerarşi sisteminden dolayı Qin Shi Huang devrine kadar Han ailesi ve akrabalarından başka alt tabakalardaki insanlar devlet

yönetimine dahil edilmemiştir. Qin Shi Huang devrinden başlayarak Çince “ke ju zhi du” olarak adlandırılan devlete memur alımı sistemi şekillendirilmiştir. Yani bu sisteme göre memurlar önce sınava tabi tutulmuştur. Sınavda soru kaynakları olarak Konfüçyüsçülük düşüncesine ait bilgiler yer almıştır. Böylelikle Çin yönetim sistemin düşünce kaynağı olarak Konfüçyüsçülük yerleştirilmiştir. Yönetim birimi kabiliyet yerine daha çok yöneticinin ahlakı önemsenmiştir. Hiyerarşi şeklinde dokuz dereceye ayrılmıştır. Konfüçyüs’çülüğün itaat, samimilik, şefkat, vefa, hürmet gibi kişilik özellikleri öven ve vurgu yapan düşünce anlayışı Çin siyasi sistemi veya yönetim sisteminin yürümesini kolaylaştırmıştır. Bu şekilde toplum ahlakı ölçüleri her bir bireyin zihnine ve düşüncesine yerleştirilmiştir. Bu sebeplerden dolayı Çin yönetim sistemi veya siyasi sisteminde merkeziyetçilik önemini ve varlığını devam ettirebilmiş ve sürdürebilmiştir(Li Xiaolin, 2009:136-139).

2.Mao Dönemi Siyasi Sistemin Şekillenmesi ve Özellikleri

Çin’in son imparatorluğu olan Qing hanedanlığı ile ticari ilişki kurmak için elçi gönderen ve yeterli kanaat hasıl olmayınca ilişkilerin daha da kötüleşmesi sonucu 1840 yılında başlatılan Afyon savaşında İngiltere’nin hanedanlığı yenmesinden sonra, eski Çin yarı müstemlike duruma düşmüş, o dönemki ticaretçi ve aydın kesimin başkanlığında milleti ve ülkeyi kurtarmak için çok çaba gösterilmiştir. Çok kez ulusal seferberlik düzenlenmiş ise de başarı elde edememiş daha doğrusu geniş halk kitlesi ile işbirliği yapabilen güçlü bir hükümet 1949 yılına kadar kurulamamıştır. 1921 yılında Mao başkanlığında kurulan Komünist Partisi toplumun çoğu kısmını teşkil eden ve alt tabakada yer alan işçi ve çiftçi başta olmak üzere geniş halk kitlesinden destek alarak iç ve dış savaşlardan galip gelerek 1949 yılında Çin Komünist Partisi liderliğindeki Çin Halk Cumhuriyetini kurmuş ve devlet yönetiminde iktidarı ele geçirmiştir. 1966 yılında kültür devrimi başlatılana kadar ülkede sanayileşme hükümetin ana gündem maddesi olmuş, devlet ve toplum bir bütün hale getirilmiş, Komünist Partisi iktisadi, siyasi ve kültürel bakımdan bütün yetkiyi eline toplamış, hem parti hizmeti hem hükümet hizmetini yürütmüştür.

1949 yılı Eylül ayında gerçekleştirilen “Çin halk siyasi uzlaşma toplantısının sonuç Bildirgesi”nde “Çin Halk Cumhuriyeti, işçiler sınıfını rehber, işçi-çiftçi birleşmesini taban kılan azınlık etnik grupları da kapsayan geniş halk kitlesinin demokratik birleşmesinden oluşan devlettir, egemenlik halka aittir” denilmiştir(Yuan Lili, 2006:19). Ancak 1954

yılında yapılan anayasanın birinci bendinde yer alan demokrasi prensibinin açıklama kısmında (Mao'un talafuzuyla) “bizim demokrasimiz kapitalist demokrasi değildir, belki halk demokrasisidir, yani proleter sınıfı rehberliğindeki işçi-çiftçi sınıfını taban alan, halk demokratik diktatörlüğüdür.” denilmiştir. Mao'n ölümünden sonra Deng Xiao Ping bu açıklamadaki “proleter sınıfı rehberliğindeki” ibaresini “parti rehberliği” olarak değiştirmiştir(Fengchun, 2013:69).

Bu dönemde gerçi ana yasada yönetimde yer alan yetkililerin yetkisini sınırlandırılacak ve dizginleyecek mekanizmalar belirlenmiş ise de pratikte uygulanmamıştır. Bu sebepten dolayı, parti ve hükümet işlerini birlikte yöneten yetkililerin yetkisi normalden fazla büyümüş, sınırsız yetkiye sahip hükümet şekillenmiştir. Yani iktisadi bakımdan köylerde ne ekileceği, ne kadar ekileceğinden, ne kadarı tüketilip, ne kadarı tasarruf edileceğine kadar, kentsel bölgelerde ise işletmeler hükümetin bir alt kurumuna dönüştürülmüştür. Ne üretileceği, nasıl üretileceği, ne kadar üretileceğinden, kimin işe alınacağı, ne kadar ücret verileceğine kadar bütün yetki yerli hükümet yetkilisine verilmiştir. Bunlardan başka yine devlet ve toplum birleştirilmiş mülkiyet hakkı kolektifleştirildiği için birey ortadan kaybolmuş, birey sadece kolektifin bir üyesine dönüşmüş, bireyin yaşam hakkı köylerde içinde bulunduğu komün yetkilisine, kentsel bölgelerde ise “dan wei” (kurum yada iş yeri) yetkilisine teslim edilmiştir. Bir başka ifadeyle Çince “dang zhong yang” denildiği (Türkçesi merkezi-politi büro) Çin Komünist Partisinin Pekindeki merkezi yönetim kurumunun yerli bölgelerdeki komün veya “dan wei” lerde üyeleri iktisadi, siyasi, kültürel ve sosyal yetkililerin tamamını elinde tutmuştur. Böylece halk genel anlamda askeri düzen şeklinde yönetilmiştir. Bu şekildeki siyasi yönetim şeklinin başarısı ve mağlubiyetine örnek gösterecek olursak, ilk başlarda yani 1953 yılından 1956 yılına kadar ülke sanayi üretimi yıllık ortalama %19.6, Tarım üretimi ise yıllık ortalama %4,8 civarında artış göstermiştir. Bu başarılarından güveni fazla artan Mao 1959 yılındaki çelik üretim planını bir önceki yılın iki katı olarak belirlemiş, yerli hükümetler merkezi hükümet tarafından üretim planını gerçekleştirmek için elinde bulunduğu tüm maddi güç (sermaye), işgücünü tam kapasiteli olarak kullanmış, ancak tarımdan elde edilmiş milli hâsılanın çoğu sanayi kesimine sermaye olarak kullanıldığı için 1960-1961 yılları arasında ülke genelinde 300 bin civarında insan açlık ve soğuktan ölmüştür. 1966 yılından -1976 yılına kadar devam eden kültür devriminde Mao'n karizmatik liderlik sanatı, eski Çin siyasi kültürünün devam ettirilmesi (yani problemler ancak yeterince büyüdüğünde ülke genelinde devrim yada seferberlik düzenleyerek çözülmesi) sayesinde halk yeterince uslulaşmış, parti iyice

güçlenmiş, ama parti içi demokrasi gücünü kaybetmiştir. Bu ve benzeri yanlışlıklar sebebinden, o dönemki yaşananlara tanıklık eden Ji Xian Lin'in tasvir ettiğine göre, Çin tarihinde benzeri görülmemiş, Zhong Hua milletinin yüz karası olarak kalan en vahşi, en iç acıtıcı, en hamakat bir trajedi yaşanmıştır. Ekonomi batma noktasına gelmiş, parti merkezi yönetiminde kutuplaşma meydana gelmiştir(Yuan Lili, 2006:81).

3.Reform ve dışa açılım (1978) dan sonraki siyasi sistemdeki değişimler

Mao döneminin sonlarına doğru Çin Komünist Partisinin tekelleşmesi, yani parti ve hükümet işlerinin tek kurum ve tek kişi tarafından yürütülmesi ve yetkilendirilmesi sonucu yetki aşırı derecede merkezleşmiş, yönetimde yetki sınırlandırma mekanizmasının çalışmaması, buna ilaveten sağa karşı sol harekâtının çığırından çıkması ve Mao'a olan tapmanın sonucu ortaya çıkan kültür devrimi ülke ekonomisini çökme noktasına getirmiştir. Siyasi bakımdan ise Çin Komünist Partisi merkezi yönetiminde bölünmeye yol açmış (dört kişilik çetenin şekillenmesi, Deng Xiao Ping'in açığa alınması gibi) kültürel bakımdan gerilemeye yol açmıştır. Bu trajediye tanıklık eden ve yaşayan ileri görüşlü yöneticiler, aydınlar ve halk her bakımdan ağır tahribata yol açan eski sistemin değiştirilmesi gerektiği kanısına varmıştır. Özellikle Çin Komünist Partisinin kuruluşundan beri parti içi önemli görevleri üstlenen Deng Xiao Ping Çin tarihinin önemli kilometre taşı sayılan 1978 Aralık ayında yapılan 11.halk kongresinin üçüncü oturumunda “özgür düşünme, doğruyu pratikte arama, reform ve açılım(jie fang si xiang, shi shi qiu shi, gai ge kai fang)” gibi düşüncelerini önemli toplantılarda ortaya koyarak parti ve hükümet yetkililerin düşünce yenilemesine önderlik etmiştir. 1980 yılı 18 Ağustosta yapılan merkezi siyasi toplantısında yaptığı “parti ve devlet memurları sistemi reformu” başlıklı konuşmasında daha önceki parti politikaları ve kararlarını değerlendirerek, hâlihazırda siyasi bakımdan düzeltilmesi gereken meslekler olarak, parti ve hükümetin ayrılması, yetkililerin dengelenmesi, aile reisi şeklindeki yönetim modelinin değiştirilmesi, emeklilik sisteminin inşa edilmesi gibi önemli tespitlerde bulunmuş, kademeli olarak siyasi sistem (yapı) da reform yapılmasının gerektiğini ortaya koymuştur.

1978 yılının sonlarına doğru başlatılan iktisadi sistem (yapı) deki değişimlere paralel olarak gerçekleşen siyasi sistemdeki değişimleri aşağıdaki gibi üç sürece ayırmak ve anlatmak mümkün:

İlk süreç (1978-1989) : siyasi sistemde reform yapmanın amacı, hedefi, içeriği ve dayanılacak prensibin belirlenmesi

Bu dönemde Çin’e özgün devlet işlerinin yürütülmesi ve devlet politikalarının uygulanma biçimine uygun olarak, ilk önce yapılacak değişimin düşünce alt yapısı sistematik şekilde oluşturulmuştur. 1980 yılı 18 Ağustosta yapılan merkezi siyasi büro toplantısında “parti ve devlet memurları sisteminde reform” başlıklı konuşmasında Deng Xiao Ping hâlihazırdaki devlet siyasi sistemindeki yetersizlikler, oluşan problemler ve asıl sebepleri üzerinde önemli tespitlerde bulunmuş, tüm problemlerin ana kaynağı olarak yetkilerin aşırı merkezleşmesini göstermiş, bu sebepten dolayı siyasi sistemde değişiklik yapılmasının aciliyeti, zarureti, uzun süreceği ve zorluklarını detaylı ve sistemli bir şekilde beyan etmiştir.

1981 yılı Şubat ayında Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin “yaşlı devlet memurlarının emeklilik sisteminin inşası hakkındaki kararı” ile bir kısım yaşlı devlet memurları emekli edilmiştir. 1982 yılı Eylül ayında Deng Xiao Ping’in başkanlığında yapılmış merkezi hükümetin 12.toplantısında siyasi sistemde yapılacak reformun içeriği ve amacı ortaya konulmuş ve gündeme getirilmiştir. Bu toplantıda yine aslındaki devlet reisi ve yardımcı reislik makamı iptal edilmiş, toplantıya vekil sıfatında katılan 348 üyenin 211’i yenilenmiştir. Aynı yılı yapılan beşinci halk kongresinde anayasa yeniden düzenlenmiş, merkezi hükümet ve halk kongresinin organizasyonu hakkındaki kanun teklifinde devlet reislik ve yardımcı reislik makamı aslına getirilmiştir. Seçilme hakkı iki defa (vazife süreci toplam 10 yıl) olarak belirlenmiş, eyalet, özerk bölgeler ve büyük şehirlerdeki yerli hükümetlerin yetkisi kanun ile belirlenmiş ve güçlendirilmiştir(Wang Yixiang, 2006:124-125)

Deng Xiao Ping 1986 yılı Eylül ayında siyasi sistemdeki reform ve ilgili konuşmasında siyasi reformun amacının bürokratizmi (siyasi tekelcilik) yok etmek, sosyalist halk demokrasisini güçlendirmek, alt kademelerdeki yönetici ve halkın motivasyonunu yükseltmek olduğunu ortaya koymuştur. Yine siyasi reformun hedefinin ise, parti ve devleti güçlendirmek, bürokratizmi ortadan kaldırarak hizmet verimliliğini artırmak, toplumun alt tabanını oluşturan işçi, çiftçi ve bilgili kişilerin motivasyonunu yükseltmek olduğunu ortaya koymuştur. Reformun içeriği veya reform sürecindeki yapılacak olanları ise, parti hükümeti ayırmak (yetki ve sorumlu bakımından), merkezi hükümet ve yerli

hükümetin yetkisini dengelemek, devlet kurumlarını birleştirmek veya azaltmak olarak sıralamıştır. Reform sürecinde uygulanacak olan politikaların doğru veya yanlış olduğunun ölçüsü olarak ise, devletin siyasi emniyeti için faydalı olup-olmadığını, halkın uyumu veya bütünlüğü için, refah seviyesinin artırılması için faydalı olup-olmadığı, toplumsal üretim gücünü artırmak için faydalı olup-olmadığını beyan etmiştir(Jin Dianwei, 2011:16-22)

Bu süreç içinde uygulanan politikalardan önemli olanlarını sıralayacak olursak, 1978 yılında merkezi hükümetin daha önce yerli hükümetlere tanıyan yetkileri geri almasından dolayı merkezi hükümet bünyesinde bulunan bakanlıkların sayısı 1981 yılına gelindiğinde zirve yapmış olup, sayısı 100'ü geçmiştir. 1982 yılında devlet kurumları ve çalışan sayılarını azaltma hakkındaki kararın alınmasıyla bakanlık sayısı 61'e, çalışan sayısı ise aslındaki 51000 den 30000'e indirilmiştir. 1986 yılına gelindiğinde bazı kurumların bakanlık düzeyine yükseltilmesiyle bakanlık sayısı tekrar yükselerek 71'e yükselmiştir.

1987 yılı Ekim ayında yapılan merkezi hükümet 13.büyük toplantısında yapılacak olan siyasi reformun içeriği aşağıdaki gibi yedi başlıkta özetlenerek ortaya konulmuştur: ① Parti ile hükümetin ayrılması, ② Bazı yetkilerin yerli hükümetlere tanınması, ③ Hükümet bünyesinde bulunan kurum sayısının azıtılması, ④ Memurların işe alımı, ücret ve emekliliği gibi konular hakkında yeni düzenlemenin yapılması, ⑤ Toplumsal uzlaşma kanallarının inşa edilmesi, ⑥ Sosyalist halk demokrasisinin mükemmelleştirilmesi, ⑦ Sosyalist kanun sisteminin inşası.

Yine aynı yıl Kasım ayında gerçekleşen merkezi siyasi bürosunun kararıyla aslında yılda bir düzenlenmekte olan hükümet hizmetleri raporunun sunulacağı toplantı sayısı, yılda iki kez olarak değiştirilmiştir. Yine aynı yılki merkezi hükümet 13.büyük toplantısında merkezi hükümet halk kongresine katılacak olan vekillerin her defasında bir kısmının yeniden seçilmesi, yani toplam vekilin %20'i, merkezi hükümette görevli vekillerin %5'i, yedek vekillerin ise %12'i yeniden seçilmesi kararlaştırılmıştır. Bir sonraki yılı ise alınan karara göre, merkezi hükümet ve 28 eyalette vekiller yeniden seçilmiştir. Memur emeklilik sisteminin uygulanmasına örnek olarak 1989 yılı Kasım ayında Deng Xiao Ping kendi isteğiyle Çin merkezi askeri komisyonun reisliği görevinden istifa ederek emekliliğe ayrılmıştır(Wang Yixiang, 2006:124-126).

İkinci süreç(1990-2002) reformun ülke genelinde kapsamlı olarak yaygınlaştırılması

Bu dönemde daha önce başlatılan ve belirli sonuçların elde edildiği iktisadi sistemdeki değişimler (yani sosyalist plan ekonomisi modelinden sosyalist piyasa ekonomisi modeline geçmeyle yaşanan gelişmeler) siyasi sistem (yapı) değişimin yapılması ve genişletilmesini gerekli kılmıştır. Ancak 1989 yılı nisan ayında Pekindeki üniversite öğrencileri ve bazı hocaların rehberliğinde Tian An Men meydanında başlatılan 53 gün süren protesto olayları, ülke dışında ise Sovyetler Birliğinin dağılması, Doğu Avrupa’da yaşanan siyasi hareketlilikler siyasi reformun sürdürülmesi ve genişletilmesini yavaşlatmış ve zorlaştırmıştır.

Mao dönemindeki askeri düzen şeklindeki merkezi plan ekonomisi sisteminden dolayı devlet ve toplum bütünleşmiş, başka bir ifadeyle toplum devlet içinde kaybolmuştur. 1978 yılından sonra sosyalist plan ekonomisi modelinden sosyalist piyasa ekonomisi modeline geçtikten sonra piyasa ekonomisi sisteminin işleyiş mekanizmasına özgün olan şahıs (birey) ve işletmelerin özgür karar verme özelliğine uygun olarak şahıs ve işletmelerle kademeli şekilde özel mülkiyet haklarının tanınmasıyla devlet ve toplum ayrılmaya başlamıştır. Toplumsal hareketliliğinin artmasıyla menfaat grupları çoğalmış, sosyal ilişkilerde yoğunlaşmıştır. Geçtikçe artan menfaat ilişkilerinin uyumlu bir şekilde yürütülmesi yönetim sistemi (siyasi sistem) değişiklik veya reform yapılmasını gerekli kılmıştır. Devlet ve toplumun ayrılmasıyla aslında mülk veya sermaye sahibi olan devlet, piyasa ekonomisinin işleyişiyle mali gelir kaynağı vergi toplamaya dayanan devlete dönüştürülmüştür. Böylece devletin ve hükümetin güçlenmesi, yönetimde verimliliğin artırılması için şahısların çalışkanlığı, işletmelerin verimliliğinin artırılmasının gerektiği hissedilmiştir. Bunun için yerli hükümetlere daha fazla yetki tanınmış, merkezi hükümet ile yerli hükümet arasında yetki bakımından denge oluşturulmaya çalışılmıştır(Fengchun, 2013:35-38). Ancak halk demokrasisini güçlendirme adına yerli hükümetlerin yetkililerin güçlendirilmesiyle rüşvet olayları çoğalmış, hatta bazı gelişmiş bölgelerde iktisadi kalkınmayı hızlandırma adına köy, kasaba ve ilçe başkanları seçilirken belirli miktarda mülkiyetinin olması ve iş insanı olma gibi kriterleri önkoşul olarak eklemiş, bu yönetimle seçilen başkanlarda zamanın geçmesiyle yetkisinden yararlanarak kamu mülkiyetini kendi adında yatırma dönüştürme, devletin parasıyla keyif sürme gibi davranışlar yaşanmıştır. Bu sebepten dolayı demokratik seçim yönetimi iptal edilmiştir(Wang Yixiang, 2006:135-136). Bu tür olayların önüne geçmek için farklı derece ve bölgelerde hükümet hizmetlerinin kanun ve düzenlemelere göre yürütülmesini teftiş ve nezaret etme görevini üstlenen vekiller kongresi (ren min dai biao da hui)nın yetkileri güçlendirilmiş, devleti kanun ve

düzenlemeye göre idare etme(yi fa zhi guo) teşebbüsü ortaya konulmuştur. Buna ek olarak devlet kurumları ve personel sayısı mümkün olduğunca azaltılmıştır(Jin Dianwei, 2011:33-40). Mesela, 1998 yılı hükümet kurumlarının reformu ile ilgili kararlar merkezi devlet işleri kurumları (guo wu yuan ji gou) sayısı 70 den 61'e indirilmiş, parti hizmetlerini yürütmekte olan personel sayısı yarı-yarıya indirilmiştir. 2002 yılı haziran ayına kadar devam eden bu tip devlet kurumları reformu sonucunda ülke genelinde yaklaşık 1150000 tane farklı derecelerdeki parti ve hükümet kurumu azaltılmış, buna ilaveten kent, ilçe, kanton(xiang)lardaki hükümet kurumlarında çalışan personel sayısı yaklaşık 430000 kişi kadar azaltılmıştır. Merkezi devlet işleri kurumu bünyesinde bulunan bakanlık sayısı 40 ten 29'a indirilmiş, bakanlıklar bünyesinde bulunan yaklaşık 200'e yakın büro (si ju) kapatılmış veya birleştirilmiştir. yine eyalet derecesindeki hükümet bünyesinde bulunan kurum sayısı 55'ten 40'a indirilmiştir. Kent ve vilayet derecesindeki hükümet bünyesinde bulunan kurum sayısı 45'ten 35'e indirilmiştir. İlçe derecesindeki hükümet kurumları sayısı 28'ten 18'e indirilmiştir. Komünist Parti merkezi komitesi (dang zhong yang) ve eyaletlerdeki parti politibürosu (dang wei) personel sayısı %20 civarında, devlet işleri kurumu (guo wu yuan) bünyesinde çalışan personel sayısı %47,5 civarında, eyalet derecesindeki çalışan personel sayısı %48,2 kadar, vilayet, ilçe ve kantonlardaki hükümet kurumu personel sayısı %19,4'a kadar azaltılmıştır(Wang Yixiang, 2006:127-128).

Üçüncü süreç (2002-1 ~2010-12) aralığında, reformun daha da derinleştirilmesine değinilmek gerekmektedir. Buna göre önceki süreçte gerçekleştirilen siyasi sistem (yapı) deki değişim ve uygulamalar sayesinde eski sistemdeki yetersizlik ve noksanlar (yetkilerin aşırı merkezleşmesi, askeri düzen şeklindeki yönetim usulü gibi) giderilmiş ise de bilgi teknolojisinin gelişmesi, küreselleşme ile beraber ülkeler arasında iktisadi, siyasi ve kültürel etkileşimin artması, ortalama eğitim düzeyi ve refah seviyesinin yükselmesi gibi birçok sebepten dolayı halkın siyasi anlayışı, bilgisi ve siyasete katılım arzusu güçlenmiştir. Bu gelişmeler Çin Komünist Partisinin rehberliği ve uzun süre iktidarda kalabilmesi, siyasi cazibesini koruması, siyasi güvenliğinin korunması için parti ve hükümet kurumları reformunu daha da derinleştirmesi, bilgiye dayalı yönetim şekli uygulanması, halk demokrasisinin güçlendirilmesi, devletin kanun ile idare edilmesi, yöneten ve emir veren hükümet yerine halka hizmet eden hükümet inşa edilmesini gerekli kılmıştır.

Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin 15.toplantısında ortaya konulan siyasi sistemdeki değişim ve demokratik kanun ve düzenlemelerin oluşturulması hakkındaki

kararda, devletin kanun ile idare edilmesi ve Çin'i kanun ile yönetilen bir sosyalist devlet olarak inşa etmenin, Çin Komünist Partisi'nin esas yönetim şekli ve hedefi olduğu vurgulanmıştır. Bu toplantıda alınan kararlar ve tedbirler sayesinde belirli düzeyde reform gerçekleştirilmiş ve belirli ilerlemeler kaydedilmiştir. Mesela, hükümet kurumları reformu ve devlet memurları sistemi (memurların işe alınımından, maaş ve emekliliğe kadar kanunları kapsayan) reformu konularında büyük neticeler elde edilmiştir.

2004 yılında gerçekleştirilen Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin 16.toplantısında devlet reisi Jiang Zi Min tarafından sunulan raporun siyasi sistemdeki reform ile ilgili bölümünde reform sürecinde kullanılacak strateji ve tedbirler, esas alınacak prensipler, amaç ve içerikler açıkça belirtilmiştir. Biri sosyalist siyasi kültürün inşası, diğeri ise parti ve hükümet kurumlarındaki yöneticilerin yetkilerinin sınırlandırılması olmak üzere iki konuya vurgu yapılmıştır. Raporda vurgu yapılan ve inşası hedeflenen sosyalist siyasi kültür ise ("*Çin siyasi sistemi reformu hakkında araştırma*" adlı kitapta açıklandığına göre), Çin Komünist Partisi liderliğindeki halk egemenliğini merkez kılan modern siyasi kültür olup, içerik olarak demokrasiyi, özgürlüğü, kanun ile yönetmeyi, insan haklarını, verimliliği, istikrarı, adalet gibi temel unsurları yansıtan öncü siyasi sistem, siyasi davranış, yüksek nitelikli siyasi birey, uyumlu siyasi ilişki gibi konuları içermektedir(He Zengke, 2008 :4) .

Bu çeşit bir siyasi kültürün inşa edilmesi Komünist Partisinin liderliğinin korunması ve uzun süre ayakta kalması için önemli unsur olarak görülmekle birlikte, Çin'e özgün sosyalist sistemin önemli bir parçası olarak görülmüştür. Raporda vurgu yapılan ikinci konu yetkinin sınırlandırılması ise, halk demokrasisi ve kanun ile devlet yönetmeyi gerçekleştirmenin temeli olarak görülmüştür.

Bir önceki aşamada başlatılan ve aşamalı olarak yaygınlaştırılan parti hükümet kurumları reformu ve devlet memurları sistemi reformunun devamı ve derinleştirilmesi kapsamında devlet memurlarının sınav ve mülakatla işe alınması ve atanması sistemi genişletilmiştir. 2007 yılında gerçekleşen Çin Komünist Partisi merkezi komitesinin 17.toplantısında sunulan raporda ilçe(xian) derecesinden daha aşağıda bulunan parti teşkilatlarının tamamen seçimle şekillendirilmesi ve bu düzenlemenin aşamalı olarak yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır. Alınan kararın ardından ülke genelinde farklı eyalet ve bölgelerde deneme amaçlı yürürlüğe konulmuştur. Yani köy, kasaba ve mahallelerdeki parti kurumu

yetkilisi için seçim yoluyla iki aday şekillendirilmiş, sonunda bir üst derecedeki parti vekilleri konseyi kararıyla iki adaydan biri resmi yetkili olarak ilan edilmiştir(Fengchun, 2013:53).

Demokratikleşmeyi genişletme ve hizmet tipli hükümet oluşturma kapsamında parti ve hükümet kurumlarının internet sistemlerinin kurulması, alınan karar ve yapılanlardan toplumu anında bilgilendirme, talep-fikirlerden anında haberdar olarak, hızla çözüm üretme teşvik edilmiştir. 2009 yılısonuna kadar yapılan istatistik verilerine göre, toplam oluşturulan hükümet kurumları WEB sitesi sayısı 45000'i geçmiş, bunun içinde 75 devlet merkezi hükümet kurumu, 32 eyalet dereceli hükümet kurumu, 333 vilayet ve şehir dereceli hükümet kurumu, ilçe dereceli hükümet kurumlarının %80 den fazlasında sistemli bir şekilde işleyen WEB sitesi oluşturulmuştur(Fengchun, 2013:38-39).

2010 yılı Mart ayında gerçekleştirilen 11.Halk Vekilleri Kongresinin üçüncü oturumunda Çin devlet başkanı Wen Jia Bao tarafından sunulan hükümet hizmeti raporunda, hükümet yönetim sistemi raporunu daha da derinleştirme, halka hizmet sunan hükümet sistemi oluşturma, hükümet işlerinde tamamen kanuna göre iş yürütme, toplumsal adaleti gerçekleştirme, sivil toplum inşa etme gibi konulara vurgu yapılmıştır(Jin Dianwei, 2011:56).

Reform ve açılımın başlatılmasından 2009 yılına kadar yaklaşık 30 senelik süre içinde siyasi sistemde yapılması planlanan ve belirli düzeyde gerçekleştirilen reformları şöyle yedi ana başlıkla özetlemek mümkün(Fengchun, 2013: 103): ① Kadro personel sistemi reformu(gan bu ren shi zhi du), ② Devlet kurumları reformu, ③ Denetleme ve teftiş mekanizması reformu, ④ Toplumsal alt taban idare mekanizması reformu, ⑤ Parti ve hükümet ilişkisi reformu, ⑥ Merkezi ve yerel hükümetler arasındaki ilişki reformu, ⑦ Kanun ile idare etme ve demokratikleşme.

7.SONUÇ

Bu çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde bahsettiğimiz gibi, Weber “Çin dini: Konfüçyüsçülük ve Taoizm ” başlıklı çalışmasını “ *Protestan ahlakı ve Kapitalizmin ruhu* ” başlığı taşıyan çalışmasında ileri sürdüğü (orta çağın başlangıcından bu yana (çalışmanın kaleme alındığı 1900’li yıllara kadar) Batı tarihi ve bu tarihi süreçte gerçekleşen kültürel, toplumsal ve ruhsal unsurlardaki değişim ve etkileşimi inceleme sonucu vücuda getirdiği, sonuç olarak sanayi kapitalizmin ortaya çıkmasını sağlayan esas güç veya ana unsurun Protestan (meslek) ahlakı olduğu şeklindeki) tespitini test etmek amacıyla ele almıştır. Metot açısından bir önceki çalışması (“*Protestan ahlakı ve Kapitalizmin ruhu*”) süresince geliştirdiği bakış açısı, kuram ve kavramları bu çalışmasında da kullanmıştır.

Çinli araştırmacı He Rong’ın Weber’in Çin araştırmasında kullandığı metot, fikir yolu ve kullandığı kaynakça gibi konuları incelemeyi amaçladığı “*Max Weber’in Çine bakışı* ” (He Rong, 2020) başlıklı makalesindeki beyanlara göre, Talcott Parsons, Reinhard Bendix, (Çinli sosyolog) Yang Qing Kun ve Li Shu Qing gibi sosyologlar, Weber’in Çin konusundaki çalışmasını metot ve tespit açısından güçlü bir şekilde desteklemiş oldukları anlaşılmaktadır. Bu duruma karşın 1980’li yıllardan sonra ise; Japonya, Singapur, Güney Kore, Hong Kong, Tayvan gibi ülke ve bölgelerin sanayileşmesini kültürel açıdan açıklamayı amaçlayan bazı Çinli araştırmacı ve Sinologlar da, Çin konusunda Weber’in tespitlerin güçlü bir şekilde eleştirmişlerdir.

Araştırma süresince elde ettiğimiz bilgilere göre, Çinli düşünürlerce Weber’in eleştirilmesi şöyle birkaç sebepten kaynaklandığı söylenebilir. Bunlarda ilki; Tek yönlü (disiplinli) bakış açısıdır. İkincisi ise sadece belirli bir dönemin ele alınmasıdır. Üçüncü olarak ta Weber’in Çin’ce bilmemesi ve yararlanan kaynakların sınırlı olmasından dolayı bazı dönemlerden bahsedememesi ve detaylı atıf yapmaması olduğu söylenebilir. Dördüncü olarak da, tarihi gerçekleri göz ardı ederek, bu konuda da sadece görünen metin üzerinden kendince yorum yapmak olduğu söylenebilir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kısaca aktardığımız Çin geleneksel zihniyetinin açıklanmasında örnek gösterilen tarihi gerçekler, Weber’in tespitlerini destekleyen güçlü delil mahiyetindedir. Weber’in Çin konusundaki çalışmasının amacı eski Çin’de sanayi (sanayi devrimi)nın gerçekleşmediğinin sebeplerini açıklamaktır.

Yapılan bu tez çalışmanın amacı ise sonraki tarihi süreçte Çin’de sanayileşmenin nasıl gerçekleştiğini açıklamak olduğu için konu itibarıyla iki çalışma, sosyolojik süreç itibarıyla birbirleriyle bağlantılı olarak görülmektedir. Bu sebepten dolayı bu çalışmada hedefe ulaşmanın öncelikli yolu, Weber’in tespitlerinin çoğunlukla kabul edilmesini sağladığı şu iki noktanın aydınlatılmasıdır: Birincisi, eski Çin’de sanayileşmenin şekillenmesini engelleyen toplumsal yapı ve kültürel unsurların nasıl değiştiği veya giderildiğinin tespiti. Diğerisi ise, sanayileşme için yararlı görülen maddi, kültürel ve toplumsal unsurları bir araya getirerek sanayileşmeye yönlendirecek olan manevi güç – (Weber’in tabiriyle) kapitalist ruhun sonradan nasıl aşılandığıdır.

Kültür – iktisat ilişkisinde kültürün (birey veya toplumun) iktisadi faaliyetini etkileme şekli iki türdür; biri toplumsal iktisadi düzenin korunmasını sağlayan veya başka bir ifadeyle bireyler arasındaki iktisadi ilişkinin normal yürümesini sağlayan (veya kolaylaştıran) iktisadi değerler sistemidir.⁸ Diğerisi ise bireyleri dünyevileşmeye yönelten (veya uzaklaşmasını sağlayan) iktisat anlayışıdır.⁹ Weber ise konuyu iktisat sosyolojisi ekseninde “din – iktisat” ilişkisi açısından ele almıştır. Weber kendi tabiriyle ideal tip olarak seçtiği püritenlerin, diğer kesimlere göre sergilediği özgün davranış şekli (ahlakı), tutumu ve ruh hallerini bütüncül olarak ifade etmek için “ruh” kavramını kullanmıştır.

Çin sanayileşmesi düşünsel olarak 1860’lı yıllarda şekillenmeye başlamıştır. Weber’in Çin sanayileşmesi için yapısal engel olarak gördüğü önemli sebeplerden biri, yani feodal sistemi evrenselleştiren –Konfüçyüsçülük düşüncesidir. Diğerleri ise; memurluk sınav sistemi ve aile reisi statüsündeki yönetimdir. Buna göre oluşan üçlü yapının varlığı, Weber açısından Çin sanayileşmesinin yapısal engel unsurlarıdır. 1900’li yıllarda başlatılan reform seferberliği dolayısıyla 1905 yılında memurluk sınav sisteminin iptal edilmesine kadar bu süreç devam etmiştir. Bu üç unsurun fonksiyonu ve işleyişini açıklayacak olursak bunlardan ilki Konfüçyüsçülük düşüncesinin etkisidir. Önceki bölümlerde detaylı olarak açıkladığımız gibi Konfüçyüsçülük ilk başta bir çeşit yönetim aracı olan eğitim (kişilik geliştirme terbiyesi) şeklinde doğmuş, daha sonraki dönemlerde toplumsal ilişkileri düzenleyen San Gang Wu Chang (toplumsal ahlaki değerler sistemi)nin eklenmesiyle, düşünceye dönüşmüştür. Bu arada Taoizm, Buda dinlerinin ruh ve tanrı anlayışlarının eklenmesiyle de, bir din işlevi de görmüştür. Konfüçyüsçülük düşüncesindeki “çalışkan

⁸ Ülgener bu kısmı “İktisat Ahlakı” kavramı ile ifade etmiştir.

⁹ Ülgener bu kısmı da, “İktisat Zihniyeti” şeklinde kavramlaştırmıştır.

olma”, “tasarruflu olma”, “tutumlu olma”, “idareli kullanma” gibi (Protestanlık ve tevhidi düşüncede var olan -ama tevhidi düşünce zihniyet özünde bu apayrı bir nitelik taşımaktadır-) iktisat ahlakı ile “ maneviyata daha fazla ağırlık verme” (bir başka ifadeyle dünyevileşmeden sakınma, ticareti küçümseyip tarımla uğraşmayı övme, mümkün olduğunca az tüketme gibi) iktisat anlayışı, (orta halli olmanın teşvik edilmesi, esnaf ve zanaatkarların yönetim tarafından kayıt altına altında tutularak kontrollü şekilde çalıştırılması gibi) davranışlarının bir arada olması, yönetime karşı başkaldırma cesaretine sahip veya tehdit unsuru haline gelebilecek toplumsal kesimin oluşmasını önlemiştir. Yine Konfüçyüsçülük düşüncesindeki imparatorun yetkisi veya otoritesinin mutlak üstün ve meşruluğunu sağlayan düzen anlayışının olması (San Gang Wu Chang), hatta imparatorların tanrının oğlu veya yeryüzündeki vekili olarak gören din anlayışının gelişmesi, ölmüşler ile hayattakilerin “ruh” vasıtasıyla ilişkilendirildiği “kader” anlayışı, toplum yönetimini kolaylaştırmıştır.

İkincisi ise; Memurluk sınav sistemidir. Bu sistemin amacı Türkçe “Literati” şeklinde çevrilen memur adaylarını (Shì jiē céng) yetiştirme ve seçme olup, memur adayı ve derslik olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır. Adayları yetiştirme ve seçme süresince kullanılan derslikler, içerik bakımından yöneticiler arası ilişkilerin yürümesi ve yönetilenleri ikna etmede işe yarayan kişilik, toplumsal ilişki ve insan –Tanrı ilişkisi gibi konularda Kong Zi ve daha sonraki önemli şahsiyetler adına derlenmiş kitapçıklardan oluşturulmuştur. Memur adaylarından kitapçıklarda beyan edilen önemli kişilik karakterlerin içselleştirilmesi, kalıplaşmış hareket kaidelerini açıklayabilme ve uygulayabilme kabiliyetinin geliştirilmesi talep edilmiştir. Sınav sistemi bireyin toplumsal konumunu yükseltmenin tek yolu olduğu, şartları yerine getirebilen herkese katılma şansı tanıdığı için Konfüçyüsçülüğü daha cazibeli hale getirmiştir. Ancak kullanılan dersliklerin hiçbir mesleki veya teknik bilgi içermemesi, eğitim amacının önemli ölçüde örnek şahsiyet(Jun Zi) yetiştirmek olduğu için iktisadi ilerlemenin sağlanması (bir başka ifadeyle sanayileşmenin ortaya çıkması) için gerekli icatlar, teknik yenilenme, kültürel yenilenme sağlanamamıştır.

Üçüncü olarak da Aile reisi statüsündeki yönetimdir. Önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi, Çin imparatorlukları genel olarak güçlü olan etnik grubun (veya işbirliğinden oluşan grup) başka etnik grupları kendisine boyun eğdirmesi ve topraklarını işgal etmesiyle oluştuğu için iktidarı ele geçiren grup yöneticilerinin öncelikli hedefi toplumsal düzeni korumak olmuştur. Halkın amacı ise aç kalmamak, uzun ömürlü olmak ve sağlıklı kalmak

olduğu için bu iki hedefin tutturulması Konfüçyüsçü düşüncenin sürekli bir şekilde alt kesimlere aşılması ile mümkün olmuştur. Bu süreç de merkezi yönetimin güçlü desteğiyle sağlanabilmiştir.

Yukarıda açıklanan üç unsur birbirini ayrılmaz biçimde desteklediği ve ayakta kalmasını sağladığı için hanedanlıklar değişse bile bu üçgen şeklindeki “çelik mekanizma” yeniden şekillendirilmiştir. Böylece iktisadi açıdan “durgun” toplumsal açıdan “aşırı sakın” durum oluşmuş ve devam etmiştir.

1840’li yıllarında başlayan Afyon savaşında yaklaşık 400 milyon nüfusa sahip Qing imparatorluğu (dördüncü bölümde bahsettiğimiz ölümden çok korkma, hayata aşırı önem verme zihniyetinin etkisinden olsa gerek) Avrupa kıtasından gelen 4000 civarında asker ve mürettebat, dört motorlu gemi, 16 savaş gemisi ve mühimmatla donatılmış İngiltere askeri kuvvetlerine yenilmiştir. Bu durum ise iktidar kesiminde eskiden beri devam ede gelen yabancı kültürleri küçümseme, kendi imparatorluğunu dünyadaki en güçlü iktidar olarak görme, dışarıya kapalı kalma, tarımla uğraşmayı övüp, ticareti küçümseme gibi düşünce ve zihniyetlerin değişmesine, kültürel değişimin başlanmasına, sanayileşme düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. Bu değişimin somut yansıması olarak Yang Wu Yun Dong (yabancılardan bilgi ve teknik öğrenme) seferberliği başlatılmış, bazı üst düzey yöneticilerin önderliğinde hükümet hazinesi kullanılarak silah ve askeri mühimmat fabrikaları inşa edilmiştir. Bölgede Batılı tüccarlar, işletmeler ve papaz sayılarının artmasına bağlı olarak girişimcilik ruhu, işletme yönetim usulleri, ticaret ve üretimin daha fazla önemsenmesi gibi sanayileşmeye (sanayi kapitalizmin doğmasına) faydalı kültürel ve iktisadi zihniyet unsurlarının kabulü kültürel ilerlemeyi sağlamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak iktisadi yapıda da değişim yaşanmış, yani özel işletmelerin kurulmasına izin verilmesi, teşvik edilmesi, hükümet tarafından desteklenmesi ve korunması gibi konularda düzenleme ve yasa çıkartılmıştır.

1894 yılında Japonya ile olan Jia Wu savaşındaki mağlubiyetten dolayı imparatorluğunun hazinesi boşalmakla kalmamış, artı kalan borçları taksitlendirmek ve anıtlasma imzalamak zorunda kalmıştır. Yaşanan bu iktisadi krizden kurtuluş ve imparatorluğu güçlendirme konusunda yenilikçi kesim içinde yer alan bazı siyasetçi ve düşünürlerin (kendileriyle asla kıyaslanamayacak olan küçük bir ada ülkesi olan) Japonya’nın koca imparatorluğu mağlup edebilmesinin asıl sebebinin sanayide ilerlemiş olmasından kaynakladığı, bu

ilerlemenin de Mei Ji dönemindeki reform sayesinde gerçekleştiği, bu sebepten acilen reform yapılması gerektiği konusundaki fikirlerinin etkisiyle imparatorluk yetkilileri bu fikri uygun bularak, 1898 yıl sonu reform başlatmıştır. Bu kapsamda kültürel benzerlikten dolayı uygulamanın kolay ve kısa sürede gerçekleştirilebilmesi göz önünde bulundurularak Japon modeli örnek alınmıştır. Buana göre de iktisadi yönetim yapısı yeniden düzenlenerek 1903 yılında ticaret bakanlığı kurulmuştur. Japonya eğitim modeli aynen uygulanarak devlet içinde kreşten üniversiteye kadar eğitim kurumları inşa edilmeye başlanılmıştır.

1898 yılından başlayarak sayıca artırılarak Japonya'ya gönderilen öğrencilerin mezuniyetten sonra ülkeye dönmesi ve önemli devlet kurumlarında yerleştirilmeye başlanmasıyla 1905 yılında tarihten beri devam ettirilen Konfüçyüsçü memurluk sınavı iptal edilmiştir. Siyasal bakımdan Japon anayasası üzerinde çok az değişiklik ilave edilerek 1906 yılında imparatorluk anayasası çıkarılmış, askeri bakımdan da Japon askeri sistemine benzer şekilde yeni askeri sistem oluşturulmuştur(Yangliu, 2010:84-87).

Japonya'da tahsilini tamamladıktan sonra ülkeye dönen öğrenciler kapitalizm düşüncesi, sosyalizm düşüncesi ve devrimci ruhu da beraberinde getirmiştir. Yapılan reformlar ve yabancı tahsilli öğrencilerin memuriyette göreve dâhil edilmesi sayesinde yeni düşünceler, toplumda hızla yayılmış ve farklı düşünceye sahip gruplar şekillenmiştir. Ancak hükümet maliyesi gittikçe artan reform maliyetlerini karşılayamaz hale geldiğinden iktisadi kriz başlamıştır. 1911 yılında (yaklaşık 50 yıldan beri yönetimde yer alan ve son dönemlerde imparatorluğunun başına geçen) Si Xi Tai Hu'nun üç yaşındaki torununu taht varisi ilan etmesi ve çok geçmeden ölmesiyle, yönetimde ve toplumda bölünme şekillenmiştir. Bunun üzerine çatışmalar başlamıştır. Bu çatışmalar sonucunda ise yenilikçi kesimin galip gelmesiyle yaklaşık 300 seneden beri devam eden imparatorluk tamamen çökmüştür. Sonraki yıl yani 1912'de yenilikçi kesimin rehberi Sun Zhong Shan başkanlığında ilk demokratik burjuva hükümeti kurulmuştur. Fakat askeri yetkiyi ele geçiremediği için ancak bir sene ayakta kalabilmiştir. Daha sonra toplumda sosyalist ve kapitalist olmak üzere iki akım şekillenmiş, 1921 yılında Mao başkanlığında kurulan komünist partisi köyleri esas alarak genişlemiştir. Zhang Jie Shi başkanlığındaki Guo Min Dang Partisi Nan Jing hükümetini kurmuştur. 1937 yılında Japonya'ya karşı savaş başlayana kadar geçen bu süreçte, Guo Min Dang Partisi yetkilileri Batı'lı ülkelerle iyi ilişkiler kurduğu, özel mülkiyeti destekleyen, teşvik eden kapitalist politikalar uyguladığı için 5.1.2 de aktarılan Çizelgelerden anlaşılacağı gibi sanayileşmede göreceli ilerlemeler sağlanmıştır.

1937 yılında başlayan ve yaklaşık sekiz sene süren Japonya'ya karşı savaşta ülke sanayisi, ağır bir tahribata uğramıştır. Marksist düşünceye sahip Mao başkanlığındaki komünist partisinin (kapitalist düşünceye sahip) Guo Min Dang Partisi üzerinden galip gelmesinde iki unsur etkili olmuştur. Bunlardan ilki, o dönemki toplumsal (tabaka) yapısı, yani istatistik verilere göre eğitilmiş kesim (bilim ve sanatla uğraşanları kapsayan) ve burjuva kesiminden (zengin veya yüksek gelire sahip kesim) oluşan toplumun üst kesimi sayılabilecek olanların esas itibarıyla kentsel bölgelerde yoğunlaştıkları görülmüştür. Bu kesimin nüfusu, toplum nüfusunun %5 civarındadır. Diğer yoksul kesimin ise çoğunlukla köylerde yerleşik olan çiftçilerden oluşmaktadır. İkinci bir unsur ise Marksist düşünce anlayışının etkisidir. Yani Marksist düşüncede proleter sınıfının (yoksul kesim) ülke yönetiminde hâkim olduğu ve herkesin zengin olduğu komünist topluma dönüşmenin hedef gösterilmesidir. Aslında nüfusun çoğunluğun sahip olduğu Konfüçyüsçülük gerçek bir inanç sistemi olmadığı (dini değerler söz konusu olmadığı) için dini tamamen reddeden Marksist anlayış, kolaylıkla sindirilebilmiştir. (yani Avrupa'da olduğu gibi ruhsal kriz durumu şekillenmemiştir.) Üstelik nüfusun çoğu eğitimsizlerden (okuma yazmayı bilmeyen) olduğu için Marksist düşüncenin görünen hayalî adaletçilik retoriği ile Çin toplum ölçeğinde(sosyolojisinde) çabuk sindirilebilmiş ve hızla yayılmıştır.

Mao Başkanlığında Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra siyasi yapı, teşkilat yapısı, iktisadi yapı ve düşünce bakımından Sovyetler Birliği modeli örnek alınmıştır. Ancak toplumsal sistemin işleyişi açısından feodal dönemki “çelik üçgen ” yapı aslına getirilmiştir. Yani feodal dönemki imparatorluk makamı reislik makamına dönüştürülmüş (çünkü Mao ölene kadar karar yetkisi ve siyasi güç Mao'n elinde tutulmuştur), Konfüçyüsçülük düşüncesi yerine Marksist düşünce yerleştirilmiş, düşüncenin sürekli olarak halka (topluma) aşılması görevini yerine getiren Literatü kesiminin yerine öğretmenlerin de içinde bulunduğu özel propaganda teşkilatı kurulmuştur. Marksist düşünce okul eğitimi, öğretim kursları aracılığıyla belirli zamanlarda topluma aşılanmıştır (empoze edilmiştir). Başka bir ifadeyle iktidar millileşmiş (yani siyasi güç Han etnik grubunun eline geçmiş), imparatorluk dönemindeki toplumsal düzenin korunması esas olan yönetim hedefi, aslına getirilmiştir (bu sebepten siyasi inşa iktisat'ın inşasından öncelikli ve önemli görülmüştür). Çin toplumu; Toplumu yöneten ve yönetilen olmak üzere iki ana kesime ayrılmış, toplumsal hareketliliğinin tek yolu “ siyasi liyakat ” olmuştur. Kentsel ve kırsal bölgeler arası göç nüfus kayıt sistemi ile engellenmiş, böylece bireysel ve toplumsal açıdan dışa kapalı sistem oluşmuştur. Kültürel, toplumsal ve düşünsel durgunluktan dolayı

iktisadi ve sanayileşme açısından ilk dönemlerde özel mülkiyetlerin kamulaştırılarak devlet yatırımı ve sermayesine dönüştürülmesi, Sovyetler Birliğinin finansal ve teknik desteği, halkın komünizme olan inancı, tarımsal ürün fiyatlarının düşük tutularak “kırpma” şeklinde maliye gelirlerinin tarımdan sanayiye aktarılması sayesinde (süreç bir bütün olarak değerlendirildiğinde) iktidar (devlet), askeri ve siyasi açıdan güçlenmiştir. Belirli teknik düzeyinde üretim kapasitesine sahip fabrikalar sayıca artırılmış, ancak halkın refah düzeyinde yükselme yaşanmamıştır. Mao döneminde atılan adımların sonraki süreçte sanayileşmenin hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmesinin mümkün olmasına katkılarını şu şekilde ifade etmek mümkün:

1. Okullarda Konfüçyüsçü değerler, halk eğitiminde ise Marksist düşünce sürekli aşılanmıştır. Toplum askeri düzen şeklinde yöneltildiği için düşünce açısından homojen ve uyumlu, çalışkan ve disiplinli bir toplum haline dönüşmüştür.
2. Eşit paylaşım ve toplu yemekhane şeklinde temel ihtiyaç malzemelerinin günlük yaşamı idare edebilecek düzeyde paylaştırılması “her şeyi mümkün olduğunca idareli kullanma”, “mümkün olduğunca tasarruf yapma”, “çok çalışma” gibi davranışların toplumsal karaktere dönüşmesini sağlamıştır.
3. Azınlık etnik grupların yoğunlukta olduğu bölgelerde Marksist düşünce ve Konfüçyüsçü değer anlayışına sahip yönetici kesim ve parti üyelerinin inşa edilmesi ve sayıca artışın sağlanması etnik açıdan dağılma tehdidinin ortadan kalkması, sonraki süreçte de ulusal güvenlik maliyetlerinden (askeri ve emniyet harcamaları gibi) tasarruf edilmesi, harcamanın düşük düzeyde olmasını mümkün kılmıştır.
4. Ülkeyi farklı statüdeki bölgelere ayırma yoluyla, sanayi tesislerinin Han etnik grubunun yoğunlukta olduğu bölgelerde yoğunlaşmasının sağlanması, sonraki süreçte Deng Xiao Peng’in “bazı bölge ve bazı kesimlerin önce zenginleşmesinin teşvik edilmesi” gibi fikrinin gerçekleşmesi ve böylece Han etnik grubunun iktisadi gücü elinde tutmasını mümkün kılmıştır.

Mao’n ölümünden sonraki birkaç yıl Japonya ve “Asya Kaplanları” olarak bilinen Güney Kore, Singapur, Hong Kong, Tayvan gibi Konfüçyüsçülük kültüre sahip ülke ve bölgelerin sanayileşme ve iktisadi büyüme açısından hızla ilerlediği sürece denk gelmiştir. Diğer

tarafından üçüncü teknik devrimi dolayısıyla ABD başta olmak üzere Batı’lı sanayileşmiş ülkelerin piyasa genişlemesine acilen ihtiyaç duyduğu Soğuk Savaş’ın sona erdiği dönem başladığı için Mao’un en korktuğu dış tehdit ortadan kalkmıştır. Artık dışa açılma, yatırım çekme, yabancılardan tecrübe ve teknik öğrenme için uygun fırsat ortamı şekillenmiştir. Bu fırsatın farkına varan ve Mao dönemi boyunca devam eden kültürel, toplumsal ve iktisadi durgunluğa sebep olan yapısal ve düşünsel sorunları iyi bilen Deng Xiao Ping geniş bilgi, tecrübe ve öngörü kabiliyetine sahip olması dolayısıyla üst düzey çevreleri kolayca ikna edebilmiş ve hemen reform başlatmıştır.

Deng Xiao Ping’in en önemli katkısı Marksist sosyalizmin temel dört prensibi¹⁰ içindeki Mao dönemi boyunca düşüncede ilerlemeye engel oluşturan (yani duruma göre fikir doğru olursa bile prensibe uymadığı için uygulanamaması sorunu) “ kesinlikle Marksizm düşüncesi rehber edinmeli ”yi “ kesinlikle Marksizm ve Mao düşüncesi rehber edinmeli” şeklinde değiştirmiştir. Böylelikle sonradan kolektif akıl (devlet aklı) tarafından üretilen (reislerin düşüncesi şeklinde kuramlaştırılan) yeni düşüncelerin güncellenmesi ve uygulanmasını mümkün hale getirmiştir. Bu değişiklik esasında aslındaki “ üretim materyalleri kesinlikle kolektife (halka) ait olmalı ” “plan ekonomisi savunulmalı” “emeğine göre paylaşım yapılmalı” şeklindeki Marksist iktisadi sistemin üç temel prensibini “ sosyalizmde özel mülkiyet de olur, piyasa ekonomisi de olur, katkısına göre paylaşım yapılır ” şeklinde değiştirmiştir.

Bir başka deyişle komünist partisinin iktidarda olmasını evrenselleştiren ve meşrulaştıran kısmı –siyasi yapısına dokunmadan, sosyalist iktisadi yapı yerine kapitalist iktisadi yapı yerleştirilmiş, böylece sosyalist siyasi yapı ile kapitalist iktisadi yapı bir araya getirilerek Çin’e özgün sosyalizm (Zhōngguó tèsè shèhuì zhǔyì) inşa edilmiştir. Yani hiçbir kafa karşılığına yol açmadan yeni bir sistem inşa etmiştir. O yine doğruyu pratikte arama (Shíshì qiúshì) fikriyle aslındaki prensibe göre “düşünme” ve “değerlendirme” şeklindeki “düşünce yöntemi” yerine akla, mantığa ve bilgiye dayalı gerçek duruma göre düşünme ve değerlendirme yöntemini geliştirmiştir.

O yine uluslararası ilişkilerde Çin’in iktisadi ve siyasi menfaatini koruyan“ iç işlerine karışmama, birbirine kazandırma” gibi prensipleri geliştirerek ve ilişki kurduğu ülkelerde

¹⁰ Kesinlikle sosyalizm yolundan caymama, kesinlikle proletarya diktatörlüğünü savunmalı, kesinlikle komünist parti rehberliği savunulmalı, kesinlikle Marksizm düşüncesi rehber edinmeli.

sözleşmeye imza attırarak “insan haklarını çiğneme” gibi davranışlarını meşrulaştıran çok zekice ve öngörüşlü adımları atmıştır.

Mao’un aksine Deng Xiao Ping iktisadi kalkınmayı devletin öncelikli hedefi olarak ortaya koymuş, karar ve tedbirlerin doğru olmasını sağlamak için ilk önce ülke genelinde bulunan önceleri yurt dışında yüksek eğitim gören bilim insanlarını bir araya getirerek merkezi hükümet bünyesinde araştırma merkezi inşa etmiştir. Bu çeşit kurumlar sayesinde başta sanayileşmiş ve iktisadi açıdan gelişmiş Asya ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelerin denenmiş ve olgunlaşmış tecrübe, strateji, yönetim usulleri, model ve tedbirleri Han etnik grubunun yoğunlukta olduğu bölgelerde kolaylıkla uyarlanarak yürürlüğe konulabilmiştir. Kültürden dolayı disiplinli, çalışkan, ucuz, (yönetimden dolayı) kolayca hak davası yapmayan işgücü yabancı yatırımcıların dikkatini çekmiştir. 1984 yılından başlayarak uygulanan doğum kontrolü politikası sonucu tek çocuklu ve iki çocuklu ailenin sayısı ve oranında hızla artış yaşanmakla beraber çocuk bağımlılık oranının düşük kalması, aile gelirinin büyük bir kısmının eğitim için ayrılmasını mümkün kılmıştır. Doğum kontrolü politikasının uygulanmasından sonra çocuk bağımlılık oranındaki düşüşe bağlı olarak çalışma çağındaki işgücü sayısında giderek artış yaşanmıştır. Bu gelişme işgücü yoğun sanayi sektörlerinin yatırım için cazibe haline gelmesini sağlamıştır. Böylece yatırımlarla beraber (Japonya’nın Avrupa’dan aldığı ve daha sonra sömürgeleştirme yoluyla Tayvan ve Kore’ye aşıladığı) kapitalist ruh, Konfüçyüsçülük kültürüyle eşleştikten sonra nihayet Çine ulaşmıştır. Bu gelişme 2002 yılında Çin’in Dünya Ticaret Örgütüne resmi üye olarak kabul edilmesiyle “dünyanın fabrikası” haline dönüşmesini sağlamıştır.

Hem Batı hem de Çin’in sahip oldukları inançlarının materyalist kökenleri özünde benzeşmeleri nedeniyle, söz konusu eşleşme yoluyla Çin, istikrarlı bir şekilde iktisadi büyüme ve sanayileşmeyi gerçekleştirebilmiştir. Ancak etnik ayrımcılık zihniyeti temelli yatırımların belirli bölgelere yoğunlukta yapılması dolayısıyla (Çin sosyal bilimleri İktisadi Araştırmalar Enstitüsü Başkanı Huang Chun Hui’in yayınladığı (2020) yıllık raporuna göre), Shang Hai, Pekin, Tian Jin, Jiang Su, Guang Dong, Zhe Jiang gibi kent ve eyaletler tam olarak post sanayileşme sürecine girerken, azınlık etnik grupların yoğunlukta olduğu ülkenin Batı’sındaki eyaletler orta düzeydeki sanayileşme sürecine ayak basmış oldukları söylenebilir.

KAYNAKÇA

I.Türkçe ve İngilizce Kaynaklar

- ARSLANTÜRK, Zeki / M.TAYFUN AMMAN. *Sosyoloji*, 9.baskı, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2013.
- ARDANT, Philippe. *Çin Halk Cumhuriyetinde Yönetim*, Çev: Visalettin PEKİNER, Bülten, Sayı: 7, ss:130-168, 1968.
- Aron, R. *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev: Korkmaz Alemdar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986.
- ARSLAN, Ali / Mustafa Çağlayandereli. *Sosyoloji; Günlük Yaşamı Anlamak* İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2016.
- BAL, Hüseyin. *Kurumlar Sosyolojisi*, Sentez Yayınları, Bursa, 2020.
- BAL, Hüseyin. *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*, Bursa, Sentez Yayınları, 2014.
- Bendix, R. *Max Weber'in Din Sosyolojisi*, Çev: M. E. Köktaş, Der yayınları, 1998.
- Bekir, Kocadaş. *Toplum, toplumsal yapı ve Kurumlar*, 2.baskı, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2016.
- BELLAH, Robert N. *İnsan Evriminde Din: Eski Taş Çağından Eksen Çağına*, Çev: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- BODUR, H. E. *Modern Kapitalizmin Doğmasında Dinin Rolü (Kapitalizmin Ruhu İle Protestan Ahlakı Arasındaki İlişki)*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 10,1991.
- BOZKURT, Veysel. *Değişen Dünyada Sosyoloji*, 4.baskı, Ekin Yayınevi, İstanbul, 2007.
- BROWNE, Ken. *Sosyolojiye Giriş*, 2.baskı, Çev: İbrahim Kaya, İstanbul, SAY Yayınları, 2015.
- DİLEK, Şerif/Büşra Zeynep Özdemir. *Asya yüz yılında Türkiye-Çin ekonomik ilişkileri*. SETA Yayınları, 2019.
- DOĞAN, İsmail. *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2010.
- DOĞAN, Şahin. *MAX Weber ve SABRİ F. ÜLGENER'de zihniyet - din ilişkisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2015.
- EDİNSEL, Kerim. *Sosyolojik Düşünme ve Çözümleme*, İstanbul, KABALCI Yayıncılık, 2014.
- ERKAL, Mustafa . *Sosyoloji*, İstanbul, DER Yayınları, 2012.

- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, Werner. *SOMBART'a Dair*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 3 / 1-2 (Şubat 2012).
- Frederick H. Harbison, *Human Resources as the Wealth of Nations*, Oxford University Press, 1973
- FREYER, Hans. *Sanayi Çağı*, Çev: Bedia Akarsu, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2018.
- GİDDENS, Anthony / Philip W.Sutton. *Sosyolojide Temel Kavramlar*, 3.baskı, Ankara, çev: Ali Esgin, Phoenix Yayınevi, 2018
- GİDDENS, Anthony / Philip W.Sutton. *Sosyoloji*, 1.baskı, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2016.
- GİDDENS, Anthony. *Sosyoloji; Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. 3. Baskı, Çev: Ülgen Yıldız Battal, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2010.
- GİDDENS, Anthony. *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*. 3.baskı, Çev: Ümit Tatlıcan/ Bekir Balkız, İstanbul, Sentez Yayınları, 2016.
- GİDDENS, Anthony. *SOSYOLOJİ*, Çev: Cemal GÜZEL, İstanbul, KIRMIZI Yayınları. 2013.
- HAN, Ergül. *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Henry Kissinger, *Dünden Bugüne Yeni Çin*, Çev: Nalan Işık Çeper, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2020.
- ORTAKÖY, Selman. *Sabri ÜLGENER ve Max WEBER'de İktisadi Zihniyet*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 2014.
- KESSLER, Gerhard. *Werner Sombart ve İktisat Tarihi*, Çev: Orhan Tuna, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 3, Sayı: 1-2, 1942.
- KIZILÇELİK, Sezgin. *Sosyoloji Teorileri 1*, Konya, Emre Yayıncılık, 1994.
- MACRAE, Donald G. *Weber*, Çev: Nur vergin, İstanbul, AFA Yayınevi, 1985.
- MUCCHIELLI, ALEX. *Zihniyetler*, Çev: A.Kotil, İstanbul, Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, 1991.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz. *Kültür ve Medeniyet Üzerine Denemeler*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1998.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz. *İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1999.
- ÖZKİRAZ, Ahmet. *Sabri F. Ülgener'de Zihniyet Analizi*, Ankara, A Yayınevi, 2000.
- KIVISTO, Peter. *Sosyolojinin Temel Kavramları*, Çev: İhsan Çapcıoğlu/SeferYavuz, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2018.
- PARSONS, Talcott. *Toplumsal Eylemin Yapısı*, Çev: Adem Bölükbaşı, İstanbul, Ketebe Yayınevi, 2022.

- RINGER, F. *Weber'in Metodolojisi*, Çev: Mehmet Küçük, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2003.
- SARÇ, Ömer Celal. *Werner Sombart*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 3, Sayı: 1-2, 1942.
- SWEDBERG, R. Ola Agevall. *The Max Weber Dictionary*, Stanford University Press, 2016.
- SWEDBERG, R. *Max Weber ve İktisat Sosyolojisi Düşüncesi*, Çev: Celal Burak Aydın, İstanbul, Dergah Yayınları, 2019.
- LAURENT, Fleury. *Max Weber*, Çev: Işık Ergüden, Ankara, Dost Kitabevi, 2009.
- SOMBART, W. *Burjuva*, İstanbul, Doğubatı Yayınları, 2017.
- SOMBART, W. *Aşk, Lüks ve Kapitalizm*, Çev: Necati Aça, İstanbul, Pharmakon Kitap, 2016.
- SOMBART, W. *Yahudiler ve Modern Kapitalizm*, Çev: Sabri Gürses, İstanbul, Küre Yayınları, 2016.
- SAĞLAM, Esra Burcu /Aslıhan Öğün Boyacıoğlu. *Sosyoloji*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2018.
- ŞİMŞEK, Osman. *Tevhidi Düşünce ve Toplum Felsefesi*, Ankara, İLMAR Yayınları, 2018.
- ŞİMŞEK, Osman. *Tevhidi Düşünce*, Ankara İLMAR Yayınları, 2016.
- ŞİMŞEK, Osman. *Zihniyet Kavramı Ekseninden Batı Medeniyeti ve Antroposentrik Liberalist Girişimcilik*. C:8, S:3,Kamu-İş Dergisi, 2005.
- ŞİMŞEK, Osman. *Zihniyet Açısından Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi*. Ankara, Otorite Yayınları, 2008a.
- ŞİMŞEK, Osman. (2008b) *Türk Toplum Düşüncesine; Medeniyet, Kültür-Zihniyet-Sanayi Bağlamında Bütüncül Bir Yaklaşım*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları(HÜTAD) Sayı:8. s: 253-284.
- ŞİMŞEK, Osman. (2009) *Modern Girişimcilik Zihniyeti ve Sanayi-Kültür Bağlamında TürkGirişimciliğinin Sosyo-Kültürel Temelleri* (Ahilik –tasavvuf modellemesi International DAVRAZ Kongresi 24-27 Eylül 2009, Yeni Küresel Diyalog, Süleyman Demirel Üniversitesi.(ss:1138-1160).
- ŞİMŞEK, Osman. *Yeni Ahlak Toplumu*, Birinci Basım, Ankara, Gazi Kitabevi, 2013.
- ŞİMŞEK, Osman. (2016) *Tevhidi Düşünce Açısından Batı (Sanayi) Medeniyeti Çöküşüne Yönelik Ontolojik Analiz*. Akademik Hassasiyetler Dergisi. Vol:3, sayı: 5. S. 57-85.
- ŞİMŞEK, Osman. (2019a) “Çalışmanın Ontolojisi” *Bağlamında Türk-İslam ve Batı Medeniyetlerinde Çalışmanın Sosyolojisi*. İş ve Hayat Dergisi. Cilt: 5, Sayı: 9. S170-194.

- ŞİMŞEK, Osman. (2019b) “Çalışma” ve “Zihniyet” Kavramları Ekseninde “Çalışma Zihniyeti”nin “Milli Çalışma Düzeni”nin İnşasına Etkileri. İş ve Hayat Dergisi, Cilt:5, Sayı: 10. S58-84.
- ŞİMŞEK, Osman. (2020a) *Düşünce Yöntemi Kültür Değişmesi İlişkisinin Modern Türkiye’de Pozitivist Düşünceyi Etkinleştirmesinin Sosyolojisi*. bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 94. ss: 1-28
- ŞİMŞEK, Osman. *Tevhidi Düşünce Temelli Konuşmalar*, Ankara, İlmar Yayınları, 2020b.
- ŞİMŞEK, Osman. (2021) “Tevhîdî Düşünce” Anlayışına Göre “Tevhîdî Şehir” Yapısı ve “Tevhîdî Şehir” Zihniyeti. Şehir ve Medeniyet Şehir Araştırmaları Dergisi. Cilt:6, sayı:13. ss: 311-341.
- TEZCAN, Mahmut. *Sosyolojiye Giriş*, 8.baskı, Ankara, Anı Yayıncılık, 2015.
- TURNER, Jonathan H. *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, Çev: Ümit Tatlıcan, 6.baskı, İstanbul, Sentez Yayınları, 2017.
- TÜRKDOĞAN, Orhan. *Çağdaş Türk Sosyolojisi ve Sorunları*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2016.
- TURNER/Bryans. *Klasik Sosyoloji*, Çev: İdil ÇETİN, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- TOPALHAN, Türker. *Endüstri İlişkileri*. Ankara, Master Yayıncılık, 2015.
- ÜLGENER, S. F. *Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din, İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, İstanbul, Der Yayınları, 1981.
- ÜLGENER, S. F. *Zihniyet Aydınlar ve İzim’ler*. Ankara, Derin Yayınları, 2006.
- ÜLGENER, S. F. *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul, Derin Yayınları, 2006.
- ÜLGENER, S. F. *İktisadi hayatta zihniyetin rolü ve tezahürleri*, İstanbul, Güven Basımevi, 1941.
- SWINGWOOD, Alan. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev: Akınhay Osman, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.
- YILDIRIM, Ali / Şimşek Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, 2013.
- VOGEL, Ezra. *Deng Xiaoping ve Çin’in Dönüşümü*, Çev: Mehveş Leliç, İstanbul, Modus Kitap, 2018.
- WALLANCE, Ruth A./Alison Wolf. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev: Leyla Elburuz/M.Rami Ayas, Ankara, DOĞUBATI Yayınları, 2013.
- WEBER, Max. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev: Gökhan Rızaoğlu, İstanbul, ODA Yayınları, 2014.

- WEBER, Max. *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1987.
- WEBER, Max. *Ekonomi ve Toplum, Cilt: 1~ 2*. Çev: Latif Boyacı, İstanbul, Yarın Yayınları, 2012.
- WEBER, Max. *Protestan ahlaki ve kapitalizmin ruhu*, Çev: Zeynep Gürata, Ankara, Ayraç Yayınları, 1999.
- WEBER, Max. *Bürokrasi ve Otorite*, İstanbul, ADRES Yayınları, 2018.
- WEBER, Max. *Sosyal Bilimlerin Metodolojisi*, İstanbul, Küre Yayınları, 2020.
- WEBER, Max. *Din sosyolojisi*. İstanbul, Yarın Yayınları, 2012.
- WEBER, Max. *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, İzmir, Cem Yayınevi, 2020.
- WEBER, Max. *Sosyolojinin Temel Kavramları*, Çev: Medeni Beyaztaş, İstanbul, Yarın Yayıncılık, 2011.
- WEBER, Max. *Meslek Olarak Siyaset*, Bursa, Biblos Kitabevi Yayınları, 2017.
- WEBER, Max. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Routledge Press, 2005.
- ZYGMUNT, Bauman. *Sosyolojik Düşünmek*, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.

II. Çince Kaynaklar

- A. 马尔丁若夫, *Tarihsel Sosyoloji -- Disiplinler arası Araştırma Üzerine Bir Araştırma* (历史社会学-跨学科综合研究), Çev: Liushen(刘伸), *Sosyal Bilimler Dergisi* (国外社会科学), 2004, Sayı:6, ss:2-4
- Andrew Webster. *Introduction To The Sociology Of Development* (发展社会学), Çev: Chen Yijun(陈一筠), Huaxia Press (华夏出版社), 1987.
- Bai Rongchun(白容春), *Çin Yeni Model Sanayileşmesi Üzerine Bir Araştırma* (我国走新型工业化道路研究), Mechanical Industry Press(机械工业出版社), 2003.
- Babbie, Earl R. *The Practice Of Social Research* (社会研究方法 (第 11 版)), 11.baskı, Çev:Yi Qi(泽奇), Hua Xia Press(华夏出版社), 2009.
- Bo Side(柏思德), *Max Weberin Çin Toplumu ve Konfüçyüs Kültürü Konusundaki Düşünceleri* (马克斯. 韦伯论中国社会和儒家思想), Çev: Liu Shisheng(刘世生), Qi Lu Dergisi(齐鲁学刊), 1991, Sayı:1, ss:36-48

- Chen Xiaolu(陈晓律), Dünya Ülkelerinin Sanayileşme Modelleri(世界各国工业化模式), Nanjing Press(南京出版社), 1998.
- Ceng Xiaohua(曾小华), Kültür, Sistem ve Toplumsal Değişim(文化、制度与社会变革), Çin İktisat Yayınları(中国经济出版社), 2004.
- Chou Hengxi(仇恒喜), Kalkınma Ekonomisi(发展经济学), Bilim Yayınları(科学出版社), 2004.
- Cao Zhiping(曹志平), Anlama ve Bilimsel Açıklama--Hermeneutik Perspektifinden Bilimsel Açıklama Araştırması(理解与科学解释-解释学视野中的科学解释研究), Social Science Literature Publishing House(社会科学文献出版社), 2005.
- C. E. Black. Modernleşmenin Dinamikleri - Karşılaştırmalı Bir Tarih Araştırması(现代化的动力-一个比较史的研究), Çev: Jing Yuejin(景跃进), Zhang Jing(张静), Zhi Jiang Renmin Press(浙江人民出版社), 1989.
- Cyril E. Black. Comparative Modernization(比较现代化), Çev: Yangyu(杨豫), Chen Zuzhou(陈诂州), Shanghai Yiwon Press(上海译文出版社), 1996.
- Chen Ruosong(陈若松), Thoughts On The Theory Of Value Of The Scientific Development Perspective(科学发展观的价值论思考), Huazhong Normal Üniversitesi Doktora Tezi(华中师范大学博士学位论文), 2012.
- Chendan(陈舟), Çağdaş Çin Girişimci Ahlaki Değer Anlayışı ve İnşası Üzerine(论当代中国企业家道德价值观及其建设), Nan Jing Normal Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(南京师范大学硕士学位论文), 2006.
- Cha Guangjin(蔡广进), Açıklayıcı Anlama—Weber'in Anlayıcı Sosyoloji Yöntemi ve İkilemi Üzerine(解释性的理解—论韦伯的社会学理解方法及其困境), Huangshan Üniversitesi Dergisi(黄山学院学报), 2018, Sayı:8, ss:28-32
- Chen Chao(陈超), Sosyal Bilim Araştırmalarında “Tarihsel Dönüş” (社会科学研究中的“历史转向”), Tianjin Sosyal Bilimler Dergisi(天津社会科学), 2019, Sayı:3, ss:77-79
- Cai Guangjin(蔡广进), Yorumlayıcı Anlama—Weber'in Sosyolojik Anlama Yöntemi ve İkilemi Üzerine(解释性的理解—论韦伯的社会学理解方法及其困境), Huangshan Üniversitesi Dergisi(黄山学院学报), 2018, Sayı:8, ss:28-32
- Cheng Li(程利), Wang Xiaodan(王晓丹), Zihniyet Tarihi ve Çin Yakın Çağ Toplumu Üzerine Bir Araştırma(略论心态史与中国近代社会研究), Yunnan Normal Üniversitesi Dergisi(云南师范大学学报), 2002, Sayı:3, ss:86-89
- Cui Yueqin(崔月琴), Li Wenhuan(李文焕), Doğu Asya'nın Ekonomik Kalkınmasında Konfüçyüsçülük Kültürünün Çifte Etkisi(儒家文化对东亚经济发展的双重影响), Kuzey Doğu Asya Bülteni(东北亚论坛), 2000, Sayı:4, ss:61-64

- Ding Jianhong(丁建弘), *Gelişmiş Ülkelerin Modernleşmesi: Tarih Sosyolojisi Açısından Bakış* (发达国家的现代化道路: 一种历史社会学的研究), Pekin Üniversitesi Yayınları (北京大学出版社), 1999.
- Du Xuncheng(杜恂诚), *Çin Geleneksel Ahlakı ve Yakın Dönem Kapitalizmi* (中国传统伦理与近代资本主义-兼评韦伯《中国的宗教》), Shanghai Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınları (上海社会科学院出版社), 1998.
- Eatwell. J, *The New Palgrave A Dictionary of Economics* (新帕尔格雷夫经济学大辞典), Volume2, İktisat Bilimleri Yayınları (经济科学出版社), 1996.
- Feng Xiaotian(风笑天), *Sosyolojik Araştırma Yöntemleri* (社会学研究方法), Zhongguo Renmin University Press (中国人民大学出版社), 2001.
- Fan Weiqing(范卫青), *Çin Sanayileşmesinin Tarihsel Evrimi* (中国工业化道路的历史演进), Wuhan Üniversitesi Doktora Tezi (武汉大学博士学位论文), 2012.
- Fengchun(冯春), *Çin Siyasal Sistem Reformunun Dinamikleri Üzerine Bir Araştırma* (政治体制改革动力研究-从制度需求与供给角度), Çin Merkezi Parti Okulu Doktora Tezi (中共中央党校博士学位论文), 2013.
- Feng Jianhui(冯建辉), *Çağdaş Çin Siyasi Reformu Üzerine Felsefi Araştırma* (当代中国政治转型的哲学研究), Çin Merkezi Parti Okulu Doktora Tezi (中共中央党校博士学位论文), 2011.
- Fan Gang(樊纲), *Evrimsel Reformun Siyasi İktisat Analizi* (渐进式改革的政治经济学分析), Shanghai Uzak Doğu Yayınları (上海远东出版社), 1996.
- Gu Zhonghua(顾忠华), *Weber'in "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" Adlı Eserinin Yorumu* (韦伯“新教伦理与资本主义精神”导读), Guangxi Normal Üniversitesi Yayınları (广西师范大学出版社), 2005.
- Gu Zhonghua(顾忠华), *Weber'in Sosyoloji Kuramı* (韦伯学说), Guangxi Normal Üniversitesi Yayınları (广西师范大学出版社), 2004.
- Gui Ladan(桂拉旦), *Çin'in Bölgesel Sanayileşmesi Üzerine Araştırma--Endüstriyel Kümelenmeler Perspektifinden Analiz* (中国区域工业化道路研究-从产业集群视角的分析), Lanzhou Üniversitesi Yayınları (兰州大学出版社), 2007.
- Gong Weiping(龚唯平), *Sanayileşme Teorisi-Marx'ın Sanayileşme Teorisinin Sistemik Bir İncelemesi* (工业化范畴论-对马克思工业化理论的系统研究), Economic Management Press (经济管理出版社), 2001.
- GIDDENS, Anthony. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration* (社会的结构: 结构化理论大纲), Çev: Hua Shiping (华世平), Zhongguo Renmin University Press (中国人民大学出版社), 2012.

- GIDDENS, Anthony . Capitalism and Modern Social Teory—An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim and Max Weber (资本主义与现代社会理论-马克斯、涂尔干和韦伯著作的分析), Çev: Guo Zhonghua(郭忠华); Fan Hualing(潘华凌), Shanghai Yiwen Press(上海译文出版社), 2013.
- Gui Dayi(桂大一), Çin İktisadi Yapısı(Sistemi) Değişimi Üzerine Bir Araştırma(中国经济体制模式转换研究), Wuhan Üniversitesi Doktora Tezi(武汉大学博士学位论文), 2011.
- Gao Jiayan(高佳燕), 1949'dan 2009'a Kadar Çin Sanayileşmesinin Evrimi ve Eğilimi Üzerine Bir Araştırma(1949-2009 年中国工业化的演进轨迹及趋势的分析), Xibei Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(西北大学硕士研究生学位论文), 2010.
- GIDDENS, Anthony. Weber'in Açıklayıcı Sosyolojisi(马克斯. 韦伯的解释社会学), Çev: Li Xiaofang(李小方), Felsefe Araştırmaları Dergisi(哲学评论), 1986, Sayı:6, ss:64-68
- Guo Taihui(郭台辉), Tarihsel Sosyolojinin Araştırma Yolu ve Disiplin Bağlantısı(历史社会学的研究路径与学科归属), Tian Jin Sosyal Bilimleri Dergisi(天津社会科学), 2019, Sayı:3, ss:64-68
- Guo Taihui(郭台辉), Batı Sosyal Bilim Metodolojisinin Tarihsel Boyutu(西方社会科学方法论的历史之维), Çin Sosyal Bilimler Dergisi(中国社会科学), 2019, Sayı:8, ss:45-64
- Guo Zhonghua(郭忠华), Bir Disiplin Olarak Tarihsel Sosyoloji(作为学科的历史社会学), Tian Jin Sosyal Bilimler Dergisi(天津社会科学), 2019, Sayı:3, ss:68-71
- Hu Changshun(胡长顺), Çin Yeni Model Sanayileşme Stratejisi ve Batı Bölgelerinin Açılımı(21 世纪中国新工业化战略与西部大开发), Zhongguo Jihua Press(中国计划出版社), 2002.
- He Liancheng(何炼成), Çin Kalkınma Ekonomisine Giriş(中国发展经济学概论), Yüksek Öğretim Yayınları(高等教育出版社), 2001.
- He Liancheng(何炼成), Çin Kalkınma Ekonomisi(中国发展经济学), Shanxi İktisat Yayınları(山西经济出版社), 2009.
- Huang Zongliang(黄宗良), Kong Hanbing(孔寒冰), Sosyalizm ve Kapitalizm Arasındaki İlişki - Teori, Tarih ve Değerlendirme(社会主义与资本主义的关系-理论、历史、评价), Pekin Üniversitesi Yayınları(北京大学出版社), 2002.
- Huang Xiaoling(黄晓玲), Çin'de Dış Ticaret, Dış yatırım ve Sanayileşme--Teorik Analiz ve Ampirik Araştırma(外贸、外资与工业化-理论分析与中国实证研究), University of International Business and Economics Press(对外经济贸易大学出版社), 2002.

- Hu Hongsheng(胡红生), Toplumsal Zihniyet Üzerine(社会心态论), Wuhan Üniversitesi Doktora Tezi (武汉大学博士学位论文), 2004.
- Hou Jinxiong(侯晋雄), Değişim Sürecindeki Toplumsal Zihniyet Meselesi ve Toplumun İnşası(转型期社会心态问题与构建和谐社会), Shanxi Ligong Enstitüsü Dergisi(陕西理工学院学报), 2006, Sayı:4, ss:24-27
- Herong(何容), Max Weber'in Çin'e Bakışı- Bakış Açısı ve kullandığı Kaynaklar Üzerine Bir Araştırma(马克斯·韦伯的中国观-基于研究立场、文本来源的考察), Yabancı Eserler Araştırmaları(外国文学动态研究), 2020, Sayı:3, ss:49-59
- Huang Qunhui(黄群慧), Çin Sanayinin Durumu ve Güçlü Bir Sanayi Ülkesine Dönüşme Stratejisi(中国的工业大国国情与工业强国战略), Çin Sanayi Ekonomisi Dergisi(中国工业经济), 2012, Sayı:3, ss:5-16
- He Yunfeng(何云峰), Li Jing(李静), Feng Xiancheng(冯显诚), Toplumsal Zihniyetin Öz, Tezahürü ve İşlevi Üzerine(论社会心态的本质、表现形式及其作用), Huadong Ligong Üniversitesi Dergisi(华东理工大学学报), 2003, Sayı:4, ss:39-45
- Huang Qunhui(黄群慧), Çin Sanayileşme Süreci: Aşamalar, Özellikler ve Beklentiler(中国的工业化进程: 阶段、特种与前景), İktisat ve Yönetim Dergisi(经济与管理), 2013 Sayı:7, ss:5-11
- He Xinhua(何新华), Doğu Asya Ekonomik Kalkınma Modelinin Siyasi ve Kültürel Analizi(东亚经济发展模式的政治与文化分析), Huanan Finans Araştırmaları Dergisi(华南金融研究), 1998, Sayı:12, ss:76-79
- Han Guoru(韩国茹), Du Weiming'in Konfüçyüs'çülüğün Din Boyutu Üzerine Mülâhazası Hakkında(杜维明儒学宗教性思想探析), Shi He Zi Üniversitesi Dergisi(石河子大学学报), 2009, Sayı:6, ss:26-30
- Huang Chaohan(黄朝翰), Doğu Asya Ekonomik Kalkınması ve Çin'in Yükselişi(东亚经济发展与中国的崛起), Merkezi Sosyalizm Enstitüsü Dergisi(中央社会主义学院学报), 2012, Sayı:2, ss:25-27
- He Zhang(贺璋), Wang Rong(王容), Konfüçyüsçülük Kültürü ve Doğu Asya Modernleşmesi(儒家文化与东亚的现代化), Güney Doğu Asya Araştırmaları(东南亚研究), 1997, Sayı:3, ss:1-6
- Hexin(何新). Çin Kültür Tarihi—Kültürel Gelenek ve Çin Modernleşmesi Üzerine Bir Araştırma(中国文化史新论—关于文化传统与中国现代化), Hei Long Jiang Renmin Press(黑龙江人民出版社), 1987.
- He Zengke(何增科), Çin Siyasi Sistem Reformu Üzerine Bir Araştırma(中国政治体制改革研究), Zhongyang Bianyi Press(中央编译出版社), 2008.

- IKMResearch, Çin Tarzı İnovasyonun Doğuşu (中国式创新孵化), Zhong Xin Press(中信出版社), 2020.
- Jinbei(金碚), Çin Sanayileşmesinin Son 65 Yılı Üzerine Bir Araştırma(大国筋骨: 中国工业化 65 年历程与思考), Guangdong İktisat Yayınları(广东经济出版社), 2015.
- Jinbei(金碚), Çin Sanayileşmesinin Ekonomik Analizi(中国工业化经济分析), Çin Renmin Üniversitesi Yayınları(中国人民大学出版社), 1994.
- Jin Rikun(金日坤). Konfüçyüs Kültürel Bölgesinin Ahlak Düzeni ve İktisadi(儒教文化圈的伦理 11 序与经济—儒教文化与现代化), Zhongguo Renmin University Press(中国人民大学出版社), 2012.
- Jacques Le Goff, Tarih Araştırmalarında Yeni Sorunlar, Yeni Yöntemler ve Yeni Konular(史学研究的新问题新方法新对象), Çev: Hao Mingwei(郝名玮), Social Science Literature Publishing House(社会科学文献出版社), 1988.
- Jia Guoxiong(贾国雄), Çin Plan Ekonomisi Sistemi'nin Oluşumu ve Değişimi Üzerine Bir Araştırma(中国计划经济体制的形成与变迁研究), Xinan Finans ve Ekonomi Üniversitesi Doktora Tezi(西南财经大学博士学位论文), 2010.
- Ju Chunyan(鞠春彦), Toplumsal Zihniyet Üzerine Araştırma Raporu - Pekin Örneği(社会心态研究报告-以北京为例), Pekin Sanayi Üniversitesi Post Doktora Tezi(北京工业大学博士后学位论文), 2009.
- Jin Dianwei(金殿伟), Yeni Dönemde Çin'in Siyasal Sistem Reformunun Gelişimi Üzerine Bir Araştırma(新时期中国政治体制改革发展轨迹研究), Shandong Hafif Sanayi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(山东轻工业学院研究生硕士学位论文), 2011.
- Jin Guantao(金观涛), Çin Yakın Dönem Ekonomik Etiğindeki Değişiklikler - Sosyalist Ekonomik Etiğin Çin'in Tarihsel Kaderi Üzerindeki Etkileri(中国近代经济伦理的变迁-论社会主义经济伦理在中国的历史命运), Asya Araştırmaları(亚洲研究), 1998, Sayı:8, ss:1-13
- Jian Xinhua(简新华), Xianglin(向琳). Çin'in Yeni Sanayileşme Modeli Üzerine(论中国的新型工业化道路), Çağdaş İktisat Araştırmaları Dergisi(当代经济研究), 2004, Sayı:1, ss:32-38
- Jinbei(金碚), Çin'in Yeni Yüzyıl Stratejisi-Büyük Bir Sanayi Ülkesinden Güçlü Bir Sanayi Ülkesine Doğru(中国的新世纪战略-从工业大国走向工业强国), Çin Sanayi Ekonomisi Dergisi (中国工业经济), 2000, Sayı:5, ss:27-34
- Jinbei(金碚), Çin Sanayileşme Sürecinde Doğal Kaynaklara Erişim ve Kaynak Arzı ve Talebi Üzerine Araştırma(中国工业化的资源路线与资源供求), Çin Sanayi Ekonomisi Dergisi(中国工业经济), 2008, Sayı:1, ss:1-18

- Lin Yifu(林毅夫), Ekonomik Kalkınma ve Çin Kültürünün Canlanması (经济发展与中国文化的复兴), *Manevi Kültür Dergisi* (精神文明导刊), 2010, Sayı:3, ss:23-26
- Lin Zuoming(林左鸣), Wu Xiusheng(吴秀生), Çin Girişimci Ruhunun Özellikleri ve İnşa Koşullarına İlişkin Bir Analiz (中国企业家精神特质及其建构条件分析), *Yunmeng Dergisi*(云梦学刊), 2005, Sayı:9, ss:52-58
- Li Xiaolin(李小林), Eski Çin Toplumunun Siyasi Örgütlenme Yapısı Üzerine (试论中国传统社会的政治结构特征), *Yin Dou Dergisi*(殷都学刊), 2009, Sayı:4, ss:136-139
- Liu Yanhong(刘艳红), Guo Chaoxian(郭朝先), Reform ve Açılm Sonrası Sanayileşme Tecrübeleri Üzerine (改革开放 40 年工业发展的《中国经验》), *Sosyal Bilimler Dergisi*(社会科学文摘), 2018, Sayı:11, ss:43-45
- Luo Ling(骆玲), Batı Sosyolojik Araştırma Metodolojisinin Değerlendirilmesi ve Uygulanması (西方社会学研究方法论的评价及应用), *Sosyal Bilimler Araştırmaları* (社会科学研究), 2005, Sayı:3, ss:125-129
- Li Junpeng(李钧鹏), Tocqueville'in Tarihsel Sosyolojisi (托克维尔的历史社会学), *Guang Dong Sosyal Bilimler Dergisi* (广东社会科学), 2018, Sayı:6, ss:201-211
- Li Jie(李杰), Tarih Araştırmalarında Uygulanan Sosyoloji Metodolojisi (社会学运用于历史研究的方法论), *CUAA*, 2019, Sayı:2, ss:102-103
- Li Fan(李凡), Sosyolojinin Tarihsel Dönüşümü ve Tarihsel Sosyolojinin Gelişimi (社会学的历史学转向及历史社会学的兴起), *Social Science Review*(社科纵横), 2008, Sayı:9, ss:201-202
- Li Lifeng(李里峰), Toplum Tarihi ve Tarihsel Sosyoloji: Karşılaştırmalı Bir Analiz (社会史与历史社会学: 一个比较的反思), *Xue Hai Dergisi*(学海), 2018, Sayı:3, ss:25-34
- Liu Huachu(刘华初), Diyalog, Yorum ve Açıklayıcı—Açıklayıcı Metodoloji Üzerine Bir Araştırma (对话、解释与解释者—一个解释学方法论的探究), *Zhengzhou Hafif Sanayi Enstitüsü Dergisi* (郑州轻工业学院学报), 2009, Sayı:2, ss:58-61
- Liu Yongjie(刘永佶), The Culture Factor in Economic Development (论经济发展中的文化因素), *Guangbo Dianshi Üniversitesi Dergisi*(广播电视大学学报), 2001, Sayı:4, ss:44-48
- Li Weijuan(李卫娟), Weber'in Ekonomik Düşüncesinin Modern Dönemdeki Etkisi (韦伯经济思想现代启示), *Sosyal Bilimler Forumu* (社会科学论坛), 2006, Sayı:12, ss:128-131

- Li Changzhi(李长治), Toplumsal Zihniyetin Temel Sorunları ve Optimal İnşanın Teorik Araştırması(社会心态基本问题和优化建构的理论探索), Fudan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(复旦大学研究生硕士学位论文), 2002.
- Liu Huarong(刘花荣), Konfüçyüsçü Terbiye(eğitim) Düşüncesi Üzerine Bir Araştırma(儒家教化思想研究), Lanzhou Üniversitesi Doktora Tezi(兰州大学博士学位论文), 2014.
- Liu Jishan(刘纪山), Çin Sanayileşme Süreci Üzerine Bir Araştırma(中国工业化道路及其选择分析), Zhengzhou Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(郑州大学硕士研究生学位论文), 2005.
- Liu Xiaomeng(刘笑孟), Tarih'i Yönlendiren Sanayi Devrimi (推动历史进程的工业革命), Zhongguo Qingnian Press(中国青年出版社), 1999.
- Luo Rongqu(罗荣渠), Çeşitli Ülkelerin Modernizasyonuna İlişkin Karşılaştırmalı Bir Araştırma(各国现代化比较研究), Xian Xi Ren Min Press(陕西人民出版社), 1993.
- Luo Rongqu(罗荣渠), Doğu Asya ve Çin'in Modernleşme Süreci(现代化新论续篇: 东亚与中国的现代化进程), Pekin Üniversitesi Yayınları(北京大学出版社), 1997.
- Li Zhancai(李占才), Çağdaş Çin'de İktisadi Düşünce Tarihi(当代中国经济思想史), Henan Üniversitesi Yayınları(河南大学出版社), 1999.
- Lu Xueyi(陆学艺), Toplumsal Yapının Değişimi(社会结构的变迁), China Social Sciences Press(中国社会科学出版社), 1997.
- Li Youmei(李友梅), Çin Toplumsal Değişimi: 1949-2019(中国社会变迁: 1949-2019), Social Science Literature Publishing House(社会科学文献出版社), 2020.
- Li Peilin(李培林), Li Qiang(李强), Ma Rong(马戎), Sosyoloji ve Çin Toplumu(社会学与中国社会), Social Science Literature Publishing House (社会科学文献出版社), 2008.
- Lezheng(乐正), Yakın Dönem Şangay Halkının Toplumsal Zihniyeti(近代上海人社会心态), Shanghai Peoples Publishing House(上海人民出版社), 1991.
- Lu Zhen(陆震), Çin geleneksel Toplumsal Zihniyeti(中国传统社会心态), Zhejiang People's Publishing House(浙江人民出版社), 1996.
- Li Yueshan(李乐山), Endüstriyel Sosyoloji(工业社会学), Xi An Jiaotong Üniversitesi Yayınları(西安交通大学出版), 2001.
- Lu Xueyi(陆学艺), Çağdaş Çin Toplumsal Yapısı(当代中国社会结构), Social Science Literature Publishing House (社会科学文献出版社), 2018.

- Li Yining(厉以宁), Karşılaştırmalı İktisat Tarihi Araştırması ve Çin'in Modernleşmesi (比较经济史研究与中国现代化), Çin Ansiklopedi Yayınları(中国大百科全书出版社), 2011.
- Ma Shouliang(马守良), Değişim Sürecinde Toplumsal Zihniyet(大转折时期的社会心态), Zhejiang People's Publishing House(浙江人民出版社), 1996.
- Ma Min(马敏), Tüccar Ruhunun Evrimi—Çin Yakın Dönem Tüccarlarının Anlayışı Hakkında Araştırma(商人精神的嬗变—近代中国商人精神观念研究), Huazhong Normal Üniversitesi Yayınları(华中师范大学出版社), 2001.
- Meng Qinggang(孟庆刚), Weber'in Dini İktisadi Ahlak Düşüncesi ve Etkisi(马克斯. 韦伯的宗教经济伦理思想及启示), Hubei Sosyal Bilimler Dergisi(湖北社会科学), 2010 年第 7 期
- Menhao(门豪), Anlama: Eylemin İç Yapısını Açıklamanın Yolu(理解: 抵达行动的深层意义), Tianfu Xinlun(天府新论), 2020, Sayı:3, ss:151-160
- Meng Qingyan(孟庆延), Tarihsel Sosyoloji Uygulaması - "Kökenlere" Doğru Araştırmanın Teorisi, Sorunları ve Yöntemleri(历史社会学的本土实践-“源流”研究的理论、议题与方法), Guangdong Toplum bilimleri Dergisi(广东社会科学), 2020, Sayı:3, ss:193-203
- Ma Guanghai(马广海), Toplumsal Zihniyet: Kavram Analizi ve Kullanımı(社会心态: 概念辨析及其操作化), Sosyal Bilimler Dergisi(社会科学), 2008, Sayı:10, ss:66-73
- Min Fanxiang(闵凡祥), Fransa Sanayileşme Sürecinde “Geri Kalmışlık” Üzerine Toplumsal zihniyet Analizi(法国近代工业化进程中“不发达状态”的社会心态分析), Xue Hai Dergisi(“学海”), 2000, Sayı:3, ss:142-146
- Ouyang Weimin(欧阳卫民), Konfüçyüsçülük Kültürü ve Çin Ekonomisi(儒家文化与中国经济), Xinan Finans Üniversitesi Yayınları(西南财经大学出版社), 1995.
- Peter L. Berger. Din Sosyolojisi(宗教社会学: 彼得. 贝格尔读本), Çev: Xie Xiahang(谢夏纘), China Social Sciences Press(中国社会科学出版社), 2015.
- Qian Chengdan(钱乘旦), Liu Jinyuan(刘金源), Küresel Perspektif: Modernleşmenin Çıkmazları(全球透视: 现代化的迷途), Zhejiang Renmin Press (浙江人民出版社), 1999.
- Qie Ailin(姜爱林), Kentleşme, Sanayileşme ve Bilişimin Eşgüdümlü Gelişimi Üzerine Bir Araştırma(城镇化、工业化与信息化协调发展研究), Çin Dadi Yayınları(中国大地出版社), 2004.
- Qi Liangshu(齐良书), Kalkınma Ekonomisi(发展经济学), Çin Kalkınma Yayınları(中国发展出版社), 2002.

- Qiaoduo(乔多), Deng Xiaoping'in Nitelikli İşgücü Yetiştirme Düşüncesi Üzerine Bir Araştırma(新时期邓小平人才思想研究), Xinan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(西南大学硕士学位论文), 2013.
- Qiu Guanghui(丘广辉), Hugeng (胡耿), 20.yüzyılda Çin Eğitim Düşüncesindeki Değişimler(20 世纪中国教育思想的新变化), Jiaying Enstitüsü Dergisi(嘉应学院学报), 2007, Sayı:8, ss:122-126
- Qiao Yiqing(乔一清), Sosyoloji Nasıl Anlar - Weber'in Anlayıcı Sosyoloji Metodolojisinin Analizi(社会学如何去理解--浅析韦伯理解社会学方法论), Li lun Guang Jiao Dergisi(理论广角), 2014, Sayı:3, ss:266
- Qin Cong(覃琮), Li De(李德), Weber'in Sosyolojik Metodolojisinin Yorumu(韦伯的社会学方法论诠释), Zhengzhou Hangkong Gongye Guanli Üniversitesi Dergisi(郑州航空工业管理学院学报), 2006, Sayı:6, ss:47-50
- Qianjin(钱津), Çin Sanayileşmesinin Gerçekleşmesi Üzerine(论中国工业化的基本实现), Hei Long Jiang Sosyal Bilimleri Dergisi(黑龙江社会科学), 2013, Sayı:1, ss:46-50
- Quan Yi(全毅), Doğu Asya'da Kültürel İnşaa ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma(略论东亚的文化创新与经济发展), İktisat Araştırmaları Dergisi(经济评论), 2001, Sayı:5, ss:115-119
- Quan Yi(全毅), Kültür ve Kalkınma--Doğu Asya Ekonomik Mucizesinin Kültürel Yorumu ve Analitik Çerçevesi(文化与发展--东亚经济奇迹的文化解读与分析框架), Asya Pasifik İktisat Araştırmaları Dergisi(亚太经济), 2010, Sayı:2, ss:3-8
- Roberto Cirpriani, Din Sosyolojisi Tarihi(宗教社会学史), Çev: Gao Shining(高师宁), Zhongguo Renmin University Press(中国人民大学出版社), 2005.
- Rubberdt, R . Sanayileşme Tarihi(工业化史), Çev: Dai Mingzhong(戴鸣钟), Shanghai Yiwen Press(上海译文出版社), 1983.
- Shi Donghui(史东辉), Sonradan Sanayileşen Ülkeler Hakkında - Sanayileşme Tarihi ve Teorisi Üzerine Bir Araştırma(后起国工业化引论--关于工业化史与工业化理论的一种考察), Shanghai Finans ve Ekonomi Üniversitesi Yayınları (上海财经大学出版社), 1999.
- Sun Longji(孙隆基), Çin Kültürünün İç Yapısı(中国文化的深层结构), Zhongxin Press(中信出版社), 2015.
- Shi Chuanci(石川滢), Kalkınma Ekonomisinde Temel Konular(发展经济学的基本问题), İktisat Bilimleri Yayınları(经济科学出版社), 1992.

Shen Xirong(沈喜荣), Çin Modernleşmesi Üzerine Bir Araştırma(中国现代化百年探索), Nan Jing Press(南京出版社), 1998.

Shenyang(沈阳), Demokratik Sosyalizm ve Çine Özgün Sosyalizmin Karşılaştırılması (民主社会主义与中国特色社会主义本质比较), 社会科学文献出版社, 2014.

Samuel, HUNTINGTON. Culture Matters—How Values Shape Human Progress(文化的重要作用-价值观如何影响人类进步), Çev: Cheng Kexiong(程克雄), Xin Hua Press(新华出版社), 2010.

Shina(史娜), Reform ve Açılımdan Bu Yana Çin Toplumsal Değerlerinin Değişimi ve İnşası (改革开放以来中国社会价值观的嬗变与建构), Liaoning Üniversitesi Doktora Tezi(辽宁大学博士学位论文), 2010.

Sun Xueguang(孙学光), Çin'in Yeni Model Sanayileşme Sürecinin Analizi ve Bilimsel Gelişme Üzerine Bir Araştırma(中国新型工业化进程分析与科学推进研究), Hua Zhong Teknik Üniversitesi Doktora Tezi(华中科技大学博士学位论文), 2008.

Sun Xiujuan(孙秀娟), Mao Zedong'un Sanayileşme Düşüncesi Üzerine Bir Araştırma(毛泽东工业化思想研究), Xiang Tan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(湘潭大学硕士学位论文), 2009.

Smelser, N. J. Economic Sociology (经济社会学), Çev: Fangming(方明), Zhe Xiaoye(折晓叶), Huaxia Press(华夏出版社), 1989.

Songzheng(宋正), Çin Sanayileşmesinin Tarihsel Deneyimi Üzerine Bir Araştırma(中国工业化历史经验研究), Dongbei Finans ve Ekonomi Üniversitesi Doktora Tezi(东北财经大学博士学位论文), 2010.

Shang Hongbo(尚洪波), Weber'in İktisat Ahlakı Düşüncesi Üzerine Araştırma(韦伯经济伦理思想探究), Nanjing Sanayi Üniversitesi Dergisi(南京工业大学学报), 2004, Sayı:1, ss:19-24

Songping(宋萍), Sosyal Bilimler Araştırma Yöntemlerinin Temel Paradigmaları ve Evrimleri Üzerine(社会科学研究方法的基本范式及其演变综述), Guangdong Normal Üniversitesi Dergisi(广东第二师范学院学报), 2014, Sayı:1, ss:23-30

Shi Quanyu(石全玉), Weber'in Sosyolojik Metodolojisi Üzerine Bir Araştırma(韦伯社会学方法论的悖论研究), Teori ve Reform Dergisi(理论与改革), 2013, Sayı:1, ss:58-60

Songping(宋萍), Sosyal Bilimler Araştırma Yöntemlerinin Temel Paradigmaları ve Evrimi Üzerine(社会科学研究方法的基本范式及其演变综述), Guangdong Normal Üniversitesi Dergisi (广东第二师范学院学报), 2014, Sayı:2, ss:23-30

- Sun Weiping(孙伟平), Toplumsal Zihniyeti Etkileyen Faktörler Üzerine (论影响社会心态的诸因素), Ji Shou Üniversitesi Dergisi(吉首大学学报), 2013, Sayı:1, ss:53-58
- Sun Mingmei(孙明媚), Zhang Yongli(张永礼), Konfüçyüsçülük Kültürünün Doğu Asya Toplumu ve Ekonomisi Üzerindeki Etkisi (儒家文化对东亚社会经济的影响), Liao Ning Finans Enstitüsü Dergisi (辽宁财专学报), 2003, Sayı:1, ss:31-33
- Tao Wenda(陶文达), Kalkınma Ekonomisi (发展经济学), Sichuan Renmin Press (四川人民出版社), 1992.
- Tan Chongtai(谭崇台), Kalkınma Ekonomisi (发展经济学), Shanxi İktisat Bilimleri Yayınları (山西经济出版社), 2000.
- Tan Chongtai(谭崇台), Kalkınma Ekonomisinde Yeni Gelişmeler (发展经济学的新发展), Wuhan Üniversitesi Yayınları (武汉大学出版社), 1999.
- Tawney, R. H. Religion and Rise of The Capitalism (宗教与资本主义的兴起), Çev: Xia Zhenping (夏振平), Shanghai Yiwen Press (上海译文出版社), 2006.
- Tian Qiaoqiao(田乔乔), Çin'in Sanayileşme Süreci Üzerine Bir Araştırma (1949-1978) (中国工业化历程研究 (1949-1978)), Xinan Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi (西南科技大学研究生学位论文), 2017.
- Tang Xiaofeng(唐晓峰), "Anlayıcı Sosyoloji"—Max Weber'in "Sosyal Bilim Metodolojisi"'nin Pragmatizm Eğiliminin Analizi ("理解社会学"的功利性—解析马科斯·韦伯《社会科学方法论》的实用主义倾向), Yang Zhou Normal Üniversitesi Dergisi (扬州师专学报), 2004, Sayı:12, ss:119-121
- Tong Xiao(童潇), Weber'in Kapitalizmin Ortaya Çıkışını Açıklarken Sosyolojik Perspektifi (韦伯解释资本主义发生的社会学视界), Ascent Dergisi, 2007, Sayı:2, ss:61-64
- Tanghao(唐浩), Yeni Çin'in Sanayileşme Düşüncesi Üzerine (新中国工业化思想简论), Bilim Yayınları (科学出版社), 2012.
- Tongxing(童星), Kalkınma Sosyolojisi ve Çin Modernleşmesi (发展社会学与中国现代化), Social Science Literature Publishing House(社会科学文献出版社), 2005.
- Tang Yijie(汤一介), Konfüçyüs Ahlakı ve Çin Modern Girişimci Ruhu (儒家伦理与中国现代企业家精神), Jiangnan Forumu(江汉论坛), 2009, Sayı:1, ss:5-9
- Tominaga Kenichi. Max Weber: Çin ve Japonya'nın Modernleşmesi Üzerine (马克斯·韦伯论中国和日本的现代化), Çev: Li Guoqing(李国庆), 1987年5月份中国社会科学院社会研究所的报告.

- Wenyi (文一), Çin Sanayi Devrimi (伟大的中国工业革命—发展政治经济学一般原理批判刚要), Qinghua Üniversitesi Yayınları (清华大学出版社), 2016.
- Wang Jie (汪洁), Çin Geleneksel İktisat Ahlakı Üzerine Bir Araştırma (中国传统经济伦理研究), Jiangsu Renmin Press (江苏人民出版社), 2005.
- Wang Junxiu (王俊秀), Yang Yiyin (杨宜音), Toplumsal Zihniyet Hakkında Yeni Araştırmalar (社会心态理论前沿), Social Science Literature Publishing House (社会科学文献出版社), 2018.
- Wang Hui (王慧), Çin ve Japonya'da Kırsal Bölgelerin Sanayileşmesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (中日农村工业化比较研究), Liaoning Üniversitesi Yayınları (辽宁大学出版社), 2005.
- Wang Yuru (王玉如), Liu Fuding (刘佛丁), Zhang Donggang (张东刚), Sistem Değişimi ve Çin Yakın Çağ Sanayileşmesi (制度变迁与中国近代工业化), Xianxi Renmin Press (陕西人民出版社), 2000.
- Wu Tianran (吴天然), Çin Kırsal Bölgeleri Sanayileşmesi (中国农村工业化), Shanghai People's Publishing House (上海人民出版社), 1997.
- Wu Yiqing (武义青), Gao Zhongting (高钟庭), Çin Bölgesel Sanayileşmesi Üzerine Bir Araştırma (中国区域工业化研究), Economic Management Press (经济管理出版社), 2002.
- Wang Daoming (王道明), Wang Baozhuo (王葆卓), Liang Luqi (梁绿琦), Piyasa Ekonomisi ve Toplumsal Zihniyet (市场经济与社会心态), Meteorological Press (气象出版社), 1996.
- Wu Zhongmin (吴忠民), Tarih ve Gerçeklik (历史原脉与现实走向), Henan Üniversitesi Yayınları (河南大学出版社), 1992.
- Wangjun (王骏), Mao Zedong ve Çin'in Sanayileşmesi (毛泽东与中国工业化), Fujian Education Press (福建教育出版社), 2001.
- Wang zhanghui (王章辉), Dünya Tarihi: Sanayileşme Süreci (世界历史:工业化历程), Jiangxi人民出版社, 2011.
- Wang Yixiang (王义祥), Çağdaş Çin Toplumsal Değişimi (当代中国社会变迁), Huadong Normal University Press (华东师范大学出版社), 2006.
- WEBER, Max. Konfüçyüsçülük ve Taoizm (儒教与道教), Shang Wu Press (商务印书馆出版社), Çev: Wang Rongfen (王容芬), 1999.
- WEBER, Max. 韦伯. Weber Araştırmaları (cilt:5): Çin Dini; Din ve Dünya (韦伯作品集 (V): 中国的宗教. 宗教与世界), Çev: Kangle (康乐), Jian Huimei (简惠美), Guangxi Normal Üniversitesi Yayınları (广西师范大学出版社), 2004.

- WEBER, Max, *The Protestan Ethic and the Spirit of Capitalism* (新教伦理与资本主义精神), Çev: Yan Kewen(阎克文), Shanghai Renmin Press(上海人民出版社), 2017.
- Wang Yuanyuan(王园园), *ÇKP Üç Kuşak Liderlerinin Sanayileşme Düşünceleri ve Gerçekleştirilmesi Üzerine* (党的三代领导人工业化思想与实践研究), *Zhijiang Tarım ve Orman Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi* (浙江农林大学硕士学位论文), 2012.
- Wu Fan(吴帆), Wu Yi(吴毅), *Tarihsel Sosyolojinin Gelişimi ve Özellikleri* (历史社会学的发展与特征), *Huazhong Teknik Üniversitesi Dergisi* (华中科技大学学报), 2009 Sayı:4, ss:92-98
- Wang Yanan(王亚男), *Sosyal Bilimlerde Yorumlama Üzerine* (论社会科学解释), *Felsefe Araştırmaları* (哲学研究), 2013, Sayı:7, ss:108-114
- Wang Daoyong(王道勇), *Sosyolojik Araştırmalarda Epistemolojik Gelenekler* (社会学研究中的认识论传统), *Sosyal Bilimler Dergisi* (社会科学), 2015, Sayı:4, ss:86-95
- Wang Zan(王赞), *Weber Paradigmalarındaki Değer İlişkileri Üzerine* (韦伯理解范式中的价值关联), *Guang Dong Sosyal Bilimler Dergisi* (广东社会科学), 2019, Sayı:4, ss:130-131
- Wang Weiguang(王伟光), *Batı Sosyal Bilim Metodolojisine Giriş* (西方社会科学方法论述介), *Felsefe Araştırmaları* (哲学动态), 1995, Sayı:5, ss:39-43
- Wang Weiguang(王伟光), *Batı Sosyal Bilim Metodolojisi Üzerine* (西方社会科学方法论述介), *Felsefe Araştırmaları* (哲学动态), 1995, Sayı:5, ss:39-43
- Wang Junxiu(王俊秀), *Toplumsal Zihniyetin İşleyişi ve Endeks Sistemi* (社会心态的结构和指标体系), *Sosyal Bilimler Dergisi* (社会科学战线), 2013, Sayı:2, ss:167-173
- Wang Junxiu(王俊秀), *Toplumsal Zihniyet: Değişim Sürecinde Toplum Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma* (社会心态: 转型社会的社会心理研究), *Sosyoloji Araştırmaları* (社会学研究), 2014, Sayı:1, ss:104-115
- Wang Junxiu(王俊秀), *Çin Toplumsal Zihniyet Araştırmaları Üzerine* (中国社会心态研究30年: 回顾与展望), *Zheng Zhou Üniversitesi Dergisi* (郑州大学学报), 2017, Sayı:7, ss:10-16
- Wang Xiaozhang(王小章), *Yapı, Değerler ve Toplumsal Zihniyet* (结构、价值和社会心态), *Zhejiang Dergisi* (浙江学刊), 2012, Sayı:6, ss:5-9
- Wang Xiaohong(王小红), *Doğu Asya'nın Modernleşmesinde Kültürel Faktörlerin Etkisi Üzerine* (东亚现代化中的文化因素新探--对东亚发展研究中文化解释理论的历史考察), *Tangdu Dergisi* (唐都学刊), 2002, Sayı:2, ss:96-100

- Wang Haiyang(王海洋), Kùltür ve Ekonomik Kalkınma: Doğü Asya Vizyonu—Konfüçyüsçülük Kùltürü ve Doğü Asya Modernleşmesi Üzerine Bir Araştırma(文化与经济发展:东亚的图景—儒家文化与东亚现代化的学理性探析), Fu Jian Parti Dergisi(福建党月刊), 2011, Sayı:4, ss:59-61
- Xi Fenfen(席芬芬), Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun Erken Döneminde Sanayileşme Süreci Üzerine Bir İnceleme(建国初期的工业化进程研究), Xinan Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi (西南科技大学研究生学位论文), 2015.
- Xu Yibing(许轶冰), Modern (Sosyal) Hermeneutik Paradigması ve Metodolojisi(现代社会解释学范式及其方法论指导原则), Herald Forum(先驱论坛), 2013, Sayı:27, ss:125-129
- Xu Jiajia(许佳佳), Toplumsal Zihniyet Üzerine: Kavram, İşleyişi ve Boyutu(论社会心态的几个理论问题:概念、机构与维度), Weifang Meslek Teknik Enstitüsü Dergisi(潍坊工程职业学院学报), 2019, Sayı:1, ss:39-44
- Xian An(陷安), Konfüçyüsçülük Kùltürü ve Doğü Asya Modernleşmesi -- Doğü Asya Kalkınma Araştırmalarında Kùltür Unsuru Üzerine(儒家文化与东亚现代化—对东亚发展研究中文化理论的考察), Bilim, İktisat ve Toplum Dergisi(科学、经济、社会), 2001, Sayı:2, ss:22-25
- Yu Wujin(俞吾金), İdeoloji Kuramı(意识形态论), Shanghai Renmin Press(上海人民出版社), 1993.
- Yu Hongping(于洪平), Kalkınma Ekonomisi(发展经济学), Dongbei Finans ve Ekonomi Üniversitesi Yayınları(东北财经大学出版社), 1999.
- Ying Xing(应星), Çin Toplumu (中国社会), Zhongguo Renmin Üniversitesi Yayınları(中国人民大学出版社), 2015.
- Yan Chunyou(严春友), Modern Hermenötik, Batı Felsefesine Giriş(现代解释学、西方哲学概论), Pekin Normal University Press(北京师范大学出版社), 2006.
- Yuanfang(袁方), Toplumsal Araştırma Yöntemleri(社会研究方法教程), Pekin University Press(北京大学出版社), 2013.
- Yu Dawen(于大文), Max Weber'in Sosyal Bilim Metodolojisi Üzerine Bir Araştırma(马克思·韦伯社会科学方法论探究), Dongbei Normal Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(东北师范大学硕士学位论文), 2017.
- Yuan Yinchuan(袁银传), Çiftçi Zihniyeti ve Çin'in Modernleşmesi(小农意识与中国现代化), Wuhan Press(武汉出版社), 2000.
- Yuanfang(袁方), Çin Toplumsal Yapısının Değişimi(社会学家的眼光:中国社会结构转型), Çin Toplum Yayınları(中国社会出版社), 1998.

- Yin Wenjia(荫文家), Mao Zedong ve Deng Xiaoping'in sanayileşme düşünceleri üzerine Bir Araştırma(毛泽东和邓小平工业化思想), Dongbei Normal Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi (东北师范大学硕士学位论文), 2018.
- Yao Zong(姚宗), Popüler Kültür ve Toplumsal Zihniyet(大众文化与社会心态-基于现代民众优良个人的培养), Xianxi Normal Üniversitesi Doktora Tezi (陕西师范大学博士学位论文), 2015.
- Yangxin(杨鑫), 1980'lerden bu yana Çin'in Siyasi Sistem Reformu Üzerine Bir Araştırma(80 年代以来中国政治体制改革研究), Henan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(河南大学研究生硕士学位论文), 2006.
- Yuan Lili(袁莉莉), 1949-1978 Yılları Arası Çin Devrimci Siyasi Kültürü Üzerine Bir Araştırma(1949—1978 年中国革命型政治文化研究), Fudan Üniversitesi Doktora Tezi(复旦大学博士学位论文), 2006.
- Yang Jiangyun(杨江云), Li Minhui 李民慧, Japonya, Asya Kaplanlarının İktisadi Kalkınmasının Motifleri ve Konfüçyüs Kültürünün rolü(日本, “四小龙”经济起飞的硬动因和中国儒教文化所起的作用), Quanzhou Liming Üniversitesi Dergisi(泉州黎明大学学报), 1993, Sayı:1, ss:78-87
- Yan Xulei(闫旭蕾), Anlayıcı Sosyoloji Yolunda—Sosyolojik Araştırmanın Yeni Yorumu(走在理解社会学的路上一对社会学研究的新诠释), Lu Dong Üniversitesi Dergisi(鲁东大学学报), 2010, Sayı:7, ss:15-21
- Yangli(杨力), Modern Dönem Girişimci Ruhü Üzerine(新时期企业家精神探讨), Çağdaş İktisat Araştırmaları Dergisi(当代经济), 2011, Sayı:7, ss:142-144
- Yang Liu(杨柳), Japan's Impact On China's Early Modernization Process(1895-1945)(中国现代化进程中的日本因素(1895-1945)), Shanxi Yönetim Enstitüsü Dergisi(陕西行政学院学报), 2009, Sayı:11, ss:109-112
- Yangliu(杨柳), Çin Modernleşme sürecinde Japonya Etkisi Üzerine(论中国早期现代化进程中的日本因素), Hubei Yönetim Enstitüsü Dergisi(湖北行政学院学报), 2010, Sayı:1, ss:84-87
- Zhou Xiaohong(周晓虹), Çin Deneyimi-Küreselleşme, Toplumsal Değişim ve Çin Toplumsal Zihniyetindeki Değişimler(中国体验-全球化、社会转型与中国人社会心态的嬗变), Social Science Literature Publishing House (社会科学文献出版社), 2017.
- Zhang Peigang(张培刚), Kalkınma Ekonomisi ve Çin'in İktisadi Kalkınması(发展经济学与中国经济发展), İktisat Bilimleri Yayınları(经济科学出版社), 1996.
- Zhang Peigang(张培刚), Tarım ve Sanayileşme(农业与工业化), Çin Renmin Üniversitesi Yayınları (中国人民大学出版社), 2014.

- Zhang Peigang(张培刚), Kalkınma Ekonomisi(发展经济学), Pekin Üniversitesi Yayınları(北京大学出版社), 2009.
- Zhang Peigang(张培刚), Kalkınma Ekonomisi Teorisi(发展经济学通论), Hunan Press(湖南出版社), 1991.
- Zhang Peigang(张培刚), Kalkınma Ekonomisi(发展经济学教程), İktisat Bilimleri Yayınları(经济科学出版社), 2001.
- Zhao Xiaolei(赵晓雷), Çin Sanayileşme Düşüncesi ve Kalkınma Stratejisi Üzerine Bir Araştırma(中国工业化思想及发展战略研究), Şanghay Finans ve Ekonomi Üniversitesi Yayınları(上海财经大学出版社), 2010.
- Zhao Mengying(赵孟营), Çağdaş Çin Toplumsal Değer Anlayışı Raporu (当代中国的社会价值观报告), Pekin Normal Üniversitesi Yayınları(北京师范大学出版社), 2008.
- Zhou Maoqing(周茂清), Gelişmekte Olan Ülkeler Sanayileşmesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma(发展中国家工业化比较研究), Sichuan Üniversitesi Yayınları (四川人民出版社), 2000.
- Zhangjing(张景), Çin'de Bilgi Anlayışının Gelişimi Üzerine Bir Araştırma(中国历代科学观演变过程研究), Dongbei Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(东北师范大学硕士学位论文), 2011.
- Zhang Xinglian(张幸莲), Çin Komünist Partisinin Sanayileşme Düşüncesi Üzerine Bir Araştırma(中国共产党工业化思想述论), Xibei Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi(西北大学硕士学位论文), 2009.
- Zhangnan(张楠), Reform ve Açılımdan Bu Yana ÇKP'nin Çine Özgün Sanayileşme Modeli Geliştirme Yolundaki Çabaları Üzerine(论改革开放以来党对中国特色工业化道路的探索), Dongbei Normal Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi (东北师范大学硕士学位论文), 2010.
- Zhang Yali(张雅丽), Çin Sanayileşme Sürecinde Kırsal İşgücü Mobilitesine Yönelik Bir Araştırma(中国工业化进程中农村劳动力转移研究), Xibei Tarım Teknik Üniversitesi Doktora Tezi (西北农林科技大学博士学位论文), 2007.
- Zhang Xiaolong(张小龙), "Anlama" ve Sosyolojinin Fenomenolojik Dönüşümü ("理解"与社会学的现象学转向), Shanxi Normal Üniversitesi Dergisi(山西师大学报), 2015, Sayı:5, ss:18-22
- Zhao Chunling(赵春玲), "Kurallar"dan "Yeni Kurallar"a —Durkheim ve Giddens'in Sosyolojik Araştırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması(从“规则”到“新规则”——杜尔凯姆与吉登斯社会学研究方法之比较), Yi Bin Üniversitesi Dergisi(宜宾学院学报), 2008, Sayı:7, ss:46-49

- Zhang Zhifeng(张志峰), Durkheim ve Weber Metodolojilerinin Karşılaştırılması(迪尔凯姆与韦伯方法论之比较), Hukuk ve Toplum Dergisi(法制与社会), 2018, Sayı:9, ss:230-232
- Zhou Yunqing(周运清), Xiang Jinglin(向静林), Keşif, Yorum ve Yönlendirme--Fei Xiaotong'un Sosyolojik Metodolojisi(发现、解释与导向_费孝通的社会学方法论), Zhong Nan Min Zu Üniversitesi Dergisi(中南民族大学学报), 2010, Sayı:3, ss:1-7
- Zhuwu(祝昊), Yorumbilimin Gelişimi ve Beşeri Bilimler Araştırmasının Paradigma Dönüşümü(解释学的发展与人文学科研究的范式转换), Honghe Üniversitesi Dergisi(红河学院学报), 2018, Sayı:4, ss:93-96
- Zhang Chengzhi(章成志), Wu Xiaolan(吴小兰), Disiplinlerarası Araştırma Yöntemi Üzerine(跨学科研究综述), Qing Bao Dergisi(情报学报), 2017, Sayı:5, ss:523-535
- Zhou Defei(邹德飞), Max Weber'in Sosyal Bilimler Metodolojisi Sistemi Üzerine Bir Araştırma(马克斯·韦伯社会科学方法论体系框架探究), Shanxi Qingnian Mesleki Teknik Üniversitesi Dergisi(山西青年职业学院学报), 2015, Sayı:2, ss:67-70
- Zhang Yanli(张艳丽), Toplumsal Zihniyet ve Toplumsal Kalkınma Üzerine Bir Araştırma(社会心态与社会发展理念研究), Toplum Araştırmaları Dergisi(社会研究), 2013, Sayı:6, ss:77-78
- Zhou Xiaohong(周晓虹), Son 60 Yılda Çin Toplumsal Zihniyeti'nin Değişimi ve Gelişimi Üzerine(中国人社会心态六十年变迁及发展趋势), Hebei Akademi Dergisi(河北学刊), 2009, Sayı:9, ss:1-6
- Zhang Zhifeng(张志峰), Durkheim ve Weber Metodolojisinin Karşılaştırması(迪尔凯姆与韦伯方法论之比较), Hukuk ve Toplum Dergisi(法治与社会), 2018, Sayı:9, ss:230-232
- Zhou Xiaohong(周晓虹), Çağdaş Çin Toplumsal Zihniyeti Üzerine(当代中国人社会心态笔谈(上)), Jiangsu Yönetim Enstitüsü Dergisi(江苏行政学院学报) 2014, Sayı:5, ss:46-49
- Zhaocong(罩琮), Lide(李德), Weber'in Sosyolojik Metodolojisinin Yorumu(韦伯的社会学方法论诠释), Zhengzhou Hangkong Gongye Üniversitesi Dergisi(郑州航空工业管理学院学报), 2006, Sayı:6, ss:47-50
- Zhao Chunyu(赵春玲), Durkheim ve Giddens'in Sosyolojik Araştırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması(从规则到新规则-杜尔凯姆与吉登斯社会学研究方法之比较), Yibin Üniversitesi Dergisi(宜宾学院学报), 2008, Sayı:7, ss:46-49

Zhu Tian(朱天), Konfüçyüsçülük Kültürü--Çin'in Ekonomik Büyümesinin İç Faktörü(儒家文化是中国经济增长的内因), Ticaret Dergisi(经典商学院), 2020, Sayı:1, ss:24-25

Zhang Shiping(张世平), Konfüçyüsçülük Kültürü ve Ekonomik Kalkınma—Yabancı Araştırmalar Üzerine Bir İnceleme(儒家文化与经济发展—国外研究述评), Sosyoloji Araştırmaları(社会学研究), 1994, Sayı:3, ss:63-68

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..